

EST. U.S. COST SINCE STRIKES BEGAN

\$ 62 . 894 . 235 . 625

\$11.3B First 6 days (Pentagon > Congress) + \$1B/day ongoing

**57
DAYS**   **14
HOURS**   **15
MIN**   **41
SEC**

Eski Kıtanın Yeni Sınavı:
Hegemonik Dönüşüm Sürecinde Avrupa Birliği
Bir Aktör mü, Yoksa Rekabet Alanı mı?

Cihad Demirbaş

Türk Savunma Sanayiinin
Latin Amerika Açılımına Stratejik Bir Bakış

Ali Tamahkar

İran'ın Hibrit Güvenlik Mimarisi:
Mozaik ve İleri Savunma Doktrinlerinin İncelemesi

Sayed Zakir Ahmadi

İran Merkezli Jeopolitik Gerilimlerin Enerji
Arz Güvenliği Üzerindeki Etkileri &
Avrupa Birliği İçin Politika Seçenekleri

Seyran Duman

Code, Decision, and Targeting:
Private Technology Companies and the
Transformation of International Humanitarian Law

Gülsena Çevirken

Why the United States Economy
Remains Resilient During Wartime

Kuzey Tunguz

China's Incomplete Counter-Hegemonic
Project in East Asia: A Gramscian Perspective

Ahmet Çağrı Soylu

ISSN 0378-3855

9 770378 385009

DPE Başkanı - FPI President

Büyükelçi (E) Hüseyin Diriöz

DPE Akademik Kurul Başkanı - FPI Academic Board President

Prof. Dr. Tarık Oğuzlu

DPE Koordinatörü - FPI Coordinator

Cem Tuna Aksu

Editörler - Editors

Kamile Betül Sınay

Efe Pamukcuoğlu

Tasarım - Design

Kaan Barış Özdelice

- 01** **İran'ın Hibrit Güvenlik Mimarisi: Mozaik ve İleri Savunma Doktrinlerinin İncelemesi**
Sayed Zakir Ahmadi / BA, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
- 15** **Why the United States Economy Remains Resilient During Wartime**
Kuzey Tunguz / BSc, University of Warsaw
- 30** **Hürmüz Boğazı'ndan Avrupa'ya: İran Merkezli Jeopolitik Gerilimlerin Enerji Arz Güvenliği Üzerindeki Etkileri ve Avrupa Birliği İçin Politika Seçenekleri**
Seyran Duman / PhD, İstanbul Üniversitesi
- 42** **Jeopolitik Riskler Çağında Küresel Yatırım Güvenliği I: Politik Risklerin Yeniden Yükselişi**
Esma Güngör / LLB, Ankara Üniversitesi
- 58** **Eski Kıtanın Yeni Sınarı: Hegemonik Dönüşüm Sürecinde Avrupa Birliği Bir Aktör mü, Yoksa Rekabet Alanı mı?**
Cihad Demirbaş / PhD, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
- 83** **Between NATO and Eurasia: Türkiye's Middle Power Hedging in the Post-Ukraine War Order**
İrem Nur Yaşar / MSc, University of Cologne
- 95** **Doğu Akdeniz'de Rekabetin Yönetimi: Türkiye–Mısır İlişkilerinde Çok Boyutlu Politika Yaklaşımı**
Gökçen Kunukcu / MA, İstanbul Üniversitesi
- 106** **Türk Savunma Sanayiinin Latin Amerika Açılımına Stratejik Bir Bakış**
Ali Tamahkar / PhD, Marmara Üniversitesi
- 114** **21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Orta Doğu'da Artan Gerilimler Çerçevesinde Türkiye–İran İlişkileri**
Sezin Aydos / BSc, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- 125** **Kadınların Kamusal Alanda Görünürlüğü: Kaçar Hanedanlığı Döneminden Beyaz Devrim'e İran'da Kadın Politikaları (1794–1979)**
Naime Battal / PhD, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
- 131** **Bağımsızlığın Kırılganlığı: 1956 Süveyş Krizi'nin Mısır Egemenliği Üzerindeki Tehditleri**
Berrin Bayram / MA, Akdeniz Üniversitesi

- 142** **Yeni Bir Jeopolitik Araç Olarak Doğal Kaynakların Silaha Dönüştürülmesi**
Dudu Hilal Koç / BA, Galatasaray Üniversitesi
- 153** **Orta Asya’da Hidropolitik Güvenlik ve Bölgesel Güvenlik Kompleksi: Sınır Aşan Suların Stratejik Geleceği**
Dilafuz Ruzimuratova / MA, Sakarya Üniversitesi
- 169** **China’s Incomplete Counter-Hegemonic Project in East Asia: A Gramscian Perspective**
Ahmet Çağrı Soylu / MA, Fudan University
- 181** **Rethinking Mackinder: China’s Continental Turn in Eurasia & How the Iran War Has Renewed the Strategic Value of Overland Connectivity**
Zeynep Gökçe Bulgen / BA, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
- 188** **Technological Rivalry and the Dynamics of Polycrisis: U.S. – China Competition and the Fragmentation of Global Governance**
Kaan Çankırlı / BSc, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- 195** **Code, Decision, and Targeting: Private Technology Companies and the Transformation of International Humanitarian Law**
Gülsena Çevirke / MSc, Utrecht University
- 205** **Technological Competition and Security Transformation: The Role of Artificial Intelligence and Cyber Capabilities in Great Power Competition**
Simge Naz Ertem / BA, Başkent Üniversitesi
- 215** **City Diplomacy: Potential and Challenges**
Nil Topcular / BA, Sciences Po
- 222** **Role Theory & Small States: Uruguay as a Good International Citizen in Latin America**
Emre Can Toraman / MA, Yaşar Üniversitesi
- 230** **Brexit and the Rise of Euroscepticism: A Comparative Analysis of Electoral Shifts in the EU (2019–2024)**
Ayşem Köymen / MSc, University of Cologne
- 249** **Beyond the Narrative of Weakness: Re-Evaluating the Military Resilience and Statecraft of the Song Dynasty**
Onur Türkoğlu / BA, Boğaziçi Üniversitesi

İran'ın Hibrit Güvenlik Mimarisi: Mozaik ve İleri Savunma Doktrinlerinin İncelemesi

Sayed Zakir Ahmadi

Giriş

1979 İslam Devrimi'nin ardından tesis edilen İran İslam Cumhuriyeti; Şah döneminden kalan, kurumsallaşmış ve modern konvansiyonel silahlarla donatılmış düzenli bir ordu (Arteş) devralmıştır. Ancak yeni rejimin kurucuları, eski rejimle organik bağları bulunan bu askeri kadrolara duyduğu derin güvensizlik ve olası bir darbe girişimine dair tehdit algısı, özellikle üst komuta kademesinde kapsamlı tasfiyelere sebep olmuştur (Schahgaldian, 1987). Bu süreç, silahlı kuvvetlerin kurumsal sürekliliğini zayıflatırken, aynı zamanda yeni rejimin güvenlik mimarisinin yeniden yapılandırılmasının önünü açmıştır. Devrim sonrasında, mevcut düzenli ordu yapısı olan Arteş'e paralel biçimde, rejimin ideolojik ve siyasal güvenliğini sağlamak amacıyla İran İslam Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) kurulmuştur. Bu ikili askeri yapı, bir yandan konvansiyonel savunma kapasitesinin korunmasını sağlarken, diğer yandan rejime doğrudan bağlı, ideolojik motivasyonu yüksek bir güvenlik aygıtının inşasına imkân tanımıştır. 1980–1988 yılları arasında devam eden İran-İrak Savaşı, İran'ın güvenlik mimarisinin şekillenmesi ve stratejik doktrininin inşası açısından büyük bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde şekillenen doktrinel çerçeve, yalnızca askeri stratejiyle sınırlı kalmayıp ideolojik unsurları da içeren bütüncül bir güvenlik anlayışına dayanmıştır. (Connell, 2010).

İran-İrak Savaşı, İran'ın askeri doktrininin birçok boyutunu günümüze kadar etkilemeye devam etmektedir. Bu sekiz yıllık savaş, İran'ın güvenlik ve askeri doktrininde yapısal bir dönüşüme yol açarak, iç savunma ve rejim güvenliğinin ötesine geçen çok boyutlu bir stratejik çerçevenin oluşmasını sağlamıştır. Bu bağlamda İran doktrini; vekâlet savaşı, özellikle deniz alanında yoğunlaşan asimetrik savaş kapasitesi ve balistik füze programı olmak üzere üç temel sütun üzerinde inşa edilmiştir. Bu üçlü yapı, İran'ın konvansiyonel kapasite eksikliklerini dengelemeye yönelik bütüncül bir güvenlik yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, İranlı stratejistler, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) liderliğinde gerçekleştirilen Körfez Savaşı, Afganistan ve Irak işgalleri ile 2006 İsrail-Hizbullah Savaşı'nı dikkatle analiz ederek, bu çatışmalardan çıkarılan dersleri kendi doktrinini geliştirmek amacıyla etkin biçimde kullanmıştır. Bu çerçevede gelişen İran güvenlik yaklaşımı, ABD gibi ileri düzey teknolojik kapasiteye ve yüksek konvansiyonel savaş kabiliyetine sahip ülkelerle doğrudan konvansiyonel denge kurma hedefi yerine; “coğrafya temelli avantajlar”, “stratejik derinlik” ve “toplumsal dayanıklılık” gibi unsurlara dayanan “asimetrik savunma” kapasitesini merkeze almaktadır (Connell, 2010; McInnis, 2017).

İran'ın Güvenlik Algısı ve Hibrit Stratejik Yapılanma

İran'ın güvenlik algısı; tarihsel hafızası, rejimin hayatta kalma güdüsü ve İran-Irak Savaşı'nın devletin askeri düşüncesinde bıraktığı derin travmalardan kaynaklanmaktadır. Özellikle savaş sırasında Irak'ın “Şehirler Savaşı” olarak bilinen süreçte İran şehirlerine fırlattığı balistik füzeler ve kullandığı kimyasal silahlar, sivil halkta ve yönetimde derin bir savunmasızlık psikolojisi yaratmıştır (Connell, 2010). Bu durum, İran'ı düşmanlarını sınırlarından uzak tutmaya ve güçlü bir füze caydırıcılığı inşa etmeye iten önemli faktörlerden biri olmuştur.

1991 Körfez Savaşı ve ardından 11 Eylül, sonrasında ABD'nin 2003 yılında Irak'ı, ondan önce de Afganistan'ı işgal etmesi İran'ın güvenlik hesaplarını altüst etmiştir (McInnis, 2017). Baas yönetiminde Irak ve Taliban rejimi gibi geleneksel bölgesel rakipleri ortadan kalkmış olsa da İran aniden doğu ve batı sınırlarında yüksek teknolojiye sahip ABD ordusuyla komşu olmuştur. Körfez ülkelerindeki ABD ve Batı askeri üsleri de denkleme eklendiğinde, İran kendini tamamen çevrelenmiş, izole edilmiş ve bir sonraki hedef olarak görmeye başlamıştır (Connell, 2010).

Bu kuşatılmışlık, İran'ı teknolojik olarak kendinden çok üstün olan ABD'ye karşı doğrudan konvansiyonel savaşın kazanılamayacağı gerçeğiyle yüzleştirmiştir. İran, savaşı sadece dışarıdan ordularla gelecek bir cephe savaşı olarak görmez; tehdidi “360 derecelik” bir perspektiften algılar. Devrimci bir rejim olarak İran yönetimi, dışarıdaki düşmanlarının ülke içinde yaratabileceği altüst oluşlardan, ayaklanmalardan ve karşı devrim hareketlerinden sürekli bir endişe duyar. Yani tehdit sadece sınır ötesindeki ABD askerleri veya İsrail uçakları değil; aynı zamanda dış güçler tarafından kışkırtılabilecek rejim karşıtı halk veya etnik unsurlardır. Askeri planlamanın ana odak noktalarından biri rejimin ve hükümetin içeriden çökertilmesini engellemektir (McInnis, 2017).

İran'ın bölgesel tehdit algısı, etnik ve mezhepsel gerilimlerle de beslenir. Suudi Arabistan liderliğindeki Sünni Körfez Arap krallıkları, İran'ı istikrarsızlaştırıcı bir güç olarak görmekte ve ABD varlığına güvenmektedir. Öte yandan İran, İsrail'i Orta Doğu'da kendi güvenliğine ve nüfuzuna karşı en acil varoluşsal tehdit olarak nitelendirmektedir. İran'ın İsrail'e yönelik sert tutumu, bir yandan radikal iç kitleyi birleştirme ve İslam dünyasında liderlik rolü üstlenme amacı taşıırken; diğer yandan İsrail ve ABD'nin bölgedeki manevra alanını daraltmaya yönelik stratejik hesaplamaya dayanmaktadır (Smith, 2013).

İran, konvansiyonel askeri zayıflıklarını telafi etmek ve çok yönlü tehdit algısına yanıt verebilmek için konvansiyonel silahlı kuvvetler (Artes), ideolojik ve asimetrik gücü elinde bulunduran Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) ve gönüllü milis gücü Besic'i (Basij) bir araya getirerek hibrit bir stratejik yapı kurmuştur (McInnis, 2017; Smith, 2013). Bu hibrit güvenlik mimarisi, iki temel doktrin üzerine inşa edilmiş olup; stratejik planlama ve operasyonel düzeydeki faaliyetlerini bu çerçevede yürütmektedir.

Mozaik Savunma Doktrini

İran'ın Mozaik Savunma Doktrini, ABD'nin 2001'de Afganistan'ı ve özellikle 2003'te Irak'ı işgal etmesinin ardından, İran'ın sınırlarında beliren ciddi işgal ve rejim değişikliği tehditlerine karşı tasarlanmıştır. Doktrin baş mimarı, 2005 yılında Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) Stratejik Araştırmalar Merkezi Direktörü olan ve daha sonra DMO'nun komutanlığına getirilen General Muhammed Ali Aziz Caferi'dir (Smith, 2013).

Mozaik Savunma Doktrini, Muhammed Ali Caferi liderliğinde, teorik bir modelin ötesine geçerek sahadan beslenen dinamik bir stratejik çerçeve olarak şekillenmiştir. İran-İrak Savaşı'nın sağladığı kurumsal hafıza, bu doktrin tarihsel temelini oluştururken; ABD'nin bölgesel askeri operasyonlarında ortaya çıkan kırılma noktaları, doktrin güncellenmesinde kritik bir referans noktası olmuştur (Smith, 2013). Ayrıca, Hizbullah'ın 2006'da İsrail karşısında sergilediği asimetrik savaş başarısı, bu yaklaşımın pratik geçerliliğini pekiştirmiş ve İran'ın güvenlik stratejisinin çok katmanlı, esnek ve asimetrik bir direniş modeli doğrultusunda yapılandırılmasına zemin hazırlamıştır (Brylew, 2025).

Olası bir Amerikan saldırısına karşı konvansiyonel anlamda tutunamayacağını başından beri farkında olan İran; düzenli ordusunun kaçınılmaz yenilgisini bekleyip mecburi bir gerilla savaşı başlatmak yerine, oyunun kurallarını değiştirerek hibrit Mozaik Savunma Doktrinini kurgulamıştır. Tüm silahlı kuvvetlerini parçalı ve esnek bir önleyici direniş ağına dönüştüren bu yapı, tehditleri sınır ötesinde karşılamayı hedefleyen "İleri Savunma Doktrin"ini de organik bir katman olarak barındırır. Temel hedef; asimetrik taktikler ve propagandayla işgalin psikolojik maliyetini maksimize etmek, düşmana ağır zayıflıklar verdirerek savaşma iradesini kırmak ve hem içeride hem dışarıda nihai bir caydırıcılık inşa etmektir (Smith, 2013).

Mozaik Savunma Doktrininin operasyonel sahadaki en kritik ayağını, konvansiyonel orduların en büyük zaafı olan katı hiyerarşik komuta zincirinin radikal bir kararla esnetilerek sistemin tamamen merkezi olmayan bir yapıya büründürülmesi oluşturmaktadır. Olası bir saldırıda, teknolojik üstünlüğe sahip düşman kuvvetlerinin ağır hava bombardımanları yoluyla

başkent Tahran'daki siyasi ve askeri karar alıcı mekanizmaları felç etmesi ihtimaline karşı hayati bir önlem alınmıştır. Bu stratejik zafiyeti ortadan kaldırmak amacıyla İran coğrafyası, her bir eyalete özel olarak yapılandırılmış, 31 komuta merkezine bölünerek savunma altyapısı hücrel bir ağa dönüştürülmüştür. Gerçekleştirilen bu yetki devri sayesinde; ulusal iletişim ağlarının çökmesi, ana karargâhların imha edilmesi veya merkezle irtibatın tamamen kopması gibi en ağır kriz anlarında dahi, her bir bölgedeki komutanlara merkezin emrini beklemeksizin inisiyatif alma yetkisi tanınmıştır. Böylece kendi lojistiğini sağlayabilen, bölgesel coğrafyanın topografik avantajlarına hâkim olan ve Besic güçlerini koordine edebilen bu yerel komutanlıklar, asimetrik ve yıpratıcı bir savaşı sürdürebilecek kapasiteye ulaştırılmıştır; nihayetinde düşman, tek bir başkenti düşürerek savaşı kazanmak yerine, 31 farklı direniş merkeziyle aynı anda baş etmek zorunda bırakılmıştır (Brylew, 2025).

Mozaik Savunmanın Araçları

İran'ın askeri stratejisinin temel taşlarından biri olan Mozaik Savunma Doktrini, İran egemenlik alanına yönelik bir işgal girişimini derinlemesine, katmanlı ve son derece esnek bir direniş ağı örmeyi hedefler. Bu stratejinin merkezinde, düşmana maksimum zayırlık verirken zaman kazanmak amacıyla bilinçli olarak alan feda etme taktiği yer alır. Konvansiyonel birlikler ile asimetrik unsurların hibrit bir yapıda kullanıldığı bu doktrin; İran'a geniş coğrafyasının sunduğu topografik derinlik avantajını kullanarak işgalci gücün savunmasız kanatlarına ve ikmal hatlarına saldırma imkânı sunar. Sahadaki bu karmaşık operasyonel kurgu ise İran'ın üç ana askeri sütunu olan konvansiyonel ordu (Arteş), Devrimi Muhafızları Ordusu (DMO) ve sivil milis gücü Besic'in koordinasyonu ile hayata geçirilmektedir (U.S. Army Training And Doctrine Command, 2025).

İran'ın Konvansiyonel Ordusu (Arteş)

İran'ın askeri mimarisi; sınır güvenliğinden sorumlu klasik düzenli ordu (Arteş) ve rejimin asimetrik vurucu gücü olan Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) olmak üzere ikili bir yapıya dayanır. Büyük ölçüde zorunlu askerlerden oluşan yaklaşık 375.000 kişilik Arteş'in kara unsurları, ambargolar nedeniyle lojistik bir darboğaz içindedir. Envanterindeki teçhizat; devrim öncesi Batı silahları, Soğuk Savaş dönemi Sovyet, Çin araçları ve "Zülfikar" tankı gibi yerli üretimlerin bir karışımından oluşmaktadır. Analizler, kâğıt üzerinde devasa görünen topçu ve zırhlı kapasitesine rağmen Arteş'in ABD gibi teknolojik güçlere karşı uzun süreli, yüksek yoğunluklu ve simetrik bir konvansiyonel savaşı sürdürme kapasitesinin oldukça sınırlı olduğunu doğrulamaktadır (Smith, 2013).

Bu konvansiyonel ve teknolojik yetersizlik, İran İslam Cumhuriyeti Hava Kuvvetleri ile Hava Savunma Kuvvetleri için de geçerlidir. Devrim öncesi alınan 79 adet gelişmiş Amerikan F-14 uçağından ambargoları nedeniyle bugün sadece 30'ü operasyonel tutulabilmesi ve filonun geri kalanının Rus (MiG-29, Su-24) veya Çin uçaklarından oluşması, İran'ın havada ABD ve İsrail gibi güçlerle rekabet etmesini imkânsız kılmaktadır. Dahası, son yıllardaki yerli üretim çabalarına rağmen İran'ın hava savunma sistemi ülkeyi modern savaş uçaklarına karşı simetrik bir koruma sağlayamamaktadır (Smith, 2013).

Devrim Muhafızları Ordusu

İran silahlı kuvvetlerinin diğer ana kolu olan Devrim Muhafızları Ordusu (DMO), Mozaik Savunma Doktrinin beyni ve asimetrik harp operasyonlarından sorumlu olup doğrudan rejimin bekasını sağlamakla görevlidir. Bu misyon doğrultusunda DMO; karar alma süreçlerini âdem-i merkeziyetçi bir yapıya kavuşturmak ve halk tabanıyla entegrasyonu sağlamak amacıyla 31 eyalette bölgesel komuta merkezleri kurmuştur (Brylew, 2025).

Devrim Muhafızları Ordusu (DMO; Kara Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri, Hava-Uzay Kuvveti, Kudüs Gücü ve Besic Örgütü olmak üzere beş ana bileşenden oluşan, bütüncül bir güvenlik vizyonuna sahip bir askeri yapıdır (Şahit, 2025). Bunun yanı sıra kurum, stratejik füze kuvvetlerini, iç ve dış güvenlik birimlerini, “Bonyad” olarak bilinen vakıfları ve İran ekonomisinin önemli bir bölümünü kontrol etmektedir (Smith, 2013).

DMO Kara Kuvvetleri, ülkeyi bölgesel karargâhlar aracılığıyla ademi merkeziyetçi bir ağla sararak iç güvenliği, sınır kontrolünü ve özel askerî operasyonları yönetir. Ayrıca bünyesinde, operasyonel kapasitesini artıran özel harekât birlikleri, havacılık birimi İHA merkezi ve bölgesel kalkınma projeleri yürüten karargâhlar gibi çok boyutlu unsurlar barındırmaktadır. DMO Hava-Uzay Kuvvetleri, İran'ın balistik füze ve hava savunma sistemlerini yöneten stratejik bir güce sahiptir. Tahran merkezli olarak dört ana birimden (füze, hava savunma, hava araçları ve İHA) oluşan bu kuvvetin en kritik özelliği; ülkenin karadan karaya balistik füze sistemlerini kontrol etmesi ve bu füzeleri dağların altındaki derin yeraltı üslerinde her an ateşe hazır hâlde muhafaza etmesidir (Şahit, 2025).

Devrim Muhafızları Ordusu Donanması (DMOD); bölgesel güç vizyonu, riskten kaçınma ve stratejik özerklik prensipleri üzerine inşa edilmiş, ülkenin hibrit güvenlik mimarisinin kritik bir unsurudur. Sınırlı konvansiyonel kapasiteyi maliyet-etkin yöntemlerle telafi etmeyi amaçlayan bu yapı; klasik deniz hakimiyeti veya doğrudan çatışma yerine asimetrik savaş, psikolojik etki ve belirsizlik üretmeye odaklanan bir deniz doktrini

benimsemiştir. Hürmüz Boğazı merkezli faaliyet gösteren DMO; yüksek hızlı saldırı botları, insansız sistemler, Ghadir sınıfı denizaltılar ve sürü saldırıları gibi taktikleri kullanarak düşmanı sürekli taciz etmeyi ve operasyonel dengeyi bozmayı hedefler (Levy vd., 2026). DMO, geleneksel deniz gücü olmanın ötesine geçerek; denizlerde caydırıcılık ve düşmana maliyet dayatma üzerine kurulu çok katmanlı, esnek bir etki mimarisi inşa etmektedir.

Paramiliter Besic (Besij) Gücü

İran'ın sivil ihtiyat havuzunu oluşturan gönüllü paramiliter güç Besic milisleri, sahada DMO'nun en stratejik destekçisidir. Olası bir savaş anında hızla seferber edilen bu milisler, DMO'nun yürüttüğü asimetrik operasyonlarını doğrudan takviye edilir. Mevcut sayılarının 90 bin ile milyonlar arasında değiştiği tahmin edilen bu devasa güç; tarihsel süreçte hem İran-Irak Savaşı'ndaki dış savunmada hem de toplumsal muhalefetin bastırılmasında rejimin en kilit güvenlik unsuru olmuştur (U.S. Army Training And Doctrine Command, 2025).

Günümüzde üye sayısının 25 milyonu aştığı iddia edilen Besic teşkilatı, sadece askeri bir rezerv olmanın ötesine geçerek sivil toplumun her hücrelerine nüfuz eden devasa bir sosyo-politik ağa dönüşmüştür. İşçilerden öğrencilere, doktorlardan medya mensuplarına kadar 22 farklı sektörel kolda örgütlenen ve merkezine yerel camileri alan bu yapı, rejimin ideolojik endoktrinasyon ve sosyal kontrol mekanizmasının kalbidir. İran'ın Mozaik Savunma Doktrini çerçevesinde, 2007 yılında doğrudan DMO'nun 31 eyaletteki ademimerkeziyetçi komuta merkezlerine bağlanan bu teşkilat, sahada çok katmanlı ve esnek bir operasyonel kapasiteye sahiptir. Örgütlenmenin tabanını; mahalle düzeyinde yerel güvenliği sağlayan, Batı'nın kültürel tehditlerine karşı ideolojik mücadele yürüten ve toplumsal olaylara ilk müdahaleyi gerçekleştiren, erkeklerden oluşan Aşura ve kadınlardan oluşan Zehra taburları oluşturmaktadır. Bu yerel ağın hemen üzerinde, olası bir dış işgale karşı asimetrik savaşı yürütmek üzere profesyonel askeri eğitim alan ve Suriye gibi sınır ötesi çatışmalarda da görevlendirilen İmam Hüseyin taburları yer almaktadır. Kentsel güvenliğin en kritik noktasında ise rejimi hedef alan iç isyanları bastırmakla görevli olan, motorize birliklere ve kalabalık kontrol ekipmanlarına sahip İmam Ali taburları bulunmaktadır. (Brylew, 2025). Bu karmaşık mimari, Besic'i hem dış işgale karşı Mozaik Savunmanın en kalabalık direniş gücü hem de içeride rejimin ayakta kalmasını garanti altına alan en aşılmaz güvenlik kalkanı haline getirmektedir.

İleri Savunma Doktrini ve Bileşenleri

İran'ın savunma doktrini, birbirini tamamlayan iki ana askeri strateji üzerine inşa edilmiştir: Düşmanı sınırların ötesinde karşılamayı amaçlayan İleri Savunma ve olası bir işgal durumunda ülke içinde devreye girecek olan Mozaik Savunma. İran'ın bölgesel askeri stratejisinin merkezinde yer alan İleri Savunma, “çatışmayı İran sınırları içine girmeden önce düşmanla kendi sınırları dışında yürütme” mantığı üzerine kuruludur (U.S. Army Training And Doctrine Command, 2025, s. 1). Bu doktrin, caydırıcılığı artırmak ve düşmanları zayıf noktalarından vurmak için beş temel unsura dayanır:

Vekil Güçleri

İran'ın İleri Savunma Doktrininin en kritik unsuru olan vekil güçler, doğrudan askeri müdahalenin maliyetli olması ve uluslararası tepki çekme riskinden kaçınma stratejisine dayanır. Bu güçler, İran'a çatışmalarda “inkâr edilebilirlik” sağlayarak, devlet olarak doğrudan bir savaşa girmeden düşmanlarına (özellikle ABD ve İsrail) karşı çoklu tehdit vektörleri oluşturma ve onlara ağır bedeller ödetme imkânı sunmaktadır (Avcı, 2021). Bu strateji, düşman devletlerin hesaplamalarını değiştirerek çok güçlü bir caydırıcılık aracı olarak çalışır.

İran'ın vekâlet savaşlarındaki baş aktörü, DMO'nun doğrudan Dini Lider'e bağlı olan dış operasyon birimi Kudüs Gücü'dür (Avcı, 2021). İlk komutanı Ahmed Vahidi olan, ardından uzun yıllar Kasım Süleymani tarafından yönetilen ve günümüzde İsmail Kani'nin komutasında bulunan Kudüs Gücü; İran destekli hükümetleri korumak ve müttefik milis güçlere askerî eğitim, taktiksel yönlendirme, istihbarat ve finansman sağlamakla görevlidir. Bu kapsamda Kudüs Gücü, başta Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen olmak üzere geniş bir coğrafyada faaliyet göstererek İran'ın bölgesel nüfuzunu artıran asimetrik savaş kapasitesinin temel taşı konumundadır (Avcı, 2021).

İran'ın “en büyük dış politika başarısı” olarak görülen ve en eski vekil gücü olan Hizbullah, 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgali üzerine Kudüs Gücü'nün bölgeye gönderdiği 24 kişilik çekirdek bir kadronun desteğiyle kurulmuştur (Ahmad, 2020). Hizbullah 1983'teki Beyrut bombalamalarıyla Amerikan ve Fransız askerlerini ülkeden çıkmaya zorlamış, 2006 Savaşı'nda ise tüneller, anti tank füzeleri ve İsrail iletişim ağlarına sızma gibi hibrit savaş taktikleriyle İsrail ordusuna karşı büyük başarı elde etmiştir. Kudüs Gücü, Hizbullah'a yılda yaklaşık 500 milyon dolar aktarmakta ve gelişmiş füzeler ile insansız hava araçları (İHA) sağlamaktadır (Avcı, 2021).

İrak'ta 2003 ABD işgali sonrasında oluşan boşluğu değerlendiren İran, Bedir Tugayları, Asaib Ehli Hak, Mehdi Ordusu ve Ketaib Hizbullah gibi Şii örgütleri desteklemiştir (Avcı, 2021). Sonrasında "Haşdi Şabi" şemsiyesi altında birleştirilen bu grupların temel amacı; ABD'yi ülkeden atmak ve Irak'ın İran için bir daha tehdit olmamasını sağlamaktır (Farzaneh vd., 2023).

Suriye, Hizbullah'a silah transferi için "ileri karakol" ve lojistik köprü niteliği taşıdığından, Esad rejiminin ayakta kalması İran için hayatiydi. İç savaşta Suriye ordusunun zayıflaması üzerine İran, Suriye'de "Ulusal Savunma Güçleri"ni organize etmenin yanı sıra (Avcı, 2021) Afganistan'dan Fatimiyyun, Pakistan'dan Zeynebiyyun ve Irak'tan birçok Şii milisi sahaya sürmüştür (Farzaneh vd., 2023).

Yemen'de Husiler, Filistin'de Hamas ile İslami Cihad gibi örgütlere verilen destekler, İran'ın vekalet savaşlarının diğer cepheleridir (Farzaneh vd., 2023).

İran, Orta Doğu'da etki alanını genişletmek ve düşmanlarını caydırmak için Hizbullah gibi vekil güçleri başarıyla kullanarak kendisine sadık paralel ordular yaratmaktadır. Ancak bu yayılcı strateji; ağır yaptırımlara, bölgesel düşmanlıklara ve ülke kaynaklarının dış savaşlara harcanması nedeniyle İran içinde rejimi sarsan büyük halk isyanlarına yol açarak Tahran'a geri tepmektedir (Kazdal, 2024).

Vekil güçlerin etki alanı sadece Ortadoğu ile sınırlı değildir. İran; ABD, İsrail veya Batılı ülkelerle çıkabilecek geniş çaplı bir çatışmada savaşı doğrudan düşmanın evine taşımak için "uyuyan hücreler" organize etmektedir. Batı yarımkürede, özellikle Güney Amerika'da on binlerce İran ajanı olduğu iddia edilmektedir. Kanada ve ABD içindeki bazı yapılanmalar aracılığıyla istihbarat toplanmakta, finansman sağlanmakta ve eleman devşirilmektedir (Smith, 2013).

Balistik Füze Stratejisi

İran'ın ulusal güvenlik stratejisi üç temel sütunundan biri olan füze programı, ülkeye stratejik derinlik kazandıran "İleri Savunma" ve "Mozaik Savunma" doktrinlerinin merkezinde yer almaktadır (Kalviri, 2025). İran-İrak Savaşı'nda şehirlerin bombalanmasından alınan acı tecrübelerle şekillenen ve yerli savunma sanayisine dayanan bu strateji, konvansiyonel hava kuvvetlerindeki zayıflığı telafi ederek ABD ile İsrail'e karşı caydırıcılık kalkanı oluşturmayı hedefler (Kazdal, 2024). Envanterinde 2.000 ila 3.000 kilometre menzile ulaşabilen Şahab-3, Siccil, Hürremşehr, Fettah, Ghadr ve Emad balistik füzeleri bulunan Tahran yönetimi, düşman hava savunmasını aşmayı planlamaktadır. Hızlı reaksiyon gösterebilmek için katı yakıt

teknolojisine geçilmiş ve beka kabiliyetini garanti altına almak için devasa yeraltı füze şehirleri inşa edilmiştir (Ahmad, 2020). Ayrıca İran, füze kapasitesini sadece kendi topraklarında tutmamakta; Hizbullah ve Husiler gibi vekil güçlerine de aktararak bölgesel ateş gücünü genişletmektedir.

Haziran 2025'te yaşanan 12 Gün Savaşı'nda eski nesil sıvı yakıtlı füzeler ve dronlar ABD destekli gelişmiş İsrail hava savunma sistemleri tarafından büyük oranda durdurulmuştur. fakat Fethah, Siccil ve Hürremşehir gibi hipersonik füzelerin bu sistemleri kolaylıkla delip geçmesi, İran'ın askerî modernizasyonunu derinden etkilemiştir (Yüksel, 2025). Bu stratejik kırılma neticesinde İran, savunma doktrinini salt sayısal çokluktan ziyade, yapay zeka destekli hipersonik silahlara ve nükleer kapasiteye doğru kaydırmaktadır. Şahab-3 gibi balistik füzelerin aslen nükleer başlık taşıma kapasitesine uygun tasarlanmış olması, İran'ın nihai hedefinin geleneksel füze caydırıcılığından çıkarak düşmanlarıyla "karşılıklı kesin yıkım" dengesini kurmak olduğunu belirtmektedir (Jamshidi & Mohammadi, 2025).

İran'ın konvansiyonel hava kuvvetlerindeki eksikliklerini telafi etmek amacıyla füzelere paralel geliştirdiği ve en hızlı ilerleyen hava kapasitesi, İHA'lardır. İHA'lar, İran'ın hem sınır ötesindeki İleri Savunma Doktrininin hem de olası bir işgal durumunda Mozaik Savunma stratejisinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Ucuz olmaları, seri üretilebilmeleri ve hedefe ulaşırken göreceli bir anonimlik sağlamaları, İHA'ları istihbarat toplama ve uzun menzilli saldırı görevleri için son derece kullanışlı araçlar haline getirmektedir (U.S. Army Training And Doctrine Command, 2025).

İran'ın İleri Savunma ve bölgesel caydırıcılık stratejilerinin denizde karşılık bulduğu "Erişimi Engelleme ve Bölgeden Men Etme" konsepti, İran'ın kendisinden çok daha büyük ve modern donanmalara (özellikle ABD Donanması) karşı asimetrik bir üstünlük kurmasını amaçlar (Ahmad, 2020). Stratejinin nihai hedefi, Körfez bölgesine dış güçlerin erişimini zorlaştırmak, savaş durumunda Hürmüz Boğazı düşmana kapatmak ve küresel ticareti bir silah olarak kullanmaktır (Smith, 2013).

İran'ın İleri Savunma Doktrininin en esnek, ucuz ve sınır tanımayan ayaklarından biri olan siber operasyonlar, günümüzde İran ulusal güvenliğinin merkezine yerleşmiştir. Fiziksel bir işgal riskine karşı veya bölgesel nüfuz savaşlarında İran, siber uzayı hem düşmanlarına maliyet dayatmak hem de kendi konvansiyonel askerî eksikliklerini asimetrik yöntemlerle kapatmak için kullanmaktadır (U.S. Army Training And Doctrine Command, 2025). İran'ın siber savaşı bir ulusal güvenlik önceliği haline getirmesinin ana nedeni, 2010 yılında ABD ve İsrail'in ortaklaşa yürüttüğü "Olimpiyat Oyunları" operasyonudur. Bu operasyonda kullanılan

“Stuxnet” bilgisayar virüsü, İran’ın Natanz’daki nükleer zenginleştirme tesislerini hedef almış ve uranyum zenginleştirme programını yıllarca geriye götürmüştür. Bu ağır güvenlik zaafın ardından İran, siber kapasitesini hızla kurumsallaştırma kararı alarak 2011 yılında DMO bünyesinde “Siber Kolordu” birimi kurmuştur(Smith, 2013).

İran’ın siber savaş stratejisi; operasyonlarda “inkâr edilebilirlik” sağlamak ve küresel çapta anında etki yaratabilmek amacıyla askerî personel, siviller ve Besic milislerinden oluşan karmaşık bir ağa dayanmaktadır. Düşman devletlerin su, elektrik ve finans gibi kritik altyapılarını sürekli olarak test eden ve hedeflerine yönelik büyük çaplı saldırılar düzenleyen bu yapı, Amerikan makamlarınca altyapıyı felç edebilecek potansiyel bir tehdit olarak nitelendirilmektedir (Smith, 2013).

Savunma Doktrinlerinin Sahadaki Sınavı (2024-2026)

İran’ın sınır ötesi tehditleri vekil güçler aracılığıyla karşılama prensibine dayanan İleri Savunma stratejisi, 2024 ve 2025 yıllarındaki gelişmelerle ağır bir yara almıştır(Yüksel, 2025). Özellikle Aralık 2024’te Esed rejiminin ani çöküşü, Tahran’dan Lübnan’a uzanan ve Hizbullah’ı besleyen hayati kara ikmal hattını koparmıştır. Bu durum, İsrail operasyonlarıyla zaten zayıflamış olan Hamas ve Hizbullah’ın lojistik kapasitesini felce uğratarak İran’ın İsrail etrafında kurduğu “ateş çemberi”ni kırmıştır (Toğa, 2025). Haziran 2025’teki 12 Gün Savaşı’nda “Direniş Eksenini” unsurlarının (özellikle Hizbullah’ın) İran’a beklenen desteği sunmaktan kaçınması, İranlı liderler arasında da doktrinin etkinliğine dair derin şüpheler yaratmıştır (Zimmt, 2025).

Şubat 2026’da ABD ve İsrail’in başlattığı askerî operasyonlar, İran’ın güvenlik mimarisinde yeni bir aşamaya geçilmesine neden olmuştur. 28 Şubat 2026’da Dini Lider Ali Hamaney’in ve üst düzey komutanların “baş kesme” saldırısıyla öldürülmesi, İran’ın karar alma mekanizmasını ağır darbe indirmiştir (Arasli, 2026).

İran yönetimi, Mozaik Savunma Doktrinini vakit kaybetmeden devreye sokmuştur. Mozaik savunma, merkezi komuta zincirinin koptuğu kriz anlarında operasyonel ve taktiksel komutanlara, önceden onaylanmış planlar doğrultusunda bağımsız hareket etme inisiyatifi tanıyan esnek ve asimetrik bir askerî stratejisidir (Arasli, 2026). Bu doktrin doğrultusunda otonom hareket eden İran birlikleri, konvansiyonel zayıflığı asimetrik araçlarla (İHA’lar ve balistik füzeler) dengeleyerek İsrail ve Körfez ülkelerindeki hedeflere saldırılar düzenlemiş; Hürmüz Boğazı’nı küresel enerji pazarına karşı bir asimetrik silah olarak kullanmıştır (Arasli, 2026; The Soufan Center, 2026).

Taktiksel hava savunmasının İsrail ve ABD karşısında yetersiz kalması, İran'ı salt askerî savunmadan tüm ulusal güç unsurlarını içeren “bütünleşik caydırıcılık” ve “stratejik engelleme” konseptine yöneltmiştir (Jamshidi & Mohammadi, 2025). İranlı stratejistlere göre, düşmanın konvansiyonel ve hava üstünlüğünü kırabilmenin yolu, hipersonik füzeler geliştirerek ve nükleer kapasiteye ulaşarak “karşılıklı kesin yıkım” dengesi kurmaktır (Yüksel, 2025). Nitekim 12 Gün Savaşı sonrasında nükleer tesislerinin ağır hasar görmesine rağmen İran'da nükleer silaha sahip olma ve NPT'den (Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması) çekilerek nükleer belirsizlik stratejisi izleme yönündeki siyasi baskılar ve motivasyon belirgin şekilde artmıştır (Zimmt, 2025).

Dışarıdaki askerî zayıflanma, İran içinde derin bir siyasi ve toplumsal krizle birleşmiştir (Shirogorov, 2026). Shirogorov'un (2026) tespitiyle İran; anayasal düzeni, güvenlik mimarisi ve asimetrik savaş tecrübesi sayesinde aniden çökmeyecek kadar dayanıklı olsa da bozulan ekonomi ve eriyen vekil ağları nedeniyle eski gücüne dönemeyecek durumdadır. Ocak 2026'da hiperenflasyon ve çarşı esnafının eylemleriyle başlayan süreç, tarihin en büyük rejim karşıtı ayaklanmalarına dönüşmüş; rejim ise bu devrimci talepleri ağır dijital sansür ve askerî şiddetle bastırma yoluna gitmiştir (Forozish, 2026). Bu süreç, İranlı elitleri “doktriner bir şizofreniye” sürüklemiştir (Shirogorov, 2026). Pragmatist ve reformistler “İran Önce” diyerek sınır ötesi projelere harcanan devasa kaynakların durdurulmasını, iç krizlerin çözülmesini ve Batı ile diplomatik normalleşmeye odaklanan bir paradigma değişimi talep ederken; muhafazakâr kanat, halkın dış saldırılar sırasındaki “bayrak etrafında toplanma” refleksini bir zafer anlatısı olarak sunup katı direniş siyasetinde ısrar etmektedir (Zimmt, 2025).

Genişletilmiş perspektifte İran; asimetrik savunma kalkanlarını yitirmiş, konvansiyonel hava savunma sistemlerinin yetersizliği ispatlanmış ve ağır yaptırımlarla iç meşruiyetini kaybetmiş bir devlete dönüşmüştür (Toğa, 2025; Forozish, 2026). Gelecekteki güvenlik mimarisinde İran'ın; eski asimetrik ağlarını Orta Asya veya Afrika gibi yeni coğrafyalara taşıyarak canlandırmaya çalışması (Shirogorov, 2026), nükleer silahlanmayı nihaî bir varoluş ve güvenlik garantisi olarak masada tutması (Yüksel, 2025) ve otonom mozaik taktikler ile Hürmüz Boğazı şantajını rakiplerine ağır küresel ekonomik bedeller ödetmek amacıyla merkeze alması beklenmektedir (The Soufan Center, 2026).

Esnekliğini büyük ölçüde yitiren rejim, kurumsal asimetrik savaş bilgisini kullanarak ölümcül ve uzun soluklu bir hayatta kalma stratejisi kurgulamak zorundadır (Shirogorov, 2026).

Sonuç

İran'ın 1979 İslam Devrimi ve özellikle İran-İrak Savaşı'nın travmatik tecrübeleriyle şekillenen güvenlik mimarisi; teknolojik ve konvansiyonel açıdan üstün düşmanlara karşı hayatta kalma güdüsüyle inşa edilmiş asimetrik ve hibrit bir yapıdır. Düzenli ordu (Arteş), Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) ve Besic milislerinden oluşan bu çok katmanlı sistem, konvansiyonel askerî zayıflıkları İleri Savunma ve Mozaik Savunma doktrinleriyle telafi etmeyi amaçlamıştır. Uzun yıllar boyunca vekil güçler, balistik füzeler ve İHA'lar aracılığıyla tehditleri sınır ötesinde karşılayan İleri Savunma doktrini, İran'a bölgesel bir caydırıcılık sağlamıştır.

Ancak 2024 yılı sonunda Esed rejiminin çökmesiyle kopan lojistik koridorlar ve 2025'teki 12 Gün Savaşı'nda vekil güçlerin beklenen desteği verememesi, İleri Savunma Doktrininin fiilen iflas etmesine yol açmıştır. Şubat 2026'da ABD ve İsrail'in Dini Lider de dahil olmak üzere üst düzey komuta kademesini hedef alan operasyonları sonrasında, merkezin emrini beklemezsizin otonom hareket edebilen adem-i merkezîyetçi direniş ağı olan Mozaik Savunma acilen devreye sokulmuştur.

Sonuç itibarıyla; sınır ötesindeki asimetrik kalkanlarını yitiren, konvansiyonel hava savunması yetersiz kalan ve içeride devasa bir sosyo-ekonomik krizle boğuşan İran, tarihindeki en zorlu varoluşsal krizlerinden birini yaşamaktadır. Düşmanı sınırlarından uzak tutma stratejisi çöken Tahran yönetimi, esnekliğini büyük ölçüde kaybetmiş bir şekilde salt askerî savunmadan “bütünleşik caydırıcılık” konseptine geçiş yapmıştır. Rejimin gelecekteki hayatta kalma stratejisi; nükleer silahlanmayı nihai bir varoluş garantisi olarak masaya getirmek, hipersonik füzelerle “karşılıklı kesin yıkım” dengesi kurmak ve Hürmüz Boğazı'nı küresel ekonomiye karşı asimetrik bir şantaj silahı olarak kullanmak üzerine şekillenmektedir.

Referanslar

Ahmad, N. (2020, Ekim 11). *Iran's 'Forward Defense' Doctrine Missile and Space Programs / International Institute for Iranian Studies* . International Institution for Iranian Studies (RASANAHA)

Arasli, J. E. (2026). *Fog of War in Iran: First Ten Days, Ten Findings, and Ten Trends to Watch* [Analytical Policy Brief]. Institute for Development and Diplomacy (IDD), ADA University.

Avcı, S. (2021). İran'ın Stratejik Kültüründe Vekâlet Ve Hibrit Savaşlar. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, (2), 634-667.

Brylew, M. (2025). Basij—Iranian Militia as an Element of “Mosaic Defence” and the Guarantee of the Islamic Regime. *Journal of Modern Science*, 62(2), 529-551.

Connell, M. (2010). *Iran’s Military Doctrine*. United States Institute of Peace. The Iran Primer.

Farzaneh, A., Boalhosni, K., Beyk, A. A., Nasirpour, G., Fayazi, H., Zarei, A. H., & Sabbaghi, M. (2023). Military strategies of the Islamic Republic of Iran against American military threats. *Defensive Future Studies*, 8(29), 41-72.

Forozish, A. O. (2026). Why Iran’s Collapse Requires Decisive American and Israeli Intervention. *Fair Observer*.

Jamshidi, M., & Mohammadi, M. (2025). Resetting Deterrence: The Evolution of Iran’s Defense Doctrine Following the 12-Day War. *Middle East Critique*, 34(4), 797-802.

Kalviri, B. P. (2025). Forward Defence: Iran, the United States and the Middle East since the Islamic Revolution: Iran’s rise and rivalry with the US in the Middle East / Mohsen M. Milani. - London : Oneworld Publications, 2025. - 353 p. - ISBN 978-0-86154-842-2; 978-0-86154-843-9 (ebk). *The International Spectator*, 1-4.

Kazdal, M. (2024). Iran’s Security Strategy: Balancing Defensive Deterrents and Offensive Proxy Warfare. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 303-319.

Levy, D., Pinko, E., & Shamir, E. (2026). Asymmetric war at sea: The doctrine of Iranian Revolutionary Guard Corps Navy (IRGCN). *Journal of Strategic Studies*, 1-35.

McInnis, M. (2017). *The Strategic Foundations of Iran’s Military Doctrine*. The International Institute for Strategic Studies (IISS).

Schahgaldian, N. B. (1987). *The Iranian military under the Islamic Republic* (Report R-3473-USDP). RAND Corporation.

Shirogorov, V. (2026, Mart 14). Iran’s strategic identity: The skeleton that cannot bend, the flesh that cannot heal. *War for Strategy*.

Smith, D. W. (2013). *Iran: An Examination of the “Mosaic Defence” in a Conflict with the West*. CANADIAN FORCES COLLEGE.

Şahit, A. (2025). *İran Devrim Muhafızları Ordusu: Yapılanma, İdeoloji ve Stratejik Askerî Kapasite*. Türkiye Araştırmaları Vakfı Yayınları.

The Soufan Center. (2026). *One Battle After Another: No Easy Way for the U.S. to Open the Strait of Hormuz* [IntelBrief].

Toğa, O. (2025). *Birinci Yılında Suriye Devrimi: Őam-Tahran Hattında Neler Yaşandı?* İRAM | İnan Araştırmaları Merkezi.

U.S. Army Training And Doctrine Command. (2025). *(U) Iran Likely To Employ Varied External, Internal Defensive Strategies in LSCO*. TRADOC G-2.

Yüksel, M. A. (2025). Şii Hilali'nin Çöküşü Sonrasında İnan'ın Güvenlik Stratejisinin Geleceği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 21(51), 177-201.

Zimmt, R. (with Makhon le-Meğkere Biğağon Le'umi). (2025). *"The Second Imposed War": Operation Rising Lion and Its Implications for Iran's National Security*. INSS.

Why the United States Economy Remains Resilient During Wartime

Kuzey Tunguz

1. Introduction

War is commonly associated with economic disruption, declining production, and long-term financial instability. In numerous countries, conflicts destroy infrastructure, disrupt trade networks, and divert resources away from economic development toward military expenditures. However, historical and present experience of the United States presents a notable contrast to this conventional pattern. Across several major conflicts, from World War II to more recent conflicts such as the Iraq War and the War in Afghanistan, the U.S. economy has frequently remained resilient and, in certain periods, demonstrated significant expansion.

For instance, during World War II U.S. gross domestic product increased from approximately \$101 billion in 1940 to \$223 billion by 1945, while also unemployment fell dramatically from around 17 percent in 1939 to roughly 1.2 percent in 1944 due to large-scale industrial mobilization and military recruitment. Defense spending rose from about 1.7 percent of GDP in 1940 to nearly 37 percent in 1945, stimulating manufacturing output and simultaneously leading to technological innovation (U.S. Bureau of Economic Analysis, 2024; Higgs, 2006).

Although it is a known fact that wartime engagement also generates a significant financial burden for taxpayers, particularly through increased government debt and long term military expenditures. For example, recent geopolitical conflicts in Iran, typically demonstrate how wars can disrupt global markets and create negative economic spheres for individuals and national economies worldwide and in this case study the United States. Yet, these contrasting outcomes raise an important question as the U.S. economy remains resilient: Why has the United States economy historically remained relatively stable or even experienced economic growth during periods of wartime?

This research proposes to examine the structural and institutional factors that contribute to this resilience by analyzing historical wartime cases and evaluating macroeconomic indicators such as GDP growth, unemployment, industrial production, and government spending. By exploring the interaction between military expenditure, industrial capacity, and

financial trajectories, the study aims to identify the mechanisms that allow the United States to sustain economic stability during periods of war.

2.1 What is Wartime Economy

A wartime economy defines reorganisation of a nation's economic structure by prioritising military and defence needs during times of armed conflict. A centralised actor such as the government typically assumes extended power to shift resources to fulfill military production and necessities. As such intervention and control does govern urgent measures and strong policy processes, as planning includes fiscal and policies, rations, and reallocation of resources (Milward, 1977). Large conscription policies help national mobilisation, creation of women and minority labor workforce. Though wartime production stimulates economic growth, positive employment statistics and technological innovation specifically because of the need for combat improvement, quite often reduces consumer goods and lower living standards for civilians as nations weigh to military production.

Economic resources widely impact military strength, therefore, those normally required to function for civilian purposes have to transform to military production. Hence, peace time economic means when relocated to military infrastructure governments often end up increasing public debt, using inflationary pressures and instability effects of conversion to wartime economy. Moreover, in most cases economic disruption is caused by damage to infrastructure and supply chains after sanctions, trade restrictions and by physical damage itself. Thus, it is significant that a nation which is at war to avoid conflict in their homeland and in their supply routes to dodge economic falldowns.

Sustainability of wartime economy depends on the state's institutional capacity on balancing its conflict priorities with economic measures. Many prolonged conflicts in history have been seen as “War of Attrition” as the sides attempt to outrun hostile countries by targeting their economic strength and welfare. Thus nations which do not fight their war at their homeland could minimise damage to their economic infrastructure. The U.S. in modern history has not suffered from any blank point threat, except the Japanese threat during World War II. Also this relatively secured geography allowed the U.S. to expand its wartime production without the widespread destruction of infrastructure experienced by many war participants (Overy, 1995).

2.2 Empirical Approach to U.S Wartime Economy.

Production possibilities during wartime are important to secure needed output while converting civilian means for military production. Rockoff shows the link between butter production and military arms connection by how those input resources are reallocated to military production while displaying maximum capacity of economic performance if resources are reallocated.

Empirical evidence from U.S. wartime history that the scale of economic reallocation varies significantly depending on the nature of the conflict. For example, the Spanish-American War required only limited mobilisation, as government expenditure increased modestly from an average of approximately 0.62% of GDP between 1895 and 1897 to a peak of 1.40% in 1898, averaging 1.27% through 1900. In contrast, World War I necessitated a more substantial economic shift, with military spending rising from around 1.00% of GDP (1914–1916) to 6.17% in 1917 and peaking at 12.37% in 1918, while excluding munitions and ships supplied to allies. However World War II cites a different substantial economic chart as the U.S. economy was remaining below full employment which allowed unused resources to be redirected toward military production without an immediate reduction in civilian consumption. Consequently, the U.S. economy experienced a sharp decline in unemployment from 17.2% in 1939 with a labour force of 55.8 million to 1.9% in 1943 with a labour force of 64.6 million. After the attack on Pearl Harbor, the transition to a full wartime economy transformed the U.S. economy. For example industrial manufacturing, while producing 3.78 million vehicles in 1941, had almost fully redirected towards the production of military needs. A clear shift along the production possibilities occurred, significantly where resources were reallocated from civilian to military use highlights the dynamic between economy and wartime measures (Rockoff, 2012).

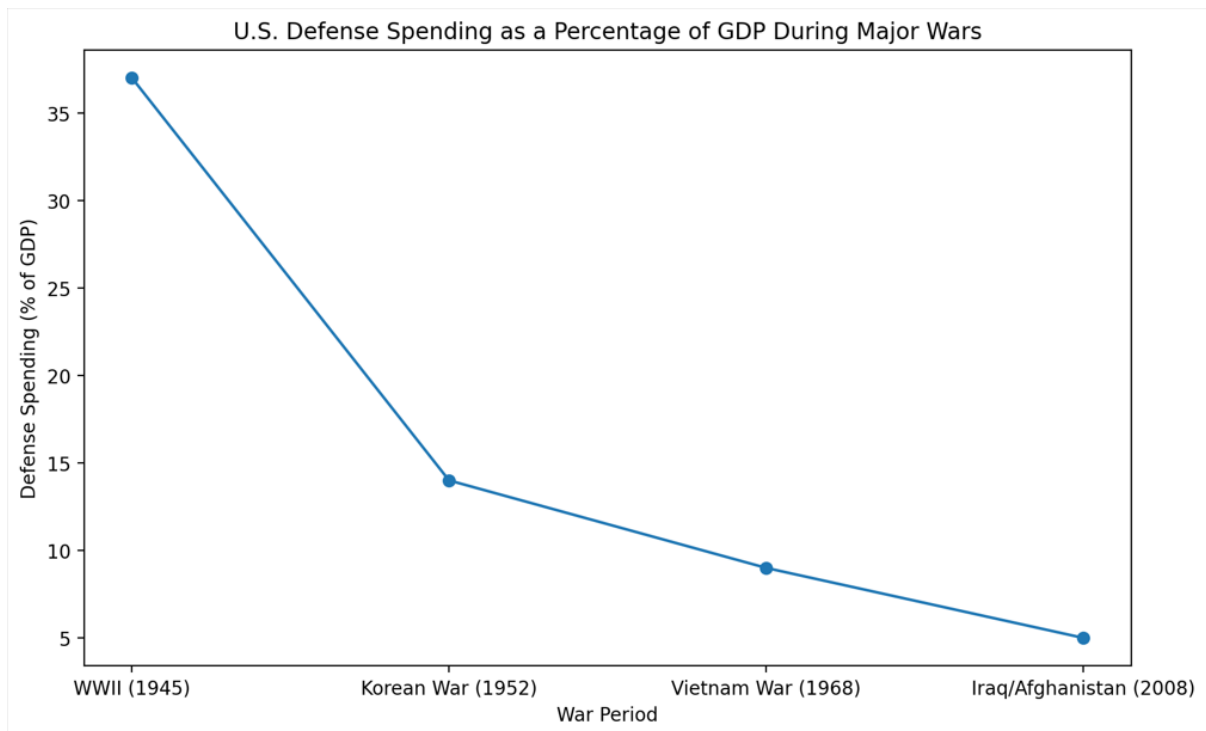
Furthermore, World War I and II remains as one of the highest GDP consuming numbers for the U.S. economy as it required substantial investment in industrial production and military technology. As the U.S almost consumed half of its GDP during World War I because of conflict intensities and financial burden, the American Civil War remains to have a less impact on the economy though it stands deadlier in mortality terms. Thereby advanced capital and accessibility of battlefields directly affects the curve of financial expenditure (Harrison, 1998). Per se, during World War II U.S. defense spending peaked at approximately 36% to over 40% of GDP by 1944–1945, transforming the economy to support the war effort. Total war

expenditures exceeded \$341 billion (\$4–\$5 trillion in today’s dollars), with defense spending rising from just 1.64% of GDP in 1940 to over 37% by 1945 (Norwich University Online, n.d.).

As complexity of modern warfare necessities grew dim, the federal government assumed a more centralised role in economic coordination. The federal government launched comprehensive warfare campaigns by enabling free markets to rapidly reallocate resources during national emergencies. During major 20th-century conflicts, agencies such as the War Industries Board and the War Production Board were established to allocate resources, prioritise production, and ensure efficient mobilisation (Koistinen, 2004).

Besides institutional reforms, war had a pivotal role in pushing technological development, both for military and civilian means. Complexity of warfare has begun to increase consequently brought technological improvements while finding more efficient production methods and lines, or, improving military doctrines. Military advancements in avionics, radar technology and nuclear energy transformed both the conduct and capacity of industry especially during World War II (Harrison, 1998). Involvement of industry into far deeper warfare foundations, forever integrated science and institutionalism into the civil-military equation, what we now call the “ Military-Industrial Complex”. Military-industrial complex granted significant advancements also to be part of the civilian sector, such as the internet, satellite communications, and GPS systems originated from defense-related research and development programs. During the Cold War, technological competition became a key driver of innovation in areas such as space exploration, computing, and missile technology, many of which had dual-use purposes (Leslie, 1993).

Specifically after World War I & II the United States economic doctrine on warfare began financially institutionalized rather than simple industrial expansion required to fulfill needs of wartime. Per se, unprecedented levels of economic transformation realised through increased industrial production, labour allocation, and government coordination were fully redirected toward the war effort resulting in a dramatic expansion of GDP and near full employment. Therefore, econometrics have transformed into financial policies rather than full scale economic policies.

U.S. Bureau of Economic Analysis. (2024). *National Income and Product Accounts (NIPA)*, Table 3.9.5: *Government Consumption Expenditures and Gross Investment*.

Especially during the Korean War illustrated how limited mobilisation differed from production-based wide mobilisation, as during early 1950's the U.S. economy highlighted only 4-5% GDP growth. This shift dominantly showed a shift from relying heavily on domestic industrial expansion for wartime economy into subsequent wars that has been financed through budget deficits, taxation, borrowing (domestic bonds/foreign loans), and expanding the money supply (Higgs, 2006). Whereas the Vietnam War's economic impact emphasizes that, despite its macroeconomic imbalances which led to 1970's economic stagnation, during the war the U.S economy reflected sustained expansion. Though defence spending has increased significantly from \$49 billion in 1965 to over \$77 billion by 1968 helped maintain steady GDP growth around 3-4% during the later 1960s. In contrast to the critical disruptions often associated with war economies, the U.S. managed to avoid recession throughout most of the conflict, demonstrating a capacity to sustain both military commitments and domestic economic activity simultaneously hence, there was no large restructuring of industry and mobilisation of resources (Meltzer, 2005). Instead, the government attempted to finance both the war effort and

expansive domestic social programs under President Johnson's "Great Society". "The Great Society" expanded federal action through anti-poverty programs, civil rights laws, Medicare and Medicaid, education funding, and environmental and urban development initiatives (Johnson, 1964).

This dual expansion placed significant pressure on aggregate demand. With unemployment already low (which was around 4% or below during much of the period), topped with increased government spending pushed demand beyond the economy's productive limits. As a result, inflation began to accelerate, rising from about 1.6% in 1965 to over 5% by 1969, and continued upward (Meltzer, 2005). Although President Johnson's both domestic campaign and war efforts are often criticised for aforementioned economic outcomes such as instability, inflation, economic stagnation; the ability to finance both military operations and social programs without immediate economic collapse displays the depth and flexibility of the U.S. economic system. Moreover, it has to be duly noted that without large mobilisation operating war abroad and even not compromising advancing social programs, suggests wartime economic policy doctrine reform where highlighting there is no longer need of traditional mobilisation.

It is worth mentioning that the collapse of the Bretton Woods system in 1971, when the United States suspended the convertibility of the dollar into gold, showed that for years, the U.S. had been running persistent balance-of-payments deficits, partly driven by the costs of the Vietnam War and its global military presence. As dollars kept accumulating globally, foreign governments became skeptical whether the U.S. could maintain the fixed exchange rate of \$35 per ounce of gold (Eichengreen, 2008; Bordo, 1993).

Throughout 1970's economic hardship toppled when in the 1973 Arab-Israeli War major oil-producing countries imposed an embargo on states supporting Israel, including the United States, leading dramatically raising production and transportation costs across the economies. Also a second shock later triggered by the Iranian Revolution 1979, which again disrupted global supply as Iran cut off oil supply.

Referring back to the Bretton Woods system, the end of the gold pegged U.S. dollar system has converted into what is known as the petrodollar system. By the mid-1970s agreements particularly with Saudi Arabia ensured that oil would be priced and traded in U.S. dollars. In return, oil-exporting countries invested their extra profits in U.S. financial markets,

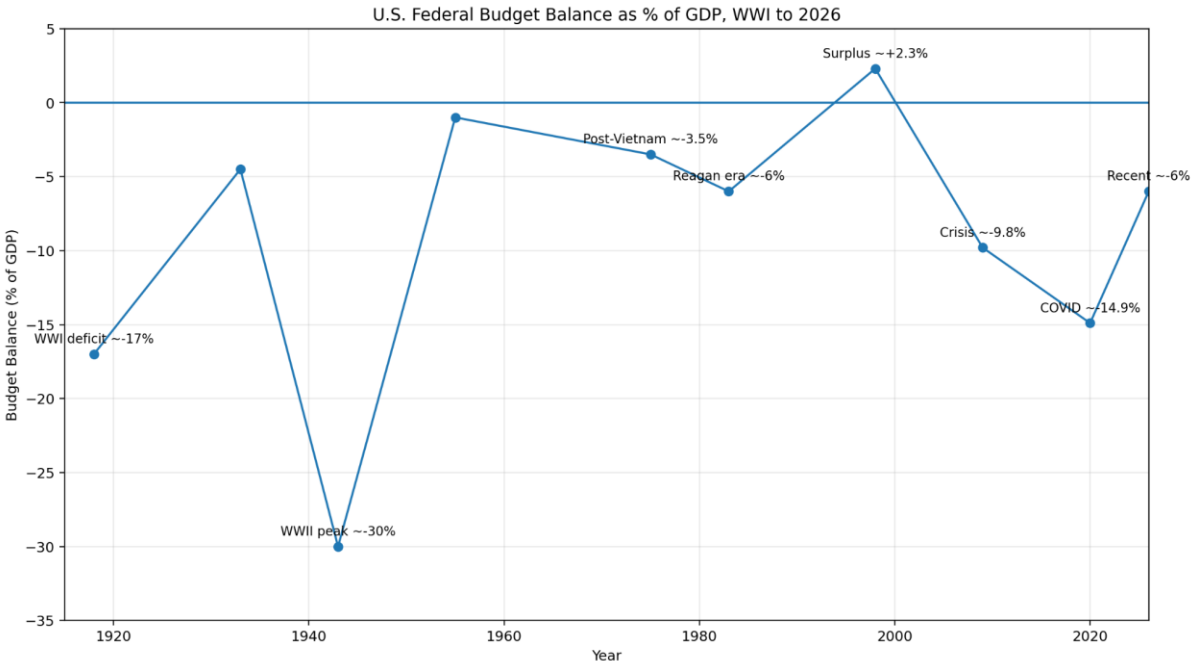
mainly by buying government debt. Moreover, the U.S. secured large-scale arms deals on oil exporting countries, providing a security framework in exchange for using petroleum to peg the U.S. dollar in order to create commodity-based monetary structure (Yergin, 1991).

At the peak of the Cold War, unlike WWII, temporary wartime measures transformed into more institutionalised federal spending for defence needs. Especially during the Vietnam War and post- Vietnam War its legislative framework has been reinforced through the National Security Act of 1947, which established defence institutions like the Department of Defense and the CIA, and the Arms Export Control Act of 1976, which formalised long-term military production and arms transfer systems. The consolidation of the military-industrial complex, in particular defence production, research, and technological development remained deeply integrated into the broader economy in the absence of full-scale mobilisation (Leslie, 1993; U.S. Congress, 1947, 1976).

During the Reagan administration in the 1980s institutionalised financial backing for defence spending had been advanced as President Reagen heavily relied on tax cuts, government borrowings, budget deficits and national debt rose from about 31% of GDP in 1981 to over 50% by the end of the decade. Tax stimulus, federal budget deficits substantially became evident for U.S. defence spending; rather than large-scale industrial mobilisation. By the late Cold War period, the U.S. wartime economy fully transitioned from a mobilisation based model into a more structurally embedded, deficit-financed system in which military expenditure functioned as a key component of economic policy rather than an exceptional response to conflict. This can also be interpreted positively as the U.S. economy suggests that it has become sufficiently diversified and advanced to absorb increased government spending without requiring a total restructuring of production (Office of Management and Budget, 2023; Rockoff, 2012).

As the Cold War came to an end, defence spending declined significantly, yet the U.S. army though going downsizing remained as a technologically advanced force. The 1990s laid the economic understanding for the warfare model, in which conflicts could be conducted without mobilisation and increasingly relied on financial resources and private-sector involvement. After the attacks of September 11, 2001, the U.S. launched prolonged wars on both Afghanistan and Iraq, which is widely known as “War on Terror”. As post-Vietnam War the U.S. wartime economy doctrine had already been largely institutionalized and embodied thoroughly during the 1990s relieved security environment, these wars had been financed

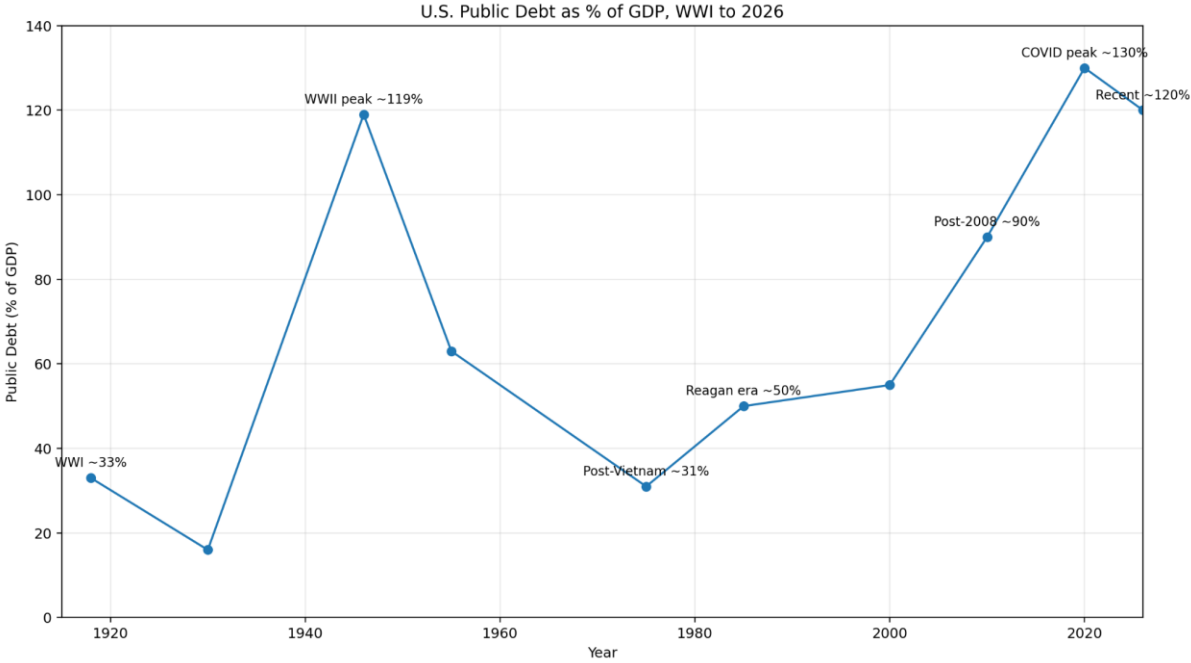
through deficit spending and using national debt. Though a large scale of expenditure up to \$6 directly and indirectly, defence spending remained relatively moderate between 3% to 5% suggesting that wartime expenditure did not generate the same stimulative effects seen in earlier periods also not demonstrating negative impact at macroeconomic level to the U.S. economy. The financial burden of these wars was absorbed through increased public borrowing instead of public taxation or resource reallocation. Federal budget deficits enlarged significantly during this period, especially after the 2008 financial crisis. Per se, public debt rose from around 55% of GDP in 2001 to over 90% by the early 2010s (Stiglitz & Bilmes, 2008; Office of Management and Budget, 2023).

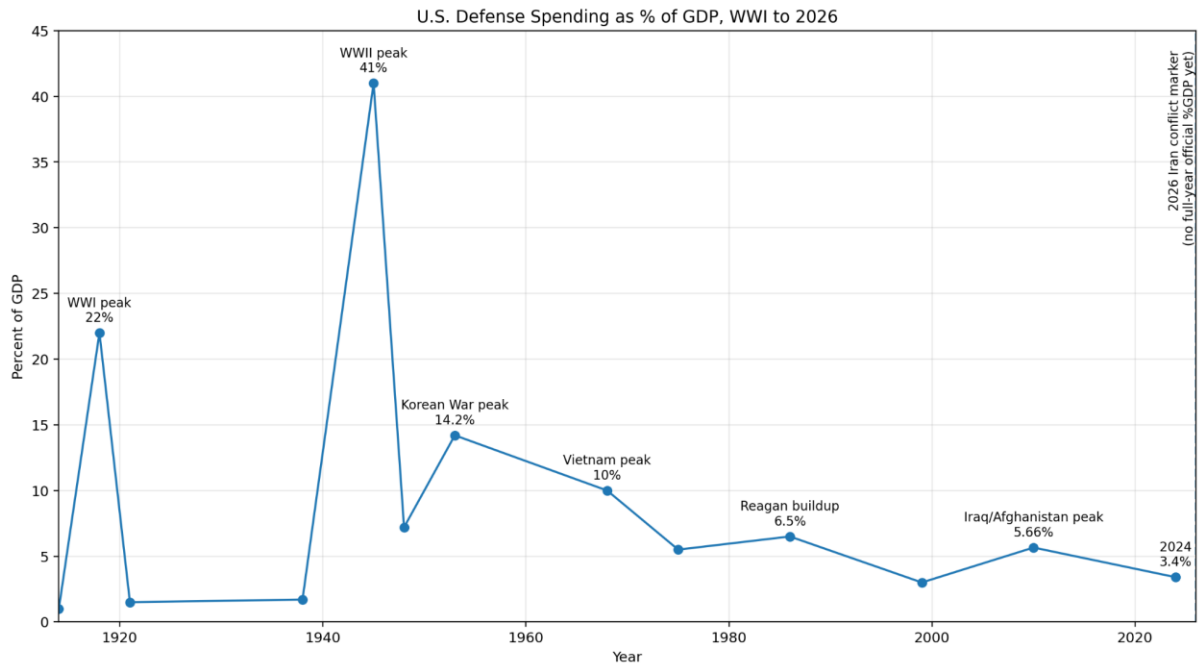
Office of Management and Budget. (2025). *Historical tables: Table 1.2—Summary of receipts, outlays, and surpluses or deficits (-) as percentages of GDP.*

The recent conflict with Iran remains as advanced wartime management in terms of economics, where military operations conducted without economic mobilisation and being embedded within existing fiscal structure. The Iran war was characterised as high-intensity technologically driven operations, relying on precision strikes, missile systems, aerial combat rather than mass troop deployment like Afghanistan. In fiscal terms, financial burden is significant yet manageable within the economy. Early estimations display \$11 billion spending for first weeks and extra \$10-30 billion in the initial preparation phase. Importantly, an additional funding request of \$200 billion allocation for operations and replenishment of

military resources indicates the reliance on supplemental appropriations rather than structural economic adjustment (Reuters, 2026). Thereby, the federal government is keen to absorb negative economic impact through increasing national debt in order to balance the budget deficit. In this concept, it is also important that economic impacts of the war be transmitted through global markets rather than domestic production. Disruption of oil supply routes equivalent to 20% of global oil supply passes around Strait of Hormuz drove energy prices from \$65 to over \$110 per barrel, generating inflationary pressures across critical sectors such as transportation and agriculture (Reuters, 2026). Specifically for the U.S. economy and its wartime doctrine, at the recent last stage of long-term transformation for funding the conflicts no longer remains as a catalyst for economic restructuring; contained fiscal activity managed through borrowing, technological efficiency, and global financial integration is sufficient model for U.S. to engage in prolonged armed conflict.

Office of Management and Budget. (2025). *Historical tables: Table 7.1—Federal debt at the end of year.*

Office of Management and Budget. (2025). *Historical tables: Budget of the U.S. government* (see Table 3.2 & Table 10.1 for defense outlays and GDP).

3.1 Why the U.S. Economy Remains Resilient During Wartime

The U.S. domestic economic disruption remains limited, it is not coincidental but structural economic evolution which can be described as strategic economic insulation. The United States has developed a system in which the costs of conflict are diffused, deferred, and externalised; in this sense, Sun Tzu's principle on maxim of winning without direct confrontation where the objective is not only military success, but also the avoidance of economic destabilisation (Sun Tzu, ca. 5th century BCE/2005).

The key pillar of insulation is linked with geography, unlike historical powers, the U.S. benefits from strategic distance as conflicts take place far from its own territory. This eliminates the risk of infrastructure destruction, population displacement, or industrial disruption. As a result, domestic production remains intact, allowing economic activity to exist without being affected during military engagements.

Financial structure among wartime insulation further underpins warfare, rather than relying on taxation or resource allocation, the U.S. finances conflicts predominantly by public borrowing. Engaging in military operations without disrupting households and consumption patterns allows to postpone economic hardship and in the case of the U.S. economy makes it

manageable. Such a financial mechanism is crucial to maintain macroeconomic stability during wartime.

Moreover, technological superiority on warfare not only breaks the enemy in the battleground but also reduces need for mass mobilisation. As conflicts rely on capital intensive assets such as precision weaponry and strategic warfare instead of conscripted army, limits the impact on labor market and domestic production and consumption ultimately allowing the economy to function just as normal.

In pursuance, the integration of private sector/contractors and global supply chain diffuses economic footprint. Outsourcing logistics, production and economic security enables the U.S. to distribute the costs of conflict through private actors; defence, electronics etc. companies. Reducing the concentration of economic pressure within the national economy helps reinforce the financial model of warfare.

The role of the U.S. dollar reinforces this decentralised financialised system, as U.S. financial assets have enormous international demand due to the U.S. dollar being the primary reserve currency. The U.S. finances their deficits by sustaining stable demand for money flow, creating capacity to absorb wartime expenditures. As the dominant reserve currency is widely used in international trade, financial transactions, and stored for its value by central banks. Those increasing external demand for dollar nominated assets, hence allows continuous perception of safe and liquid for other investment-free U.S. Treasury securities like bonds and thereby investors create demand for the U.S. dollar. Ultimately, The U.S. can finance fiscal deficits by issuing low interest debts. Financially illustrating, whereas other states must defend their currency value and maintain sufficient reserves to finance trade and debt obligations, the U.S. can settle international transactions in its own currency. This reduces the risk of currency depreciation or capital outflows that might come with prolonged conflict. Although geopolitical risk of war, capital still flows into the U.S. markets, simply because investors seek security. Therefore global demand for dollars stabilises the financial structure, allowing borrowing to be absorbed from pressure on exchange rates or monetary conditions.

In order to understand structural advantages of the U.S. it is useful to consider a counterfactual scenario, imagining a hypothetical Country X. A landlocked or constrained naval capabilities, semi-industrialised state with limited financial capacity, relatively small population, and technological capabilities. Country X might hold regional influence, yet faces

multiple strategic competitors and lacks global economic dominance. If Country X engages in a military conflict, the trajectory would be totally different due to the following reasons.

The absence of geographic insulation would expose Country X directly to the conflict; as conflict would likely take place within or near its territory exposing Country X into infrastructure destruction, trade disruption, and displacement of population and labor. Furthermore, limited financial sufficiency highly likely constrain ability to finance the warfare through borrowing and budget deficits. Without a strong currency or advanced capital markets, and specifically these are being negatively impacted due to the geographic proximity to the warzone, eventually would lead Country X to struggle to finance large deficits and force it to rely on taxation, monetary expansion and unfavorable borrowings. As conflict would deeply disrupt the economic structure of Country X, high likely to mobilise resources by employing wartime economy. In order to meet military demand and production needs, labour would need to be redirected toward the military sector which consequently means reducing productivity in key industries. Ultimately without structural resilience, Country X enters conflict while unable to control its duration, cost, or consequences. Furthermore, without an economic coping structure a conflict would mean an economic catastrophe no matter even if Country X leaves the battlefield victorious.

4.1 Conclusion

Resilience of the U.S. wartime economy is the outcome of long-term structural transformation and investment over economic doctrine. From World War I until the Vietnam War and onward traditional wartime measures played key economic strategy such as economic expansion, military draft, and resource relocation. However, later on thanks to a stable economic framework financed through reinforced fiscal and financial policies embodied into the modern U.S. wartime measures. Transformation over decades enabled the U.S. finance wars with immediate and cheap borrowing, while avoiding enormous restructuring economies. Therefore, what distinguishes the U.S. is not its economic size, but structural superiority supported with technological advancement and strategic advantages.

The recent Iran conflict, within this context, represents the ultimate phase of the U.S. wartime doctrine transformation. Despite expenditures and significant global market disruptions, the U.S. economy has remained relatively stable and those negative impacts mostly only affected global markets, leaving the U.S. domestic production unharmed. On that account,

unlike earlier wars, conflict has not generated shifts in GDP, employment or industrial output, thereby affirming the U.S. economic resilience during wartime.

The modern U.S. wartime resilience shall not be considered as absence of costs, but doctrine-wise well handling of economics. By War on Iraq and Afghanistan, the U.S. already came forward with capacity to sustain prolonged conflict without undermining its domestic economy. This shift embedded within a stable economic framework, U.S. has developed the capacity to defer, diffuse, and externalise the costs of conflict. Hence, the power of the U.S. wartime economy is thoroughly explained not by its size, but by its structural advantages and strategic policy-making on top of its national power elements. All these combined suggests structural advantages and effective policy mechanisms that allows to absorb the costs of conflict without major domestic disruption, and unlike conventional wartime economic doctrines, economic impacts of conflicts are increasingly transmitted through global markets rather than domestic production due to modern economies reliance on financial markets and global supply chains for well domestic output. Ultimately, the U.S. economy can sustain tense military engagement while maintaining stable GDP, employment, and industrial output.

References

Bordo, M. D. (1993). *The Bretton Woods international monetary system: A historical overview*. In M. D. Bordo & B. Eichengreen (Eds.), *A retrospective on the Bretton Woods system* (pp. 3–108). University of Chicago Press.

Eichengreen, B. (2008). *Globalizing capital: A history of the international monetary system* (2nd ed.). Princeton University Press.

U.S. Bureau of Economic Analysis. (2024). *Gross domestic product (GDP)*.

U.S. Bureau of Economic Analysis. (2024). *National Income and Product Accounts (NIPA), Table 3.9.5: Government Consumption Expenditures and Gross Investment*.

U.S. Congress. (1947). *National Security Act of 1947*.

U.S. Congress. (1976). *Arms Export Control Act*.

Harrison, M. (Ed.). (1998). *The economics of World War II: Six great powers in international comparison*. Cambridge University Press.

Higgs, R. (2006). *Depression, war, and Cold War: Studies in political economy*. Oxford University Press.

Johnson, L. B. (1964). *The Great Society*.

Koistinen, P. A. C. (2004). *Arsenal of World War II: The political economy of American warfare, 1940–1945*. University Press of Kansas.

Leslie, S. W. (1993). *The Cold War and American science: The military-industrial-academic complex at MIT and Stanford*. Columbia University Press.

Meltzer, A. H. (2005). *Origins of the Great Inflation*. Federal Reserve Bank of St. Louis Review, 87(2), 145–175.

Milward, A. S. (1977). *War, economy and society, 1939–1945*. University of California Press.

Norwich University Online. (n.d.). *The cost of U.S. wars then and now*.

Office of Management and Budget. (2023). *Historical tables, Table 1.2—Summary of receipts, outlays, and surpluses or deficits*.

Office of Management and Budget. (2025). *Historical tables: Table 1.2—Summary of receipts, outlays, and surpluses or deficits (-) as percentages of GDP*.

Office of Management and Budget. (2025). *Historical tables: Budget of the U.S. government (see Table 3.2 & Table 10.1 for defense outlays and GDP)*.

Office of Management and Budget. (2025). *Historical tables: Budget of the U.S. government (see Table 3.2 & Table 10.1 for defense outlays and GDP)*.

Overy, R. (1995). *Why the Allies won*. W. W. Norton & Company.

Stiglitz, J. E., & Bilmes, L. J. (2008). *The three trillion dollar war: The true cost of the Iraq conflict*. W. W. Norton & Company.

Yergin, D. (1991). *The prize: The epic quest for oil, money, and power*. Free Press.

Reuters. (2026, March 11). *Trump administration estimates Iran war cost at over \$11 billion in six days, source says*. Reuters.

Reuters. (2026, March 18). *Pentagon seeks more than \$200 billion budget request for Iran war.*

Reuters.

Reuters. (2026, April 3). *Oil prices surge amid Iran conflict and Strait of Hormuz disruptions.*

Reuters.

Rockoff, H. (2012). *America's economic way of war: War and the U.S. economy from the Spanish–American War to the Persian Gulf War.* Cambridge University Press.

Sun Tzu. (2005). *The Art of War* (T. Cleary, Trans.). Shambhala Publications. (Original work published ca. 5th century BCE)

Hürmüz Boğazı'ndan Avrupa'ya: İran Merkezli Jeopolitik Gerilimlerin Enerji Arz Güvenliği Üzerindeki Etkileri ve Avrupa Birliği İçin Politika Seçenekleri

Seyran Duman

Giriş

Enerji güvenliği, günümüz uluslararası ilişkilerinde yalnızca ekonomik istikrarın değil, aynı zamanda jeopolitik rekabetin ve stratejik özerklik arayışlarının da merkezinde yer alan çok boyutlu bir politika alanı haline gelmiştir. Enerji kaynaklarının üretim ve tüketim merkezleri arasındaki coğrafi ayrışma, küresel enerji ticaretini belirli ulaştırma koridorlarına ve stratejik dar boğazlara bağımlı kılmakta; bu durum enerji akışının piyasa dinamiklerinin ötesinde jeopolitik gelişmeler ve güvenlik riskleri tarafından şekillendiğini göstermektedir. Bu çerçevede Hürmüz Boğazı, küresel petrol ve sıvılaştırılmış doğal gaz ticaretinin en kritik geçiş noktalarından biri olarak uluslararası enerji sisteminin en hassas düğüm noktalarından birini oluşturmaktadır.

Küresel enerji piyasalarının jeopolitik gerilimlere son derece duyarlı yapısı, özellikle Orta Doğu'da yaşanan krizlerin etkilerini küresel ölçekte görünür kılmaktadır. İran, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İsrail arasında son dönemde artan gerilimler, Hürmüz Boğazı'nın güvenliği üzerinden enerji arzının sürekliliğine yönelik riskleri yeniden gündeme taşımaktadır. Enerji ithalatına yüksek derecede bağımlı olan Avrupa Birliği (AB) açısından bu gelişmeler, enerji arz güvenliğinin yalnızca tedarik çeşitlendirmesiyle sınırlı olmayan daha geniş bir jeopolitik çerçevede ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, Hürmüz Boğazı'nda ortaya çıkabilecek bir istikrarsızlık, küresel enerji arz zincirinin kırılma noktalarını görünür kılarken Avrupa ekonomileri üzerinde dolaylı fakat güçlü etkiler yaratma potansiyeline sahiptir.

Mevcut literatürde Hürmüz Boğazı'nın stratejik önemi üzerine kapsamlı çalışmalar bulunmasına rağmen, bu çalışmaların önemli bir bölümü ya Orta Doğu güvenlik dinamiklerine ya da küresel enerji piyasalarına odaklanmaktadır. Buna karşın İran merkezli jeopolitik gerilimlerin AB'nin enerji arz güvenliğini hangi spesifik mekanizmalar aracılığıyla etkilediğini ve bu etkilerin politika düzeyinde nasıl karşılanabileceğini bütüncül bir çerçevede ele alan çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu AB perspektifinden analiz ederek doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede çalışma, İran merkezli jeopolitik gerilimlerin Hürmüz Boğazı üzerinden AB'nin enerji arz güvenliğini hangi mekanizmalar aracılığıyla etkilediğini ve AB'nin bu riskleri azaltmak amacıyla hangi politika araçlarını geliştirebileceğini incelemektedir. İlk olarak Hürmüz Boğazı'nın küresel enerji arz zincirindeki rolü ortaya konulmakta, ardından İran merkezli gerilimlerin enerji piyasaları üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Devamında bu etkilerin Avrupa Birliği'ne yansımaları mekanizmaları incelenmekte, son bölümde ise AB'nin geliştirdiği ve geliştirebileceği politika araçları değerlendirilerek stratejik çıkarımlar sunulmaktadır.

Hürmüz Boğazı ve Küresel Enerji Arz Zinciri

Hürmüz Boğazı, dünya petrol taşıma sistemindeki en önemli stratejik dar boğaz (chokepoint) olarak kabul edilmektedir (Brito & Jaffe, 2005). Umman ve İran arasında yer alan bu dar su yolu, Basra Körfezi'ni Umman Körfezi ve Arap Denizi üzerinden açık denizlere bağlayan tek ana koridordur (U.S. Energy Information Administration [EIA], 2026). Yaklaşık 21 deniz mili (39 km) genişliğindeki bu kritik geçit, hem petrol hem de sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ticareti için yeri doldurulamaz bir merkez konumundadır (Rafiq, Riaz, & Chandia, 2025). Küresel enerji arz zincirindeki hayati rolü şu verilerle somutlaştırılabilir: 2025 yılının ilk yarısı itibarıyla boğazdan günlük ortalama 20,9 milyon varil petrol akışı gerçekleşmiş olup, bu miktar dünyada deniz yoluyla ticareti yapılan petrolün yaklaşık dörtte birine ve küresel sıvı petrol tüketiminin yaklaşık %20-21'ine tekabül etmektedir (EIA, 2026). Dünyanın en büyük gaz sahalarından biri olan Kuzey Sahası'ndan (Katar) gelen sevkiyatlar nedeniyle, küresel LNG ticaretinin yaklaşık beşte biri de bu boğaz üzerinden geçmektedir (Ramadhani & Marzaman, 2024). Boğazdan geçen petrolün büyük bir kısmı (%76 ile %89 arası) başta Çin, Hindistan, Japonya ve Güney Kore olmak üzere Asya pazarlarına yönelmekte olup (IEA, 2026), Avrupa Birliği için de boğaz, bölgeden gelen fosil yakıtların ve LNG'nin ana sevkiyat rotası olması nedeniyle kritik bir öneme sahiptir (Öztürk & Özkan, 2002). Hürmüz Boğazı'nın fiziki yapısı, seyirüfe kanallarının darlığı ve derinliği nedeniyle dev tankerlerin manevra alanını kısıtlayarak bu gemileri olası saldırılara, mayınlama faaliyetlerine veya kazalara karşı açık hedef haline getirmektedir (Ramazani, 1979). Boğazın kapanması durumunda başvurulabilecek alternatif enerji rotaları, Suudi Arabistan'ın Doğu-Batı boru hattı ve BAE'nin Abu Dabi boru hattı gibi hatlarla toplamda günlük yaklaşık 4,7 milyon varil kapasiteye sahiptir (IEA, 2026); ancak bu alternatiflerin boğazdan geçen toplam hacmin yalnızca küçük bir kısmını taşıyabilmesi, Hürmüz'ün küresel enerji arz güvenliğindeki merkezi ve yeri doldurulamaz statüsünü pekiştirmektedir (Ramadhani & Marzaman, 2024). Bu nedenle, Hürmüz Boğazı'nda

yaşanacak herhangi bir kesinti, dünya ekonomisi için yıkıcı sonuçlar doğurabilecek bir “küresel tıkanma noktası” niteliğindedir (Ramazani, 1979).

Bu çerçevede Hürmüz Boğazı yalnızca bir enerji nakil hattı değil, aynı zamanda küresel jeopolitik rekabetin yoğunlaştığı kritik bir stratejik alan olarak ortaya çıkmaktadır. Boğaz üzerindeki kontrol ve güvenlik meselesi, özellikle bölgesel güçler ile küresel aktörler arasındaki güç dengesi açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. İran’ın boğaz üzerindeki coğrafi konumu ve zaman zaman gündeme getirdiği kapatma tehdidi, enerji piyasalarında belirsizlik yaratarak petrol fiyatlarında dalgalanmalara neden olabilmektedir. Bu durum, enerji ithalatına yüksek derecede bağımlı olan devletlerin Hürmüz Boğazı’ndaki istikrarı yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda küresel enerji güvenliğinin temel unsurlarından biri olarak değerlendirmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla boğazın güvenliği, uluslararası deniz hukuku, çok taraflı diplomasi ve askeri caydırıcılık mekanizmalarının kesişim noktasında yer alan karmaşık bir güvenlik meselesi olarak değerlendirilmektedir.

İran Merkezli Jeopolitik Gerilimler ve Enerji Piyasaları

İran’ın Hürmüz Boğazı üzerindeki stratejik konumu ve bu bölgedeki askeri faaliyetleri, küresel enerji piyasalarında sürekli bir belirsizlik ve jeopolitik risk primi kaynağı oluşturmaktadır (Wählich, 2012). Tahran yönetimi, boğazı yalnızca bir ticaret yolu olarak değil, aynı zamanda uluslararası baskılara karşı kullanılan önemli bir jeopolitik silah ve ulusal güç unsuru olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede İran’ın enerji piyasalarını etkileyen jeopolitik davranışları çeşitli dinamikler etrafında şekillenmektedir (Divsallar, 2022). Öncelikle İran’ın boğaz politikasının iş birliği ile çatışma arasında gidip gelen ikili bir karakter taşıdığı görülmektedir. Rejimin bekasına yönelik tehdit algısının düşük olduğu dönemlerde İran kendisini bölgesel güvenliğin garantörü olarak konumlandırırken, yaptırımlar veya askeri baskılar gibi varoluşsal tehditler karşısında boğazı stratejik bir baskı aracı olarak kullanabilen güvenlik bozucu bir aktöre dönüşebilmektedir. Bununla birlikte ABD’nin nükleer anlaşmadan çekilmesi ve İran petrol ihracatını sınırlamaya yönelik “maksimum baskı” politikası, Tahran yönetimini Hürmüz Boğazı’nda denizcilik diplomasisi ve gri bölge taktikleri kullanmaya yöneltmiştir (Divsallar, 2022). 2019 yılında meydana gelen tanker saldırıları ve insansız hava aracı krizleri, bu stratejinin somut yansımaları olarak değerlendirilebilir. İran’ın deniz stratejisi aynı zamanda Hürmüz Boğazı’nın dar ve sığ coğrafi yapısından yararlanan asimetrik bir askeri kapasiteye dayanmaktadır. Erişimi Engelleme ve Alan Kapatma (A2/AD) doktrini kapsamında sürat tekneleri, deniz mayınları ve kıyı konuşlu füze sistemleriyle donatılmış Devrim

Muhafızları Deniz Kuvvetleri, boğazdaki seyrüsefer serbestisini kesintiye uğratabilecek bir kapasiteye sahip bulunmaktadır (Divsallar, 2022). Bu durum enerji piyasalarında yüksek düzeyde fiyat oynaklığı yaratmakta ve jeopolitik risk priminin hızla fiyatlara yansımaya neden olmaktadır. Tarihsel örnekler ve çeşitli analizler, ciddi bir askeri çatışma durumunda petrol fiyatlarının varil başına 150 dolar seviyesine kadar yükselebileceğini ve bunun küresel ekonomiyi resesyona sürükleyebileceğini öngörmektedir (Wählich, 2012). Bunun yanı sıra İran, Hürmüz Boğazı üzerinden yalnızca Batılı ekonomileri değil, aynı zamanda bölge petrolüne yüksek derecede bağımlı olan Çin ve Hindistan gibi büyük enerji tüketicilerini de etkileyebileceğinin farkındadır. Bu durum Tahran yönetimine diplomatik müzakerelerde belirli bir denge kurma ve yaptırımların kaldırılması yönünde pazarlık gücü elde etme imkânı sağlamaktadır (Divsallar, 2022). Sonuç olarak İran merkezli jeopolitik gerilimler, küresel enerji arz zincirinin en kırılgan noktalarından biri olan Hürmüz Boğazı'nı uluslararası sistemde önemli bir gerilim odağı haline getirmekte ve enerji piyasalarını arz-talep dengesi kadar askeri ve diplomatik gelişmelere de duyarlı bir yapıya dönüştürmektedir (Wählich, 2012).

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, Hürmüz Boğazı'ndaki jeopolitik gerilimler yalnızca bölgesel güvenlik dinamiklerinin bir sonucu olarak değil, aynı zamanda küresel enerji piyasalarının kırılganlığını ortaya koyan yapısal bir risk alanı olarak görülmektedir. İran'ın boğaz üzerindeki stratejik konumu ve asimetric kapasitesi, enerji piyasalarının jeopolitik gelişmelere yüksek derecede duyarlı olduğunu göstermekte ve enerji güvenliğinin uluslararası politikanın temel unsurlarından biri olmaya devam edeceğine işaret etmektedir.

Hürmüz Krizinin AB Enerji Güvenliğini Etkileme Mekanizmaları

Hürmüz Boğazı'nda yaşanabilecek bir istikrarsızlık, küresel enerji arz zincirinin en hassas halkalarından birinde ciddi kırılmalar yaratma potansiyeline sahiptir ve AB'nin enerji güvenliğini çeşitli mekanizmalar aracılığıyla doğrudan etkileyebilmektedir (Łoskot-Strachota, Keliuskaitė, & Zachmann, 2024). Bu etkiler üç temel mekanizma üzerinden ortaya çıkmaktadır: fiyat etkisi, fiziksel arz riski ve maliyet artışı. Bu çerçevede Hürmüz Boğazı yalnızca bir enerji geçiş noktası değil, aynı zamanda küresel enerji piyasaları ve arz güvenliği üzerinde doğrudan etki yaratabilen bir jeostratejik baskı aracı niteliği taşımaktadır.

Öncelikle boğazda ortaya çıkan gerilimler, fiziki bir kesinti meydana gelmese dahi enerji piyasalarında anında bir "jeopolitik risk primi" oluşturarak petrol fiyatlarının yükselmesine neden olmaktadır (Wählich, 2012). Küçük ölçekli tacizler veya insansız hava

araçlarının düşürülmesi gibi sınırlı askeri olayların dahi petrol fiyatlarında kısa sürede %4 ile %7 arasında artışlara yol açabildiği gözlemlenmektedir (Divsallar, 2022). Hürmüz Boğazı'nın ciddi bir askeri çatışma nedeniyle kapanması durumunda ise petrol fiyatlarının varil başına 150 dolar seviyesine kadar çıkabileceği ve bunun küresel ekonomiyi resesyona sürükleyebileceği öngörülmektedir. Bu tür ani fiyat artışları, enerji ithalatına bağımlı Avrupa ekonomilerinde yüksek enflasyon ve stagflasyon riskini artırarak ekonomik ve sosyal istikrar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Wählisch, 2012).

Bunun yanı sıra boğazın dar ve sığ fiziki yapısı, büyük enerji tankerlerini asimetrik saldırılara karşı savunmasız hale getirmektedir (Ramazani, 1979). İran'ın deniz mayınları, sürat tekneleriyle yürütülen “vur-kaç” taktikleri ve kıyı konuşlu füze sistemleri aracılığıyla deniz trafiğini fiziksel olarak durdurma kapasitesine sahip olması, enerji tedarik hatları açısından önemli bir güvenlik riski oluşturmaktadır (Divsallar, 2022). Bu askeri kapasite yalnızca doğrudan bir çatışma aracı olarak değil, aynı zamanda “zorlayıcı diplomasi” ve kontrollü tırmanma stratejileri çerçevesinde müzakere alanını genişletmeye yönelik bir baskı unsuru olarak da kullanılabilir (Alkın, 2026). Olası bir blokaj veya gemilere yönelik sistematik saldırılar, tanker güvenliğini zayıflatarak Avrupa'ya yönelik fiziksel enerji akışının sekteye uğramasına yol açabilir (Divsallar, 2022). Ayrıca İran'ın transit geçiş haklarını kendi yerel yasaları çerçevesinde kısıtlama tehdidi, uluslararası seyrüsefer serbestisi üzerinde hukuki belirsizlikler yaratabilmektedir (Rafiq, Riaz, & Chandia, 2025).

Bölgedeki jeopolitik risklerin artması aynı zamanda enerji ticaretinde sigorta ve taşıma maliyetlerinin yükselmesine neden olmaktadır (Smil, 2017). Hürmüz Boğazı'ndan geçen tankerlerin sigorta primleri kriz dönemlerinde dramatik biçimde artarken, nakliye şirketleri artan güvenlik riskleri nedeniyle ek ücretler talep edebilmektedir. Bu durum Avrupa'ya ulaşan petrol ve doğal gazın birim maliyetini yükseltmektedir. Fiziksel bir blokajın ortaya çıkması halinde ise gemilerin alternatif rotalara yönelmesi zorunlu hale gelmekte ve bu durum teslimat sürelerinin uzamasına ve lojistik maliyetlerin artmasına yol açmaktadır (Divsallar, 2022).

Hürmüz Boğazı'nın kapanması durumunda Basra Körfezi'ndeki petrolün uluslararası pazarlara ulaştırılması için kullanılacak alternatif boru hatlarının kapasitesi de sınırlıdır. Suudi Arabistan'ın Petroline hattı ile Birleşik Arap Emirlikleri'nin Abu Dabi boru hattı gibi alternatiflerin toplam taşıma kapasitesi yaklaşık 4,7 milyon varil olup bu miktar boğazdan geçen günlük yaklaşık 20,9 milyon varillik toplam hacmin yalnızca küçük bir bölümünü karşılayabilmektedir (IEA, 2026). Bu nedenle boğazın kapanması tankerlerin Ümit Burnu

üzerinden çok daha uzun ve maliyetli rotaları kullanmasını zorunlu kılarak küresel enerji tedarik zincirindeki kırılganlığı artırmaktadır (Wählisch, 2012). LNG sevkiyatları açısından da alternatif rotaların kullanılması lojistik karmaşıklıkları ve taşıma maliyetlerini artırmaktadır (Keliauskaitė, McWilliams, & Zachmann, 2026). AB'nin deniz yoluyla enerji ithalatına olan bağımlılığının 2023 yılı itibarıyla %87 seviyesine ulaşmış olması, Hürmüz gibi stratejik dar boğazlarda ortaya çıkan risklere karşı duyarlılığı daha da artırmaktadır (Łoskot-Strachota, Keliauskaitė, & Zachmann, 2024). Enerji fiyatlarının küresel piyasalarda belirlenmesi nedeniyle Hürmüz Boğazı'nda meydana gelebilecek bir kesinti, AB'yi doğrudan o bölgeden enerji tedarik etmese dahi küresel fiyat artışları aracılığıyla Avrupa enerji piyasalarını doğrudan etkileyebilmektedir (Yergin, 2020). Özellikle Rus gazına olan bağımlılığın azaltılması sürecinde Katar gibi Körfez ülkelerinden gelen LNG'ye olan talebin artması, Hürmüz Boğazı'nda yaşanabilecek arz dalgalanmalarının Avrupa'da konut ve sanayi enerji maliyetlerinin ciddi biçimde yükselmesine yol açabilmesine neden olmaktadır (Zhou et al., 2025).

Bu durum değerlendirildiğinde, Hürmüz Boğazı'nda ortaya çıkabilecek bir kriz, Avrupa Birliği için yalnızca bölgesel bir güvenlik meselesi değil, aynı zamanda küresel enerji piyasalarının işleyişine bağlı yapısal bir kırılganlık alanı oluşturmaktadır. AB doğrudan yüksek düzeyde tedarik bağımlılığına sahip olmasa dahi küresel fiyat mekanizmaları ve LNG tedarik zincirleri üzerinden söz konusu risklere maruz kalmaktadır. Bu durum, Avrupa Birliği açısından enerji arz güvenliğinin yalnızca tedarik çeşitlendirmesiyle değil, aynı zamanda küresel enerji geçiş noktalarındaki jeopolitik istikrara yönelik diplomatik ve stratejik kapasitenin güçlendirilmesiyle birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Avrupa Birliği İçin Politika Seçenekleri

Hürmüz Boğazı'ndaki mevcut krizin AB enerji politikalarına etkisi, bilhassa enerji ithalatının maliyet yapısı ve sistemik risk primleri üzerinden nicel göstergelerle daha açık biçimde ortaya konulabilir. Güncel piyasa analizleri, Hürmüz Boğazı'ndan geçen gemilere yönelik savaş riski sigorta primlerinin İran Savaşı'nın başlamasıyla birlikte keskin biçimde arttığını göstermektedir. Kriz öncesinde gemi değerinin %0,02–%0,05'i seviyesinde olan primler, çatışmaların ardından %0,5–%1 aralığına, hatta daha üzerine yükselmiş; bu artışın %200–%300 düzeyinde olduğu ve uzun vadede sürdürülebilir olmadığı ifade edilmektedir. Bu durum, değeri 120 milyon dolar olan bir tanker için yaklaşık 40.000 dolar seviyesindeki sigorta maliyetinin tek bir seferde 600.000 ile 1.200.000 ABD Doları arasına çıkmasına yol açmaktadır.

Artan sigorta maliyetleri tanker navlun ücretlerini yükseltmekte, bu maliyetler rafineri girdileri ve lojistik zincirleri üzerinden yayılmakta ve kısa sürede daha yüksek yakıt fiyatları olarak tüketicilere yansımaktadır (Humairah, 2026). Avrupa Birliği'nin enerji arz güvenliği stratejisi, özellikle 2025-2026 döneminde hem operasyonel hedefler hem de jeopolitik risk yönetimi açısından yeni bir faza evrilmiştir. Bu süreçte Katar'ın AB toplam LNG ithalatı içindeki payının 2025 yılında %15 seviyesine ulaşması ve 2026 projeksiyonlarında bu oranın %18'e kadar çıkmasının öngörülmesi, Birliğin Hürmüz Boğazı gibi kritik geçiş güzergâhlarına olan hassasiyetini sayısal olarak artırmıştır. Söz konusu bağımlılık riskini yönetmek adına AB, yapısal bir savunma mekanizması olarak yeraltı gaz depolama tesislerinde her yıl kış sezonu öncesi %90 doluluk hedefini (International Energy Agency, 2026) katı bir regülasyon olarak uygulamaya koymuştur. Bu hedefin sürdürülebilirliği için devreye alınan AggregateEU platformu ise, yıllık yaklaşık 13,5 milyar m³'lük bir ortak alım hacmini güvence altına alarak üye ülkelerin piyasa karşısındaki pazarlık gücünü pekiştirmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2026).

Dolayısıyla, Hürmüz Boğazı'nda ortaya çıkabilecek olası bir istikrarsızlık, yalnızca küresel enerji fiyatlarında volatilitiyi tetikleyen geçici bir şok olarak kalmamakta; aynı zamanda Avrupa Birliği'nin %90 düzeyindeki kritik gaz depolama hedeflerine ulaşma kapasitesini ve AggregateEU gibi ortak tedarik mekanizmalarının kurumsal etkinliğini doğrudan sınavan yapısal bir stres unsuru niteliği kazanmaktadır. Bu çerçevede söz konusu kriz, salt bir arz güvenliği meselesinin ötesine geçerek, Avrupa ekonomisi üzerinde yıllık bazda milyarlarca avroya ulaşabilen ek maliyetler üreten ve bu yönüyle “jeopolitik maliyet” olarak kavramsallaştırılabilecek çok boyutlu bir makroekonomik baskı mekanizmasına dönüşmektedir. Bu bağlamda söz konusu riskler, Avrupa Birliği'ni yalnızca kısa vadeli kriz yönetimi değil, aynı zamanda enerji sisteminin yapısal olarak yeniden tasarlanmasına dayanan çok katmanlı bir politika dönüşümüne yöneltmiştir.

Bu yapısal dönüşüm çerçevesinde Avrupa Birliği, enerji güvenliğini artırmaya yönelik çok boyutlu bir politika setini eş zamanlı olarak devreye almıştır. Avrupa Birliği, Hürmüz Boğazı'nda ortaya çıkabilecek jeopolitik gerilimler ve benzeri enerji arz güvenliği risklerine karşı “güvenlik odaklı bir enerji geçişi” ve stratejik özerklik arayışı doğrultusunda çeşitli politika araçları geliştirmektedir (Marhold, 2023). Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrasında derinleşen enerji krizi, AB'yi enerji egemenliği ve dayanışmasına dayalı yeni bir politika çerçevesi geliştirmeye yöneltmiştir. Bu bağlamda ilk olarak kaynak çeşitlendirmesine dayalı stratejiler öne çıkmaktadır (LaBelle, 2024). Avrupa Birliği, tek bir tedarikçiye veya enerji

taşıma rotasına olan bağımlılığı azaltmak amacıyla Rusya sonrası dönemde Amerika Birleşik Devletleri, Norveç ve Katar gibi güvenilir ortaklarla stratejik enerji iş birliklerini güçlendirmektedir (Zolotarova & Lukash, 2025). Bu çerçevede geliştirilen REPowerEU Planı, yenilenebilir enerji hedeflerinin yüzde 45 seviyesine çıkarılmasını ve fosil yakıt ithalatının yapısal olarak azaltılmasını öngören temel politika araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında üye devletlerin enerji politikalarında daha güçlü bir koordinasyon sağlanması amacıyla enerji dayanışmasına dayalı mekanizmalar geliştirilmiştir (European Commission, 2022). Bu kapsamda kurulan AB Enerji Platformu (AggregateEU), üye devletlerin gaz taleplerini bir araya getirerek uluslararası pazarlarda ortak bir pazarlık gücü elde etmelerini ve üye devletler arasındaki iç rekabetin fiyatları yükseltmesini önlemeyi amaçlamaktadır (LaBelle, 2024). Enerji arz güvenliğinin güçlendirilmesi için sıvılaştırılmış doğal gaz altyapısına yönelik yatırımlar da önemli bir politika alanı haline gelmiştir. Hürmüz Boğazı gibi stratejik geçiş noktalarında ortaya çıkabilecek risklere karşı LNG'nin yapısal bir alternatif olarak konumlandırılması amacıyla regasifikasyon kapasitesine büyük ölçekli yatırımlar yapılmış (Zhou et al., 2025) ve 2021 ile 2023 yılları arasında bu kapasite yüzde 33 oranında artırılmıştır (Badalov, 2025). Böylece deniz yoluyla gelen LNG sevkiyatlarının Avrupa kıtasında daha esnek ve geniş bir dağıtım ağı üzerinden aktarılması mümkün hale getirilmiştir. Bununla birlikte AB enerji krizlerine karşı stratejik rezerv politikalarını da güçlendirmektedir. Petrol piyasasında uygulanan ve en az doksan günlük acil durum stok tutulmasını öngören sistemin benzerinin doğal gaz piyasasında da oluşturulması değerlendirilmektedir. Bu kapsamda önerilen stratejik gaz rezervleri, piyasa mekanizmalarından bağımsız olarak yalnızca kriz dönemlerinde devreye girecek bir güvenlik mekanizması olarak tasarlanmaktadır (Keliauskaitė, McWilliams, & Zachmann, 2026). Enerji güvenliğini sağlamaya yönelik bir diğer önemli politika aracı ise enerji verimliliği ve talep yönetimi stratejileridir. AB, enerji verimliliği hedefini yüzde 13 seviyesine çıkararak ve kriz dönemlerinde gaz tüketiminin yüzde 15 oranında azaltılması gibi gönüllü talep azaltma uygulamalarını devreye alarak ithal enerjiye olan yapısal bağımlılığı azaltmayı hedeflemektedir (Urbano, Kampouropoulos, & Romeral, 2023). Enerji güvenliğinin korunmasında askeri ve diplomatik araçlar da belirli bir rol oynamaktadır (Wählich, 2012). Hürmüz Boğazı'nda seyrüsefer serbestisinin korunması amacıyla yürütülen "Hürmüz Boğazı'nda Deniz Durumsal Farkındalık" görevi (EMASOH), bölgedeki deniz trafiğini izleyerek ve gerilimi düşürmeye yönelik bağımsız bir Avrupa izleme kapasitesi sağlayarak deniz güvenliğine katkıda bulunmaktadır (Divsallar, 2022). Bunun yanı sıra Avrupa Birliği'nin uzun vadeli enerji stratejisi yeşil enerji dönüşümüne dayanmaktadır. Bu çerçevede fosil yakıtlara dayalı "monopol jeopolitiği" enerji sistemlerinden uzaklaşarak güneş, rüzgâr ve temiz

hidrojen gibi kaynaklara dayalı daha az yoğunlaşmış enerji piyasalarının oluşturulması hedeflenmektedir (Youngs, 2013). Bu doğrultuda özellikle Kuzey Afrika gibi bölgelerle yeşil sanayi ortaklıkları kurularak enerji değer zincirlerinin yeniden yapılandırılması önemli bir politika seçeneği olarak değerlendirilmektedir (Sgaravatti, Tagliapietra, & Trasi, 2024). Ayrıca AB, iklim politikaları ile sanayi rekabetçiliğini birlikte korumak amacıyla Sınırdan Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM) gibi araçları devreye sokmaktadır. Bu mekanizma, enerji yoğun sektörlerin rekabet gücünü korurken aynı zamanda Avrupa Birliği'nin yeşil dönüşüm sürecini bir sanayi politikası aracı haline getirmekte ve Birliğin küresel enerji yönetiminde standart belirleyici bir aktör olarak konumunu güçlendirmektedir (Marhold, 2023).

Bu politika araçları birlikte değerlendirildiğinde, Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği yaklaşımının yalnızca tedarik çeşitlendirmesine dayalı kısa vadeli kriz yönetimiyle sınırlı olmadığı, aynı zamanda yapısal bir dönüşüm hedeflediği görülmektedir. AB, bir yandan LNG altyapısı, stratejik rezervler ve ortak satın alma mekanizmaları gibi araçlarla arz şoklarına karşı dayanıklılığını artırırken, diğer yandan yenilenebilir enerji ve yeşil dönüşüm politikalarıyla fosil yakıtlara olan jeopolitik bağımlılığı uzun vadede azaltmayı amaçlamaktadır. Bu durum, enerji güvenliğinin Avrupa Birliği için artık yalnızca ekonomik bir mesele değil, stratejik özerklik ve jeopolitik güç projeksiyonu ile doğrudan bağlantılı bir politika alanına dönüştüğünü göstermektedir.

Sonuç

Hürmüz Boğazı'nda ortaya çıkan İran merkezli jeopolitik gerilimler, Avrupa Birliği'nin enerji arz güvenliğini doğrudan fiziki bağımlılıktan ziyade küresel enerji piyasalarının işleyişi üzerinden dolaylı fakat güçlü mekanizmalar aracılığıyla etkilemektedir. Bu çalışma, söz konusu etkinin üç temel kanal üzerinden gerçekleştiğini göstermektedir: ilk olarak jeopolitik risklerin enerji fiyatları üzerinde yarattığı ani artışlar, Avrupa ekonomilerinde enflasyonist baskılar ve makroekonomik kırılmalara üretmektedir; ikinci olarak boğazda ortaya çıkabilecek askeri gerilimler veya güvenlik tehditleri, enerji arz zincirlerinde fiziksel kesinti ve lojistik aksama riskini artırmaktadır; üçüncü olarak ise artan güvenlik riskleri, sigorta ve taşımacılık maliyetlerini yükselterek enerji ithalatının toplam maliyetini yapısal biçimde artırmaktadır. Bu mekanizmalar birlikte değerlendirildiğinde, Avrupa Birliği'nin küresel enerji sistemine olan entegrasyonunun aynı zamanda yapısal bir kırılmalara ürettiği görülmektedir.

Bu kırılmalık, Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği yaklaşımını yalnızca tedarik kaynaklarını çeşitlendirmeye dayalı dar bir çerçevenin ötesine taşımaktadır. Nitekim mevcut politika araçları incelendiğinde, AB'nin bu riskleri çok katmanlı bir stratejiyle yönetmeye çalıştığı görülmektedir. LNG altyapısının genişletilmesi, ortak satın alma mekanizmaları ve stratejik rezervler kısa vadede arz Şoklarına karşı dayanıklılığı artırırken; yenilenebilir enerji yatırımları, enerji verimliliği politikaları ve yeşil dönüşüm hedefleri uzun vadede fosil yakıtlara dayalı jeopolitik bağımlılığı azaltmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte bu stratejinin kendi içinde belirli sınırlılıklar barındırdığı da açıktır. Özellikle LNG ithalatına artan bağımlılık, enerji güvenliğini yeni bir dış bağımlılık biçimine dönüştürme riski taşımakta; bu durum tedarik çeşitlendirmesinin tek başına sürdürülebilir bir çözüm olmadığını göstermektedir.

Dolayısıyla Avrupa Birliği açısından temel mesele, enerji arz güvenliğini yalnızca kriz anlarında yönetilen bir politika alanı olarak değil, jeopolitik riskleri azaltan yapısal bir dönüşüm süreci olarak ele almaktır. Bu bağlamda enerji güvenliğinin sağlanması, kısa vadeli piyasa müdahaleleri ile uzun vadeli enerji dönüşümü stratejilerinin birlikte yürütülmesini gerektirmektedir. Hürmüz Boğazı rneği, fosil yakıtlara dayalı küresel enerji sisteminin Avrupa'yı coğrafi olarak uzak olduğu krizlere dahi bağımlı kıldığını açık biçimde ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Avrupa Birliği'nin bu tür jeopolitik Őoklara karşı daha dirençli bir enerji sistemi inşa edebilmesi, yalnızca tedarik çeşitlendirmesine değil, aynı zamanda yenilenebilir enerjiye dayalı düşük karbonlu bir enerji yapısına geçişi hızlandırmasına, enerji diplomasisini güçlendirmesine ve küresel enerji yönetişiminde daha proaktif bir aktör haline gelmesine bağlıdır. Bu dönüşüm gerçekleşmediği sürece, Hürmüz Boğazı gibi stratejik dar boğazlarda ortaya çıkan krizler Avrupa enerji güvenliği üzerinde belirleyici olmaya devam edecektir.

Referanslar

Alkın, K. (2026, March 2). Hürmüz Düğümü: Zorlayıcı Diplomasi Ve Enerji Savaşı. *Sabah*.

Badalov, E. (2025). LNG: Europe's energy supply security amid geopolitical turmoil – Transforming dependence into resilience. *The Journal of International Scientific Researches*, 10(2), 294–305.

Brito, D., & Jaffe, A. M. (2005). Reducing vulnerability of the Strait of Hormuz. In H. D. Sokolski & P. Clawson (Eds.), *Getting ready for a nuclear-ready Iran* (pp. [209-223]). US Army War College Press. ISBN 1-58487-211-X.

Divsallar, A. (2022). Shifting threats and strategic adjustment in Iran's foreign policy: The case of Strait of Hormuz. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 49(5), 873–895.

European Commission. (2022, May 18). *Communication REPowerEU plan COM(2022)230*.

European Commission. (2026). *AggregateEU*.

Goldthau, A., & Sitter, N. (2015). Soft power with a hard edge: EU policy tools and energy security. *Review of International Political Economy*, 22(5), 941–965.

Humairah, L. (2026, March 16). Hormuz becomes world's most expensive waterway after 300% surge in risk premiums. Euronews.

Keliauskaitė, U., McWilliams, B., & Zachmann, G. (2026, March 11). *Bruegel: U.S. Energy Exports Reshape EU Supply Without Creating New Dependency*. Bruegel.

LaBelle, M. C. (2024). Breaking the era of energy interdependence in Europe: A multidimensional reframing of energy security, sovereignty, and solidarity. *Energy Strategy Reviews*, 52, 101314.

Łoskot-Strachota, A., Keliauskaitė, U., & Zachmann, G. (2024, July 3). *Future European Union gas imports: Balancing different objectives*. Brugel.

Marhold, A.-A. (2023). Towards a 'security-centred' energy transition: Balancing the European Union's ambitions and geopolitical realities. *Journal of International Economic Law*, 26, 756–769.

International Energy Agency. (2026). *Gas Market Report, Q1 2026*.

Rafiq, M. A., Riaz, K., & Chandia, M. A. B. (2025). The Strait of Hormuz and the law of the sea: The Strait of Hormuz between sovereignty, diplomacy, and international maritime law. *International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS)*, 9(7).

- Ramadhani, R., & Marzaman, A. (2024). Maritime stability in the Strait of Hormuz: Challenges, global impacts, and multilateral diplomacy. *HYPOTHESIS: Multidisciplinary Journal of Social Sciences*, 3(2), 81–96.
- Ramazani, R. K. (1979). *The Persian Gulf and the Strait of Hormuz*. Sijthoff & Noordhoff International Publishers. ISBN 90-286-0069-8.
- Sayın, Y., & Kılıç, F. (2020). *The strait of Hormuz and Iran's international relations*. Eurasian Research Journal, 2(1), 29–59.
- Sgaravatti, G., Tagliapietra, S., & Trasi, C. (2024, June). *Re-energising Europe's global green reach* (Policy Brief No. 11/24). Bruegel.
- Smil, V. (2017). *Energy and civilization: A history*. MIT Press.
- Urbano, E. M., Kampouropoulos, K., & Romeral, L. (2023). Energy crisis in Europe: The European Union's objectives and countries' policy trends—New transition paths? *Energies*, 16, 5957.
- U.S. Energy Information Administration (EIA). (2026). *World oil transit chokepoints*. U.S. Department of Energy.
- Wählisch, M. (2012). The Iran–U.S. dispute, the Strait of Hormuz, and international law. *Yale Journal of International Law*, 37, 22–34.
- Yergin, D. (2020). *The New Map: Energy, Climate, And The Clash Of Nations*. Penguin Press.
- Youngs, R. (2013). The EU's global climate and energy policies: Gathering or losing momentum? In A. Goldthau (Ed.), *The handbook of global energy policy* (pp. 421–434). John Wiley & Sons Ltd.
- Zhou, C., Zhu, B., Halff, A., Davis, S. J., Liu, Z., Bowring, S., Ben Arous, S., & Ciais, P. (2025). Europe's Adaptation To The Energy Crisis: Reshaped Gas Supply–Transmission–Consumption Structures And Driving Factors From 2022 To 2024. *Earth System Science Data*, 17, 3431–3446.
- Zolotarova, O., & Lukash, D. (2025). *EU Energy Security Amid Geopolitical Change*. *Scientia Fructuosa*, (5).

Jeopolitik Riskler Çağında Küresel Yatırım Güvenliği I: Politik Risklerin Yeniden Yükselişi

Esmâ Güngör

Giriş

Küresel ekonomi son otuz yıl boyunca artan ekonomik entegrasyon, ticaret liberalizasyonu ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile karakterize edilmiştir. 1990'lı yıllarda Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte uluslararası yatırım ortamının daha öngörülebilir ve istikrarlı hale geleceğine ilişkin güçlü bir beklenti oluşmuştur. Ancak son yıllarda yaşanan jeopolitik gelişmeler bu varsayımı ciddi biçimde sorgulanır hale getirmiştir.

Günümüzde şirketler ve yatırımcılar yalnızca ekonomik göstergelerden kaynaklanan risklerle değil, aynı zamanda devletler arası gerilimler, iç siyasi istikrarsızlıklar ve uluslararası güvenlik krizleri gibi politik faktörlerden kaynaklanan risklerle de karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle son yıllarda artan jeopolitik gerilimler, uluslararası yatırımların güvenliği açısından politik risk kavramını yeniden küresel gündemin merkezine taşımıştır.

Örneğin, Rusya vs Ukrayna Savaşı yalnızca iki ülke arasındaki bir güvenlik krizinin ötesinde, enerji piyasalarından küresel tedarik zincirlerine kadar geniş bir ekonomik etki alanı yaratmıştır. Benzer şekilde Orta Doğu'da yaşanan İsrail vs Hamas Savaşı, bölgesel istikrarsızlığı artırarak yatırım ortamı üzerinde önemli belirsizlikler yaratmıştır. Bu tür gelişmeler, politik risklerin yalnızca belirli ülkelerle sınırlı olmadığını, küresel yatırım ortamını etkileyebilecek sistemik sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.

Bu politika notu serisinin ilk bölümünde, günümüz küresel ekonomisinde politik risklerin neden yeniden yükselişe geçtiği ve bu risklerin uluslararası yatırım güvenliği açısından neden kritik hale geldiği incelenmektedir.

Politik Risk Tanımı, Kapsamı ve Türleri

Uluslararası arenada rekabet gücünün gelişmesi ile birlikte şirketler ulusal pazarların dışına çıkmaya ve kendileri için uygun pazarları araştırmaya başlamışlardır. Uluslararası pazarda faaliyet göstermeyi hedefleyen hiçbir şirket, faaliyet göstermeyi planladığı ülkedeki politik ve ekonomik ortamı dikkate almadan faaliyetlerine başlamaz. Politik çevre faktörü de tıpkı diğer çevresel faktörler gibi şirketlerin işletme operasyonlarında avantajlı veya dezavantajlı durumlara sebep olabilmektedir. Politik çevre, yatırımcılar için pozitif sonuçlar doğuracak aktör ve durumları içerisinde bulundurabileceği gibi aksine yatırımcı için risk barındıran olayları da barındırabilir. Bu nedenle hem ev sahibi hem de yatırımcının ülkesi çeşitli nedenlerle birlikte hareket etmek durumundadır.

Ekonomi ile siyasetin kesişimi pek çok kişiye göre binlerce yıldır süregelen bir durum olmakla birlikte politik risk kavramının siyaset bilimi ve işletme literatürüne girişi 1960'lardan sonra olmuştur (Fitzpatrick, 1983). Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA) tarafından politik risk "*Savaş ve devrim dahil olmak üzere, varlıklara el koyan, ülke içinde elde edilen tüm gelirlerin ülke dışına transferini sınırlayan, malikin veya yatırımcının varlıklarını kullanma veya onlardan yararlanma haklarını sınırlayan, reddeden, şirketlerinin değerini düşüren hükümet eylemleridir.*" şeklinde tanımlanmaktadır (MIGA, 2010).

Franklin R. Root'a göre politik risk; "*Hükümetlerin kamulaştırma hareketleri, transfer kısıtlamaları, darbe, savaş vb yabancı yatırımı olumsuz yönde etkileyebilecek ve gerçekleşme olasılığı olan potansiyel hareketlerdir.*" Kısacası şirket varlıklarının ev sahibi ülkede gerçekleşen/gerçekleşecek politik temelli olaylar sebebiyle kaybedilmesi riskini ifade eder (Root, 1988). Knudsen'e göre ise politik risk; "*Yabancı şirketlerin, yüksek düzeyde ulusal engellemeye bağlı olarak kamulaştırılması*"dır (Simon, 1982). Fitzpatrick, politik risk tanımını dört kategoride incelemekte olup bu kategoriler şunlardır (Fitzpatrick, 1983):

- Politik risk, politik çevreden kaynaklanan tanımlanmamış ve belirlenmemiş bir risktir.
- Politik risk, hükümet faaliyetleri, hükümet müdahaleleri ve bunların negatif etkileridir.
- Politik risk, politik oluşumlar, politik olaylar ya da devlet yönetimindeki değişiklikler veya ülkedeki şiddet gibi politik zorlamaların bir sektörü ya da şirketi hedef almasıdır.
- Politik risk, işletmelerin hedeflerinin sapmasına ve kazançta düşüş yaşamasına yol açan hareketlerdir.

Politik risk literatürüne katkı yapan isimler aynı zamanda bu risk türüne ilişkin kaynak ve riskin etkilerini belirleyici analiz yöntemleri geliştirilmesine de katkı sağlamışlardır. Bu kapsamda politik risk tanımlamalarından doktrinde genel kabul görmüş olanlara ilişkin Simon tarafından oluşturulan tabloya aşağıda yer verilmiştir (Simon, 1982):

Tablo 1 Politik Risk Tanımına İlişkin Yapılmış Çalışmalar

Analizi Yapan Kişi	Politik Riskin Tanımı	Analiz Çeşidi	Anahtar Değişkenler
Green (1947)	Radikal politik değişimler sebebiyle dış yatırımlara olumsuz etki eden gelişmeler	Kavramsal	• Siyasi sistem türleri
Stobaugh (1969)	Ev sahibi ülkede yabancı yatırımları etkileme potansiyeli olan her türlü politik gelişmeler	Tanımlayıcı Nicel	• Kamulaştırma • Enflasyon • Devalüasyon
Boddewyn ve Cracco (1972)	Sosyo-ekonomik kalkınmayı teşvik ve kontrol eden ve ev sahibi ülke hükümeti tarafından benimsenen milliyetçi politikalar	Kavramsal	• Ulusal çıkarlar • Ulusal egemenlik
Van Agtmael (1976)	Siyasi istikrarsızlık, millileştirme veya dış politik değişiklikler sonucu ortaya çıkan ve şirketlerde kayıp oluşturan durumlar.	Kavramsal	• Savaş • Darbe • Millileştirme • Dış Politik Değişiklikler
Kobrin (1979)	Ev sahibi hükümetlerin yabancı yatırımcılara yönelik politikalarındaki önemli değişiklikler	Nicel	• Kamulaştırma • El koyma • Fiyat Politikaları

Kaynak: Jeffrey D. Simon, "Political Risk Assessment: Past Trends and Future Prospects", Columbia Journal of World Business, Vol.17, No.3, (1982), s.67.

Aktaran: Arda Özdemir, Uluslararası İşletmelerde Politik Risk ve Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, 2010, s. 45.

Yukarıda yer verilen tanımlar, politik riskleri sadece ev sahibi ülkenin eylemleri ile sınırlandırdığından politik risk için yapılmış dar yorumlara örnek oluştururlar. Ancak politik riskler ev sahibi ülkenin eylemleri neticesinde ortaya çıkabileceği gibi terör, iç savaş, sabotaj gibi ev sahibi ülke dışındaki aktörlerin eylemi nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle politik risk tanımlanırken ev sahibi ülkenin eylemlerine atıf yapılmasının yanı sıra ev sahibi ülkenin kurumsal yapısı ile ülkedeki politik istikrara da atıf yapılmasının yerinde olacağına ilişkin düşünceler ortaya atılmıştır (Zakariya, 1986).

Bu doğrultuda, geniş anlamda politik risk “Yabancı yatırımcıyı, yatırımıyla ilgili, parayla ölçülmesi mümkün her türlü hak ve menfaatlerden esaslı şekilde mahrum eden ev sahibi devletin eylemleri veya ev sahibi devletin kontrolü dışında politik saiklerle gerçekleştirilen eylemler.” şeklinde tanımlanabilecektir (Küçük D. , 2016).

Politik riske ilişkin yapılan tanımlamalar çerçevesinde;

- Politik riskler sınır ötesi risklerdir.
- Politik riskler ticari olmayan riskler olduğundan, sigorta ettireni zarara uğratan eylemin politik saiklerle yapılmış olması gerekmektedir.
- Politik risk, genel nitelikli risklerdendir; bireysel riskler arasında yer almaz.
- Politik risk kavramı; içerisinde kamulaştırma, millileştirme, dövize çevirememe, savaş gibi pek çok alt unsuru barındıran bir üst kavramdır.

Politik risk tanımı yapılırken, politik riski diğer çevresel risklerden özellikle ekonomik riskten ayırmak gerekmektedir. Root’a göre, politik ve ekonomik olayların birbiri ile bağımlı olması nedeniyle söz konusu iki risk arasındaki fark uygulamada ortadan kalkmaktadır (Root, 1988). Robock’da benzer bir şekilde, her iki riskin kaynakları ve yönetimleri açısından birbirlerinden farklı olduğunu ancak uygulamada bazen politik olarak kabul edilen bir riskin kaynağında ekonomik faktörlerin de bulunabileceğini belirtmiştir (Robock, 1971).

Politik risk ile ülke riski kavramını da birbirinden ayırmak gerekir. Ülke riski, bir ülkede edinilen (kamu ve özel) tüm yabancı kaynaklı borçları ifade eden kapsamlı bir kavramdır. Yabancı borcu olan ülkeler içerisinde söz konusu yükümlülüğünü yerine getiremeyecek ülkeleri belirlemek üzere bankacılık sektörü tarafından kullanılan ve özellikle 1973 yılında yaşanan petrol krizi sonrası önem kazanan ülke riski bir üst kavramdır. Ülke riskini politik riskten ayıran en önemli unsur, ülke riskinin politik riske ek olarak ekonomik ve sosyal riskleri de içermesidir (Çilingir, 2004).

Politik riskleri yaratan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden bazıları ülkelerin ideolojik yönetim biçimleri, ülkede hâkim olan politik akımlar, hükümet politikaları, devlete ait işletmeler ve terördür. Söz konusu faktörler göz önünde bulundurulduğunda yatırım yapılması planlanan ülkedeki politik riskin bir şirketin yatırım kararını etkileyecek seviyede olduğu

görülmektedir. Simon; politik risklerin en önemli ve sürekli kaynağını ev sahibi ülkenin oluşturduğunu belirtmekte ve ev sahibi ülkelerde karşılaşılabilecek risk türlerinde ülkelerin sosyo-politik sistemleri ve kalkınma seviyeleri gibi unsurların etkili olduğunu aktarmaktadır (Simons, 1984).

Politik riskler, politik riske ilişkin yapılan farklı tanımlar çerçevesinde farklı türlere ayrılabilir. Bu kapsamda Simon; politik riskleri, kaynaklarına ve işletmeye etkilerine göre olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Ayrıca, kaynaklarına göre politik riskler, iç kaynaklı politik riskler ve dış kaynaklı politik riskler; işletmeye etkilerine göre politik riskler ise makro ve mikro risk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Simons, 1984):

Tablo 2 Makro ve Mikro Politik Riskler

	İçsel		Dışsal	
	Toplumsal Kaynaklı	Hükümet Kaynaklı	Toplumsal Kaynaklı	Hükümet Kaynaklı
Makro	<ul style="list-style-type: none"> • İhtilal • Devrim • Darbe • İç savaş • Etnik veya dini grupların kargaşası • Terör olayları • Boykotlar, grevler • Halkın genelinde fikir değişikliklerinin oluşması 	<ul style="list-style-type: none"> • Kamulaştırma • Millileştirme • Yatırım sınırlamaları • Radikal rejim değişiklikleri • Yüksek enflasyon • Yüksek faiz oranları • Bürokratik engeller 	<ul style="list-style-type: none"> • Gerilla savaşları • Uluslararası terörizm • Dünya kamuoyunun bakış açısı • Yatırımları engelleme baskısı 	<ul style="list-style-type: none"> • Nükleer savaş • Geleneksel savaşlar • Sınır çatışmaları • İttifak kaymaları • Ambargolar veya uluslararası gerçekleşen boykotlar • Yüksek dış borçlanmalar • Uluslararası ekonomik istikrarsızlık

Mikro	<ul style="list-style-type: none"> • Seçici terör olayları • Seçici grev olayları • Seçici protesto olayları • Seçici ulusal boykotlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Kamulaştırma • Ortak yatırım baskısı • Ayırıcı olağanüstü vergiler • Yerli ürünlere yönelik kanunlar • Sözleşmelerin bozulması (ihlali) • Yerel sanayinin sübvanses edilmesi • Fiyatların kontrolü 	<ul style="list-style-type: none"> • Uluslararası eylem grupları • Dış rekabet • Uluslararası seçici terör olayları • Firmaların uluslararası boykotları 	<ul style="list-style-type: none"> • Yatırımcı ve ev sahibi ülke arasındaki ilişkiler • İki taraflı yapılan ticaret anlaşmaları • İthalat/ihracat kısıtlamaları • Yabancı hükümet etkisi
--------------	--	--	--	--

Kaynak: Jeffrey D. Simons, A Theoretical Perspective on Political Risk, Journal of International Business Studies, Winter, Vol. 15, No. 3, 1984, s.132.

Makro Politik Riskler

Ev sahibi ülkedeki tüm yabancı yatırımcılara yönlendirilen beklenmedik ve siyasi olarak şekillendirilmiş durum değişiklikleri, makro riskleri oluşturur. Kısacası, politik ortamdaki riskler, belirli bir alanı veya sektörü değil, tüm yabancı yatırımcıları olumsuz yönde etkileyen risklerdir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artmaya başladığı 1950-1965 yılları arasında işletmelerin en çok maruz kaldığı politik risk türü makro riskler olmuştur. Küba'da yaşanan devrim sonrası tüm yabancı işletme varlıklarının kamulaştırılarak millileştirilmesi, 1969 yılında Amerikan Başkanı Nixon'ın özel temsilcisi olarak Arjantin'i ziyarete giden Nelson Rockefeller'ın Arjantin ziyareti sırasında Arjantin'de faaliyet gösteren şirketine ait süpermarketlerin bombalanması makro risklere örnek gösterilebilir (Robock, 1971).

Mikro Politik Riskler

Politik eylemlerin ev sahibi ülkedeki tüm yatırımlarda değil, yalnızca belirli şirketlerde ya da belirli sektörde faaliyet gösteren şirketlerde zarara yol açabileceği durumlardaki riskler mikro risklerdir. Makro riskler bütün ülkeyle ilgiliyken mikro riskler seçilmiş sektöre veya ülkedeki belli bir endüstri, işletme veya projeye yönelik gerçekleşebilecek risklerdir.

Robock'a göre; "Politik hareketler ekonominin belirli bir bölümünü, belirli bir sektörü veya seçilmiş bir işletmeyi etkileme yönünde olursa bu politik risk, mikro risk olarak değerlendirilir." Mikro riskler, makro riske kıyasla daha yaygın olarak karşılaşılan risklerdir (Robock, 1971).

Politik Risk Oluşmasına Sebep Olabilecek Nedenler

Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, potansiyel politik risk oluşumu konusunda ipucu sağlar; Ancak, ülkelerin gelişmişlik seviyelerini değerlendirmekten ziyade, politik riskin kaynaklarına odaklanmak daha önemlidir. Aşağıda yer verilen tabloda politik risklerin kaynakları ve politik riske sebep olabilecek gruplar sayılmakla birlikte riske sebep olabilecek en sık karşılaşılan kaynaklar yerel istikrarsızlık, savaş hareketleri, ekonomik ve politik iklim, terör faaliyetleri ve kamulaştırmadır.

Tablo 3. Politik Risk Kaynakları ve Politik Riske Etki Eden Gruplar

<i>Politik Risk Kaynakları</i>	<i>Politik Riske Sebep Olabilecek Gruplar</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Değişen birbiriyle çatışan siyasi ideolojiler • Değişen ekonomik şartlar • Toplumsal huzursuzluk • Milliyetçilik • Yerel işletme gruplarının çıkarları • Çatışan dini gruplar • Rekabet • Yeni oluşan uluslararası ittifaklar	<ul style="list-style-type: none"> • Mevcut hükümet ve çeşitli kurumları • Hükümete karşıt ve siyasi nüfuzu olan gruplar • Organize çıkar grupları • Ülkede faaliyet gösteren terör ya da anarşi grupları • Ülkelerle uluslararası ittifaklara girmiş veya hükümete karşıt gruplara destek veren yabancı hükümetler

Kaynak: S. H. Robock, Political risk: Identification and assessment. Columbia Journal of World Business, 6(4)'ten düzenlenmiştir.

Yerel İstikrarsızlık

Ülke içerisinde yaşanan sosyal veya siyasi düzensizlikler, yerel istikrarsızlığa yol açar, dolayısıyla yabancı yatırımın gelmesini engeller. Yerel istikrarsızlığın olumsuz risk durumlarının ortaya çıkmasına yol açtığı kabul edilmekle birlikte yerel istikrarsızlıklar her durumda işletmeler üzerinde olumsuz etki bırakmayabilir. Yerel istikrarsızlıklar içerisinde, suikastlar, iç savaşlar ve hükümet krizleri sayılabilmektedir.

İstikrarsızlıklar daha çok yoksulluğun, zayıf yönetimin, gücünü kötüye kullanan hükümetlerin olduğu ülkelerde meydana gelmektedir. 1979 yılında meydana gelen İran

Devrimi'nde İran Şahı'nın ve 2013'te Mısır'da Cumhurbaşkanı Mursi'nin devrilmesi sonucu ortaya çıkan olaylar, genel istikrarsızlık risklerine örnek olarak gösterilebilmektedir (Özbozkurt, 2020).

Terörizm

Terörizm; suikast girişimleri, adam kaçırmaya, bombalama, şantaj gibi birçok şekilde ortaya çıkabilir. Terör olaylarının yaşandığı ülkelerde yatırımcılar ve ihracatçılar, yatırımların veya operasyonların durdurulması, tedarik zincirinde yaşanan kesintiler, uluslararası ilişkilerin bozulması ve bunlara bağlı ticaretin kötüleşmesi gibi durumlarla karşılaşabilmektedir. Bu nedenle, terör olaylarının yarattığı olumsuz etkiler, düşük gelirli ve az gelişmiş ülkelerde daha çok görülmektedir (Kyeonghi & Qian, 2011, s. 69).

Savaş Hareketleri

Savaş hareketleri; fiziksel sıcak temasın yaşandığı çatışmalardan, diplomatik ilişkilerin kesildiği soğuk savaşa kadar değişik seviyelerde meydana gelebilmektedir. Savaş hareketleri sadece savaşın yaşandığı ülkeler içerisinde politik risk yaratmaz. Aynı zamanda çatışma halinde olan ülkelere komşu olan ülkelerde de çeşitli risklerin yaşanmasına neden olur. Örneğin, 2003 yılında başlayan Irak savaşı çevre ülkelerdeki uluslararası işletmelerin politik risklerle karşı karşıya kalmalarına yol açmıştır.

Ekonomik İklim

Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri ekonomik göstergeler tarafından belirlenir. Politik riskin düzeyi ülkenin ekonomik gelişmişliğinin düzeyi ile alakalıdır. Ekonomik olarak sağlam kabul edilen ülkelerde yatırım yapmak daha kolay ve güvenilirdir, bu nedenle risk oranı düşüktür. Ekonomik yönlü politik riskin bir unsuru, ev sahibi ülkede yönetimde bulunan hükümetin ekonomik politikalarının yönüdür. Özellikle yabancı yatırım karşıtı ve millileştirme taraftarı politikalar benimseyen ülkelerde, uluslararası işletmeler ve yabancı yatırımcılar, her an politik risk oluşturma potansiyeli olan ve kendilerini zarara uğratabilecek uygulamalarla karşılaşabilirler.

Politik İklim

Politik iklim, bir toplulukta yaşanan politik olaylar sonucunda oluşan güncel fikirlerin ve tavırların yine o topluluğu etkilemesidir. Ülkelerdeki politik ortamlar yine ülkelerin kendilerine has durumlarıdır (Tunalı, 2012).

Politik iklimi yaratan bazı faktörler vardır. Bu faktörler;

- **Uluslararası Ticarete Yönelik Davranışlar:** Bazı ülkeler yabancı yatırımcılara karşı teşvik edici davranışlarda bulunurken, bazıları ise son derece katı kurallara sahiptir. Örneğin bazı ülkeler uluslararası ticareti artırmak amacıyla ithalat kotalarını düşük tutarken, bazı ülkeler yabancı sermayenin ülkeye girmesini engellemek amacıyla söz konusu kotaları düşük tutma eğilimindedir.
- **Politik Kararlılık:** Politik istikrarsızlık ve şiddet, ülkeye yapılan/yapılacak olan yatırımları olumsuz yönde etkilemekte ve engellemektedir.
- **Parasal Düzenlemeler:** İşletmeler kârlarını ve varlıklarını kendi ülke para birimi veya değerli bir para birimiyle tutmak isteme eğilimindedir. Bu nedenle, ev sahibi ülkelerin özellikle yabancı para ile ticarete yönelik düzenlemeleri yatırımcı teşviki açısından önem arz etmektedir.
- **Ülkedeki Bürokrasi:** Ülkelerin yabancı yatırımcı çekebilmeleri için bürokratik süreçleri iyileştirmeleri ve kolaylaştırmaları gerekmektedir.

Küresel Jeopolitik Gerilimlerin Artışı

Son yıllarda uluslararası sistemde gözlemlenen en önemli eğilimlerden biri jeopolitik gerilimlerin belirgin şekilde artmasıdır. Soğuk Savaş sonrası dönemde görece istikrarlı olan küresel ekonomik düzen, özellikle 2010'lu yılların sonlarından itibaren artan güç rekabeti, bölgesel çatışmalar ve ekonomik milliyetçilik eğilimleri nedeniyle daha kırılabilir bir yapıya dönüşmüştür. Bu gelişmeler, uluslararası yatırım kararlarında politik risk değerlendirmesinin yeniden merkezi bir unsur haline gelmesine neden olmuştur.

Küresel jeopolitik risklerin yükselişi yalnızca bölgesel çatışmalarla sınırlı değildir; aynı zamanda siyasi istikrarsızlık, toplumsal gerilimler ve artan güç rekabeti gibi çok boyutlu faktörlerin birleşimiyle şekillenmektedir. Bu eğilim, özellikle son yıllarda yayımlanan uluslararası risk analizlerinde de açık biçimde ortaya konmaktadır. Örneğin Coface tarafından yayımlanan 2025 yılı risk değerlendirmesine göre küresel politik ve sosyal risk endeksi tarihsel olarak en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Söz konusu endeks 2025 yılında %41,1 seviyesine çıkarak pandemi dönemindeki zirveyi dahi aşmıştır (Coface, 2025). Rapora göre incelenen 166 ülkenin 68'inde politik risk bir önceki yıla göre artarken, 106 ülke pandemi öncesi ortalamasının üzerinde risk seviyesine sahiptir. Bu durum politik risklerin hem gelişmiş hem de gelişmekte

olan ekonomilerde eş zamanlı olarak yükseldiğini göstermektedir. Coface analizine göre bu artışın arkasında iki temel dinamik bulunmaktadır: kökleşen silahlı çatışmalar ve artan toplumsal huzursuzluk. Özellikle son yıllarda yaşanan bölgesel savaşların küresel ekonomik sistem üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bu bağlamda Rusya-Ukrayna Savaşı yalnızca Avrupa güvenlik mimarisini değil, aynı zamanda enerji piyasaları, gıda arzı ve küresel ticaret rotaları üzerinde de önemli etkiler yaratmıştır. Benzer şekilde Orta Doğu'da devam eden İsrail Hamas Savaşı bölgesel istikrarsızlığı artırarak yatırım ortamında önemli belirsizlikler doğurmuştur. Bu tür gelişmeler, jeopolitik risklerin yalnızca ilgili ülkelerle sınırlı kalmadığını, küresel ekonomik sistem üzerinde zincirleme etkiler yaratabildiğini göstermektedir.

Jeopolitik risklerin yükselişi aynı zamanda uluslararası iş dünyası açısından yeni bir risk yönetimi alanının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Nitekim Lowy Institute tarafından yapılan analizlerde jeopolitik gelişmelerin giderek daha oynak ve öngörülemez hale geldiği, bu nedenle şirketlerin bu riskleri analiz etmek ve yönetmek için yeni danışmanlık ve istihbarat hizmetlerine yöneldiği belirtilmektedir. Artan jeopolitik belirsizlik ortamı, şirketlerin küresel operasyonlarını planlama ve yatırım kararlarını alma süreçlerinde daha kapsamlı risk değerlendirmeleri yapmasını zorunlu kılmaktadır (Newman, 2025).

Benzer şekilde analizlerde jeopolitik riskin artık yalnızca güvenlik politikalarıyla sınırlı bir mesele olmadığı, küresel iş dünyası ve yatırım ortamı açısından da yapısal bir faktör haline geldiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda uluslararası şirketler ve yatırımcılar için jeopolitik gelişmeleri izlemek, tedarik zinciri stratejilerini yeniden yapılandırmak ve politik risk yönetimi kapasitesini güçlendirmek giderek daha önemli hale gelmektedir (Newman, 2025). Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayımlanan *Global Risks Report 2026*, küresel risk algısında jeopolitik ve jeoekonomik rekabetin belirleyici bir faktör haline geldiğini ortaya koymaktadır. Rapora göre, 2026 yılında devletler arası silahlı çatışmanın küresel bir kriz tetikleme olasılığının yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu bulgular, uluslararası ekonomik ilişkilerin giderek daha fazla stratejik rekabet ve güç politikaları tarafından şekillendirildiğini göstermektedir. Raporda ayrıca ticaret, finans ve teknoloji gibi ekonomik araçların devletler tarafından jeopolitik nüfuz elde etmek amacıyla kullanılmasının küresel ekonomik düzeni daha parçalı ve belirsiz bir yapıya doğru sürüklediği vurgulanmaktadır. Bu gelişmeler, uluslararası yatırım ortamının güvenliğini doğrudan etkileyen yeni bir jeoekonomik rekabet döneminin ortaya çıktığını göstermektedir. Rapora göre uzmanların büyük bir kısmının önümüzdeki on yıl

içinde uluslararası sistemin “çok kutuplu veya parçalanmış” bir yapıya evrileceğini öngörmektedir. Bu eğilim, küresel ekonomik entegrasyonun yerini giderek daha fazla stratejik rekabet ve bloklaşmanın aldığı yeni bir döneme işaret etmektedir. Küresel riskler giderek daha fazla birbirine bağlı hale gelmektedir. Dünya Ekonomik Forumu’nun risk ağ haritası, jeopolitik çatışmaların ekonomik istikrarsızlık, enerji güvenliği ve ticaret parçalanması gibi risklerle güçlü bağlantılar kurduğunu göstermektedir (World Economic Forum, 2026).

Tüm bu gelişmeler, politik risklerin artık geçici bir dalgalanma değil, küresel ekonomik sistemin kalıcı bir unsuru haline geldiğini göstermektedir. Artan jeopolitik rekabet, bölgesel güvenlik krizleri ve küresel ekonomik parçalanma eğilimleri, yatırımcıların karar alma süreçlerinde politik risk değerlendirmelerini her zamankinden daha önemli hale getirmiştir.

Sonuç

Son yıllarda küresel jeopolitik gerilimlerin artması, politik risklerin uluslararası yatırım ortamındaki önemini yeniden artırmıştır. Devletler arası rekabet, bölgesel güvenlik krizleri ve ekonomik araçların dış politika stratejilerinde daha fazla kullanılmaya başlanması yatırımcılar açısından yeni belirsizlikler yaratmaktadır.

Bu gelişmeler politik risklerin yalnızca belirli ülkelerle sınırlı bir sorun olmadığını, küresel yatırım güvenliği açısından sistemik bir mesele haline geldiğini göstermektedir. Bu nedenle yatırımcıların ve politika yapıcılarının politik riskleri daha dikkatli analiz etmeleri ve bu riskleri yönetmeye yönelik mekanizmaları geliştirmeleri giderek daha önemli hale gelmektedir.

Bu politika notu serisinin bir sonraki bölümünde, politik risklerin nasıl analiz edilebileceği üzerinde kısaca durulacak ve politik riskler karşısında alınabilecek önlemler açıklanacaktır.

Referanslar

Brakebill, J. R. (2021). *Managing The New Political Risks: Populism, Democratic Instability and The Rise Of Political Risk Insurance in Developed Democracies*. Connecticut Insurance Law Journal, Vol. 24(No. 1), s. 315-336.

- Can, E., Yıldırım Özmütlu, S., & Aykaç, C. (2019). *Politik İklim Değişikliklerinin Ülkelerarası Ticaretle İlişkisi: Türkiye Rusya Uçak Krizi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme*. Journal of Political Sciences, 28(1), s. 1-18.
- Coface. (2025). 2025 political and social risk: A record level, a new norm for businesses.
- Congress of USA. (2023). *U.S. International Development Finance Corporation (DFC)*. Congressional Research Service.
- Çilingir, S. (2004). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Politik Risk ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- DEİK. (2011). *10 Soruda Politik Risk Sigortası*. İstanbul.
- DeLeonardo, J. M. (2005). *Are Public and Private Political Risk Insurance Two of a Kind? Suggestions for a New Direction for Government Coverage*. Virginia Journal of International Law, Vol. 45(No.3), s. 737-787.
- Diaconis, J. S. (1989). *Political Risk Insurance: OPIC's Use of a "Fiduciary Agent" to Facilitate Resolution of Subrogation Claims*. The International Lawyer, Vol. 23(No. 1), s. 271-279.
- Export Development of Canada. (2022). *2022 Annual Report*.
- Finnerty, J. D. (2001). *Securitizing Political Risk Investment Insurance: Lessons from Past Securitizations*. *International Political Risk Management: Exploring New Frontiers* (s. 77-147). içinde Washington D.C.: The World Bank Group - MIGA.
- Fitzpatrick, M. (1983). *The Definition and Assessment of Political Risk in International Business*. Academy of Management Review, Vol. 8(No. 2), s. 249-254.
- Foreign Assistance Act (FAA). (1961).
- Gordon, K. (2008). *Investment Guarantees and Political Risk Insurance: Institutions, Incentives and Development*. *OECD Investment Policy Perspectives*, s. 91-122.
- Hamdani, K., Liebers, E., & Zanjani, G. (2005). *An Overview of Political Risk Insurance*. Federal Reserve Bank of New York.
- Hansen, K. W. (2004). *PRI and the Rise (and Fall?) of Private Investment in Public Infrastructure*. *International Political Risk Management: The Brave New World* (s. 75-99). içinde The World Bank Group - MIGA.

- James, D. (2004). *Political Risk Insurance after September 11 and the Argentine Crisis: An Underwriter's View from London*. *International Political Risk Management: The Brave New World* (s. 26-38). içinde Washington D.C.: The World Bank Group - MIGA.
- Jenney, F. E. (2005). *The Future of Political Risk Insurance in International Project Finance: Clarifying the Role of Expropriation Coverage*. *International Political Risk Management: Looking to the Future* (s. 103-115). içinde Washington D.C.: The World Bank Group - MIGA.
- Kamu Finansmanı Ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun. (2002).
- Kessler, E. A. (1992). *Political Risk Insurance And The Overseas Private Investment Corporation: What Happened to the Private Sector?* N.Y. Law School Journal of Int'l and Comparative Law, Vol. 12(No. 13), s. 203-227.
- Kobrin, S. J. (1979). *Political Risk: A Review and Reconsideration*. *Journal of International Business Studies*, Vol. 10(No. 1), s. 67-80.
- KOSGEB. (2022). *Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri*.
- Küçük, D. (2016). *Politik Risk Sigortası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Küçük, Ö. (2019, 11). *Dünya Bankası Ve İktisadi Büyüme Formülü: Yabancı Sermayenin Harekete Geçirilmesi*. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol. 3(No. 3), s. 501-523.
- Kyeonghi, B., & Qian, X. (2011). *An Analysis on Political Risks and the Flow of Foreign Direct Investment*. *Economics, Management and Financial*, 6(4), s. 60-91.
- Leopold, G., & Wafo, K. (1998). *Political Risk and Foreign Direct Investment*. Faculty of Economics and Statistics.
- Llewellyn D Howell, B. C. (1994). *Models of Political Risk for Foreign Investment*. *The Columbia Journal of World Business*, Vol. 29(No. 3), s. 71-91.
- Meyer, H. (2018). *Political Risk Insurance and Its Effectiveness in Supporting Private Sector Investment in Fragile States*. The International Growth Centre.
- MIGA. (2010). *World Investment and Political Risk*. The World Bank Group - MIGA.
- MIGA. (2013). *World Investment and Political Risk*. The World Bank Group - MIGA.

- Newman, M. (2025). *The rise and rise of geopolitical risk*. Lowy Institute.
- NEXI. (2023). *2022 Annual Report*.
- On İkinci Kalkınma Planı. (2023).
- OPIC. (2013). *Handbook*.
- Özbozkurt, O. B. (2020). *Uluslararası İşletmecilik Perspektifinden Politik Risk: Türleri, Değerlendirilmesi ve Yönetimi*. *Turkish Studies - Economy*, 15(1), s. 411-428.
- Özdemir, A. (2010). *Uluslararası İşletmelerde Politik Risk ve Bir Araştırma*. Marmara Üniversitesi.
- Poulsen, L. N. (2010). *The Importance of BITs for Foreign Direct Investment and Political Risk Insurance: Revisiting the Evidence*. *Yearbook on International Investment Law and Policy*, s. 539-574.
- Resmi Gazete. (1987).
- Rice, G., & Mahmoud, E. (1986). *A managerial Procedure for Political Risk Forecasting*. *Management International Review*, Vol. 26(No. 4), s. 12-21.
- Robock, S. H. (1971). *Political Risk: Identification and Assessment*. *Columbia Journal of Business*, 6(9), s. 6-20.
- Root, F. R. (1988). *Environmental Risks and The Bargaining Power of Multinational Corporations*. *International Trade Journal*, 3(1), s. 111-124.
- Shihata, I. F. (1987). *Factors Influencing the Flow of Foreign Investment and the Relevance of a Multilateral Investment Guarantee Scheme*. *The International Lawyer*, Vol. 21(No. 3), s. 671-694.
- Sigortacılık Kanunu. (2007).
- Simon, J. D. (1982). *Political Risk Assessment: Past Trends and Future*. *Columbia Journal of World Business*, Vol. 17(No. 3), s. 62-71.
- Simons, J. D. (1984). *A Theoretical Perspective on Political Risk*. *Journal of International Business Studies*, Vol. 15(No. 3), s. 123-143.
- Sottilotta, C. E. (2013). *Political Risk: Concepts, Definitions, Challenges*. *School of Government (SOG) Working Papers*.

Stiller, D. F. (2014). Political risks: How To Effectively Mitigate Political Risks, Deal Structure, Financing and Political Risk Insurance. *Airport Management*, Vol. 9(No. 2), s. 133-143.

TBMM. (2021). *Sigortacılık Kanunu Tasarısı ile Adana Milletvekili Atilla Başoğlu'nun Sigorta Murakabe Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Avrupa Birliği Uyum ile Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji Komisyonları Raporları*.

The World Bank. (1983). *Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesi*. (Türkçesi) Türkiye Büyük Millet Meclisi.

Torrado, P. M. (2005). *Political Risk Insurance and Breach of Contract Coverage: How the Intervention of Domestic Courts May Prevent Investors from Claiming Insurance*. *Pace International Law Review*, Vol. 17(No. 2), s. 301-345.

Tunalı, P. (2012). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Politik Risk ve Türk İlaç Sektöründe Politik Riskin Değerlendirilmesi*. İstanbul Üniversitesi.

TÜİK. (2023). *27 Eylül 2023 Haber Bülteni*.

TÜİK. (2023). *Dış Ticaret İstatistikleri 2022*.

Türk Eximbank. (2022). *2022 Yılı Faaliyet Raporu*.

Türk Ticaret Kanunu. (2011).

West, G. T., & Hamel, K. (2005). *Whither the Political Risk Insurance Industry? International Political Risk Management: Looking to the Future* (s. 206-230). içinde Washington D.C.: The World Bank Group - MIGA.

World Economic Forum. (2026). *Global risks report 2026*. Geneva: World Economic Forum.

Zakariya, H. S. (1986). *Insurance Against the Political Risk of Petroleum Investment*. *Journal of Energy and Natural Resources Law*, Vol. 4(No. 4), s. 217-229.

İnternet Siteleri

<https://eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz>. 04.01.2024.

<https://www.dfc.gov/who-we-are>. 10.01.2024.

<https://www.agaportal.de/en>. 05.01.2024

<https://www.exportfinance.gov.au>. 06.01.2024

<https://www.oekb.at/en>. 06.01.2024

<https://www.gov.uk/government/organisations/uk-export-finance>. 18.01.2024

<https://www.sinosure.com.cn/en>. 18.01.2024

<https://www.coface.com>. 20.02.2024

<https://main.ecgc.in/english>. 23.01.2024

<https://product.atradius.nl/atradius-flow>. 08.02.2024

<https://www.sace.it/en>. 08.02.2024

<https://www.nexi.go.jp/en>. 09.02.2024

<https://www.edc.ca>. 10.02.2024

<https://www.ksure.or.kr/rh-en>. 03.03.2024

<https://www.miga.org>. 11.03.2024

<https://www.exportkreditgarantien.de/en>. 05.01.2024

<https://www.investitionsgarantien.de/en>. 05.01.2024

<https://www.iisd.org/credit-enhancement-instruments/institution/nippon-export-investment-insurance-nexi>. 09.02.2024

<https://iciec.isdb.org/who-we-are>. 15.02.2024

<https://www.atidi.africa/about-us/who-we-are>. 22.02.2024

<https://www.berneunion.org>. 27.01.2024

<https://www.bmwk.de/Redaktion/EN/Dossier/promotion-of-foreign-trade-and-investment>.
08.02.2024

Eski Kıtanın Yeni Sınavı: Hegemonik Dönüşüm Sürecinde Avrupa Birliği Bir Aktör mü, Yoksa Rekabet Alanı mı?

Cihad Demirbaş

Giriş

Uluslararası İlişkiler disiplini bağlamında uluslararası sistem tarihsel süreç boyunca aslında birçok kez dönüşüme uğramıştır. Ancak sistemin yaşamış olduğu dönüşüm Birinci Dünya Savaşından itibaren daha keskin olmaya başlamıştır ve nihayetinde İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu sistem ile bu dönüşüm daha da net bir olgu haline almıştır. Savaşın galip çıkan iki büyük devletin (ABD ve SSCB) etrafında kümelenen görece daha güçsüz ülkeler ile bu devletlerin etrafında kümelendikleri süper güçlerden başta güvenlik ve ekonomik kalkınma ithal ettiği iki kutuplu bir sistem ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte bu iki kutuplu sistemden galip çıkarak küresel ölçekte tek süper güç olarak kalan ABD, bu andan itibaren kendi düzenin kurmaya başlamıştır. Kendi kurumları ve yarattığı politikalar ile günümüzde bile tek başat güç konumunu korumaktadır.

Her ne kadar kimi akademik çevrelerce bir güç aşınması yaşasa da günümüzde ABD ölçeğinde dünyanın herhangi bir yerine kolaylıkla erişebilecek askeri kapasiteye ve ekonomi güce sahip bir devlet bulunmamaktadır. Bu bağlamda ABD'nin bir güç aşınması yaşadığı göz önüne alındığında son dönemde uluslararası sistem içerisinde yaşanan birtakım gelişmeler bu argümanı destekleyen niteliktedir. Küresel Güney ülkelerinin mevcut konjonktüre olan karşı duruşu ve alternatif sistem arayışları, Çin'in Avrupa pazarı başta olmak üzere dünya ticaretinde rekabet edilmesi giderek zorlaşan bir ekonomik canavara dönüşmesi, stratejik otonomi bağlamında dünyanın farklı bölgelerindeki bölgesel güçlerin politikaları, Çin ve Rusya'nın ön plana çıktığı işbirliğinin BRICS çatısı altında kurumsallaşarak batı eksenli düzene alternatif bir yönetim iddiasını ortaya koymaya başlaması gibi sayıları artırılabilir örnekler günümüzde ABD'nin gücünü sınavan olaylar olarak gösterilebilir. ABD'nin mevcut sistem içerisinde en yakın müttefiki olan AB ülkelerine olan yaklaşımı ve politikaları da aynı şekilde ABD'nin küresel politikalarını ne ölçüde değiştirdiği ve tehdit algısını da bizlere göstermektedir. Özellikle son birkaç yıldır AB hem siyasi hem de ekonomik olarak sadece ABD'nin değil küresel ölçekte bir gerileme yani fetret dönemi yaşamaktadır. Siyasi argümanı destekleyen unsur ABD'nin öncelikli güvenlik alanını ne AB ne de Ortadoğu doldurmaktadır aksine ABD'nin son dönemde gücünü yoğunlaştırdığı bölge Asya olmaya başlamıştır. Dolayısıyla ABD, AB ülkeleri bakımından güvenliğini sağlama noktasında ABD'den artık emin olmamakla

birlikte bu konuda bir politika çıktısı elde edememektedir. AB'nin karmaşık bürokrasisi ve karar alma noktasında etkin bir sonuç ortaya koyamaması dünyanın çeşitli bölgelerinde gerçekleşen çatışmalara ve krizlere yönelik olarak elini bağlamaktadır. Bu durum küresel anlamda AB'nin siyasi gücünü sorgulatmakta ve bir aktör olarak AB'yi tartışmalı bir konuma getirmektedir. Bunun yanı sıra AB'nin sınırlarının dibinde gerçekleşen Ukrayna Savaşı nedeniyle yakın savaş tehdidinde İkinci Dünya Savaşından bu yana ilk defa karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda AB ekonomik olarak da büyük zorluklar ile karşılaşmaktadır. Savaş nedeniyle enerji güvenliği oldukça önemli hale gelmekle birlikte Rusya'dan enerji ithalatının durması AB'yi pahalı alternatiflere yöneltmiştir. Bu durum maliyetleri yükselttiği gibi harcamaları da artırmaktadır. Buna ek olarak AB nüfusunun giderek daha da yaşlanması iktisadi olarak AB için bir tehdit olmaya devam etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus ise AB'yi yüksek teknoloji ve yapay zekâ alanında Ar-Ge harcamalarının düşük kalması ve bunun neticesinde Çin ve ABD karşısında Avrupa Birliği treni kaçırmaktadır. AB'nin yatırım yapılabilme noktasında avantajının ortadan kaybolmaya başlaması ile birçok Avrupalı şirket ABD'ye taşınmaya başlamıştır. Yine ayrıca Çin'in Avrupa pazarındaki artan etkisi pek çok Avrupalı büyük şirketleri zorlamaktadır.

Donald Trump'ın ikinci kez göreve gelmesi ile ABD -AB arasındaki ilişki ve müttefiklik farklı bir seyir izlemeye başlamıştır. ABD'nin bütün dikkatini ve stratejisini Çin'e yönelik olarak geliştirmeye başlaması ABD açısından AB'nin konumunu boşa çıkarmaya ve AB'nin kendi güvenliğini kendisinin sağlaması gerektiğini öne sürmesine neden olmuştur. Bu bağlamda AB, karşı karşıya olduğu Rusya-Ukrayna Savaşı, teknolojik gelişmişlik olarak ABD ve Çin'in gerisinde kalmaya başlaması, nüfusunun yaşlanması gibi yapısal sorunlar ile yüzleşmek zorunda kalmaya başlamış ve stratejik olarak konumunu sorgulatmaya başlamıştır.

Çalışmanın da ortaya çıkış noktası buradan başlamaktadır. ABD'nin artık tek kutupluluğun yükünü tek başına sırtlanmak istememeye başlaması, AB'ye sunduğu güvenlik şemsiyesini kapatması ve özellikle Trump ile birlikte gelişen ABD'nin müdahaleci politikaları AB'nin konumunu son dönemde ciddi şekilde sorgulatmıştır. Dolayısıyla norm üreten AB küresel rekabet alanında bir mücadele alanını yoksa sadece jeopolitik bir bölge olarak mı varlığını devam ettirecek? Sorusu bu makaleyi şekillendirecek olan ana sorudur.

1. Çin'in Yükselişi ve Çin-AB İlişkisi

1979 yılında Deng Xiaoping'in ABD'yi ziyaret etmesi pek çok şeyi değiştirdi. Deng Xiaoping, ABD'yi ziyaret eden ilk Çin Başkanı özelliğini taşıyordu ve rodeo seyrettiği, NASA'nın uzay simülatörünü büyük bir ilgiyle deneyimleyen bir Çin Başkanı elbette tahmin edilebilirliğin ötesindeydi. Fakat bu ziyaretin öne çıkan tarafı magazinsel kısmı değil aksine verilmek istenen mesajdı. Bu ziyaret ile aslında Çin artık dışa açılmaya karar vermiş ve tüm dünyaya Çin'in hazır olduğu mesajını vermiştir. Deng Xiaoping'in bu tarihi ziyaretinin sonuçlarını ele aldığımızda şüphesiz en başta ABD olmak üzere birçok devletin günümüzde ortaya çıkan tabloyu hayal dahi edemediği aşıkardır. Çin'in büyük lideri Mao, ölmeden evvel yerine gelecek kişiye dair kişisel belirsizliğini ve bu konudaki muğlak hamlelerini Çin'e bırakmıştır. Dolayısıyla Mao sonrası dönem için bir lider profili öne çıkmadığı için Çin siyasetini bu iç rekabet oldukça meşgul etmiştir (Kissinger, 2016:365-366). Mao'nun ölümünden sonra partiyi etrafında toplamayı başaran ve parti içi mücadeleyi kazanan taraf olan Deng Xiaoping yönetime geçtiğinde karşılaştığı Çin, dünyadan tamamen izole edilmiş, Kültür Devrimi'nin yıkıcı etkilerini hala devam ettiği, ekonomik olarak kendi kendi kendine zor yeten bir Çin devletiydi. Kurulduğu günden itibaren Çin, katı bir sosyalist sistem ile yönetilmeye başlanmıştır ve Mao'nun gayesi Çin'in sahip olduğu zenginliklerin herkes tarafından eşit biçimde paylaşılacağı, kollektif toplum yapısının bizzat devlet tarafından kontrol ve temsil edileceği ve ekonomi başta olmak üzere birçok alanda Çin'in dışarıya ihtiyacı olmadan kendi kendine yetebilmesi ve bu sayede kapitalist dünya ile tüm bağların koparılmasıydı. Mao döneminde uygulanan bu sistem Mao öldükten sonra kendi yarattığı otokratik sistem ölmemiş ve günümüzde de devam etmektedir (History 101, 02.11.2024). Mao dönemi Çin'in ekonomik görüntüsü kuruluşundan itibaren sert bir sosyalist rejim ile bağlıydı ve Mao döneminde Çin'e verilen bazı kısa vadeli krediler dışında uzun vadede finansal ihtiyacını karşılayabilecek bir sermaye piyasasına da sahip değildi. Buna ek olarak o dönemde kurulmuş olan bazı uluslararası kuruluşlardan parasal destek almak, karşılıklı yardımda ve yatırımda bulunmak hiçbir şekilde söz konusu değildi. Ayrıca Çin parasının döviz kuru üzerinde değeri devlet tarafından belirlenmekteydi ve rejimin kontrolcü yapısı uluslararası ticaret bakımından Çin'in karşısına birçok engel çıkarmaktaydı (Dağtekin, 2015).1970'li yıllara gelindiğinde Çin'in içerisinde bulunduğu coğrafya göz önüne alındığında Çin'in gerçekten de ciddi bir yapısal reformlara ihtiyacı vardı. Çin, Japonya'nın, Hong Kong'un, Singapur'un, Tayvan'ın ve Güney Kore'nin bir hayli gerisinde kalmıştı ve bu bağlamda Çin ile benzer kültür ve tarihi geçmişi paylaşan bu devletlerin gerisinde kalmak Çin açısından kabul edilebilir bir durum değildi. Bu nedenle Deng

Xiaoping, ideolojik karmaşıklığı ve çekişmeyi tamamen bir kenara bırakarak realist bir yaklaşım sergileyerek kapsamlı bir ekonomik dönüşümün gerekliliğini savunmaktaydı (Yılmaz, 2012). Bu bağlamda Deng Xiaoping geniş ölçekli ekonomik bir program başlattı. Bu ekonomik program ile birlikte dört tane ekonomik olarak özel bölgeler inşa edilecekti ve bu bölgeler diğer bölgelerden farklı bir statüye sahip olacaktı. Özel ekonomik bölgelerde faaliyet gösteren şirketler Batı ile ticaret yapabilecek ve ticari ilişkiler geliştirebilecekti. Söz konusu bu plan uygulamaya konulmuş ve bu kapsama giren ilk bölge Shenzen bölgesi olmuştur. O dönemde Shenzen'in nüfusu 59.000 iken günümüzde Shenzen'in nüfusu 13 Milyonun biraz üzerindedir (worldpopulationreview, 2026). Shenzen'in zaman içerisindeki gelişimi gözle görülür biçimde dikkat çekerken ekonomik olarak özerk bölgelere yenileri de eklenmiştir. 2005 yılında yaklaşık olarak her iki haftada bir Roma şehrinin ölçüsünde özel bölgeler inşa ediliyordu. Bu gelişmeler öyle hızlı yaşanıyordu ki 2011 ve 2013 arasındaki süreçte Çin, Amerika'nın 20.yy'da kullanmış olduğu çimento miktarının toplamından daha fazlasını sadece bu iki yılda tüketmiştir (gazeteduvar, 04.03.2026). Çin'in ekonomik gelişimi sağlamak ve dış pazara açılma noktasında gerçekleştirmiş olduğu özel ekonomik bölgeler doğal olarak ekonomik reformların deneme üssü olmuş ve pratikte hem ulusal hem de uluslararası ölçekte pazarlar arasında köprü kurulmasını gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda ihracat ile uyumlu biçimde ekonomik gelişimi sağlama noktasında yabancı yatırımcıyı bu bölgelere çekmek, teknoloji transferi ve yerel iş gücünün etkin bir biçimde gelişimini sağlamak için bu özel bölgeler doğrudan etki unsuru olmuştur (Sezen, 2007).

1.2. Deng Xiaoping'in Ardından Çin

1997 yılında Deng Xiaoping ölmüş ve Çin siyasetinde yeni bir sayfa açılmıştır. Çin siyasetinde ikinci kuşağın devri kapanmış ve üçüncü kuşağın yönetimdeki dönemi başlamıştır. Üçüncü kuşağın yönetime geçmesi ile birlikte merak edilen en önemli şey Deng Xiaoping'in ortaya koymuş olduğu ekonomik reformların devam edip etmeyeceği konusuydu. Sonuçta ÇKP'nin yönetimde kalması ve Çin'in gelişimini hızla devam ettirebilmesinin en temel dayanağı söz konusu ekonomik reformlardı. Üçüncü kuşak Deng Xiaoping'in bu mirasını devam ettirerek Çin'in daha da ileriye gitmesinin önünü açmıştır. Böyle bir algının oluşmasında dışsal etkenler de rol oynamıştır. Örneğin SSCB'nin dağılması ile komünist blok ortadan kalkmıştı ve Çin bu anlamda tek başına kalmıştı. Dolayısıyla bu yalnızlıkta hayatta kalabilmek için ekonomik reformların kesinlikle uygulanması gerekiyordu.

Dönem olarak doksanlı yıllara gelindiğinde Çin'in ekonomik büyümesi ilk başlarda kendisini hor gören devletler başta olmak üzere bütün dünyayı şok etmiştir. Çünkü Çin şehirleri

durmaksızın genişliyor ve geliyordu ayrıca Stalinist perspektifi yansıtan gri tonlu yapılaşmalar teker teker ortadan kaldırılıyor yerlerine göz alıcı modern gökdelenler alıyordu (Dillon, 2010:425-426). 1970'li yıllarda kurulmaya başlayan ekonomik olarak özerk bölgeler Çin'in ekonomik olarak kalkınması noktasında lokomotif görevini üstleniyordu. Ayrıca bu hızlı gelişmelere paralel olarak her geçen gün özel bölgelere yenileri ekleniyordu. Çinli yöneticiler ortaya çıkan düzeni Çin'e özgü sosyalizm olarak tanımlamaya başlamıştı ve Çin artık Batının oldukça ihtiyaç duyduğu ucuz mal talebini tatmin edici şekilde karşılamaya başlamıştı. 1980-1990 arası dönemde Çin dönemselsel olarak büyüme oranını ikiye katlamış ve Şangay Borsası'na giriş yapmıştı. Bunun sonucu olarakta Çin'in kapitalizme geçişi noktasında önemli bir viraj alınmış oluyor Çin dünyaya daha da fazla açılmaya başlıyordu.

Şangay Borsasına giriş ilerleyen dönemde Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne girişini de beraberinde getirmiştir. Çin'in DTÖ'ye girmesi demek dünyadaki diğer gelişmiş ülkelerle kolaylıkla iş birliği ve ekonomik ilişkiler kurabileceği anlamına geliyordu. Ayrıca örgüte üye oluş Çin'in modernizasyonu bağlamında da önem arz etmekteydi (Dillon, 2010:429). DTÖ üyeliği ile paralel olarak Çin BM'ye de kabul edilmişti ve esasında bu Çinliler açısından oldukça onur verici bir gelişmeydi (Dillon, 2010:430).

2. Çin'in Yükselişinin Yarattığı Dönüşüm ve Etki

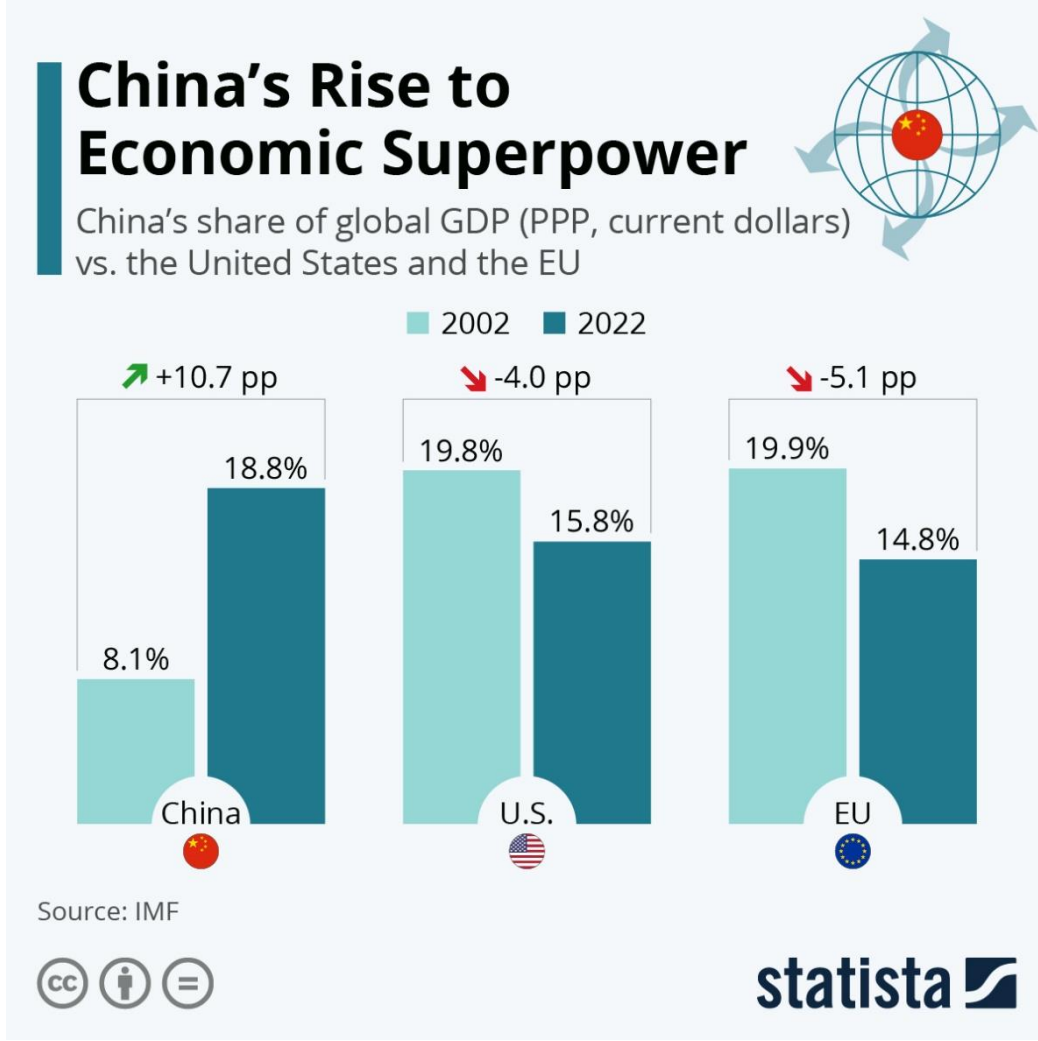
Çin'in 1970'lerden itibaren dışa açılmaya başlaması ile ülkeye olan yabancı yatırımlar artmıştır. Buna ek olarak bölgesel ekonomik ve iş gücü niteliğinde ülkelerde operasyonlarını Çin anakarasına taşımıştır. Örneğin, Hong Kong ve Tayvan neredeyse tüm endüstriyel yatırımlarını ve üretim tesislerini Çin'e taşımıştır. Çin' olan bu geçiş beraberinde Çin'e bağımlılığı da getirmiştir ve ayrıca bölgesel büyüme modelleri ve yapıları değişmeye başlamıştır (Li, 7:2021). ABD liberal hegemonyasının Washington Konsensüsü'nü dünya çapında iletmeye başladığı 1990'lardan bu yana, finansal deregülasyonun bir sonucu olarak küresel DYY Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerine yayılmaya başlamıştır. 1991-1997 döneminde, Güneydoğu Asya'ya (ASEAN) yönelik DYY girişleri küresel doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık %8'ine ulaşmış ve 1990'larda dünyanın en büyük DYY alıcıları arasında yer almıştır' (Diaconu 2014, 903-904). Japonya merkezli ilk uçan kaz bölgesel ekonomik düzeni, bu bölgedeki ülkelerin sermaye ve finansal kaynakların yanı sıra ihracat pazarı için birbirleriyle rekabet ettiği yeni ve daha yatay bir ekonomik rekabet ilişkisine dönüşmüştür. Yeni durum, bölgedeki birçok işletme ve endüstrinin Çin ürünleriyle doğrudan rekabetle karşı karşıya kaldığını gösterdi. Bazı akademisyenlere göre, Çin'in ekonomik rekabet gücünün artması, bölgedeki mali ve ekonomik güç dengesinin değişmesine yol açan faktörler

arasındaydı ve bu da 1997'deki bölgesel mali zorluklara kısmen katkıda bulundu (Li, et al). Dünya, 2000'li yıllardan bu yana Çin'in küresel bir ekonomik lokomotif haline gelişine tanıklık etmektedir. IMF'nin Dünya Ekonomik Görünümü 2005 raporuna göre, Çin'in dünya ekonomik büyümesine katkısı 2000 yılında %16,3 iken 2004 yılında %20,6'ya yükselmiştir. Daha çarpıcı bir şekilde, 2013'ten 2018'e kadar Çin'in dünya ekonomik büyümesine katkısının yıllık ortalama rakamı %28,1'e ulaşarak dünya çapında ilk sırada yer almıştır (The Financial Express 2019). Buna ek olarak, Çin'in küresel ticaret büyümesine katkısı, küresel ve bölgesel dinamizminin bir başka vazgeçilmez yönünü ortaya koymuştur. Çin ile ticaret, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve ticari büyümesi üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Çin'in özellikle ihracata ve işlemeye dayalı ticaretteki ekonomik gücü, küresel dikey iş bölümüne entegrasyonunun yoğunlaşmasının yanı sıra bölge içi ticaretin gelişiminde önemli bir destekleyici rolünü ortaya koymaktadır.

Küresel Güney'deki diğer gelişmekte olan ülkeler de özellikle 2001 yılında DTÖ'ye üye olmasıyla birlikte, Çin'in 2000'li yıllarda değişen rolünün artan olumlu etkisini hissetmiştir. Örneğin, Çin'in Brezilya'nın kalkınması üzerindeki etkisi, özellikle 2008'deki küresel mali krizden önceki dönemde, dengeli bir şekilde olumlu olmuştur. Brezilya'nın krizden önce küresel ekonominin patlama yaptığı yıllardaki olumlu ekonomik gelişimi büyük ölçüde Çin'in artan ithalatının dengeleyici etkisine bağlanmıştır (Li ve Christensen 2012). Çin'in Brezilya'dan yaptığı ithalat ve Brezilya'nın emtia ve tarım sektöründeki ihracat fiyatları üzerindeki etkisi yoluyla olumlu bir rol oynadığı güçlü makroekonomik sonuçlar nedeniyle 2004 ve 2007 yılları arasında Brezilya'da 10 milyon yeni iş yaratıldığına işaret etmektedir (Neri, 225:2009). Yine buna ek olarak Bir yandan, Latin Amerika'dakiler gibi birçok yarı-çevre ve çevre ülke, örneğin Çin'in 'dünya fabrikası' rolünü beslemek için hammadde ve emtia ihraç ederek Çin'in etkisinden faydalanmaktadır. Çin'in küresel ekonomik üstünlük arayışı Latin Amerika'ya önemli bir rol vermiştir. 2000'li yıllarda yaşanan emtia patlaması, bölgedeki ihracat gelirlerinin artmasında önemli bir rol oynamıştır. Wise ,26:2016) Çin'e yapılan ihracatın, bakır (Şili), demir cevheri (Brezilya), soya fasulyesi (Arjantin), balık unu (Peru) ve petrol (Arjantin ve Brezilya) gibi emtia fiyatlarının yeni zirvelere ulaşmasına yol açtığını göstermektedir. Sonuç, 2003'ten 2012'ye kadar bu Latin Amerika'nın gelişmekte olan ekonomilerinde yıllık ortalama %5-7'lik bir büyüme oranı oldu. Daha da önemlisi Çin, özellikle altyapı ve enerji sektörlerinde olmak üzere bölge ekonomilerinin finansmanında artan bir rol oynamaktadır (ECLAC, 2018). Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu (ECLAC) tarafından hazırlanan rapora göre, “Çin Kalkınma Bankası ve Çin İhracat-İthalat Bankası, 2005 yılından bu yana Çin'in bölgedeki

kalkınma finansmanının neredeyse tamamını sağlayan Devlet kurumlarıdır. Çin Kalkınma Bankası, 2005-2016 döneminde Latin Amerika ve Karayipler'e verilen kredilerin %80'ine katılmıştır' (ECLAC 2018, 22).Ancak Çin'in yükselişinin dünya ekonomisi üzerindeki etkisi on yıllardır tartışılan bir konu olmuştur. (Arrighi ,1994), Çin'in nüfusu göz önüne alındığında, herhangi bir dramatik ekonomik yükselişin dünya ekonomisini istikrarsızlaştıracağını ileri sürmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, Çin'in demografik büyüklüğü ve ekonomik büyümesi “küresel zenginlik hiyerarşisini önceki tüm Doğu Asya ekonomik ‘ mucizelerinin’ toplamından çok daha fazla altüst etmektedir” (Arrighi 1994, 382). Arrighi, “tek başına dünya nüfusunun yaklaşık beşte birini oluşturan bir devletin yukarı doğru hareketliliğine uyum sağlamanın tamamen farklı bir mesele olduğunu” savunmaktadır (Arrighi,1994:382-383). Bir akademisyen Çin'in geleneksel ekonomik tabakalaşma üzerindeki etkisinin kesin bir tanımını vermektedir: Çin'in yükselişi, tabakalaşmış dünya ekonomisinin şeklini büyük ölçüde değiştirmiştir, zira artık klasik üçlü dağılım (küçük çekirdek, biraz daha büyük yarı çevre ve dünyanın çoğu çevrede) söz konusu değildir. Bunun yerine, dünya nüfusunun büyük bir kısmı (ülke düzeyinde) merkeze taşınmıştır. Bu da dünya sistemi üzerinde yeni bir tür baskı yarattı ve yaratmaya devam edecek. Orta tabakanın aşırı kalabalıklaşmasıyla birlikte Çin ve ortadakiler, iş birliği doktrininden uzaklaşarak daha saldırgan ve hatta çatışmacı bir doktrine geçmek zorunda kalabilirler (GrellBrisk 2017, 2).

Aşağıdaki infografikte görüldüğü üzere 2022 yılı özelinde değerlendirildiğinde Çin'in küresel gayrisafi yurt içi hasılasının ABD ve AB'yi geride bıraktığı görülmektedir. Dolayısıyla Çin'in bu anlamdaki yükselişi küresel ekonomide olduğu gibi küresel siyasette de önemli sonuçlara ve gelişmelere gebe durum ortaya çıkarmaktadır. Son dönemde Çin'in dünyayı domine etmesi başta ABD ve AB olmak üzere dünyanın pek çok ülkesini harekete geçirmiş ve Çin'e yönelik kendi piyasalarını koruma noktasında önlemler almalarına yol açmıştır.

Şekil 1 Çin'in Küresel GDP Yükselişi ve diğer büyük aktörlerin düşüşü. Kaynak: Statista.com

Çin'in yükselişe geçtiği ve esasında ABD ile olan rekabetinin bir diğer kritik safhası olan yapay zekâ ve yapay zekâ yatırımları da Çin'in günümüzde hangi konumda olduğunu bize göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca Çin'in yüksek teknolojiye olan yatırımları doğal olarak Çin'i nadir elementlere daha da ihtiyaç duyar hale gelmiş ve nadir elementlere ulaşma noktasında önemli bir güç haline gelmiştir.

Öyle ki 21. Yüzyılın en baş döndürücü teknolojik gelişmesi olan yapay zekâ küresel güç dengesi açısından da önemli bir yer edinmiştir. Çin, ABD, Avrupa Birliği ve Rusya gibi devletler yapay zekâ alanında ciddi bir rekabet içinde olan ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu devletler yapay zekâyı ve bu alanda yaşanan gelişmeleri kendi ekonomik, askeri ve teknolojik hamlelerinde stratejik bir unsur olarak kullanmaktadır (Ayar, 2025;89-90). Çin, 2030 yılına kadar yapay zeka alanında lider olmayı hedeflemekte ve bu anlamda devlet destekli devasa yatırımlar yapmaktadır. ABD ise yapay zekâ alanındaki yatırımlarını özel sektör

öncülüğünde yenilikçi projeler ile yapmaktadır. Avrupa Birliği'ni ele aldığımızda yapay zekâ alanında etik ve güvenlik boyutları öne çıkmaktadır. Rusya ise askeri alanda yapay zekaya yoğunlaşmış durumdadır (Ayar,2025;89-90).

Çin 2030 yılında yapay zekâ alanında küresel bir lider olmayı hedeflemektedir ve Çin'in mevcut yapay zekâ modelleri ABD ile olan rekabette önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bu anlamda Çin'in kısıtlı bütçe ve sınırlı bilgisayar gücü ile üretmiş olduğu DeepSeek uluslararası testlerde Google'ın Gemini, OpenAI'in ChatGPT gibi ABD menşeli muadillerine yakın bir performans sergilemiştir (AA.com.tr, 06.03.2026). Dolayısıyla Çin'in düşük bir bütçe ve bilgisayar ile üretmiş olduğu bu model sektördeki en büyük yapay zekâ geliştiricileri ile uygun maliyetle rekabet edebilme kapasitesine sahip olunabileceğini göstermiştir. Bu bağlamda yapay zekâ alanına milyarlarca dolar harcayan ABD'li teknoloji devlerin maliyetlerini sorgulatacak hale getirirken bu şirketlerin ABD borsasındaki hisselerinde de çok ciddi düşüş meydana getirmiştir. Bir anlamda Çin'in üretmiş olduğu bu yapay zekâ modelinin başarısı ABD ile Sovyetler Birliği arasında gerçekleşmiş uzay yarışını başlatan Sputnik füzesinin fırlatılmasına benzetilmiştir (AA.com.tr,06.03.2026).

Buna ek olarak Çin'in yapay zekâ adaptasyonu da hızlı şekilde büyümektedir. Elektrikli arabalarda, biyoteknoloji ve sağlık sektöründe, robotik kullanımda yapay zekâ hızlı şekilde adapte edilmiştir. Her ne kadar Çin'deki yapay zekâ yatırımları özel sektör eliyle yapılsa da devlet destekli inovasyonun etkisi büyüktür. Dolayısıyla bu durum Çin'i rekabetçi yapmaktadır (RAND,05.03.2026). Fakat Çin'in yapay zekaya ilişkin politikası aynı zamanda Çinli çip üreticileri için oldukça riskli bir durum ortaya çıkarmaktadır. Çin'in yapay zekaya yönelik güçlü hamleleri ABD açısından bir tehdit olarak tanımlanmakla birlikte Çin' olan yarı iletken çipler ve yapay zekâ için kullanılan çiplerin tedarikinde Çinli firmaları zarara uğratmaktadır. Dolayısıyla Çinli şirketlerin ABD yaptırımlarından dolayı çiplere erişim sorunu Çinli şirketlerin kısım vadeli planlarını zora sokmaktadır. Çin, 2030'a kadar 100 milyar dolarlık bir yapay zekâ endüstrisi planlamaktadır. Ayrıca toplamda 1 Trilyon dolarlık bir endüstri değeri hedeflemektedir (RAND, 05.03.2026).

3. Uluslararası İlişkilerde Değişen Koşullar

Devletler arası ilişkiler ve uluslararası sistem bir süredir daha öncekilerden farklı, tehlikeli ancak bir o kadar faydacı sayılabilecek dönüşüm süreci geçirmeye başlamıştır. Bildiğimiz sınırların ve kutupların ötesinde, modern dünya sistemini dönüşüme uğratacak yeni gruplaşmalar, küresel yönetim modeline ilişkin karşı duruşlar ve üçüncü dünyanın artık hiç

olmadığı kadar kilit bir öneme ulaştığı değişim havası ortaya çıkmıştır. Liberal demokrasilerin sorgulandığı ve demokrasi olmadan da zenginliğe, refaha ulaşabileceği günümüzde tartışılmaya başlanan bir diğer konudur. Bakıldığında Hindistan’da Modi tarzı yönetim biçimini görmekteyiz, Rusya’ya bakıldığında Putin tarzı yönetim biçimini görmekteyiz ve hatta Çin’e bakıldığında Xi yönetim tarzının Çin’in tek partili yönetim biçimi ile harmanlanmış şekilde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu üç ülke az önce bahsedilen demokrasi olmadan da refaha ulaşılabilir mi sorusunu ortaya çıkaran argümanları oluşturmaktadır.

Uluslararası İlişkiler’de birtakım değişimlerin meydana geldiğini anlayabilmenin veya öngörebilmenin bir diğer ipucu ise Rusya’nın Ukrayna’ya saldırması, İsrail’in Filistin ile orantısız bir çatışmaya başlaması ve insan haklarına aykırı suçlar işlemesi uluslararası sisteminde tıkandığını ve kalıcı üretim üretemediğini göstermektedir. Yine bu bağlamda BM’nin sadece son yaşanan son olaylarda değil uzun bir süredir dünyada yaşanan pek çok çatışma ve savaşa yönelik olarak çözüm sunamaması ve bağlayıcı bir kararın ortaya çıkmaması söz konusu tartışmaları körüklemektedir. Detaylandırmak gerekirse uluslararası sistemde de yapıcı önlemler alabilme, çatışmaları durdurabilme ve hatta barışı sağlayabilme noktasında güç sahibi olarak nitelenebilecek pek çok büyük ve gelişmiş devletin yaşanan çatışmalarda etkin rol oynayamaması doğru orantılı olarak bu devletlere olan güveni sarstığı gibi yaşanan çatışmaları ve ölümleri artırmaktadır.

Uluslararası konjonktürü yapısal olarak yıpratın ve devletlerin mevcut düzene olan yaklaşımını ciddi şekilde değiştiren bir diğer gelişme ise ABD’nin son dönemde Trump yönetimi ile sergilemeye başladığı agresif ve öngörülemez dış politika yaklaşımıdır. ABD son dönemde tüm dış politika hamlelerini Çin’i angaje etmek üzerine kurmaya başlaması ABD’nin diğer ülkelere ve bölgelere olan yaklaşımını kökten değiştirmeye başlamıştır. Bunu takiben AB ile olan münasebetlerde tek taraflı tutum sergilenmesi, NATO güvenlik şemsiyesinin aşındırılması ve ABD’nin AB’ye olan koşulsuz desteğinin artık resmi olarak dile getirilmesi uluslararası ilişkiler bakımından ABD’nin artık hegemon güç maliyetini tek başına üstlenmek istemediğini ve hatta bu rolü oynamaya arık isteksiz olduğunu göstermektedir. Bunun en somut örneğini Beyaz Saray tarafından yayınlanan strateji raporunda görmek mümkündür. Esnek realizmin ön plana çıktığı bu güvenlik stratejisi belgesinde Avrupa ülkelerinin NATO harcamalarının GSYİH’lerinin yüzde 5’ine çıkmasını talep edilirken aynı zamanda Ukrayna Savaşının en kısa sürede sona erdirilip Rusya ile stratejik istikrar arayışına geçildiği görülmektedir. Bu bağlamda AB’nin NATO’ya ABD’ye olan bağımlılığı ciddi şekilde test edilecek bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır (The White House, 2025:16).

Uluslararası ilişkilerde yaşanan bu değişimlerin bir diğer tezahürü ise 2026 Münih Güvenlik Konferansı'nda yayınlanan rapordur. “Yıkım Altında” şeklinde dikkat çekici bir başlıkla yayınlanan raporda; uluslararası düzenin artık sadece yıpranmadığı bu mevcut sistemin kurucusu olan ABD ve diğer revizyonist güçler tarafından aktif ve etkin biçime yıkıma uğratıldığı öne sürülmektedir (Bunde&Eisentraut, 2026:9). Yine raporda ABD'nin başı çektiği yıkıcı adamlar vasıtası ile dünya genelindeki kurumların reforme edilmek yerine içinin boşaltılması ve tamamen yıkılmasını vadedilen bir eğilime dikkat çekilmektedir. Pax Americana döneminden Çin hegemonyasına geçişin sancılarının yaşandığını savunan raporda ABD'nin Çin'i dengelemek için uyguladığı gümrük tarifeleri ile müttefiklerine uyguladığı politikaların çeliştiği öne sürülmektedir. Bu durumda bölge ülkelerinin Çin ile ilişkilerini geliştirerek ortaya çıkan bu riskli durumu bertaraf etmeye çalışmalarına neden olduğunu ortaya koymaktadır (Bunde&Eisentraut, 2026:11).

Batı algısı ile bakıldığında Çin'in Tayvan'a yönelik politikaları ve yer yer sert çıkışları, Rusya'nın Ukrayna'daki büyük ölçekli saldırıları pek sivilin ölümüne yol açmakla birlikte Batı için demokrasinin ve özgürlüğün tehdit altında olduğu algısını yaratmaktadır (Carlson, 12: 2023) Dikkat çeken bir başka husus ise ABD ve Avrupa ülkelerinin sistem ekonomik ve siyasi olarak gücünün aşınması ve Çin başta olmak üzere küresel güney ülkelerinin etkin iş birliği ile daha çok ön plana çıktığı büyük güçlerden daha fazla fırsat elde ettiği bir dönem başlamıştır. Her ne kadar ABD ve Avrupa hala birlikte düşünüldüğünde sistem ölçeğinde daha sağlam ve güç olarak değerlendirildiğinde geçilmesi zor bir seviyede olsalarda küresel olarak yükselen ve uluslararası sistemi batıdan farklı bir bakış açısı ile gören söz konusu ülkeler literatürde çok kutupluluk söylemini de ortaya çıkarmıştır.

Polarite, ekonomik, askeri, teknolojik ve demografik gibi maddi güç kapasitesinin bir ölçüsüdür. Uluslararası ilişkilerde bir devlet—ya da devletler grubu—diğer benzer şekilde güçlü devletlerle rekabet edebilecek yeterli kapasiteye sahipse bir “kutup” olarak işlev görür. Bu anlamda, Çin giderek bir kutup konumunu işgal etmeye başlamış ve bazı gözlemciler tarafından Soğuk Savaş dönemini andıran yeni bir iki kutuplu sistemin ortaya çıktığı şeklinde değerlendirilmektedir (Doyle, 2023) (Brands, 2022) (Ikenberry, 122:2024).

Ukrayna'daki çatışma, Amerika Birleşik Devletleri ve demokratik müttefikleri ile Çin ve Rusya arasındaki daha derin bir çatışmayı ortaya çıkarmaktadır. Temelde bu, alternatif dünya düzeni mantıkları arasındaki bir mücadeledir. Her süper güç, farklı bir uluslararası düzeni teşvik etmeyi ve savunmayı amaçlamaktadır. Her biri müttefikler ve ortaklarla birlikte, küresel Batı ve küresel Doğu'yu oluşturan grupları bir araya getirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, üç

çeyrek asırdır öncülük ettiği, açık, çok taraflı ve diğer liberal demokrasi ile ortaklıklar içinde olan güvenlik paktlarına dayanan bir uluslararası düzeni savunmaktadır. Çin ve Rusya ise, batılı liberal değerleri tahtından indiren, bölgesel bloklara, nüfuz alanlarına ve otokrasiye daha dost bir uluslararası düzen arayışındadır. Amerika Birleşik Devletleri, liberal demokrasinin çıkarlarını koruyan ve ilerleten bir uluslararası düzen aramaktadır. Çin ve Rusya ise, her biri kendi yolunda, otoriter yönetimi liberal modernitenin tehdit edici güçlerinden koruyan bir uluslararası düzen arayışındadır (Pierson&Buckley, 2024). Amerika Birleşik Devletleri, dünyaya emperyalizm sonrası bir küresel sistem vizyonu sunmayı hedeflemektedir. Çin ve Rusya'nın mevcut liderleri, kendi yollarıyla, ABD öncülüğündeki liberal uluslararası düzenin dışında nüfuz alanları ve düzenler inşa etmeye yönelik dış politikalar sunmaktadır (Weiss, 2019) Jones&Yeo, 2022) (Leonard, 2024).

Uluslararası sistemdeki bu tarzda bir mücadele bilinen klasik bir güç mücadelesinden çok daha farklı bir görüntü çizmektedir. Bu, aslında, dünya düzenine dair liberal ve illiberal vizyonlar arasındaki bir mücadeledir. Her grup, küresel kuralların ve kurumların inşası ve reformu için bir dizi fikir ve projeyi benimsemektedir (Ikenberry, 127:2024). Dolayısıyla bu noktada farklı bir tartışma daha ortaya çıkmaktadır. Çin'in giderek daha da güçlenmesi ve yükselmesi batı dışında bir güce doğru kayan bir güç geçişi tartışmasını ortaya çıkarmaktadır. Nitekim Çin'in uluslararası düzen vizyonu ne uzun zamandır süregelmekte ne de köklüdür. Ancak güçlendikçe, Çin kendisini küresel Batı'ya bir alternatif sunan küresel bir lider olarak giderek daha fazla tanımlamaktadır. Geleneksel anlamda, Çin'in yükselişi, Amerika Birleşik Devletleri'nin yakında bir denk rakibi haline gelebilecek güçlü bir rakip yaratmasıdır (Kennedy, 1987). Bu tür bir güç geçişi, batılı büyük güç sisteminin belirleyici bir özelliği olmuştur. Ancak buna ek olarak, Çin'in yükselişi, gerçekten küresel bir süper güç olarak ortaya çıkan ilk batı dışı büyük güç olması anlamında da bir güç geçişidir. Bu, Batı'dan Doğu'ya bir güç geçişi olarak düşünülmektedir. Son olarak, Çin'in yükselişi, liberal hegemonik bir liderden illiberal hegemonik bir lidere geçiş anlamında bir güç geçişidir. Bu üçlü dinamik, iki küresel güç arasındaki rekabetin derinliğini pekiştirmektedir (Shambaugh, 2020). Ancak bu bağlamda dikkat edilmelidir ki Çin'in küresel ölçekte uluslararası düzene alternatif bir sistem ortaya koyup koymayacağı ve bu kapasiteye sahip olup olmadığı belirsizdir. Buna ek olarak Çin, liberal düzene karşı bir alternatif ortaya koymaya çalışırken aynı zamanda liberal düzenden oldukça fazla şekilde faydalanmaktadır (Ikenberry, 129: 2024).

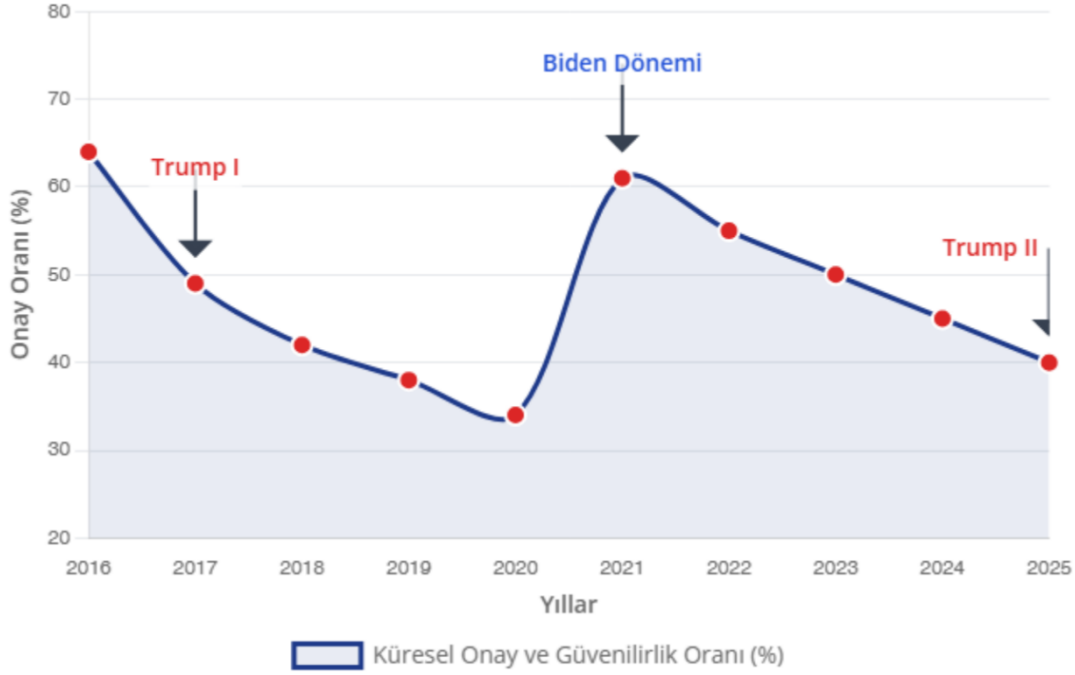
Son dönemde literatürde ortaya çıkan tartışmalarda sıkça adından söz edilen küresel güney, uluslararası ilişkilerde üzerinde tartışılan değişim konusunun önemli bir odak noktası

haline gelmiştir. Çünkü söz konusu rekabet ve değişim bağlamında küresel güney ülkeleri oldukça önem kazanmıştır. Ancak belli bazı noktalarda küresel güney ülkeleri daha zayıf bir profil çizmektedir. Bunun belli başlı nedenleri vardır; öncelikle küresel güney ülkeleri batının aksine başat bir güç etrafında kümelenmedikleri gibi süper bir güç tarafından koordine edilmemektedir. Ayrıca içlerinden herhangi birinin Birleşmiş Milletler içerisinde veto hakkına sahip bir üyesi bulunmamaktadır ki bu önemli dezavantaj olarak kabul edilmektedir. Küresel Güney ülkelerinin her birinin kendine özgü ideolojik ve yönetim farklılıkları vardır. Dolayısıyla küresel güney ülkeleri bir blok veya kutuptan ziyade çeşitlilik barındıran bir koalisyon olarak göze çarpmaktadır. Yine buna ek olarak üye ülkeler jeostratejik olarak iç çemberin dışında yer almaktadır (Patrick&Huggins, 2024). Ancak tüm bunlara rağmen küresel güney ülkeleri realpolitik düzeyde fırsatlar ve avantajlar yakalayabilme potansiyeline sahip olduğu gibi özellikle batı ve Çin açısından destek bulma noktasında çok önemli bir konumdadır.

Çin ve ABD ekseninde bu faktörü ele aldığımızda; Çin, küresel Doğu'ya liderlik etmektedir; ancak bu grup esas olarak sadece Çin ve Rusya'dan oluşmaktadır. Putin'in Rusya'sı, küresel çekiciliği azalan ve jeopolitik olarak zayıflayan bir görünüm çizmektedir. Çin, küresel Güney'in geniş kesimlerinden destek almak zorundadır. Benzer şekilde, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer Batılı ortakları, önceki on yıllara göre daha az baskın bir küresel varlığa sahiptir. Zengin kapitalist demokrasilerden oluşan G7 koalisyonu, on yıl öncesine göre dünya gayri safi milli hasılasının daha küçük bir kısmını oluşturmaktadır (Ikenberry, 133: 2024) (Daskalovski, 97:2023). Amerika Birleşik Devletleri hala dünyanın en büyük askeri gücüdür ve tüm bölgelerdeki ülkelerle güvenlik bağları, onu benzersiz bir konuma getirmekte de Çin'in gücü artmakta ve Pekin ile ekonomik ve teknolojik rekabet yoğunlaşmaktadır. Bu rekabetçi koşullar altında, büyük koalisyonlar küçük koalisyonlardan daha fazla önemli hale gelmektedir ve küresel Güney, bu potansiyel ortakların bulunduğu yer olarak karşımıza çıkmaktadır (Cooley&Nixon, 2022).

ABD'nin Küresel Güvenilirlik ve Liderlik Onay Oranı Eğilimi

(2016 - 2025)

Veri Kaynağı: Pew Research Center "Global Attitudes Project" ve Gallup "Rating World Leaders" raporlarından derlenen tahmini medyan değerler (Temel müttefikler ve küresel ortalama baz alınmıştır).

Not: Grafikteki ani düşüşler ("W" eğrisi), ABD dış politikasındaki öngörülebilirlik eksikliği ve yapısal değişimlerin müttefiklerin ontolojik güvenliğine etkisini yansıtmaktadır.

Şekil 2 ABD GÜVEN ENDEKSİ. VERİLER PEW RESEARCH VE GALLOP VERİTABANINDAN ALINMIŞ OLUP GRAFİK YAPAY ZEKA İLE OLUŞTURULMUŞTUR.

Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere esasında Trump'ın iktidara geldiği ilk dönem ve ikinci dönem oldukça benzer özellikler taşımaktadır. İlk dönemde Çin ile girilen ticaret savaşı Trump'ın alışılmadık yönetim şekli grafiğin aşağıya gitmesindeki önemli argümanlardan sadece ikisi iken Trump'ın ikinci döneminde özellikle Ukrayna Savaşı, Trump'ın Grönland talebi, Venezuela ve İran müdahalesi, AB ile NATO bağlantılı olarak cereyan eden anlaşmazlıklar ve transatlantik ilişkilerin düşüşü grafiğin son kısmının belirleyici unsurları olmaktadır. ABD'nin dış politikadaki maliyetini azaltan tek durum ise Biden'ın başkanlık görevine gelmesi ile başta AB olmak üzere özellikle müttefik devletler ile olan iş birliğinin yeniden sağlanması ve ilişkilerin belirli bir dönemde olsa normalleşmesidir. Trump'ın hala

görevde olduğu göz önüne alındığında bu grafiğin Biden dönemindeki ivmeyi tekrar yakalaması tartışmalı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu grafik uluslararası sistemdeki değişimin nedenselliği bakımından ABD özelinde bir çıktı vermektedir.

Sonuç olarak küresel ölçekte birtakım değişimler açıkça kendini göstermeye başlamıştır görüldüğü üzere uluslararası ilişkiler bağlamında tipik bir güç dengesi mücadelesi niteliği taşımamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünya çok farklı bir yer haline gelmiş ve birbirine daha da eklenmiş bir ülkeler sistemi ortaya çıkmıştır. Başta Ukrayna Savaşı olmak üzere dünyanın pek çok yerindeki çatışmalar söz konusu değişimlerin daha da görünür hale gelmesini sağlamaktadır. ABD ve Çin arasındaki rekabet, Çin ve Rusya'nın birlikteliği ve küresel güneyin yukarıda anlatılanlar ışığında küresel değişimde ne derece önemli olduğu tartışmaları içerisinde bir başka önemli soru da karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunlara ek olarak ABD'nin ikinci Trump dönemi ile birlikte bambaşka bir dış politika anlayışı benimseyerek uluslararası hukuku hiçe sayıp kendi normlarıyla ters düşecek şekilde önce Venezuela'ya olan müdahalesi daha sonra ise İsrail ile ortak şekilde İran'a saldırması diğer ülkeler tarafından ABD'nin müttefikliğini sorgulatar hale getirmiş ve devletleri self-help kavramına daha çok adapte etmektedir. Avrupa Birliği bu değişimin neresindedir ve sistemdeki bu değişim sinyalleri AB'nin konumunu yeniden tartışmaya açmakta mıdır?

4. Ekonomik Bir Dev ve Siyasal Bir Cüce Olarak AB'nin Stratejik Konumu

4.1. AB'nin Karşı Karşıya Kaldığı İç ve Dış Zorluklar

Avrupa Birliği günümüzde hala ekonomik olarak dünyanın en güçlü bloğunu oluşturmaya devam etmektedir. Küresel GSYH'nin önemli bir kısmını ortaya çıkaran ve günümüz gelişmiş devletlerin birçoğunu içerisinde barındırmaktadır. Ancak her ne kadar ekonomik anlamda mevcut geçerliliğini hala korusa da Avrupa Birliği, son dönemde ekonomik olarak bir takım yapısal sorunlar ve yaşlı nüfus, göçmen sorunu, birliğin yerel yatırımcılar dahil yabancı yatırımcılar için makul bir seçenek olmaktan çıkmaya başlaması gibi içsel problemler ile mücadele etmeye başlamış ve bu da AB'nin ekonomik gücünü aşındırmaya ve uzun vadede siyasi olarak elini zayıflatma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Bu tür sorunlara ek olarak Ukrayna Savaşı ve Çin'in Avrupa ülkeleri ile giderek daha da asimetrik bir yapıya dönüşen ekonomik ilişkileri AB'nin uğraşması gereken bir diğer önemli sorunlar olarak göze çarpmaktadır.

Buna ek olarak Trump'ın ABD'de yönetime gelmesi ile transatlantik ilişkiler son derece farklı bir sürece girmiştir. NATO özelinde daha çok öne çıkan ABD-AB ilişkileri Ukrayna

Savaşı çerçevesinde de transatlantik ilişkileri zorlayan bir diğer dışsal zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD'nin NATO güvenlik şemsiyesini artık AB için açık tutmayacağını, AB'nin kendi savunmasını kendisinin yapması gerektiğini vurgulayan Trump yönetimi ekonomik olarak AB'yi köşeye sıkıştırıcı politikalar üretmektedir. Bu bağlamda AB'nin ve bilhassa Almanya'nın ağır sanayisi, otomotiv sektörü en ağır faturayı ödeyen sektörler olmuştur.

Yapısal olarak AB'nin içsel problemleri esasında uzun yıllar boyunca AB'nin refah toplumu üretimi sorun yaşamadıkça kendini göstermemiştir zira NATO güvenlik şemsiyesi ile AB tüm gücünü refah toplumu çerçevesinde yönlendirmiştir. Ancak uluslararası sistemde meydana gelen yapısal değişkenlikler AB'nin bu rolü artık sürdürmeyeceğini göstermekle birlikte ABD-ÇİN rekabetinin tavan yaptığı, bölgesel güçteki devletlerin bölgesel olarak oyun kurucu pozisyonlara sahip olmaya başlaması, ekonomik olarak eksen kaymasının yaşanması günümüzde AB kendi yol haritasını çizmek zorunda kalmaktadır.

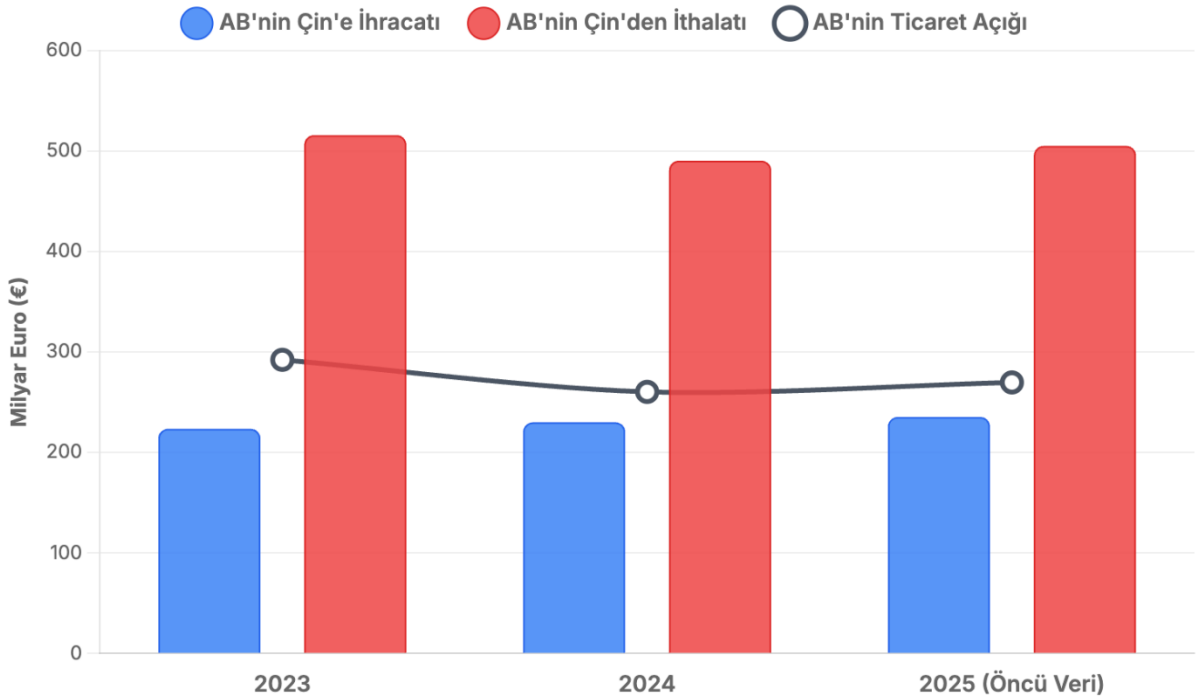
İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde güvenlik kapasitesini tamamen ABD'den karşılayan Avrupa uzun yıllar sert güce ilişkin herhangi bir pratik ortaya koymamış ve kıta içerisinde dahi yaşanan çatışmalara sert ölçekli bir çözüm üretmemiştir. Dolayısıyla Toplam GYSH'si Rusya'nın on katı olan AB, Rusya'ya karşı da herhangi bir sert stratejik görüşe ve tedbire başvurmamıştır. Son minvalde Rusya'nın Ukrayna'yı işgali AB'yi hızlı ve hazırlıksız bir reaksiyona itmiş ve askeri harcamaları artıran politikalara yöneltmiştir. AB'nin bu bağlamda değişen dünya algısını en iyi yansıtan gelişme Almanya Şansölyesi Olaf Scholz'un Ukrayna Savaşı sonrası "Zeitenwende" yani bir dönem değişikliği yaşandığını ilan etmesidir (Theil,3:2024).

Rusya'nın Ukrayna Savaşı ile birlikte Rusya, AB'ye karşı yalnızca konvansiyonel bir mücadele içerisine girmemiş aynı zamanda çeşitli yolsuzluk, suikast, siber saldırılar, casusluk ve dezenformasyon gibi çeşitli enstrümanlar ile değişkenlik gösteren bir mücadele içerisine girmiştir. Buna ek olarak Çin'in AB ülkelerinin stratejik altyapı sahalarına yönelik agresif satın almalar yaparak, Avrupa'nın kilit sanayi sektörü olan otomotiv sektörüne elektrikli araçlar ile girerek rekabeti tersine çevirmeye çalışması ve AB içerisinde Truva Ülkeleri olarak nitelenebilecek Macaristan ve Sırbistan gibi ülkelerle ikili ilişkileri güçlendirerek AB'ye yönelik böl ve yönet taktiğini uygulamaya başlaması AB'nin dünya düzenine ilişkin düşünsel yapısını değiştiren önemli hususlardır (Stelzenmüller, 10:2024).

Tüm bunlara ek olarak mevcut AB ekonomisinin durgunluk belirtileri göstermesi AB'ni elini zayıflatan oldukça önemli bir husus olarak kabul edilmektedir. Jeopolitik olarak dünyada

meydana gelen çeşitli çatışmalar ve iktisadi sorunlar AB'nin ekonomisine ters yönde etki etmekte ve uzun bir dönemden sonra ilk defa AB'nin büyüme hızı ABD'nin gerisine düşmüştür. Finansal işleyişin zayıflaması, yeterli olmayan makroekonomik politikalar ve enflasyonun artışı, Rusya'nın enerji hattından çıkılmasına paralel olarak ortaya çıkan enerji problemi ve özellikle yapay zekâ gibi yüksek teknoloji üretiminde dünyanın gerisinde kalınması gibi durumlar AB'nin ekonomisi zora sokan bazı unsurlardır (Wolff, 33:2024)

AB'nin karşı karşıya kaldığı bir diğer önemli zorluk ise Çin'in AB ile olan asimetrik ilişkisidir. İkili ilişkileri genel olarak ele aldığımızda pek çok farklı başlık ortak hedef karşımıza çıksa da ekonomi faktörü ilişkilerin merkezinde yer almaktadır (Freeman, 246:2022). Bugün gelinen noktada Çin, Avrupa'nın en büyük ikinci ticaret ortağı olarak AB açısından çok önemli bir konuma ulaşmıştır (European Commission 2024).

Şekil 3 Veriler Eurostat'a ait olup grafik yapay zekâ araçları ile oluşturulmuştur.

Yukarıdaki grafik incelendiğinde aslında AB ile Çin arasındaki ticari uçurum oldukça göze çarpmaktadır. AB'nin Çin'e ihracatı ile AB'nin Çin'den ithalatı arasındaki fark esasında AB'nin giderek Çin'e bağımlı olduğunu göstermektedir. Çin, AB karşısından özellikle ekonomi alanında birliği oldukça zor bir duruma sürüklemektedir. İkili ticari ilişkilerin asimetrik boyutu her geçen yıl artmakla birlikte AB üyelerini ve birliğin kendisini Çin'e karşı önemli ölçüde bağımlı bir hale getirmektedir. Dolayısıyla birlik ülkeleri hem kendileri hemde birlik kapsamında Çin'e karşı politikalar oluşturmak zorunda kalmaktadır. Nitekim son dönemde

özellikle Almanya’da bir çok sektörde fabrikaların kapatılması, işçilerin çıkarılması ve maaşların azaltılması gibi gelişmeler Çin’in AB pazarındaki dominasyonunun önemli bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Nitekim başta otomotiv sektörü olmak üzere bir çok şirket Çinli şirketler karşısından tutunamamaktadır. (aa.com.tr, 19.03.2026).

5. Değişmeye Başlayan Düzen, AB’nin Geleceği ve Çin’e Karşı Politik Duruş

Bugün bildiğimiz liberal dünya düzeni gerçek anlamda Avrupa’dan çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı ortaya çıkan süper güçlerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri, diğer süper güç olan SSCB’nin komünizm tehdidine karşı NATO’ üzerinden Avrupa’nın güvenliğini garanti etmiş buna ek olarak AB gibi birleştirici mekanizmalar ile Avrupa’nın bugün bildiğimiz liberal dünya düzeninin Kantçı bir perspektif ile refah içerisinde kurulmasını sağlamıştır. Çok taraflı iş birliklerine, karşılıklı bağımlılık temelli yaklaşım ile kurulan ilişkiler bütününe, küresel ticaret odaklı zenginleşme, uluslararası hukukun üstünlüğü, siyasete liberal demokrasi ve uluslararası ilişkilerde kural temelli bir yaklaşımı model alan AB liberal dünya düzeninin kilit aktörü olmuştur (aa.com.tr, 29.12.2026).

Küreselleşme’nin küresel ölçekte sorgusuz kabulü, batı ülkeleri ile batı dışı ülkeler arasındaki farkın açık ara batılı ülkeler lehine olması Francis Fukuyama’nın Tarihın Sonu tezini doğrular nitelikte AB’ye büyük bir moral ve özgüven kazandırmıştır. Avrupa, elde ettiği konum ile hem kendi eksenindeki ülkeleri kendi normları, değerleri dönüştürürken öte yandan da dünyanın diğer ülkelerini ve bölgelerinde bölgesel dönüşümleri, demokratikleşme hareketlerini çabalarını destekliyor ve ilham kaynağı oluyordu. Ayrıca Rusya ve Çin başta olmak üzere batı dışı ülkelerin hali hazırda geçerliliği sorgulanmayan liberal denkleme dahil olmaya başlamaları doğal olarak batının başarısını perçinlemiştir. Dolayısıyla Rusya ve Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olmaları bu başarının belgesi olarak kabul edilebilir. Ancak tarihsel süreç bu olumlu dönüşümlerin pek çok şeye gebe olduğunu göstermiştir (aa.com.tr, 29.11.2026).

Bugün gelinen noktada Avrupa’da hayat bulan özgürlükçü toplumun ve aynı temeller ve Kantçı dinamikler etrafında yaşamaya devam etmesi giderek zorlaşmaya başlamıştır. Zorlaştığı gibi bu düzenin kurucusu ve temsilcisi olan ABD’de bu rolü artık eskiden olduğu kadar oynamaya istekli görünmemektedir. ABD’nin enerjisi Asya-Pasifiğe doğu kaydırması Avrupa’nın kendi güvenliği sağlaması bakımından daha fazla sorumluluk almasına neden olmaktadır. AB, ABD’nin güvenlik şemsiyesi altında jeopolitik uykusuna yatmışken uluslararası siyasette gerçekleşen gelişmeler AB’yi bu uykudan uyanması gerektiğinin farkına varmasını sağlamıştır (aa.com.tr, 29.11.2026).

Dolayısıyla AB'nin dış politika anlamında gerçekçi bir değişime gitmesi gerektiği pek çok açıdan tartışılmaya başlanmıştır. Değişen veya değişmeye başlayan yeni dünya düzeninde AB, özellikle Ortadoğu, Kuzey Afrika, Doğu Akdeniz ile ilgili olarak daha yakın ve bütünleşik net bir politik duruş sergilemek durumundadır. Klasik bir biçimde gelişmeleri zamana yayarak ve mekik diplomasisi bağlamında çözüm arayışına girmek 1970'lerin politik modası iken günümüzde bu durum değişmiştir. Bu nedenle AB, bunun farkına varmalı ve gerçekçi ve aktif bir dış politika sergilemesi gerekmektedir. Arap Baharı sürecinde görüldüğü üzere Arap ülkelerinin her birine farklı bir yaklaşım sergilenmesi ve üye devletlerin birbirlerine zıt dış politik yaklaşım sergilemesi AB'nin küresel meselelerde yapıcı bir rol oynamasını zorlaştırmakla birlikte net bir karar almasını da zorlaştırmaktadır (europolitika, 29.02.2026). Dolayısıyla AB, kurumsal olarak karar alma ve uygulama noktasında hızlı çözüm üretebilme imkânı sağlayabilecek bir değişim içerisinde girmek durumunda kalmaktadır. Bu argümanlara rağmen AB'nin bu reaksiyonları ne zaman ve nasıl alacağı AB'nin kendi içinde bile belirsizliğini korumaktadır.

Bu noktada 2017 yılında Avrupa Komisyonu'nda Jean- Claude Juncker'in sunmuş olduğu AB'nin 2025'e kadar olan süreçte karşı karşıya kalacağı senaryoyu içeren rapor öne çıkmaktadır. Bu rapora göre AB 2025 yılına kadar beş farklı senaryodan biri ile devam etmek zorunda kalacaktır. Rapor 'da yer alan senaryolara göre (Europe Commission White Paper, 2017) (Eralp, 2020);

• **Statükoyu Koruyan Avrupa:** Bu yaklaşım, AB'nin mevcut politika ve yaklaşımlarını değiştirmeden sürdürmesini savunuyor. Amacı, çoklu krizlerin yaşandığı bir dönemde Birliğin gerilemesini önlemek. Ancak, krizlerle dolu bu tür ortamlarda mevcut politikaların devamı, AB'nin zaten azalan çekiciliğini daha da zayıflatabilir.

• **Daha Az Avrupa:** Avrupa bütünleşmesinin sınırlanmasını öngören bu senaryo, içine kapanmacı bir anlayışla hareket ederek AB'nin yalnızca tek pazar alanında yoğunlaşmasını ve daha ileri bütünleşme aşamalarına geçmemesini öneriyor. Sağ popülist eğilimlere daha yakın bir yaklaşım olan bu görüş, Avrupa bütünleşmesinin temel dinamikleriyle tam anlamıyla örtüşmeyen bir perspektif sunuyor.

• **Daha Fazla Avrupa:** Bu senaryo, AB'nin ekonomik ve dış politika/güvenlik alanlarında daha güçlü bir bütünleşme hedeflemesini içeriyor. Hem derinleşme hem de genişleme politikalarının eş zamanlı olarak ilerletilmesini savunuyor.

• **Farklı Avrupa:** Geleneksel politika ve yöntemlerle AB'nin daha fazla ilerleyemeyeceğini savunan bu yaklaşım, kademeli ve esnek bir bütünleşmeye dayalı

kurumsal bir yapılanmayı öneriyor. Uzun zamandır akademik çevrelerde dile getirilen bu görüş, günümüzde AB'nin kurumsal yapısının temsilcileri ve siyasi aktörler tarafından daha fazla tartışılmaya başlanmıştır.

Uzak bir bakış açısı ile bakıldığında bir yandan birleşik bir AB varken diğer yandan da ayrılmış bir AB görüntüsü karşımıza çıkmaktadır. Oluşmaya başlayan yeni düzende ulusal çıkarlar devletler özelinde daha da önemli hale gelmektedir. AB'nin ABD gibi kilit ortaklarının bile çıkarları öncelikli politikalar benimsemeye başlaması AB açısından ABD'yi bir gecede kendisine rakip haline getirebilir. Özellikle Trump döneminde görüldüğü üzere realpolitığın oldukça sorgulandığı bir dönem olan Trump dönemi ile birlikte AB, ABD'nin politikalarının bir gecede tersine dönebileceğini "büyük abi"sine basit bir biçimde bağımlı kalamayacağını anlamıştır (Balkenende & Buijs, 256: 2024). Dolayısıyla AB açısından uluslararası siyasi düzlemde değişkenlerin giderek artması beraberinde hiçbir ilişkinin hafife alınmaması gerektiğini göstermektedir (Winkler, 2024).

Yukarıda ortaya konulan ekonomik istatistikler göze alındığından Çin'den AB'ye olan ihracat ve yatırım oldukça yüksek iken AB'den Çin'e yatırım ve ihracat oldukça sınırlı kalmakta ve AB açısından dengeden yoksun bir görüntü çizmektedir. Burada yatan dengesizlik esasında AB'nin ilişkiye bir anlamda ideolojik olarak daha fazla önem atfetmesinde yatmaktadır (eu.china-mission, 2024). Dolayısıyla Çin tarafı AB'nin bu yaklaşımını yanlış anlaşılmalara ve önyargılar üzerine kurulu bir düşünce yapısı olarak ileri sürmektedir. Dolayısıyla AB açısından ilişkiler demokratik değerler ilişkisinin geleceğini belirlerken Çin açısından bakıldığında önemli ekonomik kazanımlar söz konusu olduğunda insan hakları veya demokratik birtakım ilkeler ilişkilerde kilit rol oynamamalı (Politi, 683: 2023).

Avrupa Birliği'nin ortaya koyması gereken bir başka politik duruş argümanı ise yukarıdakileri destekler biçimde, AB artık dünyada yaşanan olayların ve rekabetin ortasında yer almamaktadır. Dolayısıyla AB'nin dışarıdaki önemli ortaklarını belirli sebeplerden dolayı azaltma yoluna gitmesi veya mesafe koyması AB'nin küresel zorluklarla baş edebilme, rakipleriyle ve diğer önemli güçteki devletler ile rekabeti noktasında kendisine zarar verme ihtimalini taşımaktadır (Baerber, 2020). Dolayısıyla AB, Çin ile ilişkisini sağlam temeller ve adil bir ortamda yürütmeye devam etmek istiyorsa farklı yaklaşımlar benimsemek zorunda kalabilir. En azından orta vadede Çin – AB ilişkileri önemini korumaya devam edecektir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus tarafların birbirlerinin dış politikalarına karşı bağımsızlık kazanmalarınıdır. İki tarafta değişimlere ve ilişkilerde yeni paradigmanın ortaya çıkmasına adapte olmalı ve dinamik bir ilişki kurabilmelidir (Feng, 86: 2022).

Sonuç

Soğuk Savaş sona erdikten sonra ortaya konulan düzen bugünün şartlarına ve devletlerin yönelimlerine baktığımızda açıktır ki yeni tehlikelere ve çatışmalara daha çok gebe durumdadır. ABD'nin liderliğinde ve dünyanın yaşamış olduğu iki büyük dünya savaşının kıvılcımının ve en büyük yıkımların yaşandığı ve nihayetinde iki defa sistemin derinden dönüşmesine neden olan yaşlı kıta Avrupa'nın ironik biçimde bu rolün uygulayıcısı olmasıyla liberal dünya düzeni altın çağını yaşamaya başlamıştır. 1950'li yıllardan itibaren mevcut düzenin getirileri ve dünyaya etkisi oldukça pozitif bir havayı ortaya çıkarmakla birlikte "Tarihin Sonu" tezinin de gerçekten doğru olduğunu hissettirmiştir. Küreselleşme dünyayı etkisi alırken ve Avrupa, ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında huzurla yaşıyordu. Öte yandan o sırada sessizce kendini dönüştüren ve büyüyen Çin, SSCB'nin yıkılması ile yerini alan Rusya'nın mevcut sisteme eklemleme çabaları günümüze etki eden iki önemli olay örgüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde son yaşanan olaylar neticesinde şu anda da halen geçerliliğini koruyan mevcut dizene karşı gelişmeler meydana gelmekte ve uluslararası siyasi düzlem değişimin eşiğinde bir görüntü vermektedir. Adil ve eşit çok taraflılık söylemi Rusya ve Çin öncülüğünde stratejik olarak ciddi bir biçimde savunulurken aynı zamanda farklı kurumlar ve oluşumlar ile farklı bir blok oluşturma çabaları gündemdeki yerini almaktadır.

BRICS, Şangay İş Birliği Örgütü ve Asya Kalkınma Bankası gibi kurumlar ve Küresel Güney ülkeleri ile olan ileri düzey iş birlikleri bu söylemin bir yansıması ve uygulama alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin, dünyanın kendisine daha fazla bağımlı olmasını isterken, kendisinin dünyaya daha az bağımlı olmasını istemekte Kuşak Yol Projesi ile de bunu uygulamaya çalışmaktadır. Elbette son dönemde sıkça dile getirilen Çin'in kutup yaratma çabası veya kutuplaşma söylemi basite indirgenmiş şekilde tartışılmaktadır. Kutup kavramı tek boyutlu olmamakla birlikte içerisinde pek çok niteliği barındırmaktadır. Uluslararası İlişkiler bağlamında kutup kavramı bir devletin dünya üzerinde çok taraflı antlaşmalar ile dünyanın büyük çoğunluğunda bağlantıya sahip olması, askeri anlamda dünyanın herhangi bir yerindeki bir olaya hızlı biçimde müdahale edebilme kapasitesi, ekonomik olarak dünyanın önemli bir bölümünde tahakküm kurabilmiş ve yumuşak güç unsuru ile bu unsurları birbirlerine eklemleyebilme kapasitesi ile ölçülmektedir. Çin açısından bakıldığında böyle bir yönelim içerisinde olduğu anlaşılır olmakla birlikte henüz ABD'ye kutupsal düzeyde rakip olabilecek bir seviyeye ulaşabilmiş değildir. Ayrıca Çin'in askeri kapasitesi ve savaş yeteneği tarihi boyunca herhangi bir çatışmaya doğrudan katılmadığı varsayıldığında kapalı bir kutu olarak bilinmezliğini korumaktadır. Dünyanın beşten büyük olduğu söylemi giderek şiddetle

tartışılırken BM sisteminin de işlevsizliği bu tartışmaları daha da haklı gerekçelerle devam ettirmektedir. Yukarıda anlatılanlar ışığında şu söylenebilir ki, batı eksenli bir dünya sistemi artık kabul görmemektedir fakat batı dışı ülkeler soğuk savaş dönemindeki gibi bir blok oluşturmaktan ziyade derin iş birliğine dayalı, adil ve çok taraflı bir düzenden yana olduklarını gösterir politikalar üretmektedir. Demokrasiye karşı otokrasi söylemi buradan ortaya çıkmaktadır ve son yıllarda ortaya çıkan gelişmelere bakıldığında demokrasi olmadan ülkelerin zenginliğe ulaşabileceği refah düzeyini yükseltebileceği anlaşılmıştır. Liberal dünya düzenine ilişkin tartışmalarda burada alevlenmektedir.

Nitekim batı dışı ülkeler 2008 krizinde liberal düzenin yenilmez olmadığını çözümlenmiştir. Batı dışı ülkelerin dünyaya ilişkin algıları bu yönde değişirken batıyı ele aldığımızda belirgin bir tikanıklık ve yıpranma göze çarpmaktadır. ABD'yi ele aldığımızda görülmektedir ki Avrupa her ne kadar hala stratejik olarak çok önemli bir konumda bir müttefik olsa da artık ABD'nin öncelikleri arasından çıkmıştır. ABD artan biçimde dikkatini kendisine yönelik tehdidin arttığı Asya-Pasifiğe yönelmiştir. Buna ek olarak dünyanın çeşitli bölgelerindeki çatışmalarda belirsiz bir dış politika benimsemesi bir anlamda Amerikan İstisnacılığı'nı da tartışmaya açmaktadır. Bu durum Avrupa açısından önemli riskleri beraberinde getirmektedir. Yukarıda bahsedilenler ışığında net bir şey ortaya çıkmaktadır; AB hala çok büyük bir Pazar ve blok olarak önemini korumaktadır fakat AB'nin pasif ve dünyaya yönelik sorumluluklarında isteksiz ve tek sesli olmayışı sadece AB içerisinde değil batı dışında da tartışılmaktadır. Nüfusu yaşlanan, belirgin düzeyde enflasyon ile mücadele etmeye başlayan ve göçlerle birlikte güvenlik tehdidi yaşayan AB sürdürülebilir ve gerçekçi bir politika ortaya koyamamaktadır. Buna ek olarak Çin'in AB piyasasını da domine etmesine karşılık alınan önlemlerin yetersizliği ve Avrupalı şirketlerin AB'yi artık yatırım için elverişli bir yer olarak görmemesi gibi durumlar son dönemde olduğu gibi AB'nin kilit sektörlerindeki şirketlerin fabrika kapatma, işçi çıkarma gibi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. AB, ABD ve Çin arasındaki mücadele de arada sıkışmış bir görüntü vermemek adına stratejik anlamda daha fazla özerkliği eline almalı ve ABD gibi birincil müttefikine dahi basit bir bağımlılık geliştirmemelidir.

Referanslar

24th EU-China Summit: Engaging to promote our values and defend our interests. (n.d.). European Commission.

Arrighi, G. (1994). *The long twentieth century: Money, power, and the origins of our times.* Verso.

Ayar, İ. (2025). Çin hegemonyasında yapay zekânın rolü: Stratejik analiz ve gelecek perspektifleri. *Sosyoekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 83–108.

Balkenende, J. P., & Buijs, G. (2024). A new world order is emerging. In *Capitalism reconnected* (pp. 249–268). Amsterdam University Press.

Bunde, T., & Eisentraut, S. (Eds.). (2026). *Munich security report 2026: Under destruction*. Munich Security Conference.

Carlson, B. G. (2023). China, Russia, and the future of world order. In *Strategic trends 2023: Key developments in global affairs* (pp. 11–38).

Cooley, A., & Nexon, D. H. (2020). *Exit from hegemony: The unraveling of the American global order*. Oxford University Press.

Current world population: 8,298,978,817. (2026). World Population Review. Retrieved March 25, 2026.

Çin, 2025'te yapay zeka alanında teknolojik atılıma tanıklık etti. (n.d.). Anadolu Ajansı.

Dağtekin, S. (2015). *Çin Halk Cumhuriyeti: Politik ve ekonomik dönüşüm süreci (1970-2011)* [Master's thesis].

Daskalovski, Z. (2023). Sino-Russian challenges to American hegemony: Are we moving towards a multipolar world order? In D. Proroković & E. Entina (Eds.), *Eurasian security after NATO* (Vol. 1, pp. 91–111). Institute of International Politics and Economics; Institute of Europe of the Russian Academy of Sciences.

Diaconu, L. (2014). The foreign direct investments in South-East Asia during the last two decades. *Procedia Economics and Finance*, 15, 903–908.

Dillon, M. (2016). *Modernleşen Çin'in tarihi*. İletişim Yayınları.

Doyle, M. (2023). *Cold peace: Avoiding the new Cold War*. Liveright.

Economic Commission for Latin America and the Caribbean. (2018). *Exploring new forms of cooperation between China and Latin America and the Caribbean*. ECLAC.

Erdoğan, E. E. (2020). *Uluslararası ilişkilerde yeni başat güç Çin Halk Cumhuriyeti* [Master's thesis].

EU trade relations with China. (n.d.). European Commission.

Feng, Z. (2022). Internal and external factors affecting China–EU relations. *China International Strategy Review*, 4(1), 74–90.

Freeman, D. (2022). The EU and China: Policy perceptions of economic cooperation and competition. *Asia Europe Journal*, 20(3), 245–264.

Grell-Brisk, M. (2017). China and global economic stratification in an interdependent world. *Palgrave Communications*, 3(1), 1–12.

History 101. (2026, March 11). *Rise of China | Season 1 | Episode 3* [Video]. YouTube.

Ikenberry, G. J. (2024). Three worlds: The West, East and South and the competition to shape global order. *International Affairs*, 100(1), 121–138.

İç kırılmalar, stratejik ayrışmalar ve meşruiyet krizi sarmalında Batı. (19.03.2026.). Anadolu Ajansı.

Jones, B., & Yeo, A. (2022, November). *China and the challenge to global order.* Brookings Institution.

Kennedy, P. (1987). *The rise and fall of the great powers: Economic change and military conflict from 1500 to 2000.* Random House.

Lee, J. (2021). Belt and Road Initiative and its socio-economic impact on Central Asia. *Asian Affairs*, 52(4), 345–362.

Li, X., & Christensen, S. F. (2012). The rise of China and the myth of a China-led semi-periphery destabilization: The case of Brazil. In X. Li & S. F. Christensen (Eds.), *The rise of China: The impact on semi-periphery and periphery countries* (pp. 31–58). Aalborg University Press.

Patrick, S., & Huggins, A. (2023, August). *The term “Global South” is surging. It should be retired.* Carnegie Endowment for International Peace.

Politi, A. (2023). The paradigm-shift in EU-China relations and the limits of the EU’s current strategy towards China: A relational perspective. *Asian Affairs*, 54(4), 670–693.

Shambaugh, D. L. (2021). *Where great powers meet: America and China in Southeast Asia.* Oxford University Press.

The White House. (2025). *2025 National Security Strategy.*

Wang, A. H.-E., & Siler-Evans, K. (2026). *U.S.-China competition for artificial intelligence markets: Analyzing global use patterns of large language models*. RAND Corporation.

White paper on the future of Europe. (2017). European Commission.

Winkler, S. C. (2023). Strategic competition and US–China relations: A conceptual analysis. *The Chinese Journal of International Politics*, 16(3), 333–356.

Wolff, S., et al. (2022). How to reflexively decentre EU foreign policy: Dissonance and contrapuntal reconstruction in migration, religious and neighbourhood governance. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 60(6), 1611–1628.

Between NATO and Eurasia: Türkiye's Middle Power Hedging in the Post-Ukraine War Order

İrem Nur Yaşar

Introduction

Middle powers have gained increasing attention in international relations studies, particularly during major geopolitical crises over the last two decades. These global crises created a critical test for middle powers to enhance their diplomatic mediation mechanisms and adopt a multi-layered roadmap for crisis resolution. Following Russia's full invasion of Ukraine in 2022, the region has become the focus of global attention. This event led to a more explicit redefinition of territorial and political limits in the European security order. Türkiye, as a NATO member adopting a multi-vector approach, balances its commitments to Western institutions by expanding its strategic cooperations in non-Western regions through enhanced economic and security partnerships (Kutlay & Öniş, 2021). Türkiye positioned itself as an indispensable actor with its strategic location and hedging strategy. First and foremost, Ankara refrained from imposing sanctions and severing diplomatic ties with Moscow, which distinguished it from Western allies. Simultaneously, by providing military assistance, Türkiye actively contributed to the Ukrainian defense. In this sense, Türkiye was making a pragmatic and strategic step by protecting its image on both sides by supporting Ukrainian defense and opening a mediation channel with Russia (Kara, 2024).

Türkiye's proactive neutrality is not based solely on a short term strategic choice but deepened on a traditional stance rooted in its role as a pivot state. Adopting neutrality and having a facilitator role demonstrate Türkiye's geopolitical weight, fostering its leverage vis-à-vis Western nations, and elevating its strategic importance in the Global South. By brokering the Black Sea Grain Initiative, Türkiye not only enhanced Ankara's global prestige in terms of crises management and humanitarian diplomacy but also placed the country as a central diplomatic actor facilitating a potential resolution of the conflict (Wodka, 2023a). However, the strategy of hedging leads to certain challenges, as it requires certain manoeuvrability, between the security demands of the West and economic and energy dependencies of the East.

Consequently, the sustainability of Türkiye's multi-vector foreign policy has been tested by world order post Ukraine-Russian war. In this complex political puzzle, the central question remains; "To what extent does Türkiye's response to the Russia-Ukraine War reflects a new form of middlepowermanship that combines strategic autonomy, mediation, and

balancing between Western allies and Russia?”. This paper examines Türkiye’s current trajectory as a strategic response to the evolving multi polar world, aiming to maximise strategic autonomy in order to gain more maneuvering space without causing any disruption to institutional commitments with Western allies.

Conceptual Framework

In international relations studies, the middle power concept has gained significant prominence. Middle Power can be explained through various theoretical approaches such as realism and liberalism. The realist strand defines middle powers primarily with the tangible capabilities they possess such as economic strength, armed forces, and geo-strategic assets (Sarı & Sula, 2024). Holbraad situates middle powers in a realist frame by stating that the main indicator of state whether being middle power is not how well-intentioned it is but the significance of being weaker than great states and stronger than small states. Therefore, he defines them according to their ranking in the power hierarchy contrary to idealistic roles such as moral superiority, mediation and preserving peace (Holbraad, 1971). However, according to Liberal approach, middle states characterised their constructive role rather than material sources such as multilateralism, institutions, normative role of the states (Yalçın, 2012). Gajula sees Middle power as a behavioural model where states are prominent with their actions such as active participation in diplomacy as good international citizens (Gajula, 2025). In this vein, while Türkiye’s active role in the 2000s in international platforms for global governance and emphasis on soft power, economic interdependence, zero problem with neighbours can be seen as liberal strategy, in the two last decades Turkish Foreign Policy has been shifted towards more assertive and realist oriented perspective (Kutlay & Öniş, 2021; Oğuzlu, 2023). This realist perspective is a reflection of Türkiye’s quest to carve out a more independent position within the global hierarchy, namely the pursuit of strategic autonomy.

In Turkish middle power literature, strategic autonomy is broadly conceptualised as the expansion of maneuvering ability through multilateral relations and increasing military/economic capabilities without being dependent on the West (Kutlay & Öniş, 2017). The idea of strategic autonomy has been gaining momentum in Turkish foreign policy. Regional developments around Türkiye such as the aftermath of the Arab spring, Russia’s regional involvement, and the emergence of China as an alternative power center shaped Türkiye’s new foreign policy orientation (Shlykov, 2023). In light of these geopolitical events’ succession Türkiye evolved as an actor that maintains hybrid activism where it

strengthens bilateral relations with non-Western powers while simultaneously benefiting from its position under the NATO umbrella (Tüysüzoğlu, 2025).

At this point, Türkiye's hybrid activism can be theoretically justified as a hedging concept. According to Kuik (2021), hedging is an insurance-seeking behaviour characterised by three core attributes: an insistence on not taking sides, the pursuit of offsetting measures against multiple risk factors and fostering fallback positions through diversification. This strategic framework allows states to conduct a multidimensional distribution of risk instead of confining their strategic assets to a single alliance while managing uncertainties in the international anarchy environment. This refers to a clear break from the traditional "balancing" or "bandwagoning" strategies (Kuik, 2021). In this respect, as Tessman argues, the strategic choices of regional powers like Türkiye can no longer be confined to the binary of balancing or bandwagoning. Instead, Türkiye employs strategic hedging to navigate the vulnerabilities of a shifting systemic polarity (Tessmann, 2012). Following Kuik's approach, this allows Ankara to pursue return maximisation during periods of cooperation while maintaining risk contingency measures to ensure survival in an anarchic system. By creating strategic ambiguity and diversifying its policy options, Türkiye effectively operationalises its quest for strategic autonomy without suffering the loss of freedom that would come from direct submission to a single hegemony. Such a policy reflects a hedging strategy, allowing Ankara to balance its security commitments to the West with its increasing economic and political engagement with non-Western actors. In essence, Türkiye operationalises its pursuit of strategic autonomy through a hedging strategy among great powers (Tüysüzoğlu, 2025; Kuik, 2021).

Empirical Analysis: Navigating the Post-Ukraine War Order

The outbreak of the Russian-Ukrainian War in 2022 serves as a critical juncture for observing Türkiye's hedging strategy as a middle power in practice. While the conflict intensifies the systemic rivalry between NATO and Eurasia, Ankara refuses to adopt a binary approach. On the contrary, Türkiye's attitude in this process, characterised by the concept of proactive neutrality which functions as the operational arm of its strategic autonomy (Kutlay & Öniş, 2021). In order to empirically validate this, the following sections analyse Türkiye's role through three dimensions: military-security balancing, diplomatic mediation, and institutional diversification.

The Security Dimension

Türkiye's military engagement in the post-Ukraine war period represents an example of offsetting measures. In this context, Ankara simultaneously provides critical military assets to Kyiv while maintaining strategic defense, energy and economic dialogues with Moscow (İnat & Duran, 2023). While Ankara maintains its obligations towards NATO, on the other hand tries to preserve its autonomy by refraining any direct provocation with Russia. In this context, Türkiye's growing success as UAV (Unmanned Aerial Vehicles) exporter has enabled it to establish long-term, structural defence ties including training, maintenance and technical support processes with its clients, unlike standard "off-the-shelf" sales (Demiryol & Soyaltın-Colella, 2024). The Defence cooperation with Ukraine, which dates back before the 2022 occupation, not only covered Bayraktar TB2 deliveries; it also turned into a mutual strategic partnership that included plans to establish a production facility in Ukraine and the use of Ukrainian-made engines for Türkiye's Akıncı UAV (Balta&Bal, 2025). TB2s played a "game-changer" role in the destruction of Russian convoys and logistics lines, especially in the early stages of the war (Erdurmaz & Yulianti, 2025). President Erdoğan has repeatedly reaffirmed his unwavering support for Ukraine's territorial integrity and sovereignty, describing the invasion as "unacceptable"; this stance has also been appreciated by NATO Secretary General Jens Stoltenberg (Wodka, 2023). This critical military support provided by Türkiye to Kyiv has, on the one hand, helped repair its diplomatic ties with the West, while on the other hand, it has reminded its allies of Türkiye's indispensable role in regional security (Erdurmaz & Yulianti, 2025).

However, this active military role in Türkiye's security strategy has been balanced by the exercise of its sovereign authority over the Straits. Ankara's rigorous implementation of the Montreux Straits Convention has been Türkiye's most critical move in curbing military escalation in the Black Sea and demonstrating its risk management capabilities (Lechner, 2024). In this context, Türkiye invoked Article 19 of the Convention by legally defining the situation as a "war" at the very beginning of the conflict and closed the Straits to all warships (Šišić, 2025). This move is a rational example of strategic hedging, reflecting Türkiye's desire to safeguard its own security and regional standing through a neorealist approach (Šišić, 2025; Shlykov, 2023). On the one hand, by preventing Russia from moving ships from its Baltic and Northern Fleets to the Black Sea, it has restricted Moscow's flexibility in naval operations (Shlykov, 2023); on the other hand, by interpreting the Treaty broadly, it has limited NATO allies' access to the Black Sea (Balta & Bal, 2025). Türkiye's policy of "active neutrality"

aims to prevent the Black Sea from becoming an arena for great power competition and to minimize the risk of escalation that could arise from the involvement of external actors (Öniş & Uluyol, 2025; Lechner, 2024). In the literature, this situation is described as a strategic maneuvering space that enables Ankara to exert influence “beyond its weight class” by leveraging its geographical location and legal authority (Shlykov, 2023). As a result, the Montreux regime has served as an indispensable strategic leverage, offering Türkiye the opportunity to demonstrate its commitment to Ukraine’s territorial integrity to its allies while simultaneously allowing it to maintain the balance of power in the Black Sea in its favor without directly confronting Russia (Balta & Bal, 2025; Lechner, 2024; Pekçetin, 2025).

Türkiye’s decision in 2017 to purchase S-400 air defense systems from Russia is the most striking manifestation of the country’s pursuit of “strategic autonomy” in foreign policy and its efforts to reduce its dependence on the Western-centric security (Kutlay & Öniş, 2021; Yetim & Hazar, 2023). This decision is more than just a technical military necessity; it is a rational hedging move demonstrating that Türkiye may turn to “alternative suppliers” when its economic and military needs are not met within the framework of its alliance relationships (Yetim & Hazar, 2023). Ankara’s inability to obtain Patriot systems from its allies led it to sign a \$2.5 billion deal with Russia, driven by an approach that prioritises national interests such as technology transfer and joint production in the defense industry (BBC News Türkçe, 2024). The purchase of the S-400 system has created a major point of friction in Türkiye’s relations with its traditional allies, the United States and NATO. As a result of this decision, Türkiye has been excluded from the F-35 fighter jet program and subjected to CAATSA sanctions (Shlykov, 2023; Aydın-Düzgit et al., 2025). However, this risky choice has expanded Türkiye’s room for maneuver within regional security dynamics, particularly in order to maintain its military presence in Syria (Kutlay & Öniş, 2021). Concerns about internal security that emerged following the 2016 coup attempt, along with growing distrust of the West, have pushed Ankara toward closer cooperation with Moscow not only in the energy and economic sectors but also in the defense sector (Aydın-Düzgit et al., 2025; Balta & Bal, 2025). In the literature, this situation is described as an example of strategic hedging, in which Türkiye prioritises its own national interests at the cost of bypassing alliance structures as a “middle power” (Balta & Bal, 2025). Although this rapprochement has drawn criticism for causing Türkiye to drift away from its traditional allies and risking “strategic over-dependence,” Ankara has demonstrated, through this move, its determination to act in accordance with its own interests rather than according to the dictates

of Washington or Brussels in its vicinity (Oğuzlu, 2023; İnat & Duran, 2023). Consequently, the S-400 crisis has become a survival and strategic test in which Türkiye seeks to maintain its strategic autonomy by balancing between the West and Russia in a multipolar world and to reinforce its status as an “indispensable” actor in the international system (Šišić, 2025; Yetim & Hazar, 2023).

The Diplomatic Dimension

Türkiye’s strategic hedging policy in the Ukraine War has evolved beyond the military sphere into a sophisticated strategy of diplomatic mediation and facilitation. By leveraging its unique advantage as the only NATO member capable of maintaining high-level communication channels with both conflicting parties, Ankara has positioned itself as an “indispensable diplomatic hub” in resolving the regional crisis (Pekçetin, 2025). Türkiye’s “active neutrality” strategy made Ankara the most influential diplomatic actor at the heart of the crisis during the war’s early months. Described by Ukraine’s Ambassador to Ankara, Vasyl Bodnar, as “the only practical mediator capable of producing concrete results,” Türkiye reinforced this reputation with the Antalya Diplomacy Forum held in March 2022 (Süsler & Alden, 2025). This forum, which brought together Russian Foreign Minister Sergey Lavrov and his Ukrainian counterpart Dmytro Kuleba at the highest level for the first time since the start of the war, has confirmed Türkiye’s status as a “trusted partner” accepted by both sides. Following this initiative, the peace talks held in Istanbul on March 29, 2022, were described by then-Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu as the “most significant progress” made since the conflict began (Wodka, 2023a). Although allegations of war crimes in regions such as Bucha have brought the negotiation process to a standstill, the Istanbul process has demonstrated that Türkiye is an autonomous “facilitating power” capable of generating solutions to regional crises (Lechner, 2024; Süsler & Alden, 2025).

The most concrete and globally significant manifestation of Türkiye’s diplomatic success is the Black Sea Grain Corridor Agreement, implemented in July 2022 in coordination with the United Nations (Sarı & Sula, 2024). Since Ukraine is the world’s fourth-largest grain exporter, this initiative, aimed at preventing the global food crisis triggered by the war, has demonstrated Ankara’s ability to shift the conflict from a military deadlock to a “win-win” focused de-securitisation (Nadirah & Akbar, 2025; Ay & Söylemez, 2023). Ukraine’s 10% share of the global wheat market and the more than 20 million tons of grain stranded in ports due to the war have been delivered to global markets through Türkiye’s “shuttle diplomacy,”

conducted in coordination with the UN (Güney, 2022). In this process, which is being carried out through the Joint Coordination Center (JCC), established in Istanbul and comprising representatives from Russia, Ukraine, Türkiye, and the United Nations, Türkiye has played a central role in inspecting the ships and ensuring their safe passage (Güney, 2022; Sarı & Sula, 2024). In particular, the accession process suspended by Russia in October 2022 was resolved as a result of written assurances provided by Türkiye and high-level diplomatic contacts (Wodka, 2023b). On the humanitarian front, Türkiye has demonstrated that diplomatic channels can yield results even under the most challenging conditions by facilitating extensive prisoner exchanges, including those involving commanders of the Azov Battalion (Wodka, 2023b; Nadirah & Akbar, 2025). This multi-layered diplomacy has enabled Türkiye to act as an “insulator” within the Black Sea Regional Security Complex, preventing the conflict from escalating into a NATO-Russia war and strengthening Ankara’s pursuit of “strategic autonomy” on a basis of international legitimacy (Nadirah & Akbar, 2025; Güney, 2022).

The Economic-Institutional Dimension

Türkiye’s economic stance regarding the war in Ukraine is based on the principle of “economic pragmatism,” which involves refusing to join the Western-led sanctions regime and seeking to transform its asymmetric dependence on Russia into a strategic advantage (Kara, 2024; Yanık, 2023). Ankara’s approach can be seen as a concrete reflection of the principles of “return maximisation” and “not taking sides” discussed by Kuik (2021) above. Ankara has pursued a principled strategy of maintaining a balanced distance, avoiding a binary choice between its allies and Russia during the crisis and deepening cooperation with both actors (İnat & Duran, 2023). Although the CAATSA sanctions imposed by the U.S. constitute a “negative balancing” strategy aimed at weakening the defense ties established by allies with rival powers, Russia and China, (Yetim & Hazar, 2023), Türkiye has served as a “safe haven” for Russian capital and actors by bypassing the sanctions despite this pressure (Yanık, 2023). The concrete results of these strategic choices are evident in Türkiye's ability to outperform even a major player like China in circumventing sanctions against Russia. The 84% increase in Russia-Türkiye trade volume in 2022, surpassing the 29% increase with China, has confirmed Türkiye’s growing relative importance to Russia (Zuev, Ostrovskaya & Levchenko, 2024).

This economic hedging strategy has not been limited to trade alone. The energy sector is the cornerstone of Türkiye’s economic hedging strategy. While Ankara seeks to

ensure energy supply security, on the other hand, it turns its asymmetric dependence on Russia into a strategic bargaining chip. For Gazprom, which has largely lost the European market due to Western sanctions, Türkiye has become a critical financial safety line. The approximately \$7.35 billion Türkiye paid Russia for natural gas in 2024 plays a strategic role in financing Moscow's wareconomy. This situation limits Russia's ability to weaponize energy against Türkiye; as the loss of the Turkish market would impose substantial fiscal costs on Russia. Russia's position as a reliable supplier, along with projects such as TurkStream, Akkuyu Nuclear Power Plant, enables Ankara to both strengthen its ties with the East and reinforce its role as an "indispensable mediator" in Europe's energy security. (Ünal, 2026)

Beyond the energy sector, Türkiye's strategic hedging extends into the institutional framework of the Western alliance. Ankara's opposition to the NATO membership of Finland and Sweden served as a diplomatic lever, utilising the alliance's urgent need to secure its Northern flank, as a strategic opening to address chronic security grievances such as the fight against the terrorism and the defense industry embargoes (Gunter, 2022). This firm stance empowered Türkiye to strengthen its negotiating position and extract tangible gains from its allies (Öniş & Uluyol, 2025). Ultimately, while the approval reaffirmed Türkiye's status within NATO, it also aimed to secure strategic gains through bilateral defense agreements such as the F-16 procurement and concrete expectations regarding the combat against terrorism (Çubukçuoğlu, 2024). With this move, Ankara continues to contribute to the Western alliance, but rather than showing unconditional loyalty, it uses this cooperation as a strategic tool to preserve and expand its autonomy in a multipolar world (Oğuzlu, 2023; Tüysüzoğlu, 2025).

Conclusion

Türkiye's foreign policy trajectory following the Russian invasion of Ukraine serves as a compelling case study of how a middle power can navigate a fragmenting international order through sophisticated strategic hedging. This paper argues that Ankara's response to the crisis is not a series of disconnected tactical moves but a coherent operationalisation of strategic autonomy. By refusing to adopt a binary stance in the escalating rivalry between NATO and Eurasia, Türkiye has successfully positioned itself as a pivot state that derives its strength from strategic ambiguity and hybrid activism.

The core of Türkiye's proactive neutrality lies in its ability to transform systemic

risks into diplomatic and geopolitical leverage. Ankara has demonstrated that a middle power can remain formally embedded in Western security mechanisms, acting as a force multiplier within NATO, while simultaneously deepening its functional and economic ties with non-Western actors. This dual-track approach has allowed Türkiye to act as a bridge between the "West and the Rest," moving beyond its traditional role as a passive ally to become an autonomous actor capable of shaping regional security complexes through its own national interests. Whether through military-security balancing or pragmatic economic cooperation, Ankara has effectively operationalized its quest for maneuverability without causing a rupture in its institutional commitments.

However, as analyzed in this study, the sustainability of this "middlepowermanship" model remains dependent on a delicate equilibrium. While Türkiye's effort to diversify its institutional ties reflects a desire to reduce dependencies, its close ties to Western financial markets and security structures remain a key part of its foreign policy.

In conclusion, Türkiye's current foreign policy represents a new template for middle powers seeking to maximize their maneuverability in a post-Western world. By leveraging its unique geographical and institutional position, Türkiye has transformed its vulnerabilities into a state of mutual vulnerability and interdependence with both sides of the conflict. Ultimately, Türkiye's success in this new era will be measured by its ability to maintain its essential role as a diplomatic and strategic player without weakening the core alliances that underpin its security.

References

- Ay, H. M., & Söylemez, A. (2023). Grain corridor agreement and Turkey's role in the Russia-Ukraine war. *Journal of Islamic World and Politics*, 7(1), 1–10.
- Aydın-Düzgüt, S., Kutlay, M., & Keyman, E. F. (2026). Strategic autonomy in Turkish foreign policy in an age of multipolarity: Lineages and contradictions of an idea. *International Politics*, 63(2), 184–205.
- Balta, E., & Bal, H. B. (2025). How do middle powers act? Turkey's foreign policy and Russia's invasion of Ukraine. *International Politics*. Advance online publication.
- BBC News Türkçe. (2024, Eylül 18). S-400: Türkiye'nin Rusya'dan satın aldığı füze

savunma sistemi neden krize yol açtı? <https://www.bbc.com/turkce/articles/c70z4yyv5xko>

Demiryol, T., & Soyaltin-Colella, D. (2024). The geopolitics of Turkey's rise as a drone power.

Georgetown Journal of International Affairs, 25(1), 12–20.

Donduran, C. (2025). Hedging as a security strategy for restrained middle powers: The case of Türkiye. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 13(1), 1–24.

Erdurmaz, A. S., & Yulianti, D. (2025). Between Moscow and NATO: Türkiye's strategic hedging in a multipolar world. *Intermestic: Journal of International Studies*, 10(1), 327–350.

Gafarli, O., & Roknifard, J. (2023). Relations with Russia in the context of Turkey's policy in constructing its 'strategic autonomy'. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 20(79), 33–49.

Gunter, M. M. (2022). Some implications of Sweden and Finland joining NATO. *The Commentaries*, 2(1), 91–100.

Güney, N. A. (2022). Food corridor: Türkiye's successful role as mediator. *Insight Turkey*, 24(3), 43–51.

Holbraad, C. (1971). The role of middle powers. *Cooperation and Conflict*, 6(2), 77–90.
[suspicious link removed]

İnat, K., & Duran, B. (2023). Turkish foreign policy in the face of regional and global challenges. *Insight Turkey*, 25(2), 79–101.

Kara, M. (2024). Hedging strategy of Turkey in great power competition. *Southeast European and Black Sea Studies*, 24(2), 245–266.

Kuik, C.-C. (2021). Getting hedging right: A small-state perspective. *China International Strategy Review*, 3(2), 300–315.

Kutlay, M., & Onis, Z. (2021). Understanding oscillations in Turkish foreign policy: Pathways to unusual middle power activism. *Third World Quarterly*, 42(12), 3051–3069.

Lechner, Z. (2024). Turkey's response to the war in Ukraine in the context of systemic

changes and regional dynamics. *PÓLUSOK*, 5(1), 121–145.

Nadirah, & Akbar, A. P. N. (2025). Turkey's interest as a mediator in the Russia-Ukraine conflict in maintaining Southeast European regional security stability. In *The 7th International Conference on Community Development (ICCD 2025)* (Vol. 7, No. 1, pp. 805–810).

Oğuzlu, H. T. (2023). Turkey as a restrained middle power. *Turkish Studies*, 24(3–4), 673–690.

Öniş, Z., & Kutlay, M. (2017). The dynamics of emerging middle-power influence in regional and global governance: The paradoxical case of Turkey. *Australian Journal of International Affairs*, 71(2), 164–183.

Öniş, Z., & Uluyol, Y. (2025). Middle powers between the West and the 'Rest': Turkey during the Russian war on Ukraine. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 22(86), 1–20.

Parmeter, I. (2023). Strategic ambiguity: Turkey, Russia and the war in Ukraine. *Australian and New Zealand Journal of European Studies*, 15(2), 45–60.

Pekçetin, A. S. (2025). Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Türkiye'nin arabuluculuk diplomasisi: Tahıl koridoru örnek olayı [Turkey's mediation diplomacy in the Russia-Ukraine War: The grain corridor case study]. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 8(5), 1138–1163.

Sarı, B., & Sula, İ. E. (2024). Turkish foreign policy in a transforming world order: Middle power strategies and prospects. *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 29(1), 4–23.

Shlykov, P. (2023). The state of strategic hedging: Turkey's foreign policy and relations with Russia. *Russia in Global Affairs*, 21(1), 54–76.

Šišić, H., & Kurtanović, B. (2025). Turkey and Russia: Dynamics of relations in the context of the Ukraine crisis. *Društvene i Humanističke Studije*, 10(2), 803–826.

Süsler, B., & Alden, C. (2025). Brokering peace: Emerging middle powers, agency and mediation. *Global Policy*, 16(1), 45–58.

Tessman, B. F. (2012). System structure and state strategy: Adding hedging to the menu.

Security Studies, 21(2), 192–231.

TRENDS Research & Advisory. (2024, January 29). *Sweden's NATO membership and the link with Turkey*.

Tüysüzöğlü, G. (2025). Turkish foreign policy transformation in the context of middle power, strategic hedging and Eurasianism. *International Journal*. Advance online publication.

Ünal, S. (2026). International political economy of Türkiye-Russia relations: Three asymmetries. *Journal of Contemporary European Studies*, 1–25.

Wodka, J. (2023a). Turkey's mediatory endeavours: Facilitating dialogue in the Russia-Ukraine conflict. *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, 21(4), 101–124.

Wodka, J. (2023b). Turkey's middlepowermanship, foreign policy transformation and mediation efforts in the Russia-Ukraine war. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 27(4), 9–32.

Yalçın, H. B. (2012). The concept of “middle power” and the recent Turkish foreign policy activism. *Afro Eurasian Studies*, 1(1), 195–213.

Yanık, L. K. (2023). Turkey and the Russian invasion of Ukraine: An interplay of bloc (de)formation, recognition and asymmetric interdependencies? *Globalizations*, 20(7), 1214–1226.

Yetim, H. T., & Hazar, A. (2023). S400s, sanctions and defiance: Explaining Turkey's quest for strategic autonomy and the US response. *Southeast European and Black Sea Studies*, 23(1), 179–199.

Zuev, V., Ostrovskaya, E., & Levchenko, V. (2024). Prioritizing Turkey and China in the Russian trade policy after sanctions. *International Organisations Research Journal*, 19(1), 149–175.

Doğu Akdeniz’de Rekabetin Yönetimi: Türkiye–Mısır İlişkilerinde Çok Boyutlu Politika Yaklaşımı

Gökçen Kunukcu

Giriş

Doğu Akdeniz, tarihsel olarak ekonomik, jeopolitik ve stratejik açıdan yüksek öneme sahip bir bölge olmuştur. Bu önem, bölgenin en uzun kıyı şeritlerinden bazılarında sahip olan Türkiye ve Mısır açısından daha da belirgin hale gelmektedir. İki ülke arasında tarihsel olarak köklü ilişkiler bulunmakla birlikte, 2011 yılında Tunus’ta seyyar satıcı Muhammed Buazizi’nin kendini yakması ile başlayan ve kısa sürede bölgeye yayılan Arap Baharı süreci, özellikle Mısır’daki siyasal dönüşümle birlikte Türkiye–Mısır ilişkilerinde ciddi bir kırılmaya yol açmıştır. 2013 yılında Mısır’da gerçekleşen askeri müdahale sonrasında iki ülke arasındaki ilişkiler uzun süre yüksek gerilim düzeyinde seyretmiş, bu durum bölgesel rekabetin daha keskin bir karakter kazanmasına neden olmuştur (Şener, 2021). Bununla birlikte, 2021 yılı itibarıyla başlatılan normalleşme süreci, taraflar arasında daha pragmatik bir etkileşim zemininin oluşmasına imkân tanımıştır.

Doğu Akdeniz bağlamında Türkiye–Mısır ilişkilerine yönelik mevcut literatür, büyük ölçüde rekabeti tek boyutlu ve çatışma odaklı bir perspektiften ele alma eğilimindedir. Özellikle Libya sahası üzerinden somutlaşan karşıtlıklar ve deniz yetki alanları tartışmaları, analizlerin merkezinde yer almakta; bu durum rekabetin çok katmanlı doğasının yeterince incelenmesini sınırlandırmaktadır. Oysa bölgesel dinamikler, yalnızca askeri ve hukuki boyutlarla sınırlı olmayıp, diplomatik, ekonomik ve stratejik etkileşim alanlarını da içeren daha geniş ve derin bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevede, deniz güvenliği ve enerji politikaları gibi somut unsurların yanı sıra diplomatik iletişim kanalları, kriz yönetimi pratikleri ve karşılıklı çıkar tanımları gibi daha soyut unsurlar da rekabetin seyrini şekillendiren önemli değişkenler olarak öne çıkmaktadır. Nitekim bu çok katmanlı yapı, rekabetin katı bir çatışma zeminine sıkışmasını engelleyerek taraflara alternatif etkileşim ve işbirliği kanalları açabilmektedir. Özellikle görece yeni olan normalleşme süreci dikkate alındığında, bu kanalların işlevselliği ve sağlayabileceği katkı daha görünür hale gelmekte, rekabetin yönetilebilirliğine yönelik potansiyel artmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye ve Mısır arasındaki Doğu Akdeniz rekabetinin tek boyutlu bir çatışma yerine çok boyutlu politika araçları üzerinden yönetilen bir süreç olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda makale, Türkiye ve Mısır’ın Doğu

Akdeniz’de rekabetlerini hangi araçlar ve mekanizmalar aracılığı ile çatışmaya dönüşmeden yönetebileceği sorusuna odaklanmaktadır.

Orta Güç Davranışı ve Rekabetin Yönetimi

Orta Doğu bağlamında bölgesel etki ve rekabeti yalnızca askerî kapasite, ekonomik büyüklük ya da coğrafi konum üzerinden açıklamak yeterli değildir. Yenigün’ün vurguladığı üzere, bölgesel güç davranışı hem somut hem de soyut güç unsurlarının birlikte değerlendirilmesini gerektirir. Askerî kapasite, ekonomi, nüfus, toprak ve doğal kaynaklar gibi somut unsurlar devletlerin hareket alanını belirlese de, yönetsel beceri, diplomatik yetkinlik, ulusal moral ve kültür gibi soyut unsurlar bu kapasitenin ne ölçüde etkili, meşru ve sürdürülebilir biçimde kullanılacağını tayin etmektedir (Yenigün, 2016). Bu çerçevede Orta Doğu’daki temel sorun, yalnızca maddi güç dağılımındaki dengesizlik değil, soyut güç unsurlarının etkili biçimde üretilmemesi ve kullanılmamasıdır. Dolayısıyla Türkiye ile Mısır arasındaki Doğu Akdeniz rekabetini yalnızca deniz yetki alanları, enerji kaynakları ya da askerî denge üzerinden okumak eksik kalmaktadır; diplomatik iletişim, kriz yönetimi ve karşılıklı kabul üretimi gibi unsurlar da bu rekabetin niteliğini doğrudan şekillendirmektedir (Yenigün, 2016).

Bununla birlikte, Türkiye ve Mısır’ı yalnızca “orta güç” olarak tanımlamak da analitik açıdan yeterli değildir. Jordaan’ın geliştirdiği geleneksel orta güçler ile yükselen orta güçler ayrımı, orta güç davranışının homojen olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Söz konusu ayrım, davranış kalıpları, rejim özellikleri, bölgesel konum ve uluslararası düzene yaklaşım gibi ölçütler üzerinden kurulmaktadır. Geleneksel orta güçler daha istikrarlı, daha kurumsallaşmış ve uluslararası düzene daha uyumlu aktörler olarak tanımlanırken; yükselen orta güçler daha eşitsiz, yarı-çevresel, yakın dönemde demokratikleşme deneyimi yaşamış ve bölgesel etki arayışı daha görünür devletler olarak öne çıkmaktadır (Jordaan, 2003). Bu ayrım Türkiye ve Mısır’ın tek tip bir orta güç kategorisi içinde değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Türkiye, uzun süre Mısır’a kıyasla daha kurumsallaşmış siyasal yapı, daha yüksek diplomatik kapasite ve daha istikrar yanlısı bir dış politika repertuarı sergilemiştir. Buna karşılık Mısır, rejim yapısı, demokratik kırılma ve bölgesel angajman biçimleri bakımından daha dalgalı bir profil göstermiştir. Ancak bu durum Türkiye’nin sabit biçimde geleneksel orta güç kategorisinde yer aldığı anlamına gelmemektedir. Aksine, özellikle 2011 sonrasında Türkiye’nin daha belirgin bölgesel etki arayışı, daha yüksek normatif iddia ve daha görünür statü talebi, onu yükselen orta güç karakteristiğine daha fazla yaklaştırmıştır (Jordaan, 2003).

Bu dönüşümü açıklamak bakımından Öniş ve Kutlay'ın yaklaşımı tamamlayıcıdır. Yazarlara göre yükselen orta güçler bölgesel ve küresel yönetişimde etkili roller oynayabilir; ancak bu etki kendiliğinden ortaya çıkmaz. Rol model olabilme kapasitesi, etkili koalisyonlar kurabilme, kapasite-beklenti dengesini koruyabilme ve niş diplomasi alanları geliştirebilme gibi koşulların bir arada bulunması gerekir (Öniş & Kutlay, 2017). Türkiye açısından bakıldığında, AKP'nin ilk dönemlerinde bu koşulların en azından bir kısmının mevcut olduğu söylenebilir. Özellikle Arap Baharı'nın ilk evresinde Türkiye, hem rol model hem de koalisyon kurucu bir aktör olarak algılanma potansiyeline sahipti. Mısır'da Müslüman Kardeşler iktidarı döneminde iki ülke arasında oluşan siyasal yakınlaşma da bu zemini güçlendirmiştir. Ne var ki 2013'te Sisi darbesiyle birlikte bu ortak siyasal zemin çökmüş, Türkiye'nin Mısır üzerindeki normatif ve siyasal etkisi ciddi biçimde daralmıştır. Şener'in de gösterdiği üzere, bu kırılma yalnızca ikili ilişkilerde diplomatik bir kopuş yaratmamış, aynı zamanda Türkiye'nin bölgesel aktivizminin dayandığı koalisyon ve meşruiyet kanallarını da zayıflatmıştır (Şener, 2021).

Bu noktada iç siyasal ekonomi ile dış politika aktivizmi arasındaki ilişki de belirleyicidir. Öniş ve Kutlay, orta güçlerin maddi kapasitelerini aşan dış politika projelerine yöneldiğinde düzen kurucu olmaktan çok istikrarsızlaştırıcı sonuçlar üretebildiğini vurgulamaktadır (Öniş & Kutlay, 2017). Bu değerlendirme Türkiye ve Mısır açısından birlikte düşünüldüğünde daha anlamlı hale gelmektedir. Her iki ülke de bölgesel iddia taşımakta, ancak bu iddiayı sürekli destekleyebilecek ekonomik ve siyasal kapasite bakımından önemli sınırlamalarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle Doğu Akdeniz'deki rekabetin sürdürülebilir biçimde yönetilebilmesi, karşılıklı maliyetleri artıran tek boyutlu çatışma siyasetinden ziyade, diplomatik temas, sınırlı işbirliği ve dosya bazlı normalleşme kanallarına yönelmeyi daha rasyonel hale getirmektedir. Dolayısıyla bu çalışma açısından temel mesele, Türkiye ile Mısır arasındaki rekabetin ortadan kalkması değil; somut ve soyut güç unsurlarının, orta güç davranışının ve kapasite sınırlarının birlikte değerlendirilmesiyle, çok boyutlu politika araçları üzerinden yönetilebilir hale gelmesidir (Yenigün, 2016; Jordaan, 2003; Öniş & Kutlay, 2017)

Doğu Akdeniz'de Jeopolitik Rekabetin Yapısı

Doğu Akdeniz'de jeopolitik rekabetin yapısı, çoğu zaman enerji kaynaklarının keşfi etrafında açıklansa da, bu yaklaşım bölgedeki güç mücadelesinin gerçek kapsamını tam olarak yansıtmamaktadır. Bölgedeki rekabet, enerji rezervlerinin varlığından daha fazlasına dayanmakta; deniz yetki alanları, güvenlik hesapları, taşıma hatları, ekonomik ticarileştirme

beklentileri ve bölgesel hizalanmaların birbirine eklemlendiği çok katmanlı bir yapı üretmektedir. Bu nedenle Doğu Akdeniz'i yalnızca hidrokarbon keşiflerinin yarattığı bir enerji rekabeti alanı olarak değil, çıkarların farklı dosyalar üzerinden kesiştiği ve zaman zaman çatışmalı hale geldiği bir jeopolitik denklem olarak okumak gerekmektedir (Dilek, 2022; Şeker, 2022).

Şeker'in ortaya koyduğu çerçeve, bu rekabetin neden giderek daha karmaşık hale geldiğini anlamak açısından önemlidir. Deniz yetki alanları, enerji hatları ve güvenlik hesapları gibi unsurların aynı anda devreye girmesi, rekabeti basit bir egemenlik tartışmasının ötesine taşımaktadır (Şeker, 2022). Ne var ki bu derinleşme, zorunlu olarak daha sert bir çatışma siyasetine işaret etmemektedir. Aksine, orta güç ölçeğindeki aktörlerin böylesine maliyetli ve çok başlıklı bir mücadeleyi sınırsız biçimde sürdürmesi rasyonel görünmemektedir. Bölgede her aktörün azami hak iddiasını aynı yoğunlukla dayatması, yalnızca yeni krizler üretir ve mevcut rekabeti daha yıkıcı hale getirir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'deki yapısal karmaşıklık, işbirliğini tali bir seçenek değil, rekabeti yönetebilmenin zorunlu araçlarından biri haline getirmektedir. Buradaki mesele uzlaşının her başlıkta aynı anda sağlanması değildir; diplomatik temasın sürdürülmesi, belirli dosyalarda sınırlı ilerleme kaydedilmesi ve iletişim kanallarının açık tutulmasıdır.

Bu noktada enerji meselesinin merkezinde kaynakların keşfi ile beraber bu kaynakların nasıl işleneceği, hangi güzergâhlardan taşınacağı ve hangi siyasal-ekonomik ağlar üzerinden gelir üretileceği sorusu yer almaktadır. Faustmann, Gürel ve Mullen'in işaret ettiği üzere, Doğu Akdeniz'de enerji hem fırsat hem gerilim üretme kapasitesine sahiptir; dolayısıyla işbirliği kendiliğinden ortaya çıkmamaktadır (Faustmann et al., 2017). Ancak bu durum, işbirliği ihtiyacını ortadan kaldırmamaktadır. Tam tersine, enerji kaynaklarının ekonomik değere dönüşebilmesi, transfer ve ticarileştirme süreçlerinin güvenli, sürdürülebilir ve siyasal olarak kabul edilebilir bir zemine oturmasına bağlıdır. Bu nedenle kaynakların kendisinden çok, onların dolaşıma sokulma biçimi ve taşınma rotaları jeopolitik rekabetin asıl sertleştiği alanlardan biri haline gelmektedir (SETA, 2020). Kârın nerede üretileceği sorusu, devletlerin güvenlik ve çıkar hesaplarını hızlandırmakta; bu da Doğu Akdeniz'de rekabetin ekonomik boyutunu güvenlik boyutuyla doğrudan birleştirmektedir.

Dilek'in çalışması, bu yapının enerji ile sınırlı olmadığını, Kıbrıs meselesi, Türkiye-İsrail ilişkileri, Yunanistan'la gerilim ve diğer politik başlıkların da Doğu Akdeniz denklemine taşındığını göstermektedir (Dilek, 2022). Bununla birlikte, bu başlıkların tamamını tek ve

bölünmez bir çatışma alanı gibi ele almak analitik açıdan sınırlayıcıdır. Siyasi ihtilafların Doğu Akdeniz'e yansması ile Doğu Akdeniz'in kendine özgü dinamikleri aynı şey değildir. Kıbrıs meselesi yalnızca Doğu Akdeniz'den ibaret olmadığı gibi, Türkiye-İsrail ilişkileri ya da bölgesel gerilimler de enerji dosyasıyla bütünüyle özdeşleştirilemez. Bu nedenle farklı başlıkların tek bir kriz paketi içinde eritilmesi yerine, ayrı dosyalar halinde değerlendirilmesi daha işlevsel bir yaklaşımdır. Dosya bazlı bir yöntem, kapsamlı ve nihai bir uzlaşma olmaksızın belirli alanlarda ilerleme sağlamayı mümkün kılar; bazı başlıklarda uzlaşma üretildiğinde, kalan ihtilafların yönetimi için de daha elverişli bir diplomatik zemin doğar. Bu yaklaşım, rekabeti sona erdirmeyi değil, onu işleyen ve kısmen istikrarlı bir çerçeveye oturtmayı amaçlamaktadır.

Bölgesel bloklaşma ve Türkiye'nin dışlanma tartışmaları da bu yapının önemli bir parçasıdır. Gür'ün gösterdiği gibi, Doğu Akdeniz'deki bölgeselleşme süreci yalnızca maddi çıkarların değil, iç siyasetten dış politikaya taşan tercihlerin de etkisiyle şekillenmiştir (Gür, 2020). Yine de bu dışlanma tartışması, Türkiye'nin bölgesel denklemde işlevsizleştiği anlamına gelmemektedir. SETA Foundation'ın vurguladığı üzere, Türkiye mevcut altyapısı, coğrafi konumu ve enerji taşımacılığı bakımından sunduğu imkânlar nedeniyle bölgenin dışına kolayca itilebilecek bir aktör değildir (SETA Foundation, 2020). Üstelik enerji keşiflerinin bazı devletler arasında siyasi ve askerî yakınlaşmaları hızlandırmış olması, Doğu Akdeniz'de salt çatışma mantığının geçerli olmadığını da göstermektedir (SETA Foundation, 2020). Sonuç olarak Doğu Akdeniz'de jeopolitik rekabet, çok aktörlü ve çok katmanlı bir yapı sergilemektedir. Tam da bu nedenle bölgedeki temel ihtiyaç, bütün ihtilafların aynı anda çözülmesi değil; *farklı dosyaları ayrıştırarak, rasyonel ve çok boyutlu* işbirliği kanalları üzerinden rekabeti yönetilebilir hale getirmektir.

Türkiye-Mısır İlişkilerinde Rekabet

Türkiye-Mısır ilişkilerinin son on beş yılı, işbirliği, ideolojik yakınlaşma, sert kopuş ve kontrollü normalleşme evrelerinin art arda yaşandığı dalgalı bir çizgi izlemiştir. Bu nedenle ikili ilişkiyi yalnızca 2013 askeri müdahalesine indirgemek eksik kalmaktadır. Şener'in ortaya koyduğu üzere, Arap Baharı sonrasında AKP ile Müslüman Kardeşler arasında oluşan ideolojik yakınlık, Türkiye'ye Mısır üzerinde hem diplomatik hem siyasal bir örnek ve yön verici aktör olma imkânı da sağlamıştır (Şener, 2021). Müslüman Kardeşler iktidarda olduğu sürece Ankara, Kahire nezdinde bölgesel vizyon taşıyan bir rol model işlevi üstlenebilmekteydi. Bu dengenin 2013'te bozulması, ilişkilerde diplomatik kopuş yaratmakla sınırlı kalmamış, taraflar arasındaki güç algısını ve bölgesel konumlanmayı da dönüştürmüştür. Grigoriadis ve

Nisidou'nun vurguladığı gibi, 2000'lerdeki işbirliği, 2011-2013 arasındaki ideolojik yakınlaşma ve 2013 sonrası kopuş, aynı ilişkinin farklı evreleri olarak değerlendirilmelidir (Grigoriadis & Nisidou, 2024).

Bu kırılmanın en görünür sahalarından biri Libya olmuştur. Libya, iki ülkenin rastlantısal biçimde karşı karşıya geldiği bir alan değildir. Türkiye açısından Doğu Akdeniz'e açılan stratejik kapılardan biri, Mısır açısından ise sınır güvenliği ve bölgesel nüfuz alanının uzantısıdır. Al-Fawwaz'ın gösterdiği gibi, Türkiye ile Mısır Libya'da yalnızca rakip aktörleri desteklememiş, kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarını farklı güç merkezleri üzerinden tahkim etmeye çalışmıştır (Al-Fawwaz, 2023). Bununla birlikte, tarafların benzer biçimde bölgesel etki ve liderlik iddiası taşıması, bu dosyanın zorunlu olarak kalıcı çatışmayla yönetilmesini gerektirmemektedir. Asıl sorun, çıkarların açık biçimde tanımlanmaması ve birbirine temas eden dosyaların tek bir kriz alanı gibi ele alınmasıdır. Bu nedenle daha rasyonel bir yol, önce Doğu Akdeniz başlığında masaya oturmak, burada ilerleme sağlandıkça bunun uzantısı olan Libya gibi alanlara yönelmek ve bu süreci kademeli biçimde işletmektir. Böyle bir çerçeve, dosya bazlı ve çok boyutlu diplomasiyi sadece tercih değil, maliyetleri sınırlayan bir zorunluluk haline getirmektedir (Al-Fawwaz, 2023; Saad, 2024).

2021 sonrasında başlayan normalleşme süreci de bu zorunluluğun sonucudur. Saad'ın ortaya koyduğu gibi, siyasi kopuş döneminde dahi ekonomik ilişkiler bütünüyle kesilmemiş, böylece taraflar arasında daha sonra yeniden kullanılabilir sınırlı bir temas zemini korunmuştur (Saad, 2024). Bu nokta önemlidir; çünkü siyasetin koptuğu bir dönemde ticaretin sürmesi, ikili ilişkide tamamen ortadan kaldırılamayan ayrı bir rasyonalite bulunduğunu göstermektedir. ORSAM raporu, Türkiye-Mısır ilişkilerinin diplomatik, ekonomik ve güvenlik boyutlarını birlikte barındıran çok katmanlı bir yapı sergilediğini belirtirken, son yakınlaşmanın ideolojik uzlaşmadan çok pragmatik hesaplarla şekillendiğini göstermektedir (ORSAM, 2023). Benzer biçimde MEC raporu, bir on yıllık sert rekabetin ardından tarafların işbirliği ve farklılıkları yönetmenin ulusal çıkarlarına daha uygun olduğuna karar verdiğini vurgulamaktadır (Middle East Council on Global Affairs, 2025). Bu dönüşüm, dosya bazlı ve çok boyutlu politikanın sağladığı manevra alanı üzerinden okunabilir. Büyükelçiliklerin yeniden açılması, diplomatik temasların artması ve ticaretin dayanıklılığını koruması, rekabetin sona erdiğini değil; daha kontrollü, kademeli ve maliyet duyarlı araçlarla yeniden biçimlendiğini göstermektedir. Bu nedenle Türkiye-Mısır ilişkilerinde asıl değişim, rekabetin ortadan kalkmasındansa ideolojik sertlikten pragmatik yönetim zeminine kaymasında

aranmalıdır (Grigoriadis & Nisidou, 2024; ORSAM, 2023; Middle East Council on Global Affairs, 2025).

Rekabetin Yönetimi: Çok Boyutlu Politika

Türkiye ile Mısır arasında rekabetin yönetimi, kapsamlı bir uzlaşının sağlanmasından ziyade farklı alanlarda temasın sürdürülmesi ve maliyetli başlıkların kontrol altında tutulması üzerinden işlemektedir. Bu çerçevede normalleşme, sorunların ortadan kalktığı bir evreyi değil, değişen bölgesel dengelerin tarafları daha hesaplı davranmaya ittiği bir süreci ifade etmektedir. Middle East Council on Global Affairs raporunda vurgulandığı üzere, iç sosyo-ekonomik baskılar ile bölgesel değişimler son yıllarda iki ülkeyi daha pragmatik bir çizgiye yaklaştırmıştır (Middle East Council on Global Affairs, 2025). Savunmacı neo-realist bir perspektiften bakıldığında burada belirleyici olan unsur, özellikle bölgesel değişimlerin güvenlik algısını tetiklemesidir. Bölgesel dengelerde meydana gelen kaymalar, hem Türkiye'yi hem de Mısır'ı güvenlik maliyetlerini yeniden hesaplamaya zorlamakta; bu da çözülemeyen sorunların en az zararlı yönetilmesine dönük diplomatik kanalları daha değerli hale getirmektedir. ORSAM'ın da gösterdiği gibi, her başlıkta uzlaşma sağlanmasa bile kopmayan temas, yeni bölgesel değişimlere karşı açık kapı bırakmaktadır (ORSAM, 2023).

Bu nedenle diplomatik boyutun temel işlevi, nihai çözüm üretmekten önce iletişim alanını genişletmektir. Müzakere edilebilen konu sayısı arttıkça, tarafların üzerinde çalışabileceği ortak zemin de genişlemektedir. Her dosyada sonuç alınmasa bile, daha fazla başlıkta temas kurulması karşılıklı kopuş ihtimalini azaltmakta ve uzlaşma fırsatını canlı tutmaktadır. Grigoriadis ve Nisidou'nun belirttiği üzere, yoğun çatışma yıllarının ardından iki ülke ortak güvenlik ve ekonomik çıkarlar temelinde daha işlevsel bir yakınlaşma arayışına girmiştir (Grigoriadis & Nisidou, 2024). Böylece diplomasi, rekabeti ortadan kaldıran bir araç olarak değil, onun maliyetini düşüren ve yönünü kontrol eden bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır.

Deniz güvenliği ve askerî boyutta da benzer bir mantık işlemektedir. Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları, enerji hatları ve güvenlik hesaplarının çoğalması risk seviyesini yükseltmektedir (Şeker, 2022). Riskin arttığını kabul etmek gerekir; çünkü konu başlıkları genişledikçe rekabet daha derin ve daha karmaşık bir hale gelmektedir. Ancak aynı yapısal koşullar doğrudan çatışmayı daha anlamsız ve daha maliyetli hale getirmektedir. Dilek'in ortaya koyduğu üzere, egemenlik iddiaları, enerji keşifleri ve güvenlik blokları birbirine temas

ettikçe tek bir başlıktaki tırmanma diğer alanlara da yayılma potansiyeli taşımaktadır (Dilek, 2022). Bu yüzden güvenlik, burada tarafları birbirinden tamamen uzaklaştıran değil, karşılıklı zarar ihtimalini görünür kılarak denge ve kaçınma davranışına yönelten bir etken haline gelmektedir. Caydırıcılık da bu bağlamda saldırgan genişlemeyi kolaylaştırmamakta, doğrudan çatışmanın maliyetini yükselten bir işleve sahip olmaktadır. SETA'nın Türkiye'nin Doğu Akdeniz denkleminden dışlanamayacağı yönündeki tespiti de bu tabloyu tamamlamaktadır; Türkiye'nin coğrafi konumu, mevcut altyapısı ve enerji taşımacılığı bakımından sunduğu imkânlar, onu güvenlik rekabetinde hesaba katılması zorunlu bir aktör haline getirmektedir (SETA Foundation, 2020).

Enerji ve ekonomik boyutta işbirliği ihtimali daha görünür hale gelmektedir. Önceki bölümde değinildiği gibi, enerji keşifleri rekabeti sertleştirmiştir. Buna karşılık Faustmann, Gürel ve Mullen'in çerçevesi, meselenin rezervlerin varlığından ibaret olmadığını; ticarileştirme, güvenli taşıma ve sürdürülebilir gelir üretimi gibi başlıkların belirli düzeyde koordinasyonu gerekli kıldığını göstermektedir (Faustmann et al., 2017). Bu nedenle Doğu Akdeniz gazı, gerilim üreten bir unsur olduğu kadar ekonomik rasyonalite bakımından kontrollü etkileşim kanalları da açmaktadır. SETA'nın Türkiye'yi en uygun enerji taşımacılığı güzergâhlarından biri olarak değerlendirmesi, bu rasyonalitenin maddi temelini ortaya koymaktadır (SETA Foundation, 2020). Benzer biçimde, siyasi kopuş dönemlerinde bile ticaretin tamamen kesilmemesi, ekonomik ve enerji temelli dosyaların kendi iç mantığını koruduğunu göstermektedir (Saad, 2024; Middle East Council on Global Affairs, 2025). Bu süreklilik, çok boyutlu rekabet yönetiminin maddi zeminini oluşturmaktadır.

Bölgesel dosyalar bakımından en dikkat çekici örnek Libya'dır. Bu başlık önceki bölümde rekabet sahası olarak ele alınmıştı; burada ise aynı dosyanın neden sınırlı koordinasyon ihtiyacı doğurduğu önem kazanmaktadır. Al-Fawwaz'ın gösterdiği gibi, taraflar Libya'da farklı aktörleri desteklemiş olsalar da birbirlerinin çıkarlarından habersiz değildir ve tek taraflı çözüm kapasitesine de sahip değildirler (Al-Fawwaz, 2023). Bu nedenle Libya gibi sahalarda tam uzlaşma beklemek yerine, rekabetin kontrollü tutulduğu ve belirli düzeyde koordinasyonun mümkün olduğu bir çerçeve daha gerçekçidir. Grigoriadis ve Nisidou'nun da ortaya koyduğu üzere, aynı iki aktör bir sahada rakip kalırken başka bir başlıkta iletişim kurabilmektedir (Grigoriadis & Nisidou, 2024). Bu nokta, çok boyutlu politika yaklaşımının merkezinde yer almaktadır. Örtüşen ve çatışan çıkarların aynı anda var olması, mutlak dostluk

ya da mutlak düşmanlık üretmemekte; bunun yerine sınırlı koordinasyon kalıpları yaratmaktadır (Middle East Council on Global Affairs, 2025).

Nihai olarak Türkiye ve Mısır, farklı alanlarda rekabet ederken başka alanlarda işbirliği veya kontrollü etkileşim geliştirerek çok boyutlu bir rekabet yönetimi pratiği oluşturmuştur.

Sonuç

Bu çalışma, Türkiye ve Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki rekabeti hangi araçlar ve mekanizmalar aracılığıyla çatışmaya dönüşmeden yönetebildiği sorusuna odaklanmıştır. Elde edilen bulgular, iki ülke arasındaki rekabetin ortadan kalkmadığını fakat diplomatik temas, sınırlı koordinasyon, ekonomik rasyonalite ve dosya bazlı angajman sayesinde daha yönetilebilir bir çerçeveye taşınabildiğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye ile Mısır arasındaki ilişki sıfır toplamlı ve tek boyutlu bir çatışma ilişkisine indirgenememektedir. 2013 sonrası dönemde ideolojik ayrışma ve Libya sahasındaki karşıt konumlanma rekabeti sertleştirmiş olsa da 2021 sonrasında ortaya çıkan normalleşme süreci tarafların tüm sorunları çözmeler bile bunları daha kontrollü araçlarla idare etmeye yöneldiğini ortaya koymuştur (Grigoriadis & Nisidou, 2024; Middle East Council on Global Affairs, 2025).

Makalenin temel argümanı, Türkiye ve Mısır'ın farklı alanlarda rekabet ederken başka alanlarda işbirliği veya kontrollü etkileşim geliştirerek çok boyutlu bir rekabet yönetimi pratiği oluşturduğudur. Diplomatik boyutta bu durum, iletişim kanallarının açık tutulması ve yüksek maliyetli krizlerin müzakere yoluyla sınırlandırılması şeklinde görünmektedir. Güvenlik boyutunda, Doğu Akdeniz'de artan deniz yetki alanı, enerji hattı ve askerî risk yoğunluğu, doğrudan çatışmayı daha rasyonel hale getirmemiş; tersine, tarafları denge ve kaçınma davranışına itmiştir (Dilek, 2022; Şeker, 2022). Enerji ve ekonomi boyutunda ise asıl mesele rezervlerin bulunmasından ziyade bu rezervlerin hangi güzergâhlar üzerinden taşınacağı, hangi altyapı ile işleneceği ve hangi siyasal uzlaşma zemini içinde ekonomik değere dönüştürüleceği sorunudur. Bu bakımdan Doğu Akdeniz'deki temel düğüm *transfer* meselesidir. Mısır'ın LNG ihracat terminallerine sahip olması ve bölgesel gazın bu altyapı üzerinden dış pazarlara taşınabilmesi, transfer kapasitesinin jeopolitik değerini açık biçimde göstermektedir. Benzer şekilde Türkiye'nin coğrafi konumu, deniz güvenliği kapasitesi ve enerji taşımacılığı bakımından sunduğu imkânlar da onu denklemin dışında bırakılması güç bir aktör haline getirmektedir (U.S. Energy Information Administration, 2024; SETA Foundation, 2020). Bu

tablo, güvenlik ile ekonominin Türkiye ve Mısır'ı birbirine yaklaştırabilecek en güçlü iki alan olduğunu düşündürmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın teorik katkısı, çok boyutlu politika yaklaşımının orta güçler arasındaki rekabetin çatışmaya dönüşmeden yönetilmesini mümkün kıldığını göstermesidir. Bu yaklaşım, rekabetin sona ermesini değil, farklı dosyaların farklı yoğunluklarda ele alınmasını ve maliyetli başlıklarda kademeli temasın sürdürülmesini esas almaktadır. Son dönemde Türkiye ile Mısır arasında kurumsallaşan diplomatik temaslar, tüm anlaşmazlıkların çözüldüğünü göstermemektedir. Bununla birlikte, bazı dosyaların kısmen ayrıştırılması ve temasın sürdürülmesi, tarafların daha ılımlı ve maliyet-duyarlı politikalar izlemesini kolaylaştırmaktadır (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2025; Middle East Council on Global Affairs, 2025). Doğu Akdeniz'in geleceği açısından bakıldığında, özellikle enerji transferi, deniz güvenliği ve ekonomik ticarileştirme başlıkları, iki ülke arasında ileride daha işlevsel bir koordinasyon zemini üretebilecek alanlar olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle kısa vadede tam uzlaşma beklemek gerçekçi görünmese de rekabetin daha öngörülebilir ve yönetilebilir bir çerçeveye oturması mümkündür.

Kaynakça:

Al-Fawwaz, A. (2023). Egypt–Turkey relations towards Libya: Political and economic dimensions. *Journal of Liberty and International Affairs*, 9(2), 55–70.

Dilek, E. (2022). Sovereignty disputes and resource discoveries in the Eastern Mediterranean. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 19(75), 45–62.

Faustmann, H., Gürel, A., & Mullen, F. (2017). *Energy in the Eastern Mediterranean: Security, politics and economic prospects*. PRIO Cyprus Centre.

Grigoriadis, I. N., & Nisidou, E. (2024). Egyptian-Turkish relations on a roller coaster: Implications for the Eastern Mediterranean. *Middle East Policy*, 31(1), 112–128.

Gür, V. T. (2020). *Turkey's isolation from the regionalization process in the Eastern Mediterranean* (Master's thesis). Bilkent University.

Jordaan, E. (2003). The concept of a middle power in international relations: Distinguishing between emerging and traditional middle powers. *Politikon*, 30(1), 165–181.

Middle East Council on Global Affairs. (2025). *Egypt and Türkiye: A pragmatic turn?* MEC.

Öniş, Z., & Kutlay, M. (2017). The dynamics of emerging middle-power influence in regional and global governance: The paradoxical case of Turkey. *Australian Journal of International Affairs*, 71(2), 164–183.

ORSAM. (2023). *The progress and prospects of Türkiye–Egypt relations: Strategic, economic and diplomatic perspectives*. ORSAM.

Saad, M. K. (2024). *Egyptian–Turkish relations between 2013 and 2024: A multi-level analysis of foreign policy change*(Master’s thesis). Middle East Technical University.

SETA Foundation. (2020). *Eastern Mediterranean and Turkey: Political, judicial and economic perspectives*. SETA.

Şeker, B. Ş. (2022). Deniz enerji güvenliği: Doğu Akdeniz'deki güncel gelişmelerin jeopolitik dengelere etkisi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 11(2), 95–118.

Şener, M. B. (2021). Turkish-Egyptian relations after 2011: Political dynamics of geopolitical turbulence. *Insight Turkey*, 23(4), 123–142.

Yenigün, M. C. (2016). Regional powers of the Middle East. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*, 8(2), 1–15.

Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (2025, November 11). *Türkiye–Egypt joint statement*.

U.S. Energy Information Administration. (2024). *Egypt country analysis brief*.

U.S. Energy Information Administration. (2024). *Eastern Mediterranean energy analysis*.

Türk Savunma Sanayiinin Latin Amerika Açılımına Stratejik Bir Bakış

Ali Tamahkar

Giriş

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Soğuk Savaş sona ermiştir. 1991'den itibaren Batı kamuoyunda Türkiye'nin rolü ciddi bir tartışma konusu olmuştur. Bu kapsamda Türkiye, Batı bloğundan yaptığı silah ithalatında birçok ek zorlukla karşılaşmaya başlamıştır. Bu süreçte Batılı devletler, Türkiye'nin Yunanistan ile sorun yaşadığı Ege Adaları kıta sahanlığı meselesinde Atina Hükümetini desteklemiştir. Ayrıca Türkiye'nin PKK terör örgütüne karşı yürüttüğü mücadele sürecinde, başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinden silah temininde sorun yaşamıştır. Fakat bu zorluklar, 21. yüzyılın ilk yıllarından itibaren savunma sanayiinde yaşanan ivme ile üstesinden gelinmiş ve yapısal dönüşümü hızlandırmıştır. Bu süreç sonucunda Türkiye, savunma sanayiinde daha yüksek düzeyde yerli üretim kapasitesine erişmiştir. Savunma sanayiindeki kalkınma sonucunda Türk savunma sanayii, uluslararası savunma endüstrisinde görünürlüğünü artırmıştır. 2026 yılı itibariyle Türk savunma sanayii; Endonezya'dan Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerine, Afrika'dan Avrupa'da bulunan İspanya, Slovenya gibi ülkelere savunma sanayiinin çeşitli dallarında ihracat gerçekleştirmiştir. Literatürdeki çalışmalarda Türkiye'nin savunma sanayiindeki atılımları genelde yakın çevresi içinde bulunan ülkeler ile değerlendirilmiştir. Ancak Türkiye'nin 2010'larda başlattığı Latin Amerika açılımı neticesinde kurduğu savunma sanayii diplomasisi literatürde oldukça az işlenmiş bir konu olmuştur. Konuyla ilgili çalışmaların geneli Türkiye Latin Amerika ilişkileri bağlamında değerlendirilmiş ve savunma diplomasisi konusu derinlemesine ele alınmamıştır. Dolayısıyla, çalışmada Türk savunma sanayinin Latin Amerika'da bulunan Brezilya ve Şili ile kurduğu ilişkiler örnek vaka analizi olarak seçilmiştir. Bu iki ülke, Türkiye ile savunma sanayiinde stratejik özerkliği ilerletecek kapasiteye sahip oldukları için vaka olarak seçilmiştir. Bu çalışmada nitel vaka analizi yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmada, Türkiye'nin savunma sanayii gelişimi ve Latin Amerika ile gerçekleştirdiği savunma diplomasisi ele alınmıştır. Çalışmada araştırma sorusu olarak "Türk savunma sanayii Latin Amerika'da Brezilya ve Şili örneklerinde savunma diplomasisinin kapasitesini genişletebilir mi" seçilmiştir. Bu bağlamda, çalışmada Türkiye'nin Brezilya ile savunma iş birliği anlaşmasından, ASELSAN'ın Şili'de Leopard tankının yeniden modernizasyonuna kadar çeşitli konularda iki Latin Amerika devletiyle tesis edilen savunma diplomasisinin stratejik önemi analiz edilmiştir.

1. Türk Savunma Sanayinin Yeniden Yapılandırılması

Türkiye 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında ambargo altında silah endüstrisini yeniden yapılandırmak istemiştir. Yerli ve kendi kendine yeten bir savunma sanayii amacıyla hareket eden Türkiye, 1985 yılında 3238 sayılı Kanun ile “Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı’nı (SAGEB) kurmuştur. Bu gelişme ise Türk savunma endüstrisinin kurumsallaşması sürecini hızlandırmıştır. 1989 yılında Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) yeniden yapılandırılarak yerli ve modern bir savunma sanayii açısından önemli bir adım atılmıştır (Mevlütöğlü, 2020).

SSM’nin yapılandırılması sonucunda Türk Hava Kuvvetleri’nin yeniden modernizasyon süreci başlatılmıştır. Yıllık bütçede kendine yer bulan Savunma Sanayii Destekleme Fonu (SSDF) desteğiyle oluşan savunma harcamaları istikrarlı bir şekilde ulusal kaynaklardan sağlanmaya başlatılmıştır. Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2017 yılında 703 nolu yasa ile görevleri yeniden düzenlenmiştir. 2018 yılında ise Savunma Sanayi Başkanlığı (SSB) şeklinde yeniden yapılandırılmıştır. 3238 nolu yasanın onaylanması ile, Türk Hava Kuvvetleri’nin ihtiyaçlarını ve TSK’ya bağlı diğer kuvvetlerin ihtiyaçlarını karşılayacak savunma sanayii koordinasyonu oluşturulmuştur (Özlu, 2021: 229-230).

Bir diğer başlıkta, “Türk Savunma Sanayii politikası ve Stratejisi” 1998 dönemin Bakanlar Kurulunca kabul edilmiş ve 20 Haziran 1998 tarihinde T.C. Resmi Gazetesi’nde karar yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Kabul edilen strateji ile beraber kısa dönem, orta ve uzun dönem olmak üzere Türk savunma sanayiinde uzun vadeli planlamaya gidilmiştir. İlk olarak kısa dönem hedeflerde yerli mühimmat üretimi ve ulusal kaynaklardan yararlanma amaçlanmıştır (Özlu, 2021: 230-1).

2014 yılından günümüze kadar Türkiye, savunma sanayiinde bir dönüşüm geçirmiştir. Bu süreçte, Türkiye ileri teknoloji savunma sanayii projeleri ve şirketlerinde önemli bir artış yaşanmıştır. 2024 yılının sonuna kadar tüm savunma ve uzay-hava sanayii ürünlerinin satışından 20 milyar dolar ihracat yapılmıştır. Bu tablo, savunma sanayinin gelişim boyutunu göstermesi açısından önemlidir. 2002 yılında sadece 62 savunma projesi söz konusuken 2024 yılına gelindiğinde bu sayı 1380’e ulaşmıştır (Türkiye Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, 2025: 51-2).

2. Savunma Diplomasisine Teorik Bir Bakış

Soğuk Savaş'ın ardından yeni güvenlik ortamında savunma diplomasisi kavramı da şekillenmiştir. Savunma diplomasisi, genel olarak aşağıda belirtilen 3 terimsel anlamda kabul görmüştür.

Birincisi, bölgesel ve uluslararası bağlamda, devletlerin dahil olduğu ve askeri personelin barışçıl bir şekilde kullanıldığı istikrar, uzun süreli iş birliğinin ve şeffaflığın desteklenmesi amacıyla savunma alanında oluşturulmuş diplomasi türü şeklinde adlandırılmıştır. İkincil olarak, savunma diplomasisi, devletlerin partnerlerinin siyasi konumunu etkilemek adına oluşturulmuş diplomasi türüdür. Son olarak ise, savunma diplomasisi, devletlerin, belirli menfaatlerinin uygulanması amacıyla ile partnerleriyle kurduğu diyalog bütünüdür. Bu üç yaklaşım savunma diplomasisini teorik açıdan ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, savunma diplomasisi uluslararası ilişkilerde güven ve anlayışın güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır (Drab, 2018: 64-5).

Uluslararası İlişkilerde devletlerin diğer devletlere kullandığı yaptırımlar güç kavramı ile incelenmiştir. Güç iki şekilde sınıflandırılmıştır. Birincisi, bir devletin diğer devlete zor kullanarak sert gücünü onaylatması şeklinde ifade edilmektedir. İkinci güç çeşidi olarak yumuşak güç (soft power) ortaya çıkmıştır. Yumuşak güç, bir devletin diğerine ikna yoluyla kurduğu ilişki şeklinde adlandırılmıştır. Ernest J. Wilson, "II Hard Power, Soft Power, Smart Power" adlı çalışmasında bu iki gücün birleşiminden olan akıllı gücü tarif etmiştir (Wilson, 2008: 114-5). Çalışmada, Türkiye'nin savunma diplomasisi yoluyla hangi güç projeksiyonunu kullandığı irdelenmiştir. Türkiye, savunma diplomasisinde yumuşak ve sert gücün birleşiminden oluşan akıllı gücü kullandığı gözlemlenmiştir. Türkiye üçüncü ülkeler ile ortak projeler oluşturulması ve SİHA ve İHA satışlarının yapılması ile birlikte akıllı gücün en önemli bileşenlerine örnektir.

3. Türkiye'nin Latin Amerika Açılımına Bir Örnek: Savunma Diplomasisi

Soğuk Savaş boyunca Türkiye'nin Latin Amerika ülkeleri ile kurduğu ilişkiler iki kutuplu uluslararası sistem nedeniyle oldukça sınırlı kalmıştır. Batı bloğunda bulunan Türkiye, Latin Amerika ile kurduğu ilişkileri kültürel boyutta sürdürmüştür. Soğuk Savaş'ın bitişi ile, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 1995 yılında Arjantin, Brezilya ve Şili'yi kapsayan ziyaretlerde bulunmuştur. Bu ziyaretlerin ardından da dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in 1998-1999 yıllarında Arjantin, Brezilya, Şili ve Venezuela'ya gerçekleştirdiği ziyaretler ikili ilişkilerin gelişimi açısından önemli bir noktayı oluşturmuştur (Örnek ve Mızrak, 2015: 552).

Türkiye'nin Latin Amerika diplomatik girişimleri sırasıyla 1998 yılında açıklanan Dışişleri Bakanlığı "Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planı" ve 2006 yılında Türkiye'de Latin Amerika ve Karayipler yılının ilan edilmesi olmuştur. Dışişleri Bakanlığı'nın "Latin Amerika Eylem Planı" Türkiye ile Latin Amerika arasında ilişkilerin gelişimini hızlandırmıştır. Bu eylem planının asıl amacı bölge ile üst düzey siyasi diyalogun oluşturulup çok boyutlu ilişkilerin kurulması olmuştur (LEVAGGI, 2013: 106-7). Türkiye'nin Soğuk Savaş'a kadar sınırlı düzeyde kurduğu ilişkiler 2000'lere doğru çarpıcı bir dönüşüm geçirmiştir. Ancak tüm çabalara rağmen ilişkilerde beklenen düzeyde kurumsallaşamamıştır. Sınırlı ilişkilerin yeniden güçlendirilmesi adına 2010 yılından itibaren Türkiye, Latin Amerika açılımını başlatmıştır.

1995 yılından beri tüm çabalara rağmen 2000'lerin başlangıcında Türkiye'nin Latin Amerika ile kurduğu münasebetlerde istenilen sonuç elde edilememiştir. 2004 yılında Türkiye'nin bölge ile gerçekleştirdiği ticaret hacminin 5,3 milyar dolar civarında kalması sonucunda ikili ilişkiler iyi niyetlere rağmen beklenen etkiyi gösterememiştir. Ancak 2011 yılından itibaren Türkiye'nin Latin Amerika ile dış ticaret hacmi 8 milyar dolar gibi bir rakama ulaşması ilişkilerde dönüm noktası olmuştur. 1 Mart 2011 yılında Şili ile serbest ticaret antlaşması imzalanmıştır (Örnek ve Mızrak, 2015: 557). Hemen ertesinde Türkiye-MERCOSUR Siyasi İstişare ve İş birliği Mekanizması Mutabakat Zaptı 16 Aralık 2010 tarihinde imzalanmıştır. 23 Mayıs 2013 tarihinde Montevideo'da ülkemizle MERCOSUR arasında I. Siyasi İstişare toplantısı düzenlenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2026).

Türkiye'nin Latin Amerika'ya ilgisi özellikle savunma ihracatı konusunda sınırlı olarak görülse de Latin Amerika ülkeleri istikrarlı bir şekilde Türkiye ile savunma diplomasisini geliştirmektedir. Fakat Türk savunma endüstrisinin Latin Amerika'daki girişimlerine rağmen bölgede nüfuzunu arttırmak isteyen ABD, AB ve Çin gibi küresel güçlerle İsrail ve Hindistan gibi orta güçler ile savunma sanayileri ile rekabet etmektedir. Latin Amerika'da Türk askeri sistemlerinin varlığı hala birçok açıdan Türk savunma sanayiinin yakın çevresinde oluşturduğu kadar etkili olamasa da Otokar'ın zırhlı askeri araçlarının Ekvator'a satışı ve Brezilya ordusunda bulunan makineli tüfeklerin modernizasyonu Brezilya ile imzalanan savunma anlaşması ile de Ankara-Rio de Janeiro hattında ikili ilişkilerin gelişimine büyük katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir (Yorktown Institute, 2025).

Brezilya ile Türkiye arasında savunma sanayii diplomasisi son yıllarda gelişim göstermiştir. Savunma ve Havacılık Sanayii İhracatçıları Birliği (SSİ) tarafından düzenlenen "Türkiye-Brezilya Savunma ve Havacılık Sanayii Sanal Ticaret Heyeti" etkinliği, 19-23 Nisan 2021

tarihleri arasında gerçekleşmiştir. 2020 yılında Türk savunma ve havacılık ihracatı yüzde 286 artarak 5,8 milyon dolara ulaşmıştır. 2021 yılının ilk çeyreğinde ise ihracat oranı yüzde 327 artarak 2,8 milyar dolara yükselmiştir (Defencehere, 2021).

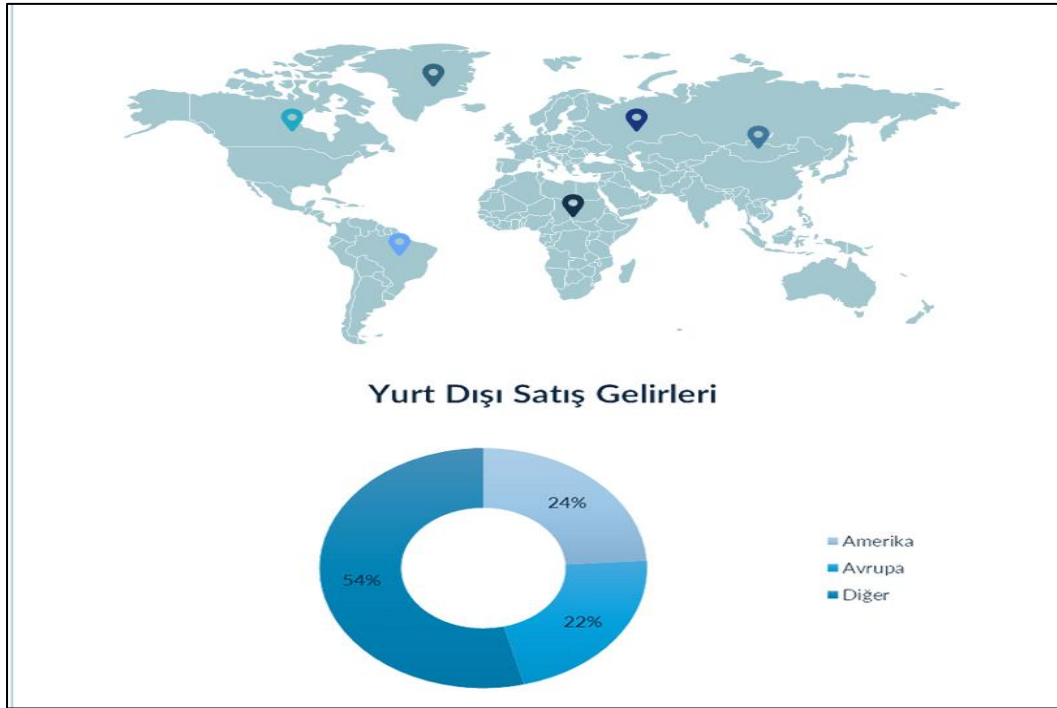
Özellikle, Brezilya'nın ev sahipliğinde düzenlenen 15. LAAD Savunma Sanayii Fuarında Türk savunma şirketlerinin Brezilyalı şirketler ile imzaladığı birkaç savunma anlaşması sonucunda ikili ilişkilerin güçlü bir yönde ilerlemesi amaçlanmıştır. Türkiye ile Brezilya'nın bölgesel ve küresel tehditlere karşı iş birliği geliştirmesi her iki ülkenin yararına olduğu yorumu yapılmıştır (Jandali, 2025). Türk savunma sanayi firmaları Brezilya'da iş birliği kapsamında önemli adımlar atmaktadır. Bu kapsamda Türk Savunma Sanayi şirketi Repkon firması Brezilyalı silah üreticisi SIATT ile "MANSUP-ER" adlı uzun menzilli gemi-savar (anti-ship) füzelerinin üretilmesi konusunda anlaşmaya varmıştır (AA, 2025a). İki savunma sanayii firması arasında atılan imzalar, Repkon'u küresel savunma sanayii pazarında yükselen bir oyuncuya dönüştürmektedir. Bir diğer önemli Türk firması, Türk Havacılık ve Savunma Sanayii (TUSAŞ) ile Brezilyalı savunma sanayii şirketi devi Embraer iş birliği tesis etmişlerdir. İki şirket arasında iş birliği kapsamında sivil ve askeri havacılıkta ortak ARGE, üretim çabası gibi konularda koordinasyonun sağlanacağı kararlaştırılmıştır (AA, 2025b). Brezilya ile yapılan bir diğer önemli anlaşma ise 5 yıllık savunma iş birliği anlaşmasıdır. İş birliği anlaşması 25 Mart 2022 yılında Ankara ile Brasilia'da imzaların atılmasıyla başlamıştır. Anlaşmaya göre, iki ülke arasında teknoloji, üretim askeri ekipmanların modernizasyonu ve araştırma konularında iş birliği yapılması planlanmıştır. Ayrıca, üretilen ürünlerin ortak üçüncü ülkelere satışı da düzenlenmiştir. Bir diğer önemli nokta ise savunma sanayii değişim programlarının oluşturulması ve askeri kurumlar, şirketler ve tamir merkezleri arasında stratejik ortaklığın tesisi hedeflenmiştir (TürkiyeToday, 2025). Türkiye ile Brezilya arasındaki anlaşma sonucunda Türk savunma sanayii bölgede stratejik özerkliğini sağlamak isteyen Rio de Janeiro yönetimiyle karşılıklı faydaya dayalı bir ilişki tesis edebilecektir.

Bir diğer Latin Amerika ülkesi olan Şili, İsrail'in Gazze'ye yaptığı saldırılar neticesinde silah temininde bağımlı olduğu İsrail'den farklı bir rotaya yönelmiştir. Şili, Tel-Aviv yönetimine mesafe koymak adına silah ithalatını çeşitlendirmek amacıyla başta Türkiye, Brezilya ve Hindistan ile savunma diplomasisini yeniden tesis etmiştir. Şili Savunma Bakanı Adriana Delpiano bu durumu doğrulayarak Şili'nin savunma endüstrisi için yeni partnerlere ihtiyacı olduğunu belirtmiştir (Williams, 2025). Türkiye'nin geliştirdiği savunma diplomasisi ile Türk savunma sanayi şirketi HAVELSAN Şili donanmasına ait M sınıfı fırkateynlerin modernizasyonu ihalesini almıştır. Bu kapsamda yapılan anlaşmaya göre, HAVELSAN ve Türk

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın ortak olarak geliştirdiği "ADVENT CMS Savaş Yönetim Sistemi'nin Şili donanmasına entegre edileceği açıklanmıştır (Zonamilitar, 2025). İki ülke arasında kurulan bu stratejik ortaklık, Latin Amerika'nın Türk savunma diplomasisi açısından ciddi bir genişleme bölgesi olduğunu göstermektedir.

T.C. Ticaret Bakanı Ömer Bolat, Şili'nin Türkiye ile Latin Amerika coğrafyasında dördüncü büyük ortağı olduğunu belirtmiştir. 2021 yılında Türkiye ile Şili ticaret hacminin 1 milyar doları geçtiği ifade edilmiştir. Bakan Bolat, Türkiye ile Şili arasında ilişkilerin en önemli noktalarından biri olarak savunma sanayii olduğunu sözlerine eklemiştir (AA, 2025c).

Tablo 1: Savunma ve Havacılık Sanayii ve İmalatçılar Derneği (SASAD) Yurt Dışı Satış Gelirleri (YDSG) Bölgesel Dağılım 2023 (Milyon \$)

2023 yılında SASAD'ın raporuna göre Türkiye'nin yurtdışı satışlarından elde ettiği gelir Avrupa ve Amerika için yüzde 46'sını oluşturmaktadır. Diğer bölgeler olan (Orta Doğu, Asya, Afrika, Güney Amerika) yapılan ihracat 2 milyar 994 milyon dolar gelire ulaşmıştır. Bu orana göre Türkiye'nin yurtdışı satışından elde ettiği gelirin yüzde 56'sı diğer bölgelerden elde edilmiştir. Ancak konu ile ilgili resmi verilerin azlığı nedeniyle Türkiye'nin Güney Amerika'ya tam olarak ihracat miktarı bilinmemektedir (SASAD, 2023).

Sonuç

Bu çalışmada, iki vaka analizi olarak seçilen Şili ve Brezilya'yla Türkiye ile savunma diplomasisini nasıl tesis ettiği incelenmiştir. Türkiye'nin 2010 yılından itibaren Latin Amerika girişiminin bir uzantısı olarak kullanabileceği savunma diplomasisi kapasitesi ve sınırları değerlendirilmiştir. Türk savunma sanayii 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nın ardından bir kırılma yaşamış ve 2000'lere gelindiğindeyse sınırlı yerli üretimden çok sayıda üst seviye teknolojik ürünleri ihraç eder pozisyonuna gelmiştir. Türkiye için uzak bir bölge ve kültürel bağlarının zayıf olması sebebiyle Latin Amerika'da kurduğu savunma diplomasi büyük bir öncelik olmadığı ifade edilebilir. Ancak Türkiye'nin Latin Amerika pazarına girişini ortak üretim modeli üzerinden devam ettiğini ve vaka analizi olarak seçilen Brezilya ve Şili ile sürdürdüğünü göstermektedir. Türk savunma sanayii kapasite olarak ortak üretim gerçekleştirmeye başladığı Brezilya ile 5 yıllık iş birliği anlaşma yapması Latin Amerika pazarı için önemli bir adımdır. Özellikle Brezilya'nın da yükselen bir güç olarak ortaya çıkması Türkiye'nin savunma diplomasisi için bölgede kurduğu stratejik özerkliğe önemli bir adım olarak görülmelidir.

Türkiye'nin Latin Amerika pazarına ihracat yoluyla girmek yerine Brezilya ve Şili ile oluşturacağı stratejik savunma diplomasisi ile bölgede sınırlı bile olsa savunma diplomasisini tekrardan dizayn edebileceği ileri sürülebilir. Türkiye'nin savunma diplomasisi yaklaşımının stratejik boyutunun değerlendirildiği bu çalışmada Türk savunma sanayiinin Latin Amerika'daki kapasitesinin güçlü ve zayıf yönleri açıklanmıştır.

Referanslar

Anadolu Ajansı. (2025). Ticaret Bakanı Bolat: Şili, Türkiye'nin Latin Amerika'daki dördüncü büyük ticaret ortağı.

Anadolu Ajansı. (2025, Nisan 3). TUSAŞ ile Brezilyalı Embraer'den ortak üretim için iş birliği.

Anadolu Ajansı. (2025, Temmuz 30). Turkish firm signs deal with Brazilian arms maker for long-range anti-ship missiles.

Defencehere. (2021, April 17). Türkiye ile Brezilya'nın savunma ve havacılık sektörü sanal ortamda görüşecek.

Drab, L. (2018). Defence diplomacy – An important tool for the implementation of foreign policy and security of the state. *Security and Defence Quarterly*, 20(3), 57–71.

Levaggi, A. G. (2013). Turkey and Latin America: A new horizon for a strategic relationship. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 18(4), 99–116.

The Presidency's Directorate Of Communications. (2025). *From Roots to Horizons: The Story Of Türkiye's Rising Defence Industry*.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2026). *Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)*.

Türkiye Today. (2025). *Brazil approves five-year defense cooperation agreement with Türkiye*.

Mevlütöğlü, A., (2020). *Türk Savunma Sanayiinin Dönüşümü*.

Örnek, S., & Mızrak, B. (2015). Türkiye–Latin Amerika ilişkileri: Siyaset, ekonomi ve enerji. H. Çomak, C. Sancaktar & Z. Yıldırım (Ed.), *Enerji diplomasisi* (ss. 551-570).

Özlu, H., (2021). The Foundation and Development of Turkey's Defense Industry in the Context of National Security Strategy. *PERCEPTIONS*, 26(2), 216-240.

SASAD. (2023). *Savunma ve havacılık sanayii performans raporu 2023*.

Williams, L. (2025, June 6). *Chile turns to Brazil, India, and Turkey to cut military reliance on Israel*. The Rio Times.

Wilson, E. J. (2008). *Hard Power, Soft Power, Smart Power*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 110–124.

Yorktown Institute. (2025). *Turkey expands global defense influence from the Turkic world to Latin America*.

Zona Militar. (2025, March 31). *The Turkish company HAVELSAN will modernize Chilean Navy M-class frigates with new systems*.

21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Orta Doğu'da Artan Gerilimler Çerçevesinde Türkiye–İran İlişkileri

Sezin Aydos

Türkiye–İran ilişkileri 20. yüzyılda ortak çıkarlar doğrultusunda imzalanan dostluk anlaşmaları ve ittifaklarla şekillenmiş, ancak bu iş birliği anlayışı yüzyılın sonlarına doğru rekabete dönüşmüştür. 21. yüzyılda ise Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hükümetinin iktidara gelmesiyle birlikte Davutoğlu’nun “komşularla sıfır sorun politikası” doğrultusunda yeni bir yakınlaşma dönemi başlamıştır. Ancak tarafların karşılıklı çıkar ve güvenlik hesaplarına dayanan bu iş birliği (faydacı yakınlaşma), 2010’lu yıllarda bölgeyi etkileyen Arap Baharı süreci ve Suriye kriziyle birlikte yapısal olarak kırılğan bir ilişki biçimine dönüşmüştür. Günümüzde bölgede artan gerilimler sonucunda güvenlik hassasiyeti taşıyan bir yapı hâlini almıştır. İran’a yönelik ABD ve/veya İsrail tarafından gerçekleştirilebilecek olası bir askeri müdahale, Türkiye’nin iç ve dış güvenlik yapılarını doğrudan etkileyebilme potansiyeli taşımaktadır. Özellikle bölgede faaliyetlerini sürdüren PKK/PJAK gibi terör örgütleri, olası bir savaş durumunda İran’ın zayıflamasıyla oluşabilecek güç boşluğu nedeniyle genişleyebilecek hareket alanlarıyla Türkiye için ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturabilir. Bu araştırma, 21. yüzyılda Türkiye–İran ilişkilerinin dönüşümünü inceleyerek olası bir savaş hâlinde iki bölgesel güç arasında yaşanabilecek gerilimleri ve bu dönüşümün Türkiye’nin iç güvenliğine etkilerini analiz etmektedir. Bu doğrultuda temel argüman, Türkiye–İran ilişkilerinin kırılğan karakterinin olası bir savaş anında bir güvenlik krizine hızla dönüşebileceğidir.

21. yüzyılın başlarında benimsenen yeni dış politika anlayışıyla birlikte Türkiye, bölgesel barışa önem veren ve küresel ölçekte etkili bir aktör olmayı hedefleyen bir politika izlemeye başlamıştır. “Komşularla sıfır sorun” politikası çerçevesinde Türkiye, komşularıyla siyasi ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmeye yönelmiş ve dış politikasında Batı merkezli yaklaşımı kısmen esnetmiştir. Bu doğrultuda Orta Doğu’daki bölgesel güçlerle ve Rusya ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi, bu politika aracılığıyla bölgesel düzeyde daha etkin ve söz sahibi bir aktör hâline gelmeyi amaçlamıştır. Olası krizlerde arabulucu rol üstlenmek, Batı’ya uzanan enerji hatlarında aktif bir konum elde etmek ve bölgeyle yakınlaşmanın sağlayabileceği ekonomik fırsatlardan yararlanmak, bu yönelimi teşvik eden başlıca unsurlar olmuştur (Karacasulu & Karakır, 2011). Bu bağlamda İran ile ilişkilerde belirgin bir yakınlaşma süreci başlamıştır. Ancak bu yakınlaşma ABD tarafından şüpheyle karşılanmıştır. Bu şüphenin temelinde, ABD’nin İran’ın nükleer programına ilişkin endişeleri yer almaktadır. Türkiye bu endişeleri paylaşmakla birlikte, sorunun yaptırımlar yerine

diplomatik yollarla çözümlenmesi gerektiğini savunmuş ve bu çerçevede arabulucu bir rol üstlenmeye çalışmıştır. Nitekim Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Haziran 2006'da bu konuyu görüşmek amacıyla Tahran'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ancak Türkiye'nin arabuluculuk girişimleri, İran'ın Batı'ya duyduğu derin güvensizlik nedeniyle sınırlı kalmış ve Türkiye iki taraf arasında denge kurmaya çalışan bir pozisyona sürüklenmiştir. Türkiye'nin bu dönemde izlediği dış politika, Batı tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştiriler karşısında Türkiye, bölge ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmanın coğrafi konumu, güvenlik ihtiyaçları ve ekonomik çıkarları doğrultusunda bir zorunluluk olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda dönemin Türkiye-İran ilişkileri kaynaklar, ekonomi ve güvenlik açısından incelendiğinde çıkarların örtüştüğü görülmektedir ki bu durum Türkiye'nin Batı'nın eleştirilerine yaptığı savunmanın haklı olduğunu gösterir.

Kaynaklar açısından bakıldığında Türkiye, dünyanın en büyük gaz üreticilerinden biri olan İran'la kurduğu yakın ilişkiler sayesinde Batı'ya uzanan enerji hatlarında söz sahibi olma amacını gerçekleştirmek ve enerji ihtiyacını güvence altına almak istemiştir. İran ise iç siyasetinde yaşanan sorunlar, yatırım eksiklikleri ve ABD'nin İran'la iş yapan şirketlere koyduğu ambargo tehdidi nedeniyle yeterli düzeyde faydalanamadığı gaz kaynaklarını Batı ile yakın ilişkileri olan ve yatırım eksikliği probleminde çözüm olabilecek bir güçle iş birliği yaparak kaynaklarını tam kapsamda kullanmak istemiştir (Barysch, 2007). Örtüşen çıkarlar doğrultusunda, 2007'de Türkiye Boru Hatları ve Enerji Taşıma Şirketi ile İran arasında imzalanan mutabakat zaptı ile Türkiye'nin İran'ın önemli doğal gaz sahalarından biri olan Güney Pars doğal gaz sahasına yaklaşık 3,5 milyar dolar yatırım yapması ve Türkmenistan gazının Türkiye üzerinden taşınması üzerine anlaşılmıştır. ABD bu yatırımı da eleştirip Türkiye-ABD ilişkileri açısından riskli olduğunu ifade etmiştir (Barysch, 2007). ABD'nin eleştirilerine rağmen Türkiye, Petrol Anonim Ortaklığı üzerinden İran Devlet Şirketi ile ABD'nin ambargosunu aşmak üzere İran'da anonim bir şirket kurma kararı almış, bu karar ile Türkiye'nin enerji bağımlılığının azaltılması ve AB'nin Nabucco projesini gerçekleştirmesi öngörülmüştür. Ancak bu çalışma, iki ülkenin şartlar konusunda anlaşamadıklarını belirtmesi nedeniyle tamamlanamamış, mutabakatın hayata geçirilememesinin nedeninin ABD baskısı olduğu bazı araştırmacılar tarafından iddia edilmiştir (Karacasulu & Karakır, 2011).

Türkiye-İran arasındaki dönemsel ilişki güvenlik açısından incelendiğinde, Türkiye'nin topraklarında PKK ile İran'ın da KCK'nin İran kolu olan PJAK ile mücadele ettiği görülmektedir. Türkiye'nin uzun süredir mücadele ettiği bu tehdit, Irak Savaşı'ndan sonra

İran'a da sıçramış, İran öncesinde tehdit olarak görmediği PKK'nın Türkiye merkezli yapısını değiştirerek bölge ülkelerine yayılmasıyla ve ABD'ye yakınlığıyla birlikte tehdit olarak algılamaya başlamıştır (Balci, 2024). İki ülke de bu silahlı grupların kendi toprak bütünlüklerine tehdit oluşturduğu ve faaliyetlerine son verilmesi gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardır. Güvenlik alanında iş birliğini doğuran tek unsur ortak tehdit değildir. Bu dönemde Türkiye, PKK ile mücadelesi konusunda ABD ile anlaşmazlığa girmiş, iki ülke arasındaki gerginlik artmıştır. Bu gerginlik, Türkiye'nin PKK ile mücadelesinde sınır ötesi destek arayışına girmesine neden olmuştur. Bunun üzerine İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın Türkiye ziyaretiyle birlikte PKK/PJAK ile mücadele üzerine bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. Bir diğer güvenlik hususu olan nükleer silah üretimi konusunda, ABD'nin baskılarına rağmen Türkiye İran'ı izole etme politikasını kabul etmemiş ve bu konuyu diplomatik yöntemlerle çözmeyi denemiştir. Türkiye bu dönem Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde nükleer faaliyetlerinden dolayı İran'a yeni yaptırımlar getirilmesini teklif eden tasarıya "hayır" oyu vermiş, İran'ın ambargo sorununa çözüm olmak amacıyla Brezilya ile birlikte İran'la Takas Antlaşması imzalamıştır. Ancak BM'nin tasarısı kabul edildiğinden bu antlaşma yürürlüğe girmemiştir (Aktaş, 2018).

2000-2010 arası ilişkilere ekonomik açıdan bakıldığında, bu yıllar arasında iki tarafın da birbirlerine olan karşılıklı bağımlılıkları nedeniyle ticari ilişkiler oldukça fazladır. Ahmedinejad ambargolar nedeniyle ekonomik ortak arayışındayken Türkiye'nin enerji ihtiyacı bu ticari diyalog artışına neden olmuştur. Bu bağlamda 1985'te Türkiye, İran ve Pakistan arasında kurulan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (ECO) canlandırılması için çalışılmıştır (Kızıltan & Sandalcılar, 2011).

Türkiye ve İran arasında 2000'li yıllardan 2010'a kadar devam eden faydacı yakınlaşma süreci, Arap Baharı süreci ile birlikte bölgesel rekabete dayalı kırılmalı bir hâl almıştır. Bu dönemdeki ilişkileri iki ülke arasındaki ideolojik farklılıklar ve bölgesel etki rekabeti şekillendirmiştir. Uzun'a (2013) göre, Orta Doğu'nun Türk modeline göre mi İran modeline göre mi şekilleneceği ikili arasında çekişme sebebi olmuş, İran Türk modelini Batı tarafından geliştirilen liberal İslam modeli olarak görmüş ve bu modelin Orta Doğu'da etkin olmasını istememiştir. Bu bağlamda iki ülke de Arap Baharı'yla birlikte esen değişim rüzgarına kendileri yön vermek istemiştir.

2011 sonrası Arap Baharı'nın Suriye'ye yansımaları Türkiye-İran ilişkilerinin gerginliğini bir üst boyuta taşımıştır. Ülkeler Suriye'de zıt politikalar izlemiştir. İran, Suriye krizinde

muhaliflere tamamen karşı olduğunu açıklamış ve bölgesel güvenlik stratejisinin bir parçası olarak Esad rejimini desteklemiştir. İran'ın Suriye'de Esad rejiminin mağlubiyeti ile Sünni bir rejimin ortaya çıkması ihtimalinde ülkede yaşayabileceği nüfuz kaybı ve Türkiye'nin Suriye-Levant hattı üzerinde gücünün artış ihtimalini kendi güvenliği ve bölgedeki etkisi üzerinde tehdit olarak algılaması, İran'ın muhaliflere tamamen karşı olmasının sebepleri olarak görülebilir (Aktaş, 2018). İran Suriye iç savaşını bu şekilde algılamakta, Türkiye'de Başbakan Erdoğan, Anadolu Ajansı'nın (2012) haberine göre, Esad rejimini zalim rejim olarak tanımlamış, sınırlarında böyle bir rejimin varlığını istemediklerini açıklamış ve muhaliflere destek vermiştir. Ayrıca, Suriye iç savaşının ilk yıllarından itibaren oluşan güç boşluğu, bölgede Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden faaliyetlerde bulunan terör örgütleri için silahlı mücadele fırsatı oluşturmuştur. Türkiye'nin bu örgütlere karşı duruşu yine İran politikalarıyla ters düşmüştür. 2014'ten itibaren DEAŞ Türkiye-Suriye sınır hattının belirli bölümlerinde etkinlik kurmuşken, PKK'nın Suriye kolu olan YPG bölgede varlığını geliştirmeye çalışmıştır. Terör örgütlerinin faaliyetleri ve uluslararası alanda YPG'nin aldığı destek sonucu Türkiye, saha kontrolü tesis etme amacıyla Özgür Suriye Ordusu ile birlikte yürüttüğü Fırat Kalkanı Harekâtı'nı 2016 yılında başlatmıştır. Bu harekâtın ardından Türkiye, Suriye krizinin çözümüne yönelik yürütülen Cenevre ve Astana görüşmelerine katılmıştır. İran, Cenevre-1 ve Cenevre-2 görüşmelerinde yer almamış, ancak sürece Cenevre-3 görüşmeleriyle birlikte dâhil edilmiştir. Cenevre görüşmeleri, Suriye rejimi ile muhalif gruplar arasındaki anlaşmazlıklar ve bu tarafları destekleyen uluslararası aktörler arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle Suriye krizine kalıcı bir çözüm üretememiştir. Bu süreçte, 30 Aralık 2016'da Türkiye, İran ve Rusya arasında ilan edilen ateşkesin ardından Astana Görüşmeleri Ocak 2017'de başlamıştır. Astana Görüşmeleri, Türkiye, İran ve bölgedeki diğer aktif güç olan Rusya garantörlüğünde yürütülmüştür. Sonuç bildirisi, Suriye'de ateşkesin devamlılığını sağlamak amacıyla Türkiye, İran ve Rusya'nın garantörlüğünde ateşkesi izleme ve denetleme görevini üstlenecek üçlü bir mekanizma kurulmasını öngörmüştür. Devam eden süreçte Cenevre görüşmeleriyle Suriye'de siyasal geçişe odaklanılmış, Astana Görüşmeleri ile ise çatışmazlığın sağlanmasına yoğunlaşmıştır. 2017 Soçi Zirvesi'nde tekrar bir araya gelen üçlü, savaş sonrası Suriye'yi inşa etme sürecinde aktif rol oynama niyetinde olduklarını ifade etmiştir. Bu görüşmelerle birlikte Suriye iç savaşıyla başlayan Türkiye-İran gerginliği yumuşamaya başlamış, bu yumuşama ticari ilişkilerde yansımıştır. Çetingüleç'e (2018) göre 2017 yılında iki ülke arası ticaret hacmi beş yıl sonunda ilk kez artmış ve 11 milyar dolar civarına ulaşmıştır. İçöz'e (2025) göre Türkiye ve İran'ı bu çözüme gitmeye iten Suriye iç savaşının ülkelerin ekonomisi ve güvenliği üzerindeki etkisi olmuştur. Ülkeler askeri operasyonlar ve sınır güvenliği için ciddi kaynaklar harcamıştır.

Ayrıca Türkiye iç savaş sırasında aldığı göçlerle demografik açıdan önemli bir yük ile karşılaşmıştır, sığınmacılara yaptığı yardımlar ekonomisini etkilemiştir. 2000’li yıllarda yakınlaşmaya iten faktörlerden olan karşılıklı ekonomik bağımlılık etkisini sürdürmüş, Türkiye’nin enerji ihtiyacı yanında İran’ın ekonomik ortak arayışı ülkeleri iş birliğine yönlendirmiştir.

Arap Baharı sonrası dönemde Türkiye-İran ilişkileri ne saf ittifak ne de saf çatışma durumunda olan rekabetçi iş birliği şeklinde tanımlanabilecek bir hal almıştır. Ülkeler arası ilişki farklı durumlarda değişen tutumlarla ilerlemiştir. Bölgesel rekabet devam ederken ortak tehditler ve ekonomik çıkarlar dolayısıyla iş birliği de kurulmuştur. İki ülkeyi yine bir araya getiren tehdit Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) tarafından 2017’de gerçekleştirilen bağımsızlık referandumu olmuştur. Hem Türkiye hem İran bu referanduma karşı çıkmıştır. Bu karşıtlığı oluşturan temel sebeplerin IKBY’nin referandumla elde etmeyi planladığı kazançların ülkelerin toprak bütünlüğünü riske atma ve iç siyasetlerindeki ayrılıkçı hareketleri cesaretlendirme ihtimali olduğu görülmektedir. Türkiye öncesinde IKBY ile aktif iletişim içinde hareket etmiş, IKBY ile ilişkilerini geliştirerek PKK’nın Kuzey Irak’taki etkisini sınırlandırmayı amaçlamıştır. Ancak Türkiye-İKBY ilişkileri bölgesel yönetimin referandum isteğiyle dondurulmuştur. Türkiye IKBY’nin referandumla Kerkük de dahil olmak üzere statüleri tartışmalı olan bölgeleri de kendi kontrolü altına almak isteğine karşı çıkmış, bundan sonra Irak’taki tek muhatabının Bağdat hükümeti olduğunu bildirmiştir. İran’ın IKBY ile anlaşmazlıkları, İran’ın Arap Baharı ile oluşan ortamda Irak’ta artan siyasi etkisi ile başlamıştır. İran’ın Irak üzerindeki etkisi Barzani tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Ayrıca Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) İran’da gerçekleştirilen silahlı eylemler tarafların arasındaki gerilimi arttırmıştır (Yıldız, 2024). IKBY’nin gayrimeşru referandumuna cevaben Erbil’e sınır kapılarını kapatmıştır. Bu bölgesel ortamda Eylül 2017’de yapılan referandum Türkiye ve İran’ı iş birliğine götürmüştür. İkili, Bağdat hükümetiyle de birlikte çalışarak bölgedeki istikrarı korumaya çalışmış, IKBY’nin tutumundan vazgeçmesi gerektiğini açıklamıştır. 2018’de Barzani baskılar üzerine istifa etmiş, yüzde 92,73 evet oyu alan referandum geçersiz kalmıştır (Yıldız,2021). Bu istifa ile birlikte ikilinin ortak güvenlik tehdidine karşı aldıkları önlemlerin işe yaradığı somut sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Bu iş birliği ve sağladığı başarı, Türkiye ve İran’ın, ayrılmaz müttefikler olmasalar da, ortak tehdit karşısında pragmatik bir iş birliği geliştirebildiğini göstermektedir.

Türkiye-ABD ilişkilerinin zayıflamasıyla beraber New York Times'ın (2018) yayımladığı görüş yazısına göre Erdoğan, ABD'nin Türkiye'ye karşı aynı tutumu devam ettiği takdirde Türkiye'nin yeni "arkadaşlar" edinme yoluna gireceğini açıklamıştır. Bu "arkadaş"ın İran olabileceği, İran-ABD arasındaki uzun süreli gerilim ve Türkiye-İran arası ilişkilerin pragmatik iş birliği anlayışıyla devam etme karakterinden görülebilmektedir. Nitekim aynı yıl içinde ABD, İran'a petrol ve bankacılık alanlarında yeni yaptırımlar uygulamış, ambargoya uymayan ülkelere karşı da ikincil yaptırım uygulanacağını açıklamıştır. Bu çerçevede Türkiye, İran'la ekonomik ilişkilerini sınırlamak zorunda kalsa da tamamen kesmemiştir. Ambargo olayı üzerinden de görülebileceği üzere Türkiye ve İran'ın "arkadaş"lığını ABD sınırlamıştır. Ancak ABD, bu rekabetçi ama pragmatik ilişkinin önündeki tek engel olmamıştır. Irak, Arap Baharı ile birlikte başlayan süreçle iki ülke arasında hem ekonomik hem politik rekabetin net şekilde gözüktüğü alanlardan biri hâline gelmiştir. Irak'ta siyasi etki oluşturma rekabeti İran tarafından Şii milisler ve Bağdat hükümeti üzerinden yürütülürken Türkiye bunu IKBY ilişkileriyle sağlamaya çalışmış, 1983'te Irak'la imzalanan sınır anlaşmasıyla kazandığı sıcak takip imkânıyla bölgede PKK ile mücadele ederek askerî varlık göstermiştir. Rekabete ekonomik açıdan baktığımızda Türk ve Golmohammadi'ye (2025) göre Türkiye ve İran, toplamda Irak'ın ihracatının yaklaşık yüzde yirmi beşini kontrol etmekte ve ülkelerin Irak'a ihraç ettiği ürünler genellikle rekabetçi niteliktedir. Bu rekabetçi ortamda 2020'de İran'ın Irak'taki etkin aktörü Süleymani'nin ölümü ve Bağdat-Erbil-Ankara arasındaki PKK'ya karşı iş birliği ve bu iş birliğine İran'ın dâhil edilmemesiyle birlikte İran, bölgedeki etkisinin Türkiye'ye karşı güç kaybettiğini düşünmüş, rekabet artmıştır. Aynı yıl 2. Dağlık Karabağ Savaşı ile Türkiye ve İran bir kez daha karşı karşıya gelmiştir. Türkiye Azerbaycan'ı desteklerken Tamahkar'a (2023) göre İran, Ermenistan'a silah taşıdığı iddialarıyla gündeme gelmiştir. Bu iddialara karşılık İran Türkleri protestolar düzenlemiştir. Ancak İran bu iddianın yanlış anlaşılma olduğunu söylemiş, olay boyunca Türkiye ile ilişkilerini dengede tutmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Azerbaycan-Ermenistan arasında arabuluculuk yapma teklifinde bulunmuştur. Karabağ, Türkiye-İran ilişkilerini germiş olsa da taraflar birbirlerine karşı tam düşmanlık göstermemiş, ilişkilerini devam ettirmiştir. Bu gelişmeler incelendiğinde, yakın dönemde Türkiye-İran ilişkilerinin tehdit algılarına ve ortak çıkarlara bağlı iş birliği ya da rekabet doğurabilen istikrarsız bir düzlemde ilerlediği görülmektedir. Ancak İsrail ve İran arasında Gazze ve Suriye üzerinden giderek derinleşen gerilim ve ABD ile İran arasında yıllardır süren çekişmenin İsrail üzerinden etkisini askerî bir boyut kazanma riski Türkiye-İran ilişkilerinin yapısını değiştirme ihtimali taşımaktadır.

2020’de imzalanan İbrahim Anlaşmaları ile Körfez ülkelerle normalleşme yoluna giden İsrail-Filistin meselesi, 7 Ekim 2023’te gerçekleşen Hamas saldırılarıyla beraber nüksetmiş, bu durum Türkiye-İran ilişkilerinde etkili olmuştur. 7 Ekim, İsrail’e askerî yollarla ilerlemek için bir fırsat sunmuş, İsrail Gazze’deki silahlı varlığını artırmıştır. Bunun yanı sıra İsrail, bölgedeki büyük düşmanlarından biri olan İran’ı zayıflatmak için Suriye’de ve Lübnan’da İran’ı tehdit eden operasyonlar gerçekleştirmiştir. Türkiye bu konuda İsrail karşıtı bir söylem sergilemiş, Cumhurbaşkanı Erdoğan İsrail’i kınamıştır. Tür’e (2023) göre Türkiye, İsrail’in Gazze politikalarını uluslararası alanda desteklemese de ABD’nin İsrail’e olan desteği ve dönemde ABD’nin Türkiye Büyükelçisi Tom Barrack’ın söylemlerinden de görülebileceği gibi ABD’nin Türkiye’nin tutumunda değişikliğe gitmesini istemesi sebebiyle Türkiye kendini çıkmazda bulmuştur. 2026 yılına gelindiğinde ABD ve İsrail birlikte İran’ın çeşitli şehirlerine düzenlediği hava saldırıları, bölgede yeni bir çatışmanın başlangıcı olmuştur. Çatışma devam ederken İran yüce lideri Ali Hamenei ve hükümet yetkililerine saldırı düzenlenmiştir. DW’nin haberine (2026) göre İsrail ordusu saldırıyı üstlenmiştir. İran cevaben Orta Doğu bölgesindeki ABD askerî üslerine saldırı düzenlemiştir. ABD ve İsrail, saldırılarını İran’ın nükleer faaliyetlerine bağlarken Orta Doğu bölgesi askerî tehdit altında yaşamaya başlamıştır. Bu durum karşısında Cumhurbaşkanı Erdoğan, İsrail’e karşı sert söylemlerde bulunmuş ancak Türkiye sahada tarafsızlığını korumuş ve “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” mottosuyla şekillenen dış politika tavrını devam ettirerek sorunu diplomatik yöntemlerle çözmeyi önermiştir. Ancak Mart 2026’da İran’dan ateşlenen ve Türkiye’de bulunan Kürecik NATO üssü tarafından etkisizleştirilen 3 füze, Türkiye’nin çatışma denkleminde dâhil olabileceğinin sinyalini vermiştir. İran yetkilileri füzelerin kaynağının kendileri olmadığını açıklasalar da Türkiye-İran ilişkileri öngörülemez bir döneme girmiştir. Bu dönem, 2000’li yıllardan bugüne değişen ancak tam rekabet ilişkisine dönmeyen Türkiye-İran ilişkilerini belirsiz bir yapıya dönüştürmüştür.

Nihai analizde, AKP hükümetinin politikalarıyla birlikte iş birliği süreci ile başlayan 21. yüzyıl Türkiye-İran ilişkileri, Arap Baharı etkisi ile rekabetçi bir hâl almış, Suriye iç savaşının çözümlenmesiyle ise belirli alanlarda iş birliği, belirli alanlarda rekabet şeklinde devam etmiştir. 2023 itibarı ile ise 12 gün savaşı ve devamında İran’a yönelik ABD-İsrail saldırısı ile başlayan yeni savaşın ilişkileri büyük ölçüde etkileyeceği görülmektedir. İran’ın olası güç kaybı senaryosu, sınırlarında güç boşluğuyla etkinleşebilecek PKK/PJAK unsuru ile Türkiye’nin iç güvenliği için sorun teşkil edecektir. Ancak Türkiye’nin NATO üyeliği ve ABD ile ilişkileri, İran’la ortak tehditlerden doğan bir iş birliği ihtimali karşısında bir engel olarak ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede Türkiye’nin ilerleyeceği yön konusundaki çıkmazı ve Orta Doğu’nun günden

güne gerilmesiyle birlikte Türkiye-İran ilişkileri günümüzde yeni rekabetler doğurma ihtimali olan kırılğan bir yapı sergilemektedir.

Referanslar

Afacan, S. (2018). Türkiye-İran ilişkilerini yeniden düşünmek. *İlke Politika Notu*, 2, 1-11.

Aktaş, K. (2018). Suriye ve Irak örnekleri üzerinden Türkiye-İran ilişkileri: İşbirliği mi rekabet mi? *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 163-184.

Altunışık, M. B. (2008). The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East. *Insight Turkey*, 10(2), 41-54.

Anadolu Ajansı. (2011, 22 Eylül). *Erdoğan: Suriye'de zulme sessiz kalmayacağız*.

Aras, B., & Turhan, E. (2014). İran nükleer anlaşması, Ortadoğu'da güç dengesi ve Türkiye. *Ortadoğu Analiz*, 6(62), 18-21.

Arslan, H. (2026, March 12). *Abd/israil-iran Savaşının Terörsüz Türkiye Sürecine muhtemel etkileri*. Siyaset, Ekonomi, ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Azizi, H., & Isachenko, D. (2023). *Turkey-Iran rivalry in the changing geopolitics of the South Caucasus* (No. 49/2023). SWP Comment.

Barysch, K. (2007) *Turkey's Role in European Energy Security*, London: Centre for European Reform Essays.

Balcı, Ç. (2024, May 22). *İran-PKK ilişkisinin tarihsel seyri: 40 yıl, 4 dönem*. Türkiye Araştırmaları Vakfı.

Çetingüleç, M. (2018, March 2). *Türkiye-İran ticaretinde trend değişimi*. Al-Monitor.

Davenport, K. (2013). Iran, P5+1 Sign Nuclear Agreement. *Arms Control Today*, 43(10), 20-23.

Dinler, C. (2025). Türkiye ve İran'ın son yüz yıllık kültürel ilişkileri ve gelecek perspektifi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13(46), 1–16.

Elbaz, R. (2026). Developments in the Middle East and Their Impact on Turkish-Iranian Relations 2011-2024. *Scientific journal of the Faculty of Economic Studies and Political Science*, 11(21), 249-307.

Elik, S. (2013). Iran-Turkey relations, 1979-2011: Conceptualising the dynamics of politics, religion and security in middle-power states. Routledge.

Erdoğan, R. T. (2018, August 10). *How Turkey sees the crisis with the U.S.* *The New York Times*.

Giannotta, V., & Çubukçuoğlu, S. S. (2024). *Türkiye-Iran relations: A new era?* Diplomatik İlişkiler ve Politik Araştırmalar Merkezi (DİPAM).

Gholipur, Dr. K. (2026, March 13). *ABD-İsrail'in İran'a Karşı Askeri Saldırganlığı: İran'ın İçinden Bir Bakış Açısı*. Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi.

İçöz, E. Türkiye–İran ilişkileri: İngiliz okulu perspektifinden rekabet ve iş birliğinin dönüşümü (2000–2025). *Türk Dış Politikasının*, 104.

İran'dan fırlatılan 3. füze de engellendi: Türkiye'nin tavrı değişecek mi? (2026) CNN TÜRK.

Kantar, G. (2018). Türkiye ve İran ilişkilerinde petrolün rolü. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(18), 516–522.

Karacasulu, N., & Karakır, İ. A. (2011). Iran-Turkey relations in the 2000s: Pragmatic rapprochement. *Ege Academic Review*, 11(1), 111-119.

Kekilli, E. (2018, Ağustos). *Türkiye-İKBY ilişkilerinin geleceği: Geçmişin gölgesinde geleceği inşa etmek* (SETA Perspektif No. 209). SETA.

Kızıltan, A., & Sandalcılar, A. R. (2011). Türkiye'nin dış ticaretinde Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (ECO) yeri ve önemi. *Avrasya Etütleri*, T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma

İdaresi Başkanlığı 38(1), 99–122.

Moghanirahımı, S. (2021). Tarihten günümüze İran'daki Türkler ve Türk-İran ilişkileri. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 213–220.

Omidi, A., & Orhon Özdağ, H. (2023). Analyzing the Mutual Geopolitical and Security Complementarity of Iran and Turkey: Border, Energy, and Water. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 25(5), 923-943.

Örmeci, O. (2026, March 6). 2026 ABD/israil-iran savaşı'nda son durum. *Uluslararası Politika Akademisi – (UPA)*.

Örmeci, O. (2012). *Nabucco projesi*. TUIÇ Akademi.

Özcan, N. A., & Özdamar, Ö. (2010). Uneasy neighbors: Turkish-Iranian relations since the 1979 Islamic Revolution. *Middle East Policy*, 17(3), 101–117.

Pulat, A. (2018). Karşılıklı bağımlılık teorisi açısından Türkiye-İran ekonomik ilişkileri: 2002-2014. *İran Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 93–114.

Sarikaya, Y. (2020). Başlangıçtan 15 Temmuz'a AK Parti Dönemi Türkiye-İran İlişkileri. *Turkish Studies-Social*, 15(3), 1423-1443.

Sayın, Y., Avcı, S., & Candan, M. (2022). Twitter diplomasisi üzerinden Türkiye-İran ilişkilerini anlamak: Erdoğan ve Ruhani dönemleri (2013-2021). *Erciyes İletişim Dergisi*, 9(1), 269-292.

Sinkaya, B. (2018). The Kurdish question in Iran and its effects on Iran-Turkey relations. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 45(5), 840–859.

Soltani, A., Mottaqi Dastnaei, A., & Simbar, R. (2022). Geopolitical foundations of the foreign policy of the Islamic Republic of Iran with Turkey From a constructivist approach. *Regional Planning*, 12(45), 109-122.

Şahin, B. E. (2020). Ahmet Davutoğlu ve Mevlüt Çavuşoğlu'nun dış politika perspektifinden

Türk İnan ilişkileri. *Econder Uluslararası Akademik Dergi*, 4(1), 169–189.

Tamahkar, A. (2023, September 1). II. Karabağ Savaşı sürecinde Türkiye-İnan ilişkilerinin seyri –DİPAM. <https://dipam.org/ii-karabag-savasi-surecinde-turkiye-iran-iliskilerinin-seyri/>

Tür, Ö. (2025, July 23). *Strategic Fault Lines in the Middle East: Türkiye between Iran, Israel, and Syria*. Heinrich Böll Stiftung Istanbul.

Türk, K., & Golmohammadi, V. (2025). *Uluslararası sistemin geçiş sürecinde Türkiye-İnan ilişki dinamiklerinin yeniden şekillenmesi*. *Türkiye İnan Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 1–24.

Uzun, Ö. S. (2013). “Arap Baharı” ve Türkiye-İnan İlişkilerine Etkisi. *Ortadoğu Etütleri*, 4(2), 145-164.

Rice, C. (2006, June 21). *Remarks at the American University in Cairo*. U.S. Department of State

Ünal, S., & Ersoy, E. (2014). Türkiye-İnan ilişkilerinin politik ekonomisi: Üç asimetri. *Ortadoğu Etütleri*, 5(2), 141–164.

Yıldız, M. (2021, Aralık 22). *Kuzey Irak ve Türkiye*. İNSAMER.

Yıldız, M. (2024, Ocak 8). *İnan'ın Kuzey Irak politikası*. Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği (ORDAF).

Kadınların Kamusal Alanda Görünürlüğü: Kaçar Hanedanlığı Döneminden Beyaz Devrim'e İran'da Kadın Politikaları (1794–1979)

Naime Battal

Giriş

Ortadoğu'da kadın hareketleri milliyetçilik ve feminizm ikilemi içerisinde bir taraftan kadınların kurtuluş hareketi içinde yer alırken, diğer taraftan da erkek egemen ulusal kurtuluş hareketleri içerisinde mücadele şeklinde gelişmiştir. Kadınlar bir yandan sömürgeci güçlere karşı sokak eylemlerine katılırken, diğer yandan kendi mücadelesini gündemde tutarak peçelerini atıyorlardı. 1919 Mısır Devrimi ülkedeki feminist hareketin başlangıcı sayılır. Vafd Partisi liderinin eşi Safiye Zaglül, Huda Shaarawi, Mona Fehmi Vissa'nın aralarında olduğu üst sınıf mensubu üç yüz peçeli kadın İngiliz işgaline karşı sokaklara dökülmesiyle Mısırlı kadınlar ilk kez kamusal alana girmiş oldular. Ortadoğu'nun bir başka bölgesi Filistin'deki Yafa kadınları siyonizm ve emperyalizme karşı erkeklerle Genel İslam Kongresi'nin organizasyon çalışmalarına katılmıştır (Davaz, 2014, s. 179-182). Ortadoğu kadın hareketinin en önemli gündem maddesi olan eğitim hakkının kapıları açılırken, bir diğer gündem maddesi aile hukuku korunarak yeni yasalarla çokeşlilik, zoraki evlilik, tek taraflı boşanma sınırlandırıldı. Magrip ülkeleri, Cezayir, Tunus ve Fas'ta kadının medeni durumunu güvence altına alan yasalar kabul edilirken, Irak'ta miras hakkı yeniden düzenlendi (Davaz, 2014, s. 181-182). Tarihsel açıdan İran kültüründeki kadınların statüsü diğer birçok Orta Doğu kültüründeki kadınların statüsünden oldukça farklıdır. Geleneksel olarak İranlı kadınlar kasaba ve köylerde şef veya şerif olarak atanabiliyorken eğitimli ailelerde doğmuş bazı kadınlar da yazar, şair ve siyasi aktivist olarak seslerini duyurabiliyordu (Sarfaraz, 2017, s. 3).

1. Kaçar Hanedanlığı Döneminde Kadın ve Kamusal Alan (1794–1925)

Eski çağ İran döneminde birçok inanç ve ritüellerinde kadın figürü aziz görülerek farklı mitlerin ana ögesi olmuştur (Aşıkkutlu, 2011, s. 80). Sasani devletinin resmi inancı olan Zerdüştlükte miras, evlilik, velayet ve boşanma haklarında cinsiyetçi yaklaşım gözükmemekle birlikte dinî törenler, ibadetler, kutsal ayinlerde her zaman kadın ve erkek eşit durumdadır. Kutsal kitapta Eski Avesta'nın ayetlerinde, kadının önemsendiğini, gücüne ve aklına güvenildiğini görülmektedir (Abdollahifard, 2020, s. 285). İran toplumunda kadınların serbestleşmesine yönelik ilk söylemi dile getiren 12. yüzyılda Felsefeci İbn Rüşd (1126-1198), kadınların iş gücünün hafife alınmasını, kadının düşük yaşam standardını eleştirerek kadın erkek eşitliğini savunsa da etkili olamamıştır (Aşıkkutlu, 2011, s. 80).

Kaçar Hanedanlığında kadın yaşamı ve kadın hakları Tütün İmtiyazı ile büyük oranda değişim göstermiştir (Aslan, Coşansel, 2025, s. 190). Tütün Protestosu (1891-1892) sırasında “*harem*”deki kadınlar tütün içmeyi protesto etmek için haremdeki bütün sigara ağızlıklarını kırarak bu eyleme katılmıştır. İran tütününün yabancı egemenliğinden kurtarılması için aydınlar ve din adamları önderliğinde başlatılan milliyetçi bilinçlenme çerçevesinde siyasal protesto eylemlerinde kadınlarında yer alması kadınların toplumsal yaşamda hiç görünmedikleri dikkate alınırca bu eylemlerin önemli olduğunu göstermektedir. Anayasal Devrim (1905-1911) ile kadınlar siyasal yaşama girerek sokak gösterilerinde erkeklerle birlikte mücadeleye girdiler (Sancar, 2016, s. 189-190). Tüm çabalara karşın 1906 anayasası kadınlara oy hakkı vermediği gibi azınlıklar, sahtekârlar, müflisler, katiller, dilenciler, hırsızlar sınıfında tutulmuş ve İslami yasalara göre cezalandırılacakları bildirilmiştir. 1906 anayasasının topluma getirdiği sınırlı özgürlük ortamında, üst sınıf erkeklerin, laiklerin ve bazı din adamlarının da desteğini alan kadınlar özgürlük ve siyasete katılma taleplerini dile getirmiştir. Anayasalcı hareket liderlerinin eşleri ve akrabaları *Malikiya'yi İran, Safia Yazdi, Sadigeh Dowlatabadi, Badri Tundari* gibi eylemciler, çoğu gizli olan kadın dernekleri kurarak haftalık gazete ve broşürler yayımlayarak görüşlerini kamuoyuna duyurmaya çalıştılar. 1906’da kadınlar peçelerini çıkartıp, vatandaşlık hakları için yürüyüş yaptılar. Bu harekete tepki duyanlar ise, eylemci kadınları devrimin *'kirallanmış fahişeleri'* olarak tanımladılar. Kadınlar özgürleşme çabalarında Avrupalı oy hakkı eylemcileriyle de iletişime girdiler. İran Kadın Örgütü’nün 1911’de İngiliz oy hakkı talepçilerinden destek isteğini, İngiliz kadınlar kendileri için bile yararlı olmadıkları gerekçesiyle reddetti. 20 Ocak 1907’de kadın eyleminde kadın sorunlarının çözümü için çeyize harcanacak paranın eğitime, kız okullarının kurulması için harcanması doğrultusunda önemli bir karar alındı (Tulunay, 2006, s. 36-37).

2. Pehlevi Dönemi Kadın Hareketleri (1925-1979)

Rıza Şah’la (1925-1941) başlayan Pehlevi Hanedanı döneminde kimi tarihçiler açısından Rıza Şah’ın ilk on senesi kadınların hayatlarında önemli değişim yaratmadığından Kaçarlar dönemindeki durumlarından pek de farklı değildir. Ancak 1930’a kadar yönetim mekanizmasını şekillendirip iktidarını güçlendirdikten sonra modernleşme politikalarını otoriter siyasal ortamda uygulamıştır (Abdollahifard, 2020, s. 368). Rıza Şah’ın reform politikaları birkaç ana nokta üzerine kurulmuştur: Medeni Kanun konularındaki sınırlı değişiklik, kadınlara üniversite olanağı sağlanması ve eğitimin çeşitlendirilmesi, kadınların kamu kuruluşlarında çalışmalarına izin verilmesi ve çarşaf giymenin yasaklanmasıdır. Medeni Kanun’da 1925-1932 yılları arası yapılan değişikliklerle evlenme yaşı kızlar için 15’e, erkekler

için 18'e yükseltilmiş, evlilikte resmi makamlara tescili zorunluluğu getirilmiş, muta ve sigeh türü evlenmelerin önüne geçilmiştir. Yoksul ve küçük yaştaki kız çocuklarının zengin ve yaşlı erkeklerle para karşılığı geçici evlendirilmelerini önleyen bu değişiklikler resmi otoritenin bulunmadığı ve evliliklerin dini kurallara göre yürütüldüğü kırsal kesimde yaşayanların büyük çoğunluğu için geçerli değildi. Anayasa kızlar için devlet eğitimi öngörmüşse de ilk resmi kız okulu 1918'de açılmıştı. Bundan sonra ortaöğretim kurumlarının açılması, 1935'te Tahran Üniversitesi'ne kız öğrencilerin kabulü ile eğitim imkanları genişletilmiştir. 1936'da Rıza Şah döneminin en ilginç uygulamalarından biri de kadınların kamuya ait yerlerde, sokaklarda, ulaşım araçlarında, bazı dükkanlarda çador ve başka bir çarşaf ile örtünerek gezmelerini yasaklamasıdır. Yasa ile çarşaf giymeyi düzenleme ve çarşafın ideolojik araç olarak algılanması İran'da zaman içinde kuvvetlenmiş 1979'da İran İslam Devleti yasa ile çarşaf giymeyi zorunlu hale getirirken bu tarihsel mirası devralıp sadece yönünü değiştirmekten başka bir şey yapmamıştır. Rıza Şah'ın modernleşme politikası laikliği içermediği gibi kadın hakları anlayışına ve cinslerin eşitliği ilkesine de dayanmıyor, kadınların sosyal statüsünü değiştirmeye yönelik uygulamalar İran toplumunun görünüşünde yüzeysel bir Batılılaşma havası yaratma havası dışında ciddi boyut taşımıyordu. Rıza Şah'ın reform politikaları bütünleşmeye çalıştığı Batı dünyasına gönderilen bir mesaj niteliğinin ötesine geçememişti (Sancar, 2016, s. 198-200).

Muhammed Rıza Şah dönemi kadın hakları açısından görece demokrasi dönemidir. İktidarın güçsüzlüğü ve devlet otoritesinin toplumsal yaşam üzerindeki denetimin zayıflaması 1941-1952 yıllarında İran tarihinde ender görülen özgür ve baskısız dönemlerinden biridir. Bu görece demokratik ortam kadın örgütlenmelerine de yansdı ancak geçmişteki gibi bağımsız değil, bir siyasi parti veya gruba bağlı olarak ortaya çıktı (Sancar, 2016, s. 201). Kadın hakları, kadın-erkek eşitliği, kadınların istekleri ve kadınların özgürlüğü gibi kavramlar meşrutiyetten önce yurt dışında basılan dergilerde yer alabiliyorken, bu dönemde İran'daki kadın dergilerinde hem fikir yazılarında hem de edebiyatta kullanılmıştır. Bu dergilerin yanı sıra toplumsal ve siyasî faaliyetler yürüten kadın örgütleri/dernekleri/cemiyetleri de bu süreçte aktif rol oynamıştır (Abdollahifard, 2020, s. 369). Pehlevi monarşisinin kadınlara yasal alanda eşitlik sağlamaya yönelik reform politikasından ilki 1963'te kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, ikincisi 1967'de çıkarılan Aileyi Koruma Yasasıdır. 1963 Referandumunda kadınlar yasal olmasa da oy kullanmıştır. Kadınlar için ayrı oy sandıklarının hazırlandığı referandumda yaklaşık 5 milyon seçmen durumundaki kadının 271.000'inin oy kullandığı görülmüştür. 17 Eylül 1963'te yapılan genel seçimlerde Meclis'te 6 kadın milletvekili seçilmiştir. 60 üyeli Senato'nun seçimle belirlenen 30 üyesi arasında kadınlar yer almamakla beraber, Şah

tarafından atanan 30 Senato üyesi arasında 2 kadın senatör yer almıştır. 1965'te ilk kadın bakan kabineye girmiştir. Yirmi üçüncü Meclis'te 268 milletvekili arasından 15 kadın, Altıncı Senato'da üç senatör kadın görev yapmıştır. Ocak 1976'dan itibaren ilk kez oluşturulan Kadın Bakanlığı'nın başına İran Kadın Örgütü'nün genel sekreteri Mahnaz Afkami getirilmiştir (Sancar, 2016, s. 206-208). Aileyi Koruma Yasası 1967'de kadınlara göreceli özgürlük tanımış, 1975 yılında eklenen hükümlerle erkeğin ikinci bir kadınla evlenebilmesi için ilk eşin onayı gerekli görülmüştür. Kadınlara açısından boşanma, çok eşlilik, velayet hakkı gibi konular yeniden düzenlenerek resmi mahkeme kararına bağlanmıştır (Aşıkkutlu, 2011, s. 86).

Sonuç

Cumhuriyeti hükümeti iktidara geldikten iki hafta sonra yaptığı ilk uygulama 1967 yılında çıkarılan Aile Koruma Yasası'nın geçici olarak iptal edildiğini duyurmaktır. Evlenme yaşı ve kişi için cezai ehliyete sahip olma anlamına gelen ergenlik yaşı erkeklerde 14, kızlarda ise 9'a indirilmiştir. Tepkiler üzerine kızlarda evlilik yaşı 16'ya çıkarılmıştır, ancak boşanan kadına ailenin sahip olduğu malın yarısının verilmesini sağlayan yasanın iptali gerçekleştirilmiştir (Aşıkkutlu, 2011, s. 89). *Çador* yerine kadınların örtünmek için kullandığı Arapça kelime olan *hijab*'ın kullanılmasının öngörülmesi üzerine yeni hükümette kadının peçesini düzenleyen kurallara ilişkin karşıt görüşler belirlemiştir (Ünal, Gökdemir, 2014, s. 65). 1979 Mart ayında dindar kadınların giydiği geleneksel çarşafı tüm kadınların giymesi buyruğuna karşı İranlı kadın aktivistler ve erkek destekçileri Tahran'da ve Kum'da gösteriler yaptılar (Afary, Anderson, 2021, s. 149).

Ayetullah Humeyni'nin ölümünden sonra yerine geçen Rafsancani (1997-2005), Humeyni dönemine kıyasla kadınlar için daha ılımlı geçmiştir. 1999 yılında Faize Haşimi Rafsancani *Zen (Kadın)* dergisini çıkarmıştır. Söz konusu dergide kadının diyeti, çarşaf mecburiyeti, recm, kız çocuklarının blüç ve sorumluluk yaşı gibi çeşitli konular tartışılmıştır. Bu dönemde Hatemi'nin reformcu yaklaşımı kadın hareketlerini olumlu etkilemiş ve kadın taleplerine olumlu yaklaşmıştır. İslami feminist hareketinin bu dönemde İran'da bazı kazanımları olmuştur. Bunlar; Özel Aile Mahkemesi ile İdari Yargı Mahkemesinde yasal olarak kadın danışmana meclisin onay vermesi (1994), Hatemi'nin bir kadını çevreden sorumlu Cumhurbaşkanlığı yardımcılığına ataması (1997 yılında Massoumeh Ebtekar), Hatemi'nin kendisine kadın konularında danışman ataması (1997 yılında Zahra Shoja), kadınların katılımlarının teşvik merkezinin kurulması (Zahra Shoja başkanlığında kuruldu.), 4 kadın sorgu hakiminin atanması (1998), ilk kez bir kadın rektör atanması, 8 Mart Dünya Kadınlar Gününün

kutlanması (2000) (Anbarcı, 2022, s. 42-43). 2005 yılında seçilen, 8 yıl boyunca cumhurbaşkanı olan Ahmedinejad döneminde kadın hakları ve özgürlükleri açısından bir geriye gidiş söz konusudur. Hatemi döneminde kamusal alandaki aktifliği artan kadınlar Ahmedinejad döneminde kamusal alandan soyutlanmaya çalışılmıştır. 2013 yılında seçilen Hasan Ruhani kadın haklarına yönelik daha ılımlı bir yaklaşım sergilemiştir. Ruhani her ne kadar kadın haklarının iyileştirilmesine yönelik adımlar atmış olsa da İran'da anayasa ve yasalarla tesis edilmiş olan düzen kadınları baskı altında tutmaya devam etmiştir. 2014 yılında İran voleybol takımının oynayacağı bir maçın kadın taraftar ve gazeteciler tarafından izlenmesinin yasaklanması üzerine kadınlar federasyon binasının önünde protesto gösterisi düzenlemiştir. 1979 yılındaki İslâm Devrimi'nden günümüze kadar olan süreçte gerçekleşen kadın hareketlerine 2017 yılında bir yenisi daha eklenmiştir. İranlı Vida Movahed tarafından 28 Aralık 2017'de kamusal alanda başörtüsü takma zorunluluğuna karşı yeni bir hareket tarzı ortaya çıkarmıştır. Movahed tarafından başlatılan bu hareket, 2014 yılında muhalif gazeteci Masih Alinejad tarafından Facebook üzerinden *Benim Gizli Özgürlüğüm* (My Stealthy Freedom) ismiyle başlatılmış olan ve 2017 yılında *Beyaz Çarşambalar* ismiyle bir platforma dönüşen kampanyanın devamı olmuştur (Erdoğan, s. 220-222).

Referanslar

- Aşıkkutlu, T. (2011). *Türk-İran Modernleşmesi Çerçevesinde Kadın*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Abdollahifard, P. (2020). İran'da Feminizmin Gelişimi. *İran Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 351-384.
- Abdollahifard, P. (2020). Zerdüştlük İnancında Kadının Konumu. *Doğu Esintileri*(13), 263-286.
- Afary, J. K. (2021). *Foucault ve İran Devrimi*. (M. Doğan, Dü.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Anbarcı, B. (2022). *Türkiye'ye Göç Eden İranlı Kadın Gözünden: İran'da Kadın Haklarına Bir Bakış*. Karabük: Karabük Üniversitesi Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Celal Aslan, S. C. (2025). Kaçarlar Döneminde Meşrutiyet Öncesi Kadın Yaşamı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34, 187-198.
- Davaz, A. (2014). *Eşitsiz Kız Kardeşlik, Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadınlar Birliği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erdoğan, Ş. M. (tarih yok). İran'da Kadın Hareketleri: Beyaz Çarşamba Hareketi Örneği. *İran Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 220-222.
- Güç, A. (2019). İslamcı Feminist Kim? Kavramların Gölgesinde Bir Kadın Söylemi. *Milel ve*

Nihal, 16(2), 393-417.

Ünalın, L. A. (2014). *İran Üzerine Notlar*. İstanbul: Dezanj Yayınları.

Sancar, S. (2016). *Din, Siyaset ve Kadın İran Devrimi*. Ankara: Nika Yayınevi.

Sarfaz, L. (2017). *Women's Entrepreneurship in Iran Role Models of Growth*. Switzerland: Springer International Publishing.

Tulunay, Z. M. (2006). *İran ve Mısır'da Kadın Hareketleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Bağımsızlığın Kırılganlığı: 1956 Süveyş Krizi'nin Mısır Egemenliği Üzerindeki Tehditleri

Berrin Bayram

1. Giriş

Mısır, jeopolitik konumu itibarıyla Afrika, Asya ve Avrupa arasındaki geçiş hattında yer almasının yanı sıra Akdeniz ile Kızıldeniz'i birbirine bağlayan stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca büyük güçlerin ilgisini çekmiştir. Özellikle 19. yüzyılda Süveyş Kanalı'nın açılması, bölgenin küresel ticaret ve deniz ulaşımı açısından önemini artırmış; Mısır'ı dünya siyasetinde kritik bir konuma yerleştirmiştir. Bu durum, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere dönemin emperyal güçlerinin Mısır üzerinde siyasi, ekonomik ve askerî nüfuz mücadelesine girişmesine zemin hazırlamıştır.

Coğrafi Keşiflerle birlikte hız kazanan sömürge rekabeti, İngiltere ve Fransa arasındaki mücadeleyi derinleştirmiş; bu süreçte Mısır'ın stratejik konumu daha belirgin hâle gelmiştir (Ateş ve Ulukaya, 2025: 1002). Özellikle İngiltere açısından Hindistan yolunun güvenliği, Mısır'ı vazgeçilmez bir jeopolitik alan hâline getirmiştir (Kızıltoprak, 2004: 152). Napolyon'un Mısır'ı işgali ise Fransa'nın Akdeniz'de nüfuz kazanma ve İngiltere'nin Hindistan yolu üzerindeki üstünlüğünü kırma çabasıyla bağlantılı olarak değerlendirilmiş; bu gelişme İngiliz müdahalelerinin tarihsel zeminini güçlendirmiştir (Çolak, 2008). Buna paralel olarak, İngiltere'nin Hindistan'ı imparatorluğun merkezî sömürgesi olarak görmesi, Mısır üzerindeki ilgisini daha da artırmıştır (Bilgenoğlu, 2020).

1875'te İngiltere'nin kanal hisselerini devralması ve 1882'de Mısır'ı fiilen işgal etmesiyle birlikte ülke üzerindeki dış nüfuz daha da belirginleşmiş, bu durum Mısır'ın siyasi ve ekonomik bağımsızlığını zayıflatan bir süreci beraberinde getirmiştir. 1952 Hür Subaylar Darbesi ile Cemal Abdünnasır'ın yükselişi, Mısır'ın bağımsızlık ve ulusal egemenlik mücadelesinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi de bu mücadelenin en önemli adımlarından biri olmuştur. Bu kararın ardından ortaya çıkan 1956 Süveyş Krizi, Mısır egemenliğinin yalnızca ekonomik değil, askerî, siyasi ve teritoryal boyutlarda da tehdit edildiğini açık biçimde göstermiştir. Bu çalışma, 1956 Süveyş Krizi'ni Mısır egemenliğine yönelik çok boyutlu tehditler çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır.

2. Süveyş Kanalı ve Avrupa Etkisi: 19. Yüzyıl Mısır'ında Siyasi ve Ekonomik Dönüşümler

Mısır, Akdeniz ile Kızıldeniz'i birbirine bağlayan stratejik konumu nedeniyle 19. yüzyılda Avrupa güçlerinin rekabetinde daha görünür hâle gelmiştir. Bu stratejik konum, Mısır'ı yalnızca Osmanlı Devleti açısından değil, İngiltere ve Fransa açısından da önemli bir siyasi ve ekonomik alan hâline getirmiştir. İngiltere'nin Mısır'daki etkisinin artışı da bu bağlam içinde değerlendirilmelidir.

1805 yılında Mısır'a vali olarak atanan Mehmet Ali Paşa dönemi, Mısır'ın modernleşme sürecinde önemli bir aşama olmuştur (Kızıltoprak, 2004: 155). Bu dönemde eğitim, idare ve tarım alanlarında çeşitli yenilikler yapılmış, Mısır'ın idarî ve askerî kapasitesi güçlenmiştir. Bununla birlikte Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'nden bağımsız hareket etme isteği, 1831 ve 1839 ayaklanmalarıyla açık biçimde ortaya çıkmış; bu süreç sonunda ailesine babadan oğula geçen hanedanlık sisteminin temelleri atılmıştır (Bilgenoğlu, 2013: 20–40). Böylece Mısır, Osmanlı idaresi altında kalmakla birlikte daha özerk bir yapıya yönelmiştir.

Mısır'ın 19. yüzyıldaki dönüşümünde en kritik gelişmelerden biri Süveyş Kanalı'nın açılmasıdır. Said Paşa döneminde kanal projesine onay verilmiş; ancak İngiltere'nin muhalefeti, Osmanlı'ya baskısı ve Osmanlı Devleti'nin projeye sıcak bakmaması nedeniyle yapım süreci 1858'e sarkmıştır (Atmaca, 2008: 5–6). Aynı yıl Ferdinand de Lesseps tarafından bir kanal şirketi kurulmuş ve kanal hisseleri Mısır ile Fransa arasında paylaşılmıştır (Bilgenoğlu, 2013: 56). Süveyş Kanalı'nın 1869'da açılması, Mısır'ın jeopolitik önemini daha da artırmış; aynı zamanda Avrupa devletlerinin ülke üzerindeki ilgisini derinleştirmiştir.

Kanalın açılmasının ardından Mısır'ın dış borçlarının artması, ülkenin ekonomik bağımsızlığını zayıflatan başlıca unsurlardan biri olmuştur. 1875 yılında Hıdiv İsmail'in kanal hisselerini satışa çıkarması ve bu hisselerin İngiltere tarafından alınması, İngiltere'nin Mısır üzerindeki nüfuzunu belirgin biçimde artırmıştır (Atmaca, 2008: 31). Ardından 1876'da Mısır maliyesi üzerinde Duyun-ı Umumiye kurulmasına karar verilmesi, mali bağımlılığın kurumsallaştığını göstermiştir (Arı, 2017: 162). Buna karşılık, 1866 ve 1867 fermanlarıyla veraset sisteminin değiştirilmesi ve Mısır valilerine hıdiv unvanı verilmesi, Mısır'ın iç işlerinde daha özerk bir yapıya yöneldiğini göstermektedir (Bilgenoğlu, 2013: 72–73). Ancak bu özerkleşme, ekonomik bağımlılık nedeniyle kalıcı bir siyasi bağımsızlığa dönüşmemiştir.

Ekonomik çöküş, yabancıların idaredeki baskın varlığı ve ağır vergi yükü Mısır toplumunda ciddi bir kriz yaratmıştır. Bu ortamda 1879 yılında Hizb-ul Vatani kurulmuş, Ahmed Arabi'nin yükselişiyle birlikte milliyetçi muhalefet daha görünür hâle gelmiştir

(Bilgenoğlu, 2013: 96). 1882’de İskenderiye’de yaşanan olaylar sonrasında İngiltere müdahalede bulunmuş ve şehir İngiliz donanması tarafından bombardımana uğramıştır (Bilgenoğlu, 2013: 122–129). Arı’ya göre İngiltere bu olayı Arabi’yi iktidardan uzaklaştırmak için kullanmıştır (Arı, 2017: 162). Bu müdahalenin ardından Mısır fiilen İngiliz denetimi altına girmiştir.

1882 sonrasında İngiliz hâkimiyeti yalnızca askerî bir denetim anlamına gelmemiş, aynı zamanda Mısır’ın iç işleyişini de doğrudan etkilemiştir. Lord Cromer dönemine ilişkin değerlendirmeler, İngiliz yönetiminin maliye, bürokrasi ve eğitim alanlarında Mısır’ın siyasi ve ekonomik yapısını kendi çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirdiğini göstermektedir (Özçelik ve Öztürk, 2021). Bu nedenle 19. yüzyılın son çeyreğinde Mısır’da yaşanan dönüşüm, yalnızca modernleşme ve reform süreci olarak değil, aynı zamanda egemenliğin dış müdahaleler yoluyla zayıflatıldığı bir dönem olarak değerlendirilmelidir.

3. İngiliz Hakimiyeti ve Mısır’da Egemenlik Mücadelesi (1914 – 1956)

Birinci Dünya Savaşı’nın (1914) patlak vermesiyle Mısır, İngiltere’nin resmi protektorası altına girmiş, bu 1919 Paris Konferansı ile teyit edilmiş ve böylelikle Osmanlı Devleti’nin Mısır üzerindeki varlığı resmen sona ermiştir (Bilgenoğlu, 2013: 228; Arı, 2017: 163). Mısır için yeni bir dönemin başlangıcıydı: Hıdiv yerini “sultan” unvanına bırakmıştır (Arı, 2017: 163). İngiltere’nin işgali tam olarak her alanda varlığını gösteriyordu: fabrikalar, madenler, demir yolları, sulama tesisleri, mali sistemleri ve en önemlisi belki de Süveyş Kanalı’nın hisseleri (Arı, 2017: 163). Bu koşullar Mısır’da yükselen bir muhalefete işaret etmekteydi fakat muhalefet olan kişilerin de karşısında İngiltere durmaktaydı. Bunun en net örneği 1919’da Saad Zaglul önderliğinde yapılan hükümet karşıtı protestoların sonucu olarak heyetin ileri gelenlerini sürgüne göndermesi olarak görülmektedir (Arı, 2017: 164). Zaglul, 1923 tarihinde Vafd Partisini kurmuştur, partinin liderliğini 1927’ye kadar yapmıştır; 1952’ye kadar ise Nahas Paşa yürütmüştür (Bilgenoğlu, 2013: 231).

Bu süreç, İngiliz hakimiyetinin yalnızca askeri değil aynı zamanda siyasi ve ekonomik alanlarda da Mısır’ın iç işleyişini şekillendirdiğini ve halkın bağımsızlık mücadelesini sürekli canlı tuttuğunu göstermektedir.

Mısır’ın bağımsızlığına giden yol ilk olarak Milletler Cemiyeti’nin bir adım atması sonucu gelmiştir. 1922 Anlaşması ile İngiltere tarafından tek taraflı bir bağımsızlık açıklaması yapılırsa da ülke üzerinde hakimiyetin devam ettiği konulan şartlardan belli olmaktaydı. Bu şartlar; Mısır’ın savunması, İngiliz imparatorluk ulaşım yollarının korunması, Mısır’da oturan

yabancı ve azınlıkların korunması ve Sudan’da İngiliz yönetiminin devam etmesidir (Arı, 2017: 165; Bilgenoğlu, 2013: 231 - 232). 1923 yılında Kral¹ Fuad öncülüğünde yeni Mısır Anayasası ilan edilmiştir ve ardından yapılan seçimleri Vafd Partisi kazanmıştır (Arı, 2017: 165; Bilgenoğlu, 2013: 232). 1936 senesine gelindiğinde – 1935 yılında yapılan seçimleri Vafd Partisi kazanmıştır – İngiltere ve Mısır arasında bir İttifak Anlaşması imzalanmış olsa bile İngiltere’nin hakimiyeti hala sürmekteydi ve Süveyş Kanalı’nın savunması ve kanalda asker bulundurma yetkisi İngiltere’ye aitti (Arı, 2017: 165; Armaoğlu, 2023: 123). Kanal’ın çevresine yabancı askerlerin yerleştirilmesi net bir şekilde Mısır’ın egemenliğini tehdit eden bir unsurdur. Bu durum, Mısır’da milliyetçi hareketlerin güçlenmesine ve İngiliz karşıtı protestoların artmasına zemin hazırlamış, halkın bağımsızlık taleplerini daha da görünür kılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı’nın patlak verdiği dönemlerde de İngiltere bölgedeki etkinliğini sürdürmeye devam ederken Mısır’da ise giderek artan bir milliyetçilik ve İngiliz karşıtı hareketler gözlenmektedir. Hatta savaşın bitiminden sonra da Mısır’ı terk etmemiş ve bu halk arasındaki büyük bir tepkiye sebep olmuştur. Göstericiler hem 1936 Anlaşması’nın kaldırılmasını hem de İngiliz askerlerinin ülkeden gitmelerini istiyorlardı. 1950 tarihinde Mısır’da yapılan seçim sonucunda Vafd Partisi tekrar birinci gelmiştir ve hükümeti kurmuştur ve bunun akabinde, 1951’de 1936 Anlaşmasını feshettiğini ilan etmiştir (Arı, 2017: 167). Bu denli yoğun bir tepkiye maruz kalan İngiltere’nin olayları baskılaması gecikmemiştir. İngiltere, 25 Ocak 1952’de İsmaliye’deki Mısır polis karakoluna saldırmış, bunun karşılığı ise ertesi gün Kahire’de tarihe “Kara Cumartesi” olarak geçen kanlı saldırılar olmuştur (Bilgenoğlu, 2013: 239). Sonucunda Kral Faruk’un Vafd Hükümetini görevden aldığı bu olayda özellikle İngilizlere ve Batılı yaşam tarzı olan mekanlara saldırılar düzenlenmiş ve yaklaşık yedi yüz yapı yakılıp yıkılmıştır (Bilgenoğlu, 2013: 240). Bu dönemde üst üste hükümetler değişmiş, ülkede istikrarsızlık artmış ve bunların bir sonucu olarak Kral Faruk Hür Subaylar adıyla anılan bir grup tarafından 26 Temmuz 1952’de tahttan indirilerek monarşiye son verilmiştir (Arı, 2017: 168; Armaoğlu, 2023: 124). Hür Subaylar ilk olarak eski Anayasayı kaldırmışlardır, daha sonra siyasi partileri kapattılar ve en nihayetinde 18 Haziran 1953’te Cumhuriyet ilan edilmiştir. İlk Cumhurbaşkanı General Necib olmuştur fakat 1954’te Nasır, Necib’in istifa etmesiyle Cumhurbaşkanı olmuştur (Arı, 2017: 169; Armaoğlu, 2023: 132; Karakoç ve Keskin, 2022: 60). Bunu izleyen yılda, 1954’te, Mısır ile İngiltere arasında Süveyş hakkında bir antlaşma

---

¹ 1914 yılından itibaren kendilerine Sultan unvanı verilen Mısır Hıdivlerine bundan sonra Kral denilecektir (Arı, 2017: 165).

imzalanmıştır ve bu antlaşmanın sonucunda İngiliz askeri birliği 13 Haziran 1956'da Kanal bölgesinden ayrılmıştır.

3.1. Süveyş Kanalı'nın Önemi

İngiltere'nin Mısır'ı işgalinden sonra Süveyş Kanalı, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasal ve stratejik bir mesele hâline gelmiştir. Kanalın statüsü ve geleceği özellikle İngiltere ile Fransa açısından büyük önem taşımıştır. İngiltere, işgal yoluyla elde ettiği nüfuzu sürdürmek isterken; Fransa, kanalın yapımındaki tarihsel rolü nedeniyle hem ekonomik hem de siyasal çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Bu nedenle Süveyş Kanalı üzerindeki denetim, büyük güçler arasında sürekli bir gerilim ve rekabet konusu olmuştur.

Bediz (1951)'e göre Süveyş Kanalı, Akdeniz ile Kızıldeniz'i birbirine bağlayarak Avrupa ile Asya arasındaki deniz yolunu kısaltmış ve uluslararası ticaret açısından büyük kolaylık sağlamıştır. Afrika kıtasını dolaşmak zorunda kalan gemiler için zaman ve maliyet tasarrufu yaratan bu su yolu, dünya ticaretinin hızlanmasına katkıda bulunmuş ve Akdeniz'in stratejik değerini artırmıştır. Bu yönüyle kanal, yalnızca teknik bir ulaşım hattı değil, küresel ticaretin işleyişini etkileyen önemli bir jeopolitik geçiş noktasıdır.

Çınar (2012) ise Süveyş Kanalı'nın önemini, 19. yüzyılın uluslararası politik ortamı ve büyük güçlerin bölgeye yönelik çıkarları çerçevesinde ele almaktadır. Kanalın açılması, Avrupa'dan Asya'ya uzanan ticaret yollarını dönüştürmüş; bu nedenle İngiltere ve Fransa arasındaki rekabetin merkezî unsurlarından biri hâline gelmiştir. İngiltere açısından kanal, Hindistan ile bağlantıyı kısaltan stratejik bir zorunluluk olarak görülürken; Fransa açısından hem ekonomik hem de siyasal prestij kaynağı olmuştur. Mısır'ın mali yapısının zayıflamasıyla birlikte Avrupa devletlerinin kanal üzerinden bölgeye müdahale etme imkânı güçlenmiş, böylece Süveyş Kanalı yalnızca bir su yolu değil, aynı zamanda büyük güçlerin çıkar çatışmalarının yoğunlaştığı bir alan hâline gelmiştir.

Bu çerçevede Süveyş Kanalı'nın önemi, yalnızca ticari ve coğrafi avantajlarından kaynaklanmamaktadır. Kanal aynı zamanda Mısır üzerinde dış müdahale imkânını artıran, İngiltere ve Fransa'nın bölgesel çıkarlarını kesiştiren ve nihayetinde Mısır egemenliğini tartışmalı hâle getiren başlıca unsurlardan biri olmuştur. Bu nedenle 1956 Süveyş Krizi'ni anlamak için kanalın ekonomik değerinin yanı sıra, yarattığı jeopolitik rekabeti de dikkate almak gerekmektedir.

Bu stratejik konumu nedeniyle Süveyş Kanalı, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasal ve askerî açıdan da büyük güçlerin çıkar çatışmalarının odak noktası hâline gelmiştir. Bu durum ise 1950’li yıllarda patlak veren Süveyş Krizi’nin başlıca nedenlerinden birini oluşturmuştur.

3.2. Süveyş Kanalı’nın Millileştirilme Kararı

Nasır, 1952’de Nil Nehri’nin düzenlenmesi ile Mısır’ın tarım ve enerji ihtiyacının karşılanması amacıyla Asvan Barajı projesini gündeme almıştır (Kılıoğlu, 2021: 731). Ancak bu büyük projenin hayata geçirilebilmesi için dış finansmana ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle Mısır, başlangıçta ABD yönetiminden destek sağlamaya çalışmıştır. İlk aşamada olumlu bir hava oluşsa da, ABD’nin projeye finansal ve teknik destek verme konusunda çekinceli davranması ve Mısır’ın aynı dönemde Sovyetler Birliği ile temas kurması, sürecin Batılı destekten uzaklaşmasına yol açmıştır (Kılıoğlu, 2021: 733; Karakoç ve Keskin, 2022: 63). Bu gelişme, Süveyş Krizi’ne giden sürecin önemli kırılma noktalarından biri olmuştur.

ABD’nin ardından Fransa ve İngiltere’nin de Mısır’a verdikleri desteği geri çekmesi, Nasır’ın Süveyş Kanalı konusunda daha radikal bir karar almasına zemin hazırlamıştır. Nitekim 26 Temmuz 1956’da Nasır, Süveyş Kanalı’nı millileştirdiğini açıklamıştır (Mısır, 1956). Bu karar yalnızca bir şirketin mülkiyet yapısının değiştirilmesi anlamına gelmemektedir; aynı zamanda kanalın yönetimi, gelirleri ve işleyişi üzerinde Mısır devletinin doğrudan söz sahibi olacağını ilan etmekteydi. Bu yönüyle millileştirme, ekonomik olduğu kadar siyasal sonuçları da olan bir karardır.

Millileştirme kararına göre Suez Maritime Canal Company’nin tüm malvarlığı, hakları ve yükümlülükleri Mısır devletine devredilmiş, şirketi yöneten kurumlar feshedilmiş ve hissedarlar için tazminat öngörülmüştür. Kanalın işletmesi ise devlet denetimindeki yeni bir yapıya bırakılmıştır (Mısır, 1956). Kararnamede daha ayrıntılı hükümler de yer almakla birlikte, esas anlamı Mısır’ın bu stratejik geçiş hattı üzerindeki idarî ve ekonomik denetimi yabancı şirketlerden alarak doğrudan devlet kontrolüne geçirmesidir. Bu nedenle millileştirme kararı, kanalın yalnızca hukuki statüsünü değil, aynı zamanda Mısır’ın egemenlik iddiasını da yeniden tanımlamıştır.

Nasır’ın bu kararlar iki temel hedef güttüğü görülmektedir. İlk olarak, Batılı güçlerin geri çektiği finansman karşısında Asvan Barajı projesi için yeni bir gelir kaynağı yaratmak istemiştir. İkinci olarak ise Mısır’ın en önemli stratejik hatlarından biri olan Süveyş Kanalı üzerindeki denetimi doğrudan devlet eliyle sağlamlaştırmayı amaçlamıştır (Kılıoğlu, 2021: 733; Karakoç ve Keskin, 2022: 63). Bu nedenle Süveyş Kanalı’nın millileştirilmesi, yalnızca

ekonomik bir zorunluluğun sonucu değil; aynı zamanda Mısır'ın ulusal egemenliğini güçlendirmeye yönelik açık bir siyasal hamle olarak değerlendirilmelidir. Aynı zamanda bu karar, İngiltere ve Fransa'nın kanal üzerindeki ekonomik ve jeopolitik çıkarlarına doğrudan meydan okuduğu için krizin uluslararası boyut kazanmasının da temel nedenlerinden biri olmuştur.

3.3. Süveyş Krizi ve Uluslararası Aktörlerin Krize Dahil Olması

Süveyş Krizi, yukarıda da belirtildiği üzere Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır'ın Asvan Barajı için ihtiyaç duyduğu finansmanın ABD ve İngiltere tarafından geri çekilmesi üzerine Süveyş Kanalı'nı millileştirmesiyle başlayan bir çatışmadır. Bu karar, yalnızca Mısır'ın ekonomik egemenliğini koruma çabasının değil, aynı zamanda Nâsır'ın Arap milliyetçiliğini (Armaoğlu, 2023: 121) savunan ve Arap dünyasında liderlik iddiası taşıyan kişisel ve ideolojik hedeflerinin de bir yansımasıydı. Kanalın millileştirilmesi İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarına meydan okumuş, İsrail'in desteğiyle gerçekleştirilen ortak müdahale sonucunda kriz uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Özen ve Yeşilyurt (2018), Fransa'nın Mısır'ın Kanalı millileştirmesine oldukça sert tepki verdiğini, İsrail ile yakınlaşarak Mısır'a karşı askeri bir girişime zemin hazırladığını ve Mısır'ın Batı karşıtı politikalarını Fransa'nın stratejik ve sömürgeci çıkarlarını tehdit olarak gördüğünden sert politika uygulanmasını savunduğunu vurgulamaktadır. Bu bilgiler ışığında, Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi hem ekonomik hem stratejik açıdan Batı çıkarlarını zayıflatmış ve Fransa'nın sömürgeci politikalarını riske atmıştır. Bu anlamda, Fransa'nın politikaları sadece bölgesel çıkarları koruma amaçlı değil, aynı zamanda Mısır'ın egemenliğini sınırlamaya yönelik müdahaleci bir yaklaşım olarak da değerlendirilebilir. Böylesine ciddi bir tehdit karşısında, İngiltere ve Fransa, İsrail ile gizli bir anlaşma yaparak Mısır'a karşı ortak bir askeri müdahale planlamış ve Süveyş Kanalı üzerindeki kontrollerini geri alma stratejisini devreye sokmuşlardır. İngiltere ve Fransa kanalın millileştirilmesini kabul etmeyerek, Nasır'ı devirmek ve kanal üzerindeki kontrollerini geri almak için İsrail ile gizlice anlaştı. Bu ittifak sonucunda, 29 Ekim 1956'da İsrail'in Sina Yarımadası'na saldırmasıyla kriz patlak vermiş ve hemen ardından İngiliz ile Fransız kuvvetleri de “kanalı koruma” bahanesiyle olaya müdahil olmuşlardır. 1956 Süveyş Savaşı sırasında İsrail'in Sina Yarımadası'nı hızla işgal etmesi, İngiltere ve Fransa'nın ise Port Said, Port Fuad ve Süveyş Kanalı çevresindeki stratejik noktaları bombalayarak kısa süreliğine kontrol altına alması, Mısır'ın egemenliğine doğrudan bir müdahale niteliği taşımıştır. Sina'nın işgali Mısır'ın doğu sınırlarını savunmasız bırakırken, Kanal bölgesinin bombalanması ve ele geçirilmesi ülkenin en önemli ekonomik ve jeopolitik

varlığını tehdit etmiştir. Bu nedenle Süveyş Savaşı, yalnızca askerî bir operasyon değil, Mısır'ın toprak bütünlüğünü, ekonomik bağımsızlığını ve ulusal egemenliğini hedef alan kapsamlı bir baskı mekanizması olarak değerlendirilmiştir.

İsrail, Fransa ve İngiltere dışında bölgede kendi çıkarları doğrultusunda Mısır'ın hareket alanını sınırlayan iki temel aktör daha vardı: Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından ortaya çıkan Soğuk Savaş, ABD ile SSCB arasındaki ideolojik, siyasi ve askeri rekabetin küresel bir güç mücadelesine dönüşmesiydi. Ortadoğu bölgesinin enerji kaynakları, jeostratejik konumu ve Arap milliyetçiliğinin yükselişi, bölgeyi iki blok arasındaki nüfuz mücadelesinin yeni sahnesi hâline getirdi. Böylece 1950'lerin ortalarına gelindiğinde Mısır, ABD ile SSCB arasında yalnızca bir müttefik adayı değil, aynı zamanda iki süper gücün bölgedeki güç dengelerini şekillendirmek için yarıştığı merkezî bir aktöre dönüşmüştü. Bu iki gücün bölgedeki etkinliğini askeri darbeler ve müdahaleleri üzerinden inceleyen Öztürkcü (2017), 1950'li yıllarda ABD ve SSCB arasındaki ideolojik ve stratejik rekabetin Orta Doğu'daki politik istikrarsızlık üzerinde belirleyici rol oynadığını ortaya koymuştur. Warner (1991)'a göre 1956 Süveyş Krizi sürecinde ABD, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a karşı doğrudan askeri müdahale planlarına mesafeli bir tutum sergilemiştir. ABD, Mısır'ın Süveyş Kanalı üzerindeki ulusal egemenlik haklarını ve Nasır yönetiminin bağımsızlık arayışını göz önünde bulundurarak, Batılı müttefiklerini saldırgan adımlar atmamaları konusunda uyarmıştır. Warner, ABD'nin bu dönemde öncelikli olarak Soğuk Savaş stratejisini ve Orta Doğu'daki Sovyet etkisini sınırlamayı hedeflediğini vurgular; dolayısıyla Washington, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a karşı askeri müdahalesini diplomatik baskı ve ekonomik yaptırımlarla engellemeye çalışmıştır.

SSCB ise bölgede etkinliğini ABD'ye göre daha çok artırmıştır, bunun en temel sebeplerinden biri Mısır-Çek silah anlaşmasıdır. Nasır, 27 Eylül 1955'te iki ülke arasında silah anlaşması imzalandığını duyurmuştur (Özen ve Yeşilyurt, 2018: 116). Bu anlaşma SSCB'nin Orta Doğu'ya girmesini kolaylaştırmış ve aynı zamanda diğer aktörlerin de tepkisini çekmiştir. Fransa, Mısır'ın Batı'ya yüz çevirdiğini düşünerek ve aynı zamanda sömürgesi olan Cezayir'de Nasır yanlısı protestoların artması nedeniyle hem İsrail'e silah satması hem de Süveyş Krizi'ne dahil olması için yeterli bir gerekçe görmüştür. İsrail ise Mısır'ın silahlanmasını kendi varlığına doğrudan bir tehdit olarak görmekteydi. ABD ise daha çok bölgedeki barışı korumaya çalışmış ve Rus etkisini savaş yerine diplomasi yoluyla sınırlamayı amaçlamıştır (Skaggs, 2015: 50-68). ABD ve Sovyetler Birliği'nin ortak ve sert diplomatik baskısı ve Birleşmiş Milletler'in devreye girmesi sonucu, üç işgalci güç geri çekilmek zorunlu kalmış ve BM kararlarına uyarak 6

Kasım'da işgal ettikleri bölgelerden çekilmişlerdir (Arı, 2017: 257). Böylece, millileştirme kararıyla başlayan bu olay dizisi, Süveyş Krizi olarak tarihe geçmiştir.

4. Sonuç

1956 Süveyş Krizi, Mısır'ın egemenlik hakları ile ulusal çıkarlarının hem bölgesel hem de küresel düzeyde sınındığı bir döneme işaret etmektedir. Cemal Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararı, yalnızca ekonomik bağımsızlık ve devletin gelir kaynaklarını kontrol etme girişimi olarak değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda, Batılı güçlerin ve bölgesel aktörlerin stratejik çıkarlarını tehdit eden bir adım olarak algılanmalıdır. İngiltere ve Fransa, Mısır'ın bu hamlesini hem eski sömürgeci etkilerini kaybetme hem de bölgedeki jeopolitik üstünlüklerini yitirme riski olarak görmüş, dolayısıyla askerî ve diplomatik bir müdahale planlamışlardır. Bu müdahale, Mısır'ın sadece ekonomik bağımsızlığını değil, ulusal egemenliğini bütüncül biçimde hedef alan bir baskı mekanizması olarak ortaya çıkmıştır.

Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi, Mısır'ın uluslararası ticaret üzerindeki hâkimiyetini güçlendirme çabası olarak görülmüş ve buna karşılık İngiltere ve Fransa, İsrail ile iş birliği yaparak Mısır topraklarında stratejik noktaları ele geçirmiş ve kontrol altına almıştır. Port Said, Port Fuad ve kanal girişlerinin bombalanması ve işgal edilmesi, Mısır'ın teritoryal egemenliğine doğrudan bir saldırı niteliğindedir. Aynı zamanda, Sina Yarımadası'nın işgali, Mısır'ın doğu sınırlarını savunmasız bırakmış ve ülkenin askeri kapasitesinin sınırlandığını göstermiştir. Bu durum, egemenliğin sadece ekonomik değil, askerî ve güvenlik boyutlarının da ciddi biçimde tehdit altında olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Süveyş Krizi sırasında ABD ve SSCB'nin sürece müdahalesi, Mısır'ın siyasal bağımsızlığı üzerindeki baskının uluslararası boyutunu göstermektedir. ABD, Batılı müttefiklerini askeri adımlardan uzak tutmaya çalışırken, Sovyetler Birliği ise silah yardımı ve diplomatik destekle Mısır'ın bağımsız hareket alanını genişletme girişiminde bulunmuştur. Bu iki süper gücün bölgedeki nüfuz mücadelesi, Mısır'ın kendi siyasal kararlarını alma kapasitesini dolaylı yollardan sınırlamıştır. Böylece, Süveyş Krizi, yalnızca yerel veya bölgesel bir sorun olmaktan çıkarak, uluslararası güç dengeleri ve küresel diplomasiyle doğrudan ilişkili bir çatışmaya dönüşmüştür. Bu yönüyle Süveyş Krizi, Mısır'ın ulusal egemenliğinin ekonomik, askerî, siyasal ve teritoryal boyutlarda aynı anda hedef alındığı tarihsel bir kırılma noktası olarak değerlendirilmelidir.

Referanslar

- Arı, T. (2017). *Geçmişten günümüze Orta Doğu: Cilt 1*. Alfa Akademi Basım Yayım.
- Armaoğlu, F. (2023). *Filistin meselesi ve Arap-İsrail savaşları (1948–1988)*. Kronik Kitap.
- Atmaca, M. (2008). *Süveyş Kanalı'nın stratejik önemi ve Mısır ekonomisine katkısı* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü].
- Ateş, N., & Ulukaya, G. (2025). Jeopolitik açıdan Doğu Akdeniz: Mısır örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 998–1011.
- Bediz, D. (1951). Süveyş Kanalı'nın önemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9(3), 329–347.
- Bilgenoğlu, A. (2013). *İngiliz sömürgeciliğinin Mısır ve Sudan örneğinde karşılaştırmalı bir çözümlemesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgenoğlu, A. (2020). Sömürgeler çağında “kralın tacındaki elmas”: Hindistan'ın İngiliz sömürgeciliğindeki yeri ve önemi. *Apjir*, 4(3), 271–290.
- Çınar, T. (2012). Süveyş Kanalı: Büyük güçlerin çatışma alanı. *Altıncı Uluslararası Orta Doğu Semineri*, 393–414. Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi.
- Çolak, K. (2008). Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali ve tahliyesi (1798–1801). *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 10(2), 141–183.
- Karakoç, E., & Keskin, O. (2022). 1956 Süveyş Krizinin Mısır ile Türkiye'nin Orta Doğu politikalarına etkisi. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 59–68.
- Kılıçoğlu, M. E. (2021). 1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya etkisi. *Vakıv-İstisna-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 726–757.
- Kızıltoprak, S. (2004). Sudan question and Ottoman policies against the colonial powers in Eastern Africa. *Kul'tura narodov Prichernomor'ia*, 52(2), 152–159.

Mısır Hükümeti. (1956). *Law No. 285 of 1956 regarding the nationalization of the Universal Company of the Suez Maritime Canal*.

Özçelik, F., & Öztürk, M. (2021). İngiltere'nin Mısır'ı işgali ve "taçsız hükümdar" Lord Cromer'in Mısır idaresi (Eylül 1883–Mart 1907). *Fırat University Journal of Social Sciences*, 31(1), 477–494.

Özen, Ç., & Yeşilyurt, N. (2018). Fransız Dördüncü Cumhuriyeti'nde siyasal yapı ve dış politika: Süveyş Krizi'ne giden yolda Fransa'nın İsrail politikası. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 99–126.

Öztürkci, A. (2017). Soğuk Savaş'ın 1950'li yıllarda Orta Doğu'da yaşanan askeri darbelere etkileri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 373–394.

Skaggs, T. M. S. (2015). *The Czech-Egyptian arms deal of 1955: A turning point in Middle Eastern Cold War history* [Master's thesis, University of Louisville]. University of Louisville Institutional Repository.

Warner, G. (1991). The United States and the Suez Crisis. *International Affairs*, 67(2), 303–317.

Yeni Bir Jeopolitik Araç Olarak Doğal Kaynakların Silaha Dönüştürülmesi

Dudu Hilal Koç

Son yıllarda, dünya genelinde yaşanan çatışmalarda birçok yeni jeopolitik araç öne çıkmaktadır. Bu yenilikler kullanılan mühimmatlar ve çatışan aktörlerle ilgili olduğu kadar çatışmaların kapsamının genişlemesiyle de ilgilidir. Bu genişleme “doğal kaynakların silaha dönüştürülmesi” kavramını da içermektedir. Bu kavram uluslararası ilişkiler literatüründe giderek daha fazla görünür hale gelmiştir. Özellikle Ukrayna’daki savaşa birlikte bu kavram çok daha ön plana çıkmıştır. Bu süreçte değişik coğrafyalarda yaşanan çatışmalarda, farklı aktörlerin farklı doğal kaynakları bir tehdit unsuru olarak kullandığı yani bu kaynakları silaha dönüştürdüğü gözlemlenmiştir. Bu yazıda, söz konusu kaynakların özellikle Ukrayna Savaşı ile birlikte başlayan süreçte nasıl silaha dönüştürülerek birer jeopolitik araç haline getirildiği farklı örneklerle birlikte ele alınacaktır.

Petrol krizinin tarihi

Bu kaynaklardan birisi olan petrolün daha önce 1. Dünya Savaşı yıllarında ve 1956 Süveyş Krizi gibi birkaç farklı dönemde enerji krizine konu olduğu bilinmekle birlikte petrolün ciddi bir tehdit unsuru olarak ilk defa başarıyla kullanılması 1973 yılında ortaya çıkan petrol krizine denk gelmektedir (Yergin, 1995, ss. 172, 522; Lepetit, 2023). Yom Kippur Savaşı’nın devam ettiği bu dönemde petrol üreten Arap ülkeleri ortak bir karar alarak çıkarılan petrol miktarını her ay %5 azaltma kararı almışlardır (Yergin, 1995, s. 576). Buna ek olarak, İsrail’e askeri destek veren ABD ile petrol piyasasında önemli bir merkez olan Hollanda’ya karşı kapsamlı bir petrol ambargosu kararı alınmıştır. İlerleyen süreçte bu ambargo bazı Batı Avrupa ülkelerini ve Japonya’yı kapsayacak şekilde genişlemiştir (Painter, 2014, s. 190). Buradaki öncelikli amaç, devam eden savaşta İsrail’e giden yardımların önünü kesmek ve İsrail’i 1967 sınırlarına döndürerek Filistin’deki haksız toprak kayıplarını engellemek olmuştur. Bu ambargo ile dünyadaki petrol tedarik zincirinde önemli bir kriz yaşanmış, bunun sonucunda dünya genelinde ekonomik bir durgunluk yaşanmıştır. Bu petrol krizi yıllarca sürmese bile etkisinin hafızalarda yer ettiği bilinmektedir. 1979 yılındaki İran İslam Devrimi ise bir başka petrol krizine yol açmıştır. Bu iki petrol krizinin enerji jeopolitiği açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Avrupalı devletler, petrol tedarikinde Körfez ülkelerine olan bağımlılıklarının sürdürülebilir olmadığını görmüşlerdir (Yergin, 1995, s. 655). Özellikle Körfez ülkelerinin güvenilirliğini yitirmesiyle Sovyetler Birliği’nden doğal gaz ihracatı hızla önem kazanmıştır. (Yergin, 1995, s. 695).

Sovyetler Birliği'nden Avrupa'ya gerekleŒen doğal gaz ihracatı, Soğuk SavaŒ yıllarında Avrupa ve Sovyetler Birliği arasında bir yakınlama dönemini baŒlatmıŒtır (Toderi, 2023, s. 5). Bu bağlamda, 1970'li yıllardaki petrol krizleri enerji jeopolitiği için bir kırılma olarak ele alınmalıdır unk ortaya çıkan bu iliŒki biçimi Avrupa için yeni bir bağımlılık oluŒturmuŒtur. 1980'li yıllardan itibaren Avrupa endüstrisinin doğal gaza ve dolayısıyla Rusya'ya olan bağımlılığı giderek artmıŒtır (International Energy Agency, 2025). Üstelik bu bağımlılık, 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesine kadar azalmamıŒtır (Zachmann, Tagliapietra, McWilliams & Sgaravatti, 2022). Nitekim, bu bağımlılık da 2022 yılında Ukrayna'da Œiddetlenen savaŒla birlikte enerji tedarik zincirinde yeni bir krize neden olmuŒtur. Bu bağlamda, savaŒın etkilerini enerji krizi ve tahıl krizi olmak üzere iki boyutta ele almak gerekmektedir. Böylece Rusya'nın doğal kaynakları nasıl bir tehdit unsuruna dnüŒtrdđ detaylarıyla anlaŒılabilecektir.

Tahıl ve doğal gaz krizi nedeni olarak Ukrayna SavaŒı

Avrupa'nın doğal gaz bağlamında Rusya'ya olan bağımlılığı ikili iliŒkilerin görece daha iyi seyrettiği dönemlerde büyük bir sorun teŒkil etmese bile özellikle 2022 yılında Ukrayna'da Œiddetlenen savaŒla birlikte Avrupa'nın enerji güvenliğinde ciddi sıkıntılar ortaya ıkmıŒtır. Bu sıkıntıların sadece doğal gazla ilgili olmadığı göz ardı edilmemelidir. SavaŒın Œiddetlenmesiyle Avrupa Rusya'nın enerji ihracatındaki konumunu kullanarak doğal gaz, petrol ve kömür ithalatıyla ilgili ciddi kısıtlamalar getirmiŒtir (Falkner, 2023). Bu adımlarla Rusya'nın enerji gelirlerinin hedef alındığı açıktır. Bununla birlikte birçok ABlkesi kömürle alıŒan elektrik santrallerinin kapasitelerini artırmıŒ ve kapatılan nükleer santrallerin de açılması gündeme gelmiŒtir. Bu süreçte Avrupa'nın da bazı ikilemlerde kaldığı görülmektedir. Örneğin, Almanya önce bazı nükleer tesislerin kapanma tarihlerini ertelese de 2023 itibariyle Almanya'daki tüm nükleer tesisler kapatılmıŒtır. Buna karŒın Fransa ve bazı Avrupalkelerinde nükleer enerjiye daha fazla önem verildiği bilinmektedir. Fransa, söz konusu koŒullar altında nükleer enerjiden vazgeçmesinin mümkün olmadığını vurgulamaktadır (White, 2023). Hatta Fransa 2038 yılına kadar yeni nükleer tesislerin hizmete girmesini planlamaktadır. (Le Monde, 2025). Bu durum, Rusya'nın Ukrayna'yı iŒgaliyle baŒlayan süreçte Avrupa Birliği içerisinde ortaya çıkan derin fikir ayrılıklarını net bir Œekilde göstermektedir. BaŒka bir ifadeyle, Avrupa Birliği'nin Almanya ve Fransa gibi nde gelenlkeleri, enerji krizi gibi hayati bir konuda ortak bir grŒte buluŒmamıŒtır.

Diğer taraftan Rusya, savaŒın baŒından itibaren Ukrayna'daki eŒitli enerji üretim noktalarını hedef alarak devletin iŒlevsiz hale getirilmesini amalamıŒtır (Bonjour, Serra ve

Kosoy, 2026). Ayrıca, Avrupa'nın Rus doğal gazına olan bağımlılığını kullanmak yoluyla kendisine yönelik yaptırımlara cevap olarak Avrupa'ya olan doğal gaz akışında çeşitli nedenlerle kesintiler yapmış ve böylece küresel gaz fiyatlarını arttırmaya çalışmıştır. Bu adımlar, Ukrayna tarafından Avrupa'da doğal gaz üzerinden fiyat terörü yaratmak şeklinde nitelendirilmiştir (Reuters, 2022). Rusya'nın bu hamleleri sonucu savaşın başlamasından 6 ay sonra hem doğal gaz hem de kömür fiyatlarında ciddi artışların yaşandığı görülmüştür (Kılıç & Morrow, 2022). Barış görüşmelerinin ve arabuluculuk faaliyetlerinin sonuç vermemesiyle birlikte savaşın uzaması ve diğer bazı jeopolitik gelişmelerle birlikte enerji güvenliği Avrupa için bir sorun olmaya devam etmektedir.

Bununla birlikte Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle başlayan süreçte ortaya çıkan başka bir tedarik krizi de tahıl ihracatında yaşanmıştır. Bu noktayı ele alabilmek için özellikle savaşın iki ülke olarak Rusya ve Ukrayna'nın dünya tahıl arzındaki konumu bilinmelidir. Savaş başlamadan önce hem Rusya'nın hem de Ukrayna'nın buğday gibi birçok temel gıda ürününde dünyadaki en önemli tedarikçilerden olduğu bilinmektedir (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2022). Resmi verilere göre, 2017 – 2021 yılları arasında Rusya ve Ukrayna dünya genelindeki arpa, buğday ve mısır üretiminin %8,8'ini üstlenmiştir (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2021). Bu üretim hacmiyle bağlantılı olarak her iki ülke de dünyadaki tahıl üretiminde önde gelen ihracatçılardan olmuşlardır (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2023). Resmi veriler, 2020'de 2022'ye kadar geçen sürede temel gıda maddelerinde fiyatların sürekli arttığı göstermektedir (FAO, 2022). Bu durum, savaşın başlamasından önce enerji arzında olduğu gibi tahıl güvenliğinin de potansiyel risklerden biri olarak görüldüğünü desteklemektedir.

Savaşın başlamasından itibaren Ukrayna'nın limanlardaki tahıl depolarının sıklıkla Rus saldırılarına maruz kaldığı, böylece hem depolanan tahılın hem de ihracat altyapısının Rusya tarafından direkt hedef alındığı sıklıkla uluslararası basında yer almıştır (Polityuk, 2023). Böylece Rusya, Ukrayna'yı geniş çaplı bir ablukaya almaya çalışmıştır. Bu adımlar, tedarik zincirinde önemli aksaklıklar yaratmıştır ve tahıl krizi endişelerinin neden olduğu ihracat kısıtlamaları tahıl fiyatlarını olumsuz etkileyerek özellikle buğday fiyatlarının zirveye ulaşmasına neden olmuştur (FAO, 2022). Savaşın başlangıcından itibaren Rusya, Ukrayna tahılının dünyaya açılmasını engelleyerek birden fazla stratejik hedef amaçlamıştır. Bu amaçlar, Ukrayna'nın önemli bir gelir kaynağının kesilmesi ve dünyadaki tedarik zincirini etkileyerek fiyatlar üzerinde doğrudan etki yapmak olarak sıralanabilir. Bu yönüyle Rusya, tahıl arzındaki kilit konumunu kullanarak savaşı bir kez daha askeri çatışma alanının dışına taşımıştır

(Arghiroiu, Bobeică, Beciu, & Mann, 2025, s. 2). Bu durumdan dünyadaki her bölgenin aynı ölçüde etkilenmediğini vurgulamak gerekir. Özellikle Afrika hem iklim hem de ekonomik olarak görece dezavantajlı bir durumdadır. Dahası bölge ülkelerinin tahıl tedarikinde büyük ölçüde Rusya ve Ukrayna'ya bağlı olduğu da bilinmektedir (FAO, 2022). Afrika'nın tahıl konusunda büyük oranda savaştan iki ülkeye bağlı olması buradaki krizi daha çok büyütüştür. Bu yazının ana konusu olmamakla birlikte iklim kriziyle özellikle Afrika'daki ve benzer koşullardaki bölgelerde tahıl krizi endişesini arttırdığı da unutulmamalıdır.

2022'de Türkiye'nin girişimiyle üzerinde anlaşmaya varılan Tahıl Koridoru Anlaşması ile tahıl krizi endişesi bir süre azalsa da 2023 yılında Rusya'nın anlaşmadan çekilmesiyle bu endişe özellikle söz konusu dezavantajlı ülkeler için tekrar yükselmiştir (Anadolu Ajansı, 2023). Rusya ise bu aşamada tahıl tedarik zincirindeki gücünü tekrar bir jeopolitik araca çevirerek bu krizden en çok etkilenen Afrika ülkelerine ücretsiz tahıl tedarik edeceğini açıklamıştır (Euronews Türkçe, 2023). Rusya bu açıklamalarla sorunun kendisinden kaynaklanmadığını, tam tersine Rusya'nın küresel bir soruna çözüm getiren bir aktör olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere, Ukrayna'da şiddetlenen çatışmayla birlikte Rusya gıda kaynaklarını tıpkı enerji kaynakları gibi önemli bir silaha çevirmiş ve bir baskı unsuru olarak kullanmıştır.

Gıda kriziyle karşı karşıya kalan ülkelere birisi olarak Lübnan ele alınabilir. Kırılgan bir devlet yapısına sahip olan ülkede 2020 yılında Beyrut'ta yaşanan liman patlaması ülkenin tahıl depolarına büyük zarar vererek ülkeyi ciddi bir açlık kriziyle karşı karşıya bırakmıştır (Tschunkert & Bourhous, 2022). Ukrayna'da başlayan savaş ise ülkenin gıda krizini derinleştirmiştir. Ancak bu krizin sadece Lübnan'ı değil Ortadoğu ve Afrika'daki kırılgan devlet yapısına sahip tüm ülkeleri vurduğu söylenebilir. Bu da gıdanın jeopolitik mücadelede bir silaha dönüştürülmesinin etkisinin ülkelerin siyasi ve ekonomik yapılarıyla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Savaşın başlamasından itibaren geçen 4 yıllık süreçte yükselen enerji ve gıda krizleri göstermektedir ki hem Batı hem de Rusya, doğal kaynakları birer siyasi baskı unsuru olarak kullanmıştır. Ancak bunun insanlar üzerinde derin etkileri olmuştur.

Modern dönemin açlık krizleri

Başka bir çatışma alanı olarak Filistin ele alınabilir. Zira derin gıda ve enerji krizleriyle karşılaşılacak başka bir yer ise Gazze olmuştur. 7 Ekim 2023 sonrası İsrail saldırıları sivilleri doğrudan hedef alırken diğer bir yandan da Gazze ağır bir ablukaya maruz kalmıştır. Çatışmaların 2023 yılında şiddetlenmesinden beri İsrail yönetiminin Gazze Şeridi'nde suya ve

gıdaya ulaşımı zorlaştırmak için insani yardımları engellediği ve elektrik altyapısını kullanılamaz hale getirdiği bilinmektedir. Üstelik insani yardıma izin vermeyi de Hamas'ın rehinaleri serbest bırakması gibi şartlara bağlamıştır (Human Rights Watch, 2023).

Açlığı bir silaha dönüştüren İsrail'in, sivil halkı yiyecek ararken hedef aldığı BM raporlarına yansımıştır (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2025). Bu belgelerde İsrail'in gıdayı silaha dönüştürmesinin var olan insani durumu daha da kötüleştirdiği ve sivilleri hedef almanın bir savaş suçu olduğu belirtilmektedir. Uluslararası resmi kurumlarca da doğrulandığı şekilde yakın dönemde başta gıda ve su olmak üzere temel yaşam ihtiyaçları Gazze'de birer jeopolitik araca dönüştürülmüş ve kitleler üzerinde birer tehdit unsuru olarak kullanılmıştır. Böylece Gazze'deki çatışmalar silahlı boyutun ötesine geçmiştir.

Bu örneklere ek olarak, Sudan ve Nijerya gibi silahlı çatışmanın yaşandığı ve kırılğan devlet yapılarının olduğu birçok ülkede benzer şekilde gıdaya ve suya ulaşımın silahlı çatışmaların bir parçası haline geldiği görülmektedir (Werz, Gavin & Scheffer, 2025).

Körfezde yükselen yeni enerji krizi

Son aylarda ortaya çıkan başka bir enerji krizi ise İran ve ABD/İsrail arasında devam eden savaşa bağlı ortaya çıkmıştır. İran'ın Hürmüz Boğazını kapatması, haftalardır devam eden bir enerji krizine yol açmıştır. Bu noktada Hürmüz Boğazı'nın ekonomik anlamda önemini bilmek gereklidir. Hürmüz Boğazı çevresindeki petrol ve doğal gaz rezervleri dünyadaki rezervlerin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır (Abis, 2026). Ancak özellikle İran'ın doğal gaz ve petrol ihracatı çıkardığı petrol ve doğal gaz miktarına kıyasla oldukça düşüktür. Bununla birlikte, İran'ın ihracat yaptığı ülkelerin çok çeşitli olmadığı ve özellikle son 10 yıldır Çin'e yoğunlaştığı bilinmektedir (Hache, 2026). Dolayısıyla 2025'in yaz aylarından beri Körfez bölgesinde şiddetlenen çatışmaların neden olduğu endişeler özellikle Batılı ülkeler açısından İran petrolünden değil Hürmüz Boğazı'nın kapanma riskiyle ilişkilidir. 2025 verilerine göre dünyadaki günlük petrol tüketiminin yaklaşık %20'si Hürmüz Boğazı üzerinden dünyaya dağıtılmıştır (Hache, 2026). Bundan daha önce ele aldığımız Ukrayna örneği gibi İran'daki savaş da özellikle doğal gaz ve petrol fiyatları üzerinde olumsuz bir etkiye sebep olmuştur. Hem 2025 yılında gerçekleşen 12 Gün Savaşı hem de geçtiğimiz aylarda tekrar yaşanan ABD saldırıları enerji fiyatlarını yükseltirken Avrupa'yı tekrar bir enerji kriziyle karşı karşıya bırakmıştır.

Bunlara ek olarak, 24 Şubat'ta ABD'nin İran'a saldırmasından sonra İran da Körfez bölgesindeki birçok hedefe saldırı düzenlemiştir. Bu saldırıya uğrayan hedeflerin arasında

Suudi Arabistan ve Katar gibi önemli petrol ihracatçısı ülkelerin petrol üretim tesislerinin olması da tedarik zincirinde yeni krizlere yol açmıştır. Bu saldırıların sonuçlarını iki boyutlu görmek mümkündür. Öncelikle, bu saldırılar enerji fiyatlarında yükselişe neden olmuştur. İran ile yakın ilişkilere sahip Rusya'nın bu fiyat artışından memnun olduğu ileri sürülebilir (Johnson, 2026). Zira, daha önce bahsedildiği gibi Rusya Ukrayna Savaşı'nın devam ettiği bu süreçte petrol ve doğal gaz fiyatlarını arttırmayı hedeflemiştir. Bu fiyat artışının sonucu olarak da savaşı başlatan taraf olarak ABD ve İsrail'in tüm dünya kamuoyunda şiddetli eleştirilerle karşılaşmıştır. Bu eleştiriler şimdiye kadar ABD ve İsrail üzerinde ciddi bir caydırıcılığa sebep olmamakla birlikte savaşın etkilerinin geniş bir coğrafyada hissedildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca, yoğun saldırılar altında İran'ın tüm Körfez bölgesinde yoğun saldırılar yapabilmesi İran'ın askeri direncini göstermektedir ki bu da savaşın kısa sürede sonlanmayacağına işaret etmektedir. Bu durumda var olan enerji krizinin kısa sürede ortadan kalkmayacağı ve milyonlarca insanı etkilemeye devam edeceği de açıktır.

İran, bu saldırılarla birlikte jeopolitik gücünü kullanarak Hürmüz Boğazı'nı gemi trafiğine kapatmıştır. Bu durum çok önemli bir ticaret yolunun kapanması demektir. Böylece İran, Avrupa'nın enerji konusundaki kırılganlığını kullanarak ABD ve İsrail üzerinde ciddi bir baskı yaratmıştır. İran'ın bir başka yakın ilişkilere sahip olduğu Çin ise bu savaşın başından itibaren Hürmüz Boğazı'nın kapanmasını kendi çıkarlarına ters bularak ateşkesin en kısa sürede sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bunun nedeni olarak da Çin'in ithal ettiği petrol ve LNG'nin önemli bir kısmının Hürmüz Boğazı'ndan geçtiği bilinmektedir. Bununla bağlantılı olarak Trump da savaşın büyük kaybedeni olarak Çin'i göstermiştir (Bordoff & Downs, 2026). İran'ın ABD'nin tüm tehditlerine rağmen Hürmüz Boğazı'nı kapatması ve geçen gemileri hedef alması enerji krizini sürdürmüştür. Böylece Hürmüz Boğazı çevresinde yaşanan krizle birlikte İran ve ABD/İsrail arasındaki savaş da çatışma sahasının dışına çıkmıştır. Diğer örneklerde olduğu gibi petrolün ve doğal gazın savaşan aktörler tarafından birbirlerine karşı birer silaha ve baskı aracına dönüştüğü görülmektedir.

Bu süreçte transatlantik ilişkilerinde yeni fikir ayrılıkları yaşadığı da unutulmamalıdır. Trump özellikle Hürmüz Boğazı'nın kapanması yüzünden yaşanan krizde NATO'nun ve Hürmüz Boğazı üzerinden ticaret yapan diğer ülkelerin askeri güç göndererek Hürmüz Boğazı'nın açılması konusunda rol almaları gerektiğini belirtmiştir (Murray, 2026). Ancak birçok NATO ülkesinin buna sıcak bakmadığı ileren günlerde açığa çıkmıştır. Bu da Trump'ın NATO'ya yönelik var olan eleştirilerini tekrar açığa çıkarmıştır. Trump'ın her iki

başkanlık döneminde de transatlantik ilişkilerin kötüleştiği bilinmekle birlikte, Hürmüz Boğazı yüzünden çıkan enerji krizinin bu ilişkiler üzerindeki baskıyı arttırdığı da vurgulanmalıdır.

İran ise Hürmüz Boğazı'nın kapatılması yüzünden uluslararası hukuku çiğnediği gerekçesiyle eleştirilmektedir. İran ise kendisine yöneltilen tüm suçlamalara karşı boğazı herkese değil sadece düşmanlarına kapattıkları şeklinde bir açıklama yapmıştır (Shankar, 2026). Bu açıklamaya göre boğazdan geçmek isteyen gemilerin İranlı yetkililere haber vererek gösterilen rotaları izlemesi gerekmektedir. İran'ın mart ayından beri gemilerin güvenli geçişi karşısında bir ücret topladığı belirtilmektedir. Ancak gemilerin ödemesi gereken ücreti daha önemli yapan bir nokta ise İran'ın ödemeleri yuan cinsinden kabul etmesidir. Bu durumda İran, ABD'nin yükselen Çin tehdidi karşısındaki endişelerini kullanmaktadır. Böylece İran, jeopolitik gerginlikleri kullanarak diplomatik olarak kendisini güçlendirmekte ve devam eden gerginlikleri kendi lehine kullanmaktadır. Uzun yıllardır ABD'nin dolar sayesinde başta petrol piyasasında kurduğu tahakküm göz önüne alınırsa, İran'ın yuan hamlesini sadece bir ekonomik kazanç olarak yorumlamak yetersiz kalacaktır (Sharp, 2026). Bu adım, sadece devam eden savaş için değil bu savaştan sonra da ABD'nin uğraşmak zorunda kalacağı bazı sorunları hatırlatmaktadır. Yükselen Çin'in, özellikle Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte güçlenen ABD hegemonyasına yönelik bir tehdit oluşturduğu bilinmektedir. İran da bu tehdidi kullanarak, petrol üzerindeki dolar hakimiyetini kırmaya yönelik önemli bir adım atmıştır. Benzer bir hamleyi Rusya'nın Ukrayna Savaşı sonrasında ihracat ödemelerini ruble cinsinden almaya karar vererek yapmıştır. Bu iki örnek de yükselen krizler karşısında ABD dolarına karşı alternatif ödeme altyapılarının oluşması bakımından önemlidir (Sharp, 2026).

Enerji krizi gölgesinde devam eden savaşta 8 Nisan'da Pakistan öncülüğünde İran ve ABD'nin geçici bir ateşkeste anlaşması üzerine Hürmüz Boğazı için yeni beklentiler doğmuştur. Kalıcı ateşkes için görüşmeler sürerken 12 Nisan'da ABD'nin İran limanlarına abluka kararını açıklaması ise gerilimi yükseltmiştir. İlerleyen günlerde İran, Hürmüz Boğazı'nın gemi trafiğine açıldığını belirtmesine rağmen ABD'nin abluka kararı ile ateşkesi ihlal ettiğini ileri sürerek boğazın tekrar gemi trafiğine kapatıldığını açıklamıştır (Bozğun, 2026). Ateşkes devam ederken tarafların karşılıklı olarak gemilere müdahale etmeye devam ettiği de bilinmektedir. Geçtiğimiz günlerde İran, kalıcı ateşkes için 2.tur görüşmelere ilişkin bir planının bulunmadığı belirtmiş, diğer taraftan Trump ise İsrail ve Lübnan arasında nisan ayında varılan geçici ateşkesin üç hafta uzatıldığını açıklamıştır. Bu bölgedeki gerilimin düşmesi açısından önemli olsa da İsrail'in Lübnan'ın güneyinde hala askeri varlığını sürdürdüğü bilinmektedir (Çopur, 2026). İçinde bulunulan süreçte İran ve ABD ateşkesinin

geleceğine dair belirsizlikler ise varlığını korumaktadır. Özellikle son açıklamalarla ABD, Hürmüz Boğazı'nda mayın döşeme girişiminde bulunan kuvvetlerin hedef alınacağı ve ABD'nin bölgedeki ablukasını başka bir uçağın da bölgeye gönderileceği açıklandı (Çopur, 2026). Tüm bu açıklamalar ateşkesin geleceği hakkındaki belirsizleri arttırırken barış ihtimallerini azaltmaktadır. Bu durumun bölgedeki enerji krizini derinleştirilmesi beklenmektedir.

Böylece Filistin'den İran'a sıçrayan krizle birlikte Ukrayna'dan sonra ciddi ikinci bir enerji krizi de ortaya çıkmıştır. Bu kriz de ele alınan diğer örnekler gibi savaştan doğrudan etkilenmeyen toplumları da savaşın sonuçlarıyla karşı karşıya bırakmıştır. İran örneği de diğer örnekler gibi doğal kaynakların birer jeopolitik araca dönüştüğünün göstergesidir. Savaşın tarafları olarak ABD ve İran hem askeri saldırıları ile hem de ticaret yollarına kurdukları ablukalarla başta petrol olmak üzere çeşitli kaynakları karşı tarafa bir baskı aracı olarak kullanmaktadır.

Sonuç olarak, çeşitli örneklerde ele alındığı gibi hem çeşitli yaşamsal kaynaklar son dönemde giderek birer silaha dönüştürülmektedir. Bu kaynakların jeopolitik gerilimlerde araçsallaştırılmasıyla krizlerin çok daha geniş bölgelerde hissedildiği görülmektedir. Bu krizlerin nasıl evrileceği ve ülkelerin bununla nasıl mücadele edeceği de önümüzdeki yıllarda uluslararası kurumların gündemlerinde önemli bir yer tutacaktır.

Referanslar

- Abis, S. (2026, March 5). Ormuz: petit détroit, grandes secousses. IRIS.
- Ambrose, J. (2023, November 29). *Ukraine war has marked a turning point in Europe's gas consumption, says IEA. The Guardian.*
- Anadolu Ajansı. (2022, 28 Haziran). BM, Rusya-Ukrayna savaşının Karadeniz'deki ticaretin önünü tıkadığını açıkladı. Anadolu Ajansı.
- Anadolu Ajansı. (2023, 13 Kasım). BM Genel Sekreteri Guterres, Karadeniz Tahıl Girişimi'nin küresel gıda güvenliğini ilerletti. Anadolu Ajansı.
- Anadolu Ajansı. (2026, March 13). İran ordusu: İsrail'in Hayfa kentindeki petrol rafinerilerine füze saldırısı düzenlendi. Anadolu Ajansı Enerji Terminali.
- Arghiroiu, G. A., Bobeică, M., Beciu, S., & Mann, S. (2025). From crisis to resilience: A bibliometric analysis of food security and sustainability amid geopolitical challenges. *Sustainability*, 17(18), 8423.
- Bordoff, J., & Downs, E. (2026, March 6). *How the Iran war could consolidate China's energy dominance. Foreign Policy.*

Boute, A. (2022). Weaponizing energy: Energy, trade, and investment law in the new geopolitical reality. *American Journal of International Law*, 116(4), 740–751.

Bonjour, J., Serra, S., & Kosoy, B. (2026, February 9). La guerre de l'énergie a déjà commencé en Ukraine: Pourquoi l'Europe a tout intérêt à développer le stockage thermique. *The Conversation*.

Bozğun, M. Y. (2026, April 22). ABD/İsrail-İran savaşında ateşkes süreci ve müzakereler [İnfografik]. *Anadolu Ajansı*.

Çopur, H. (2026, April 24). *Trump, İsrail ile Lübnan arasındaki ateşkesin 3 hafta uzatılacağını açıkladı*. *Anadolu Ajansı*.

Çopur, H. (2026, April 24). *Pentagon'dan İran limanlarına yönelik deniz ablukasının "gerektiği kadar süreceği" mesajı*. *Anadolu Ajansı*.

Euronews Turkce. (2023, 17 Kasım). Rusya, Putin'in söz verdiği bazı Afrika ülkelerine ücretsiz tahıl sevkiyatına başladı. *Euronews Turkce*.

Favas, M. (2026, March 3). The nightmare war scenario is becoming reality in energy markets. *The Economist*.

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2023). *The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the war in Ukraine*. *FAO*.

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2022). *The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the current conflict*.

Hache, E. (2026, March 2). Le conflit en Iran fait ressurgir la peur des conséquences d'un blocage du détroit d'Ormuz sur l'économie mondiale. *IRIS*.

Human Rights Watch. (2023, December 18). Israel: Starvation used as weapon of war in Gaza. *Human Rights Watch*.

International Energy Agency. (2025). *Anatomy of a natural gas crisis*. In *Gas market lessons from the 2022–2023 energy crisis*.

Johnson, K. (2026, March 2). US war in Iran: Energy markets, oil, natural gas, Qatar LNG, Hormuz. *Foreign Policy*.

Kalmykov, A. (2026, March 8). Hürmüz Boğazı krizinde Batı zarar görürken Rusya nasıl kazanacak? *BBC News Türkçe*

Kılıç, Z. B., & Morrow, S. (2022, August 25). Rusya-Ukrayna savaşı ile Avrupa'da doğal gaz fiyatı yüzde 127,6, kömür fiyatı yüzde 96 arttı. *Anadolu Ajansı*.

Laurent, J. (2022, March 4). Enjeux énergétiques de la guerre en Ukraine : Les enjeux financiers de la sécurité énergétique de l'UE face à la Russie [Interview]. IRIS.

Le Monde. (2025, 17 mars). *Nucléaire : l'Élysée évoque « une première mise en service » des réacteurs EPR2 d'ici à 2038, au lieu de 2035.*

Lepetit, M. (2023, October 6). Lors de la guerre du Kippour fut brandie, pour la première fois avec succès, “l’arme du pétrole”. Le Monde.

Marhold, A.-A. (2023). Towards a ‘security-centred’ energy transition: Balancing the European Union’s ambitions and geopolitical realities. *Journal of International Economic Law*, 26(4), 756–769.

Murray, S. (2026, April 10). Trump’tan NATO’ya Hürmüz Boğazı ultimatomu: “Birkaç gün içinde” yeniden açılsın. Euronews.

Noël, P., & Kropatcheva, E. (2023). Between energy crisis and Cold War tensions: How an incohesive European Community saved the Siberian gas pipeline (1980–1985). *Journal of Energy History*, (2).

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). (2025, June 24). “Weaponization of food in Gaza” as over 400 Palestinians have been killed seeking aid. United Nations.

Ömür Uylaş, H. (2026, 9 Mart). Hürmüz Boğazı'ndaki gelişmeler yeni koridor önerilerini gündeme getirdi. Anadolu Ajansı.

Painter, D. S. (2014). Oil and geopolitics: The oil crises of the 1970s and the Cold War. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 39(4), 186–208.

Polityuk, P. (2023, August 23). *Russia attacks grain facilities at Ukrainian Danube River port.* Reuters.

Rende, M. (2025, 13 Ağustos). Suriye'nin parçalanma sürecinde gözden kaçan su jeopolitiği. Ekonomi Gazetesi.

Reuters. (2022, July 26). *Ukraine’s Zelenskiy: Russia using gas prices to terrorise Europe.* Reuters.

Sağlam, M. (2026, March 1). Hürmüz kısılacında küresel enerji jeopolitiği ve Türkiye. TEPAV.

Shankar, P. (2026, April 23). *How Iran raised Hormuz stakes by capturing ships.* Al Jazeera.

Sharp, A. (2026, April 7). *The Iran war will end with a Hormuz toll booth.* Foreign Policy.

Toderi, D. (2024). Between Energy Crisis and Cold War Tensions: How an Incohesive European Community Saved the Siberian Gas Pipeline (1980-1985): *Revue d’Histoire de l’Énergie*, N° 11(2), 1d-16.

Tschunkert, K., & Bourhrous, A. (2022, April 4). _War in the breadbasket: The impacts of the war in Ukraine on food security and stability in Lebanon_. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI).

Werz, M., Gavin, M., & Scheffer, D. J. (2025, October 15). How food is being used as a weapon in Gaza, Sudan, and Ukraine [Video]. Council on Foreign Relations.

White, S. (2023, March 1). France mounts battle for nuclear energy in Europe. Financial Times.

Yergin, D. (1995). *Petrol: Para ve güç çatışmasının epik öyküsü* (K. Tuncay, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yergin, D. (2023, October 16). *The 1973 oil crisis: Three crises in one—and the lessons for today*. Center on Global Energy Policy.

Zachmann, G., Tagliapietra, S., McWilliams, B., & Sgaravatti, G. (2022, January 27). *Can Europe survive painlessly without Russian gas?* Bruegel Blog.

Orta Asya’da Hidropolitik Güvenlik ve Bölgesel Güvenlik Kompleksi: Sınır Aşan Suların Stratejik Geleceği

Dilafruz Ruzimuratova

1. Giriş

Orta Asya’da sınıraşan suların yönetimi, 1991 yılındaki bağımsızlık süreçlerinden bu yana bölge devletlerinin ulusal güvenlik stratejilerinin ve rejim bekalarının merkezinde yer almaktadır. Bölge, tarihsel olarak yukarı havza devletlerinin (Tacikistan ve Kırgızistan) kış aylarındaki hidroelektrik potansiyeli ile aşağı havza devletlerinin (Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan) yaz aylarındaki tarımsal sulama ihtiyaçları arasındaki asimetric bağımlılık üzerine inşa edilmiştir. Ancak 21. yüzyılın ilk çeyreği itibarıyla bu denge; hızlanan iklim değişikliği, demografik baskılar ve tek taraflı altyapı projelerinin yarattığı sistemik değişiklikler nedeniyle sürdürülemez bir noktaya gelmiştir. 1992 Almatı Anlaşması ve Bölgesel Su Koordinasyon Komisyonu (ICWC) kotaları gibi Sovyet sonrası kurumsal yapılar, değişen hidro-politik gerçeklikler karşısında bir kurumsal erozyon sürecine girmiştir.

Bölgedeki su stresinin boyutları, bilimsel verilerle sabitlenmiş fiziksel bir daralmaya işaret etmektedir. Son 40 yılda Orta Asya’da kişi başına düşen yıllık su miktarı 8.400 m³’ten 2.500 m³ seviyesine gerilemiştir. Birleşmiş Milletler sınıflandırmasına göre bu rakamın 2030 yılına kadar “su kıtlığı” eşiği olan 1.700 m³’ün altına düşeceği öngörülmektedir. Özbekistan özelinde su açığının 2030 yılına kadar yıllık 7 milyar m³, 2050 yılına kadar ise 15 milyar m³ seviyesine ulaşması beklenmektedir. Bu daralma, bölge nüfusunun 2050 yılına kadar 100 milyona ulaşacağı öngörüsüyle birleştiğinde (Prniyazova et al., 2025), suyun teknik bir kaynak yönetiminden çıkarak bir “Yüksek Politika” (High Politics) ve “Güvenikleştirme” (Securitization) unsuru haline gelmesine neden olmuştur.

Bölgesel güvenlik dinamiklerini sarsan en kritik değişkenlerden biri, Afganistan’daki Taliban yönetiminin hızla ilerlettiği Kuştepe Kanalı projesidir. Yaklaşık 285 km uzunluğunda olan (Ganguly, 2024)ve Amu Derya akışının yıllık ortalama 10 milyar m³’ünü çekme kapasitesine sahip olan bu kanal, aşağı havza devletleri akış miktarında %15 ile %30 dolaylarında bir daralma riski barındırmaktadır (Ubaydullayeva, 2025). Eş zamanlı olarak, yukarı havzada Tacikistan’ın 335 metre yüksekliğindeki Rogun Barajı ve Kırgızistan’ın Kambarata-1 projeleri, bölgedeki enerji-su takası dengesini kökten değiştirecek stratejik hamleler olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Kazakistan’ın güney bölgelerinin tarımsal su ihtiyacının %98’inin Sır Derya ve Amu Derya havzalarına bağımlı olması, krizin bölgesel ölçekteki boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Bu çalışma, Orta Asya'yı Barry Buzan ve Ole Waever tarafından kavramsallaştırılan “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kuramı” (RSCT) üzerinden bir bütün olarak ele almaktadır. Kuram, bölgedeki devletlerin güvenlik sorunlarının birbirlerinden bağımsız analiz edilemeyecek derecede iç içe geçtiğini savunmaktadır. Bu çalışma şu temel araştırma sorusuna odaklanmaktadır: İklim kaynaklı su stresi ve tek taraflı altyapı projelerinin yarattığı sistemik yapılar karşısında Orta Asya, bölgesel istikrarını nasıl muhafaza edebilir? Bu çerçevede 2050 vizyonunun temel alınması, kronolojik bir tercihten ziyade hidro-klimatolojik ve sosyo-demografik verilerin işaret ettiği bir sistemik stres eşiği olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli raporları, Orta Asya'daki buzul kütlelerinin %50 ila %80'inin bu tarihe kadar eriyeceği yönünde öngörü sunarak, nehir rejimlerinde kalıcı bir kırılma riskine dikkat çekmektedir (IPCC, 2023). Eş zamanlı olarak, bölge nüfusunun 2050 yılında 100 milyon barajını aşacağı gerçeği (United Nations, 2024), kişi başına düşen su miktarını ‘mutlak kıtlık’ eşiği olan yıllık 1.000 m³ seviyesinin altına düşürmektedir (Falkenmark, 1989). Bu fiziksel daralma, bölge devletlerinin ulusal kalkınma stratejilerinde 2050 yılının hem en büyük sistemik risk hem de bölgesel iş birliği için nihai bir test sahası olarak konumlandırılmasına yol açmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve ve Kurumsal Miras: Bölgesel Güvenlik Kompleksi (RSCT)

Orta Asya'nın hidro-politik durumu, coğrafi determinizm ile siyasi irade arasındaki dinamik gerilimin kesişme noktasında yer almaktadır. Bu sahada karşılıklı bağımlılık olgusu, hem yapısal bir kısıtlayıcı hem de hayati bir varoluşsal gereklilik arz eden *sui generis* bir nitelik sergiler. Bölgenin bir “Güvenlik Kompleksi” olarak tanımlanmasındaki temel unsur ise devletlerin ulusal güvenlik algılarının nehir havzalarının fiziksel sınırlarıyla örtüşmemesidir. Bu durum sınırları aşan, kaçınılmaz bir karşılıklı bağımlılık örüntüsü inşa etmektedir. Dolayısıyla hidro-politik, yalnızca bir doğal kaynak yönetimi değil; aksine egemenlik iddialarının, kimlik inşasının ve bölgesel hiyerarşinin kesintisiz bir biçimde yeniden üretildiği ontolojik bir rekabet alanıdır (Lake & Morgan, 1994). Nitekim nehir deşarjı ve akış doğrultusu üzerindeki her türlü teknik müdahale, bölgenin anarşik sisteminde doğrudan bir güç kayması olarak kodlanmaktadır. Bu algısal zemin, iş birliği amaçlı kurumsal altyapıyı sürekli bir sistemik stres altında bırakmaktadır.

Tarihsel bir perspektifle bakıldığında, havzadaki su krizinin kökenlerinin sadece Sovyet sonrası jeopolitik boşluğa indirgenemeyeceği anlaşılmaktadır. Krizin temeli, suyun modernleşme paradigmasının ideolojik bir enstrümanı olarak araçsallaştırılmasına dayanmaktadır. Sınıraşan suların yönetimi, rasyonel aktörlerin karşılıklı stratejik hamlelerini rasyonel bir süzgeçten geçirdiği karmaşık bir oyun teorisine dönüştürmektedir (Morrow, 1994).

İklim temelli kısıtlayıcı faktörler ve demografik yapılar, günümüzde bu süreci pozitif toplamı bir ortaklık zemininden belirgin bir biçimde uzaklaştırmıştır. Mevcut konjonktürde her bir aktörün yalnızca kendi kaybını minimize etmeye öncelik verdiği savunmacı bir politikaya geçilmiştir. Bölgesel kurumların (IFAS, ICWC) sergilediği fonksiyonel olarak işlevsiz kalması, yalnızca teknik kapasite eksiklikleriyle açıklanamaz. Bu durum, devletlerin mutlak egemenlik doktrininden taviz verme konusundaki yapısal dirençlerinin doğrudan bir yansımasıdır (Litfin, 1999).

“Ekolojik-Jeopolitik Sınırlar” olarak ifade edilen yapıya göre, suyun denetimini bölgesel istikrarın birincil güvencesi olarak konumlandırmaktadır (Danilov-Danilyan et al., 2020). Sonuç itibarıyla Orta Asya’daki bu hidro-politik açmaz, teknik bir mühendislik hatasından ziyade; güvenliğin askeri, ekonomik ve çevresel boyutlarının birbiriyle kesiştiği kompleks bir sistemik kriz olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu kuramsal çerçeve, suyun nasıl bir güvenlikleştirme nesnesine dönüştüğünü anlamak adına gereklidir. Aynı zamanda mevcut kurumsal mekanizmaların, yoğun sistemik basınç altında neden yapısal bir tıkanıklık yaşadığını açıklayan makro bir perspektif sunmaktadır.

2.1.Güvenikleştirme Kavramı ve Hidro-İkilem: Teknik Yönetimden Yüksek Politikaya Geçiş

Kopenhag Okulu tarafından literatüre kazandırılan güvenlikleştirme kuramı, özünde teknik bir yönetim nesnesi olan suyun, siyasi öznelerce varoluşsal bir tehdit olarak yeniden kurgulanması sürecini tanımlar. Bu paradigma değişimiyle birlikte su, rasyonel yönetim süreçlerinden kopararak olağanüstü tedbirlerin meşrulaştırıldığı bir siyasal alana çekilmektedir (Buzan et al., 1998). Orta Asya çerçevesinde suyun güvenlikleştirilmesi, özellikle yukarı havza devletlerinin devasa baraj projelerini ulusal beka ve enerji bağımsızlığı söylemleriyle özdeşleştirmesiyle uç bir noktaya taşınmıştır. Mevcut durum, suyun niceliksel varlığından ziyade, kaynağın denetimi vasıtasıyla bir “güç yansıtma” aracına dönüşmesi sonucunu doğurmuştur (Zeitoun & Warner, 2006).

Suyun bu denli yüksek politika alanına evrilmesi, taraflar arasında kronik bir “Hidro-İkilem” yaratmaktadır. Bir aktörün enerji güvenliğini arttırma yönündeki her hamlesi, komşu devlet tarafından doğrudan gıda güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır (Siegfried et al., 2012). Söz konusu durum, Özbekistan ve Tacikistan arasındaki tarihsel gerilimlerde somut bir karşılık bulmuş; su yönetimi teknik bir prosedür olmaktan çıkıp diplomatik bir pazarlık kozuna indirgenmiştir. Rus literatüründe bu kilitleme, bölgesel istikrarın hassas su dengelerine endekslendiği “hidro-jeopolitik” bir çıkmaz olarak tasvir edilmektedir (Luzyanin, 2007). Suyun bu şekilde kodlanması, rasyonel veri paylaşımının önündeki en temel yapısal

engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Su verilerinin taraflarca “stratejik bir sır” olarak nitelendirilmesi, bölgesel aktörler arasındaki karşılıklı güvensizliğin kurumsal bir nitelik kazanmasına zemin hazırlamaktadır. Warner ve Zeitoun’un da işaret ettiği üzere, suyun kontrolü üzerine kurulan tutum, havza ölçekli bir yönetim inşasını imkansız kılan “hidro-hegemonik” bir rekabet doğurmaktadır (Zeitoun & Warner, 2006). Bu dinamikler, Orta Asya Güvenlik Kompleksi içerisinde suyun yalnızca bir doğal kaynak değil, krizleri tetikleyen sistemik bir aktör olduğunu teyit eder.

İklim krizinin beraberinde getirdiği belirsizlikler, taraflar arası bir güvenlik sorununa itmektedir. Buzulların erimesi ve su rezervlerindeki azalma, devletleri gelecekteki su açığını bugünden bir beka krizi olarak kurgulamaya sevk etmektedir (IPCC, 2023). Bu güvenlik iklimi, suyun bir iş birliği zemini yerine hükmedilmesi gereken bir silah olarak görülmesine yol açar.

Netice itibarıyla, Orta Asya’nın 2050 stratejik özerklik hedeflerine ulaşabilmesi, suyun yüksek politika parantezinden çıkarılarak acilen güvensizleştirilmesine (desecuritization) bağlıdır. Ancak yerleşik milliyetçi su doktrinleri ve Kuştepe Kanalı gibi yeni sistemik yapılar, bu normalleşme sürecini her zamankinden daha karmaşık hale getirmektedir. Su yönetiminin yeniden teknik bir kamu hizmeti olarak tanımlanması, bu kronik tıkanıklığı aşmanın tek yoludur. Aksi takdirde su politikaları, bölgeyi rasyonel bir yönetimden uzaklaştırarak sürekli bir çatışma riskiyle karşı karşıya bırakacaktır.

2.2.Post-Sovyet Mirası: Kurumsal Erozyon ve Sınırşan Suların Jeopolitiği

Orta Asya’daki kurumsal krizin kökeninde, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte işlevselliğini yitiren merkezi “su-enerji takas” mekanizması yer almaktadır. Sovyet planlama ekonomisi dahilinde Amu Derya ve Sır Derya havzaları, bütüncül bir iktisadi birim olarak sevk ve idare edilmekteydi; bu sistemde kışın yukarı havzadan enerji amaçlı su salınımı yapılmaz, karşılığında aşağı havzadan kömür ve gaz sevkiyatı sağlanırdı (Wegerich, 2008). Bu simbiyotik yapının 1991 sonrası ani çöküşü, su yönetimini merkezi planlama ufkundan çıkarıp ulusal egemenlik rekabetinin merkezine yerleştirmiştir.

Bağımsızlık sonrası kurulan Bölgesel Su Koordinasyon Komisyonu (ICWC), 1992 Almatı Anlaşması ile Sovyet dönemi kullanım kotalarını dondurarak bir statüko tesis etmeye çalışmıştır. Ne var ki bu kurumsal yapı, taraf devletlerin enerji ve gıda bağımsızlığına yönelik ulusal tepkileri karşısında zamanla derin bir kurumsal erozyona maruz kalmıştır (Ziganshina, 2009). ICWC, operasyonel ve bağlayıcı bir güç olmaktan uzaklaşarak, teknik veri akışını dahi koordine edemeyen statik bir organizasyona evrilmiştir.

Kurumsal erozyonun en somut göstergesi, sınırşan su anlaşmalarının yaptırım kapasitesini kaybetmesidir. Bölgesel su yönetimi, “yüksek politika” ve “ulusal egemenlik”

baskıları altında teknik işlevlerini yerine getiremez bir noktaya sürüklenmiştir (Janusz-Pawletta & Gubaidullina, 2015). Bu boşluk, hidro-politik bir anarşi iklimi yaratarak devletleri çok taraflı mutabakatlar yerine Rogun veya Kuştepe gibi tek taraflı tasarruf projelerine yöneltmiştir. Rus literatüründe “kurumsal parçalanmışlık” olarak nitelendirilen bu süreç, her devletin kendi su stratejisini bölgesel gerçekliklerden kopuk bir biçimde yürütmesine sebebiyet vermektedir (Tolstikh, 2023). Söz konusu parçalanma, su yönetimini şeffaf veriden uzaklaştırarak siyasi pazarlıkların yürütüldüğü bir alana dönüştürmüştür. Mevcut kurumsal yapı, iklim değişikliği ve ani sistemik değişiklikler karşısında bölgeyi savunmasız bırakmaktadır.

Afganistan’daki Kuştepe Kanalı projesi, bu kurumsal aşınmanın en güncel ve radikal aşamasını temsil etmektedir. 1992 rejiminin dışlayıcı yapısı, Afganistan gibi bir kıyıdaşı sisteme entegre edebilecek ne hukuki ne de kurumsal bir altyapıya sahiptir. Bu kurumsal boşluk, bölgeyi rasyonel yönetimden uzaklaştırarak suyun kontrolünün “en güçlü” aktöre geçtiği sert bir Reel-politik sahasına dönüştürmektedir.

3. Sistemik Şoklar ve Stratejik Altyapı Projeleri

Orta Asya’daki hidro-politik yapı, yerleşik rejimde radikal kırılmalara yol açan ve literatürde “sistemik şok” olarak adlandırılan fiziksel müdahalelerin etkisiyle yeniden şekillenmektedir. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (RSCT) perspektifinden bakıldığında bu müdahaleler, devletlerarası karşılıklı bağımlılığı yapıcı bir iş birliği modelinden uzaklaştırarak çatışmacı bir güvenlik ikilemine taşıyan gelişme olarak nitelendirilmektedir.

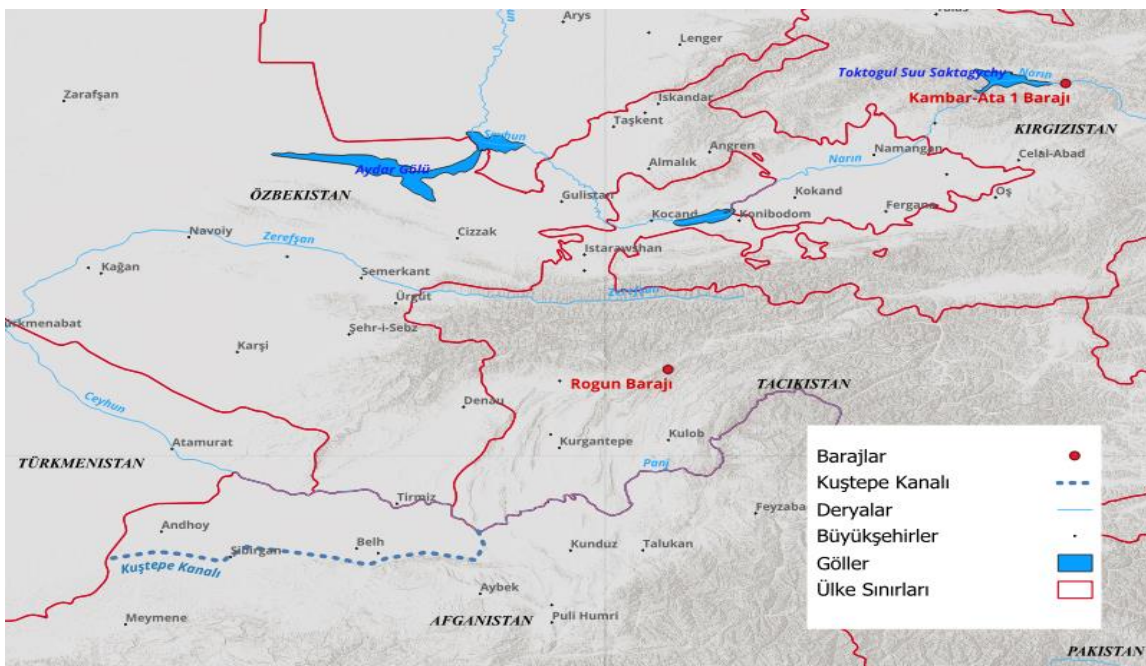
Sistemik bir şok; havza genelindeki mevcut su düzenini tek taraflı eylemlerle kısıtlayan ve tüm havza devletlerini savunma odaklı yeni pozisyonlar almaya mecbur bırakan yapısal bir müdahale biçimi olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede ilgili bölümde, yukarı havza baraj inşaatlarından Afganistan’ın Kuştepe Kanalı projesine kadar uzanan tarihsel süreç, havza paradigmasını nehir yönetimi anlayışından altyapısal rekabet zeminine taşıyan güçler üzerinden analiz edilecektir. Çalışma, sadece suyun fiziksel kontrolünü değil, bu kontrolün bölgesel güvenlik mimarisi üzerindeki dönüştürücü etkisini de bilimsel bir titizlikle ele almaktadır.

3.1. Havza Paradigması Bağlamında Rogun, Kambarata ve Kuştepe Projelerinin Analizi

Amu Derya ve Sır Derya nehirlerinin sınıraşan su yönetimi, Orta Asya araştırmalarında genellikle havza paradigması çerçevesinde incelenmektedir. Bu teorik yaklaşım, yukarı havza ve aşağı havza devletler arasındaki karmaşık güç ilişkilerini hidro-hegemonya kavramı üzerinden analiz eder. Yukarıda bahsedildiği üzere Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından ortaya çıkan kurumsal yetersizlikler, bölgedeki su paylaşım uyumsuzluklarını belirgin şekilde derinleştirmiştir. Ayrıca, iklim değişikliğinin yarattığı çevresel baskılar bu jeopolitik rekabeti

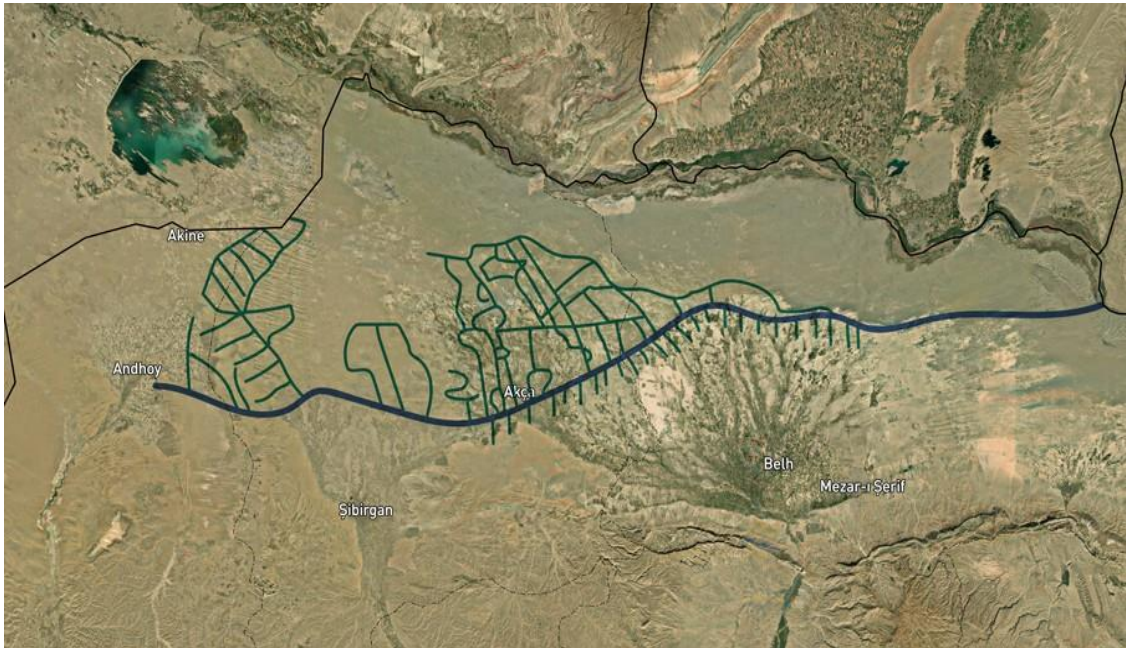
daha da şiddetlendiren bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Hidro-hegemonya modeli, aktörlerin stratejik önceliklerindeki zıtlıkları açıkça göstermektedir. Aşağı havza ülkeler tarımsal üretim için su akış rejimini güvence altına almayı hedeflerken, yukarı kıyıdaş devletler büyük ölçekli baraj ve kanal projeleri vasıtasıyla kendi enerji bağımsızlıklarını güçlendirme arayışındadır (Resim-1). Bu paradigmanın tipik bir yansıması olan Rogun Barajı projesi, Tacikistan'ın hidro-elektrik kapasite artırma vizyonu ile Özbekistan'ın stratejik öneme sahip tarımsal su talebini doğrudan karşı karşıya getirmiştir (Salewicz & Nakayama, 2025).

Vahş Nehri üzerinde inşa edilen ve tamamlandığında dünyanın en yüksek barajlarından biri olacak olan Rogun, ciddi bölgesel etkiler barındırmaktadır. Tesisin Tacikistan'ın kış aylarındaki enerji arzını artırması beklenirken, bu durumun aşağı havza ülkelerdeki yaz dönemi tarımsal sulama rejimini sekteye uğratma riski bulunmaktadır. Sovyet dönemine ait bir planlama olan bu proje, bağımsızlık sonrası dönemde ülkeler arası jeopolitik bir hesaplaşmaya dönüşmüştür. Nitekim İslam Kerimov döneminde Özbekistan, barajın inşasını durdurmak amacıyla çeşitli ekonomik ve diplomatik yaptırımlara başvurmuştur (Sultanov, 2025). Ancak Şevket Mirziyoyev'in göreve gelmesiyle birlikte ikili ilişkilerde paradigma değişimi yaşanmış ve ortak hidro-elektrik yatırımlarına kapı aralanmıştır. Bu diplomatik manevra, katı hidro-hegemonyadan karşılıklı fayda maksimizasyonuna doğru atılmış önemli adım olarak yorumlanmaktadır (Salewicz & Nakayama, 2025). Geliştirilen entegre modellere göre Rogun projesi uzun vadede bölgesel su ve enerji açıklarını dengeleme potansiyeline sahiptir. Buna karşın, baraj gölünün su tutma aşamasında ciddi mevsimsel su kesintilerinin yaşanması olası bir risk olarak değerlendirilmektedir (Bekchanov et al., 2015).

Resim-1. Bölgedeki deryalar, barajlar ve kanal projeleri.

Benzer bir jeopolitik gerilim, Sır Derya havzasında Kırgızistan'ın yukarı havza avantajını kullanarak hayata geçirdiği Kambarata hidroelektrik projelerinde de gözlemlenmektedir. Kambarata-1 ve Kambarata-2 barajları kış aylarında elektrik üretimi için yoğun su tahliyesi yapmaktadır. Bu durum, aşağı havza konumundaki Özbekistan ve Kazakistan'ın kritik yaz sulama dönemlerinde su kıtlığı yaşamasına zemin hazırlamaktadır. Kambarata-2'nin 2010'lu yıllarda faaliyete geçmesinin ardından, Kambarata-1 için öngörülen geniş çaplı inşaat planları sınıraşan su sorunlarına yönelik tartışmaları yeniden alevlendirmiştir (Kraak, 2012). Son dönemde Özbekistan ve Kazakistan'ın da sürece dahil olduğu üçlü girişim anlaşmalarının imzalanması, projelerdeki işbirliği zeminini güçlendirmiştir. Bu doğrultuda baraj işletme faaliyetlerinin aşağı havza ekosistemlerinde yaratacağı uzun vadeli etkiler kapsamlı bir çevresel değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Havza içi dengeleri değiştirebilecek bir diğer unsur ise Afganistan'ın Amu Derya sularını yönlendirmek amacıyla başlattığı Kuştepe Kanalı projesidir (Resim-2). Yaklaşık 285 kilometre uzunluğunda olması ve 2028 yılında tamamlanması planlanan bu kanal, sınıraşan su yönetimi literatürüne yeni bir boyut kazandırmıştır. Projenin temel hedefi Kuzey Afganistan'daki 550.000 hektarlık tarım arazisini sulamak olsa da, bu durum Özbekistan ve Türkmenistan'ın nehir üzerindeki mevcut su kotalarında belirgin düşüslere yol açacaktır. Afganistan'ın, 1992 Almatı Anlaşması da dahil olmak üzere bölgesel su paylaşım mekanizmalarının dışında yer alması, mevcut uluslararası hukuki çerçevenin eksikliğini göstermektedir (Gafurov et al., 2023). İklim değişikliği faktörü de hesaba katıldığında, bu tek taraflı su çekme girişiminin Aral Denizi krizini daha da derinleştireceği öngörülmektedir.

Resim-2. Kuştepe Kanalı Projesi (Kaynak: mepanews.com)

Kuştepe Kanalı, Afganistan'ın tarihsel su kullanım hakları bağlamında incelendiğinde, Orta Asya cumhuriyetleri üzerinde dönüştürücü etkilere sahip bir proje olarak değerlendirilmektedir. Girişim, Amu Derya'nın hassas su dağıtım denkleminde eşitsizlik yaratabilecek potansiyel bir risk faktörü olarak nitelendirilmektedir. Hidro-hegemonya olgusu aynı zamanda küresel rekabet perspektifinden de analiz edilmektedir. Rogun ve Kambarata projeleri, Rusya ve Çin gibi bölge dışı aktörlerin Orta Asya'daki su ve enerji politikalarına katılımlarıyla ilişkilendirilerek konunun jeopolitik boyutu vurgulanmaktadır (Likhacheva, 2014) Bu durum havza paradigması çerçevesinde incelendiğinde, yukarı havza devletlerdeki geniş çaplı barajlar kendi enerji güvenliklerini sağlarken aşağı havza bölgelerindeki tarımsal ve ekolojik kırılganlığı artırmaktadır. Kuştepe gibi tek taraflı altyapı hamleleri ise Devletlerarası Su Koordinasyon Komisyonu (ICWC) benzeri mevcut bölgesel kurumların bağlayıcı bir yaptırım gücünden yoksun olduğunu kanıtlamaktadır.

İklim değişikliğine bağlı buzul erimeleri ve nehir sularındaki genel düşüş, sistemik uyuşmazlık riskini yükseltmektedir. Buna rağmen yeni nesil üçlü finansman ve yönetim anlaşmaları, ortak fayda paylaşımı için bir zemin sunmaktadır. Havzanın sürdürülebilir yönetimi, Afganistan'ın da entegre edildiği bağlayıcı çok taraflı hukuki sözleşmelerin tesis edilmesini ve su tüketimini takip eden dijital izleme sistemlerinin kurulmasını gerektirmektedir.

Bütün bunların yanı sıra Aral Denizi'nin kurumasıyla beraber bölgede ortaya çıkan çevresel bozulmanın, sağlık, gıda ve ekonomik güvence gibi insan güvenliği boyutlarına olan etkileri de ayrı bir sosyo-ekolojik sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın insan güvenliği perspektifi, bu coğrafyadaki yoğun tuz fırtınalarının, toprak tuzlanması ve kronik su kıtlığının halk üzerinde çok katmanlı bir kırılganlık yarattığını göstermektedir (UNDP, 2019). Aral Denizi'nin belirgin şekilde küçülmesi yaklaşık 3,5 milyon insanın yaşam alanını etkilemiş, özellikle çocuk nüfusta solunum yolu rahatsızlıkları ile kronik hastalıkların görülme sıklığını artırmıştır (Ataniyazova, 2023) Bölgenin sulama altyapısındaki verimsizlik tarımsal üretimi düşürmekte, bu durum gıda krizini ve yoksulluğu yapısal hale getirmektedir. İklim değişikliği ve sıcak hava dalgalarının artmasıyla birlikte söz konusu halk sağlığı risklerinin yakın gelecekte daha da yükseleceğini göstermektedir (World Bank, 2024) Bölgedeki sosyo-ekonomik istikrarsızlığın temelinde tarım, su ve güvenlik unsurlarının iç içe geçtiği karmaşık bir etkileşim ağı bulunmaktadır. Balıkçılık sektörünün çökmesi ve tarım arazilerinin çoraklaşması, hane halkı gelirlerini düşürerek göç hareketlerini başlatmıştır. Karakalpakistan'da işsizlik ve yoksulluk oranları yükselmekte, özellikle genç nüfusun ekonomik nedenlerle dışa göçü, yerel yönetimlerin krizle başa çıkma kapasitesini zayıflatmaktadır. UNDP tarafından yürütülen Aral Denizi İnsan Güvenliği Programı, yerel

halkın dayanıklılığını artırmaya yönelik projeler geliştirse de uygulanan müdahalelerin ölçeği sahadaki ihtiyaçların gerisinde kalmaktadır. Dolayısıyla Afganistan'daki Kuştepe Kanalı'nın faaliyete geçmesi durumunda bölge üzerindeki su stresinin kritik seviyelere ulaşacağı öngörülmektedir.

Sonuç olarak Orta Asya, 2050 vizyonuna doğru ilerlerken devraldığı “kurumsal mirasın” ağır yükü altında kalmaktadır. Bu krizin aşılması; suyun rasyonel, bilimsel ve şeffaf bir veri rejimiyle yönetilmesini öngören radikal bir paradigma değişimine muhtaçtır. Aksi takdirde, beklenen sistemik yapılar karşısında bölgenin muhafazası mümkün görünmemektedir.

4. 2050 Vizyonu Kapsamında Bölgesel ve Stratejik Yönetim

Orta Asya'nın 2050 vizyonu çerçevesinde stratejik yönetim bölgede kurucu paradigma niteliğindedir. Çok kutuplu küresel sistemde ulus-devletler ve bölgesel aktörler, dışsal faktörlere karşı direnç geliştirmekle yükümlüdür. Bu direnç, kaynak paylaşımını içselleştirilmesi ve kurumsal kapasitelerin artırılmasıyla mümkündür (Aitzhanova et al., 2013; Nazarbayev, 2012; Yang, 2024). Uluslararası siyasi ekonomi literatürü, bu konuyu salt jeopolitik bağımsızlık ekseninde ele almaz. Aksine, çevresel yönetimde etkili bir tutumu da içerir. Artan iklim değişikliği ve çevresel kısıtlar, klasik egemenlik sınırlarını aşan hibrit yönetim modellerini kaçınılmaz hale getirmektedir (Kerr, 2010; Vinjamuri et al., 2025). Orta Asya'da stratejik yönetim, geçmişteki su ve enerji odaklı rekabetin yarattığı kırılmalılıkları gidermeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda bölgesel işbirliği dinamikleri yeniden şekillenmekte ve 2050 vizyonu dahilinde ulusal kalkınma stratejileri birbirine entegre edilmektedir.

Bölgesel yönetim, anılan hedeflerin kurumsallaşma aracı olarak işlev görmekte, 2050 vizyonuyla beraber birbirinden bağımsız ulusal politikaların terk edilmesini şart koşmaktadır. Bunun yerine, sınıraşan kaynak dinamiklerinin bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerekli görülmektedir (Huber-Lee et al., 2023; OECD, 2025). Bu yönetim modelinin teorik altyapısını Su-Enerji-Gıda-Ekosistem (WEFE) bağı oluşturur. Süreci destekleyen hidro-dijital araçlar ve algoritmik karar alma mekanizmaları, belirsizlik koşullarında kurumsal istikrar sağlar. Böylece bölgesel aktörlerin kendi kendine yetebilme kapasitesi de güçlenecektir (Vrachioli et al., 2025; Wang et al., 2026). Bu sayede stratejik yönetim, yalnızca tepkisel bir savunma refleksi olmaktan çıkarak yenilikçi ve önleyici bir kalkınma stratejisine dönüşecektir.

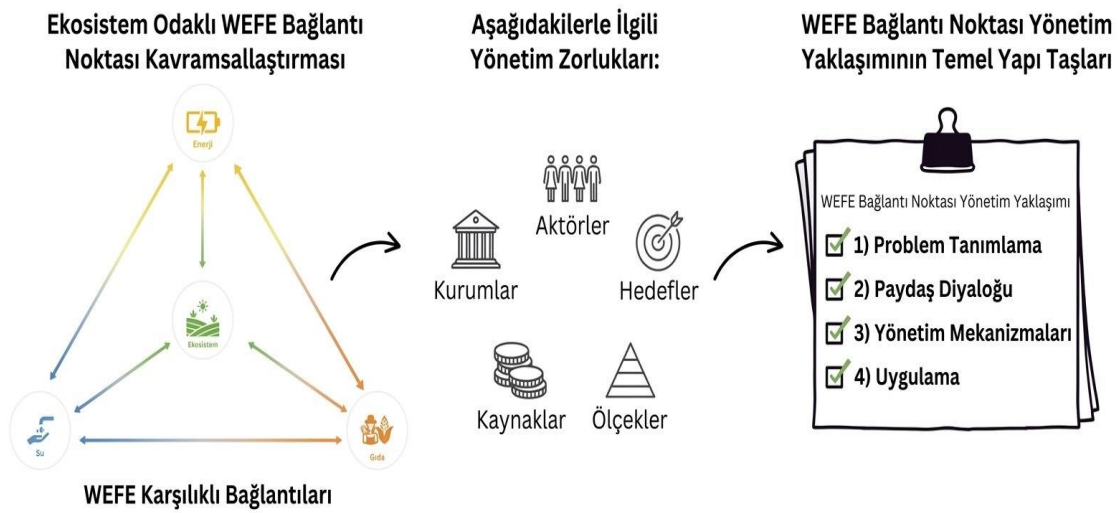
Bu bağlamda 2050 vizyonu, Orta Asya'daki çok kutuplu rekabetin sunduğu fırsatları bölgesel yönetim süreçlerine entegre etmeyi planlamaktadır. Sürece dahil olan doğrudan dış yatırımlar ve teknoloji transferleri, özerklik inşasını hızlandıran temel dinamiklerdir (Juned et al., 2025). Bu dönüşüm, algoritmik düzeyde bir istikrar arayışını zorunlu kılmaktadır.

Dolayısıyla hidro-dijital yönetim sistemlerinin WEFE bağı içerisindeki kritik rolü geleceğin politikalarında daha da belirginleşmektedir.

4.1. WEFE Nexus ve Hidro-Dijital Yönetim: Algoritmik İstikrar Arayışı

Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere, 2050 vizyonu kapsamında stratejik yönetim, bölgesel yönetimin temelini oluşturmaktadır. Bu yapı, Su-Enerji-Gıda-Ekosistem (WEFE) bağı aracılığıyla çevresel sürdürülebilirlik hedefleriyle bütünleşmektedir (Resim-3). Diğer yandan hidro-dijital yönetim sistemleri, algoritmik modeller kullanarak kaynak bölünmesindeki belirsizlikleri en aza indirir ve kurumsal istikrarı tesis edecektir (Vrachioli et al., 2025; Wang et al., 2026). Bölgedeki sektörler arası etkileşimler, iklim değişikliği ve benzer durumlar bağlamında yüksek düzeyde belirsizlik barındırmaktadır. Bu nedenle çok düzeyli programlama çerçeveleri gibi algoritmik optimizasyon teknikleri, işbirliğine dayalı yönetim modellerini işlevsel kılarak ekolojik tahribatı sınırlandırmaktadır.

Hidro-dijital platformlar, WEFE bağının hayata geçirilmesini sağlayan temel mekanizmalardır. Dijital teknolojileri, gerçek zamanlı veri entegrasyonu ve öngörücü algoritmalar sayesinde sınıraşan su dağıtım süreçlerini optimize eder. Bu durum, bölgesel aktörlerin stratejik özerkliği doğrudan güçlendirecektir. Bu yaklaşım, yalnızca tek bir sektöre odaklanan geleneksel yönetim anlayışını geride bırakır, sistem içindeki ortak faydalar ve yapısal ikilemler bütüncül bir biçimde analiz edilecektir. Dolayısıyla, 2050 vizyonlarında algoritmik istikrar, ekolojik ve ekonomik direncin ana taşıyıcısı olarak hizmet edecektir.

Resim-3: Su-enerji-gıda-ekosistem bağlantısı, bağlantısı yönetimi ve yönetim zorlukları.

Algoritmik istikrar hedefi, hidro-dijital araçların WEFE bağına entegre edilmesiyle somut bir yapıya kavuşur. Yapay zeka destekli algoritmalar, farklı iklim senaryoları karşısında su, enerji ve gıda dengesini dinamik olarak uyarlayacaktır. Böylelikle bölgesel yönetim, veriye

dayalı yeni bir paradigmaya evrilecektir. Orta Asya'da bu dönüşüm, Aral Denizi havzasından elde edilen ampirik bulgularla da desteklenmektedir. Dijital yönetim mekanizmaları, tarımsal sulama verimliliğini yükselterek hem gıda güvenliğini sağlamakta hem de ekosistem restorasyonuna eş zamanlı katkı sunmaktadır (Ma et al., 2024). WEFE bağının hidro-dijital boyutu, algoritmik karar alma süreçleri için sağlam bir kurumsal ve hukuki zemin gerektirmektedir. Veri paylaşımı ve algoritmik şeffaflık ilkeleri, sınıraşan güven inşasının ön koşulu olarak hizmet edecektir. Bu sayede stratejik yönetim yasal bir çerçevede kurumsallaşacaktır. Bu doğrultuda 2050 vizyonu, yalnızca teknolojik yatırımlara odaklanmaz; eş güdümlü olarak yönetim kapasitesinin de dijital açıdan dönüşümünü zorunlu kılacaktır.

Hidro-dijital sistemlerdeki algoritmik istikrar, WEFE bağının farklı ölçeklerde uygulanabilirliğini artıracak ve çok ölçekli modellemeler, yerel sulama projelerinden bölgesel enerji ticareti ağlarına kadar tüm etkileşimleri kapsayıcı bir biçimde inceleyecektir. Bu yapı, bölgesel iklim adaptasyonunu belirgin şekilde hızlandıracaktır (Issakhoyev, 2019). Orta Asya'daki mevcut uygulamalar, bu yöntemin ampirik üstünlüğünü kanıtlar niteliktedir. Algoritmik optimizasyon, geleneksel yöntemlerin aksine ekolojik su dağıtımını ve gıda üretim kapasitesini birbirini engellemeden eş zamanlı biçimde geliştirmektedir.

Sonuç olarak, WEFE bağı ve hidro-dijital yönetimler, algoritmik istikrarı 2050 vizyonunun temel çevresel dayanağı haline getirecektir. Bu entegrasyon süreci, bölgesel aktörlerin stratejik özerkliğini veriye dayalı karar alma mekanizmalarıyla yapısal bir zemine oturtur ve çok kutuplu küresel düzende aktörlere kritik bir rekabet avantajı sunar. Hidro-dijital sistemler teknik birer enstrüman olmanın ötesine geçerek bölgesel yönetimin vazgeçilmez stratejik bileşenlerine dönüşecektir.

4.2.Çok Kutuplu Rekabette Bölgesel Özerklik ve Dış Yatırımlar

Bölgesel iş birliği mekanizmalarının işlevsizleşmesi, Rusya, Çin ve AB gibi dış aktörlerin bölge üzerindeki nüfuz alanını genişletmiştir. Ancak bu aktörler yapıcı birer arabulucu olmaktan ziyade, kendi stratejik çıkarları doğrultusunda su projelerini finanse ederek bir nevi jeopolitik bağımlılık ilişkisi kurgulamaktadırlar. Kurumsal erozyon, su yönetimini hukukun üstünlüğü zemininden kopararak fiili durum yaratma stratejilerinin mahkumu haline getirmiştir. Su-Enerji-Gıda-Ekosistem (WEFE) bağı ve hidro-dijital yönetim uygulamalarının sağladığı algoritmik istikrar ise çok kutuplu küresel sistemde bölgesel özerkliği güçlendirecektir. Doğrudan dış yatırımlar, söz konusu istikrar zeminini teknolojik ve finansal altyapılarla besleyerek stratejik yönetimin inşasını somut bir boyuta taşıyacaktır (Juned et al., 2025). Bölgedeki Çin, Rusya ve Batılı aktörler arasında süregelen nüfuz mücadelesi, bölge devletlerini çok yönlü bir diplomasi izlemeye sevk etmektedir. Bu diplomatik manevra alanı,

doğrudan yabancı yatırımların WEFE projelerine yönlendirilmesini sağlayarak kurumsal kapasiteyi güvence altına alacaktır.

Bölgesel aktörlerin elde ettiği bu stratejik inisiyatif, dış finansmanın WEFE bağı altyapısına bilinçli bir biçimde yönlendirilmesine olanak tanır. Özellikle Kuşak ve Yol Girişimi gibi projeler üzerinden geliştirilen su ve enerji yatırımları, bir yandan hidro-dijital yönetim kapasitesini artırırken diğer yandan devletlerin egemenlik haklarını güvence altına almaktadır (Yang, 2024). Oluşan bu yeni paradigma, 2050 vizyonu çerçevesinde dış yatırımların ekonomik bir girdi olmaktan çıkıp temel bir yönetim aracına dönüştüğüne işaret eder. Küresel sermaye akışları, hidro-dijital platformların yaygınlaşmasını finanse ederek bölgesel istikrarın sürdürülebilirliğine doğrudan katkı sunacaktır.

Tek bir küresel güce finansal açıdan bağımlı kalma riskini minimuma indirmek, yatırımların çeşitlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bölge ülkelerinin benimsediği çok yönlü stratejiler, WEFE bağına uzun vadeli finansmanını garanti altına alırken, algoritmik karar mekanizmalarının dış müdahalelerden korunarak ulusal inisiyatifte kalmasını sağlar. Orta Asya cumhuriyetleri, büyük güçler arasındaki jeopolitik rekabeti bir avantaja çevirerek ulaştırma, ticaret ve enerji ağlarını başarılı bir biçimde çeşitlendirmektedir. Bu hamleler, 2050 vizyonlarında öngörülen kendine yetebilen ve rasyonel çalışan bir bölgesel yönetim modelinin temellerini atmaktadır (Aitzhanova et al., 2013; Yang, 2024). Özellikle Çin ve Batı menşeli teknoloji odaklı doğrudan dış yatırımlar, algoritmik optimizasyon süreçlerini yerel kapasiteyle bütünleştirmektedir. Bu sayede stratejik yönetim, uluslararası sermayenin etkisiyle yapısal olarak sağlamlaştırılmakta ve bölgesel yönetim mekanizmaları çok aktörlü, dinamik bir ekosisteme evrilmektedir (Kerr, 2010; Vinjamuri et al., 2025).

2050 vizyonunun temel ön koşullarından biri, uluslararası yatırım anlaşmalarının algoritmik istikrar ve WEFE bağına ekolojik kriterleriyle uyumlu hale getirilmesidir. Normatif bir çerçeveye oturtulan bu süreç, bölgesel özerkliğin yasal ve idari olarak kurumsallaşmasını sağlar. Bu yaklaşım, Orta Asya havzasındaki sınıraşan işbirliği mekanizmalarını derinleştirecek, böylece bölgesel yapıları küresel etkilere ve dış baskılara karşı daha dirençli hale getirecektir.

Sonuç itibarıyla, doğrudan dış yatırımlar ile bölgesel özerklik hedefleri arasındaki bu karşılıklı ilişki, 2050 vizyonunun hidro-dijital ve çevresel yapılanmasını tamamlar. Uygulanan politikalar, stratejik yönetim kavramını soyut bir tartışma olmaktan çıkarıp sahada işleyen ampirik bir gerçeğe dönüştürerek Orta Asya'nın küresel yönetimdeki ağırlığını artıracaktır. Tüm bu gelişmelerin merkezinde yer alan algoritmik istikrar arayışı ise, geleceğin bölgesel yönetim mekanizmalarını şekillendiren en belirleyici dinamik olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, Orta Asya'daki su yönetimi sorunsalının su-enerji-gıda-ekosistem (WEFE) bağı ile bölünemez bir bütünlük içinde ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Su kaynaklarının giderek kıtlaşması, teknik bir yetersizlik değil, enerji üretiminden gıda güvenliğine, ekosistem sağlığından bölgesel istikrara kadar pek çok alanı doğrudan etkileyen stratejik kilit noktasıdır. Hidro-dijital sistemler, bu karmaşık bağı gerçek zamanlı veriler ve modelleme algoritmaları aracılığıyla somut bir yönetim mekanizmasına dönüştürmektedir. Özellikle sınıraşan nehir havzalarındaki güç dengeleri ile insan güvenliği arasındaki gerilim, söz konusu teknolojik katmanın sisteme entegre edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede su yönetimi, tek boyutlu bir sektör politikası olmaktan çıkarak çok yönlü ve dijital tabanlı bir sistemsal yapıya dönüşmektedir.

Teknolojik altyapıların jeopolitik rekabetin kesişim noktasında konumlandırılması, insan güvenliği kavramına yeni ve dijital bir boyut kazandırmaktadır. İklim değişikliğiyle beraber kuraklık döngüleri ve bunun tetiklediği göç baskısı, diplomatik araçların sınırlarını zorlayan yapısal bir güvenlik riski olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma, bu krizlerin ancak suyun dijital yönetimi, yapay zeka tabanlı dinamik bölüşüm yöntemleri ve dijital mekanizma tabanlı şeffaflık protokolleriyle yönetilebileceğini ortaya koymaktadır. Geleneksel egemenlik kodlarının ötesine geçen algoritmik yönetim; karar alma süreçlerini veri temelli, öngörülebilir ve dış tehditlere karşı dirençli bir yapıya dönüştürür. Bölgesel dirençliliğin inşası ise yalnızca fiziksel altyapı yatırımlarıyla değil, hidro-dijital ekosistemin bölgesel ölçekte bütünleşik bir biçimde işletilmesiyle mümkündür. Dolayısıyla bu çalışma, hem teorik literatüre hem de pratik uygulama sahasına “akıllı özerklik” olarak nitelendirilebilecek yeni bir paradigma kazandırmayı hedeflemektedir. Politika düzeyindeki dönüşümün ilk adımı, bölgesel işbirliği mekanizmalarının yapısal bir revizyona tabi tutulmasıdır. Bölge devletleri, mevcut kurumları dijital veri paylaşım standartlarıyla güçlendirmeli, Amuderya ve Sirderya nehir havzalarının yönetimi için ortak erişim ve yüksek teknoloji bir veri altyapısı oluşturmalıdır. Veri standartlarının ortak belirlenmesi ve algoritmik dağıtım kurallarının şeffaf bir biçimde müzakere edilmesi, bölgedeki jeopolitik güvensizliği azaltırken ortak dirençliliği güçlendirecektir.

Ulusal ölçekte ise Özbekistan özelinde, tarım ve su sektöründe köklü bir yönetim reformu gerekmektedir. Su yoğun tarımsal faaliyetlerin kademeli olarak optimize edilmesi, hassas sulama teknolojilerinin bir devlet politikası olarak zorunlu kılınması ve su dağıtımının yapay zeka destekli modellere devredilmesi, su tasarrufu ile gıda güvenliğini eş zamanlı olarak güvence altına alacaktır. Ayrıca, kurulacak ulusal hidro-dijital platformun Tarım ve Su

Kaynakları Bakanlıkları arasında entegre bir biçimde çalışması, güvenlik politikalarının etkisini artıracaktır.

2050 vizyonundan bakıldığında Orta Asya, iklimsel ve demografik baskılar altında ya hidro-dijital yönetimin kurumsallaştığı bir dirençlilik modeli sergileyecek ya da klasik güç rekabetinin yarattığı istikrarsızlığa hapsolacaktır. Belirsizliklerin yüksek olduğu bu konjonktürde, stratejik özerklik ve algoritmik yönetimi merkeze alan yapısal bir dönüşüm, hem ekolojik hem de insani güvenliği teminat altına alacak sürdürülebilir yol olarak karşımıza çıkmaktadır.

Referanslar

- Aitzhanova, A., Katsu, S., Linn, J. F., & Yezhov, V. (2013). *Kazakhstan 2050: Towards a Modern Society for All EMERGING MARKETS FORUM Emerging Markets Forum A nonprofit initiative of the Centennial Group.*
- Ataniyazova, O. A. (2023). *Health and Ecological Consequences of the Aral Sea Crisis Panel III: Environmental Issues in the Aral Sea Basin Health and Ecological Consequences of the Aral Sea Crisis.*
- Bekchanov, M., Ringler, C., Bhaduri, A., & Jeuland, M. (2015). *How does the Rogun Dam affect water and energy scarcity in Central Asia?*
- Buzan, Barry., Wæver, Ole., & Wilde, J. de. (1998). *Security : a new framework for analysis.* 239.
- Danilov-Danilyan, V. I., Polyandin, V. O., Fashevskaya, T. B., Kirpichnikova, N. V., Kozlova, M. A., & Venitsianov, E. V. (2020). Проблема снижения диффузного загрязнения водных объектов и повышение эффективности водоохранных программ. *Водные Ресурсы*, 47(5), 503–514.
- Falkenmark, M. (1989). The Massive Water Scarcity Now Threatening Africa: Why Isn't It Being Addressed? *Ambio*, 18(2), 112–118.
- Gafurov, A., Bobojonov, I., Bekchanov, M., & Busch, C. (2023). *Impact of the Qosh-Tepa canal on the agricultural sector in Uzbekistan.*
- Ganguly, A. (2024). *Afghanistan's Qosh Tepa Canal: Potential Impact on Uzbekistan and Turkmenistan MP-IDS Issue Brief.*
- Huber-Lee, A., Wagner, C., Kemp-Benedict, E., Veysey, J., & Joyce, B. (2023). *The value of cooperation under climate change in Central Asia's Syr Darya River: Using integrated water-energy-food-ecosystems nexus tools to inform policy.*
- IPCC. (2023). *IPCC, 2023: Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland. (P.*

- Arias, M. Bustamante, I. Elgizouli, G. Flato, M. Howden, C. Méndez-Vallejo, J. J. Pereira, R. Pichs-Madruga, S. K. Rose, Y. Saheb, R. Sánchez Rodríguez, D. Üрге-Vorsatz, C. Xiao, N. Yassaa, J. Romero, J. Kim, E. F. Haites, Y. Jung, R. Stavins, ... C. Péan, Eds.).
- Issakhojayev, R. (2019). *Understanding the Water-Energy-Food Security Nexus Approach Central Asia Nexus Dialogue Project: Fostering Water, Energy and Food Security Nexus Dialogue and Multi-Sector Investment*.
- Janusz-Pawletta, B., & Gubaidullina, M. (2015). *Transboundary Water Management in Central Asia*. 25.
- Juned, M., Martin, A., Saripudin, M. H., & Salam, S. (2025). Bridging polarities: implications of ASEAN member States' proposals for joining BRICS and OECD on indo-pacific geoeconomics. *Social Sciences & Humanities Open*, 12, 102101.
- Kerr, D. (2010). Central Asian and Russian Perspectives on China's Strategic Emergence. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 86(1), 127–152.
- Kraak, E. P. (2012). The Geopolitics of Hydropower in Central Asia: the Syr Darya. *The Asia-Pacific Journal / Japan Focus*, 10.
- Lake, D. A., & Morgan, P. M. (1994). *Regional Orders: Building Security in a New World*.
- Likhacheva, A. B. (2014). Российско-европейские отношения в урегулировании водно-энергетической проблемы Центральной Азии в среднесрочной перспективе. *Вестник Международных Организаций: Образование, Наука, Новая Экономика*, 9(3).
- Litfin, Karen. (1999). *The greening of sovereignty in world politics*.
- Luzyanin, S. (2007). *Восточная политика Владимира Путина: возвращение России на "Большой Восток", 2004-2008 гг.*
- Ma, Y., Li, Y., Huang, G., Liu, Y., & Zhang, Y. (2024). Collaborative Management of Water-Energy-Food-Ecosystems Nexus in Central Asia Under Uncertainty. *Water Resources Research*, 60(3), e2023WR035166.
- Morrow, J. D. (1994). *Game theory for political scientists* (EBSCOhost, Ed.) [Book]. Princeton University Press.
- Nazarbayev, N. (2012). *"Strategy Kazakhstan-2050": new political course of the established state*. Address by the President of the Republic of Kazakhstan, Leader of the Nation.
- OECD. (2025). Strengthening the water-energy nexus for a climate resilient Central Asia. *OECD Green Growth Papers*.
- Prniyazova, A., Turaeva, S., Turgunov, D., & Jarihani, B. (2025). *Sustainable Transboundary Water Governance in Central Asia: Challenges, Conflicts, and Regional Cooperation*.

- Salewicz, K. A., & Nakayama, M. (2025). The Rogun Dam project: evolution from conflict to cooperation between Tajikistan and Uzbekistan. *Frontiers in Water*, 7, 1680799.
- Siegfried, T., Bernauer, T., Guiennet, R., Sellars, S., Robertson, A. W., Mankin, J., & Bauer-Gottwein, P. (2012). *Will Climate Change Exacerbate or Mitigate Water Stress in Central Asia?*
- Sultanov, V. (2025, September 9). *Каримов и Рахмон: история конфликта и его первопричины.*
- Tolstikh, V. L. (2023). Конфликтный Потенциал Центральной Азии И Международное Право. *Российскому Юридическому Журналу.*
- Ubaydullayeva, D. (2025, September 29). *Central Asia's complex water-security diplomacy with the Taliban / The Strategist.*
- UNDP. (2019). *Addressing the urgent human insecurities in the Aral Sea region.*
- United Nations. (2024). *World Population Prospects 2024: Summary of Results.*
- Vinjamuri, L., Aydın-Düzgit, S., Bajpae, C., Cooley, A., De Hoop Scheffer, A., Emmers, R., Fravel, M. T., Lind, J., Nasr, V., Quencez, M., Stelzenmüller, C., Della, O., Stuenkel, C., Vakil, S., & Zarakol, A. (2025). *Competing visions of international order Responses to US power in a fracturing world.*
- Vrachioli, M., Mellios, N., Alp, E., Borchard, N., Calheiros, C. S. C., Castelli, G., Coletta, V. R., Carvalho, P. N., Domínguez-Soberanes, J., Fader, M., Giordano, R., Madrid-López, C., Oral, H. V., Papadopoulou, C.-A., Papadopoulou, M., Pereira, S. I. A., Pineda-Martos, R., StepisnikPerdih, T., Vamvakeridou-Lyroudia, L., ... Laspidou, C. (2025). WEFE nexus unveiled: a comprehensive review of monitoring and modelling methods in the water-energy-food-ecosystems nexus. *Environmental Research Letters*, 20(11), 113005.
- Wang, X., Duan, W., Zou, S., Zhang, Z., Wei, W., Feng, M., Di, Y., & Li, C. (2026). Mapping the evolution of the water-energy-food-ecosystem (WEFE) nexus: A comprehensive review of the methods, scales, and sustainability challenges. *Geography and Sustainability*, 7(3), 100447.
- Wegerich, K. (2008). Hydro-hegemony in the Amu Darya Basin. *Water Policy*, 10(SUPPL. 2), 71–88.
- World Bank. (2024). *Uzbekistan Climate Adaptation and Resilience Assessment.*
- Yang, N. (2024). How China Perceives European Strategic Autonomy: Asymmetric Expectations and Pragmatic Engagement. *The Chinese Journal of International Politics*, 16(4), 482–505.
- Zeitoun, M., & Warner, J. (2006). Hydro-hegemony – a framework for analysis of trans-boundary water conflicts. *Water Policy*, 8(5), 435–460.
- Ziganshina, D. (2009). *International Water Law in Central Asia: Commitments, Compliance and Beyond.*

China's Incomplete Counter-Hegemonic Project in East Asia: A Gramscian Perspective

Ahmet Çağrı Soylu

Introduction

China's rapid economic development and significant advances in manufacturing have fundamentally reshaped the political economy of East Asia. Countries such as Japan, South Korea, and members of ASEAN have become deeply integrated into China-centred production networks, emerging as major importers of Chinese goods and as key participants in trade, investment, and development cooperation with China. As a result, China has become the number one trading partner for many East Asian economies. Despite this growing economic interdependence, however, East Asian states have largely maintained their longstanding political and strategic orientations. While continuing to expand economic cooperation with China, they have simultaneously sustained close ties with the United States in areas such as security, foreign policy, and ideological alignment.

This coexistence of deep economic integration with China and persistent reliance on a US-centred security and strategic order presents a clear contradiction. Conventional expectations derived from theories of economic interdependence would suggest that sustained trade integration should encourage political accommodation and closer diplomatic alignment. Yet, in East Asia, economic rationality has not translated into a corresponding shift in strategic or ideological orientation toward China. Instead, regional states continue to operate within a US-led security framework, producing a dual structure in which economic dependence on China exists alongside political and strategic cooperation with the United States.

By applying a Gramscian framework, this study argues that the current situation in East Asia cannot be adequately explained by realist accounts centred on material power and strategic balancing. Rather than viewing this contradiction as a temporary anomaly or policy inconsistency, the study emphasizes the role of hegemony in shaping state behaviour. Specifically, it highlights how power operates through the production of consent, ideological leadership, and the internalization of dominant narratives within society, rather than through coercive power alone. From this perspective, the persistence of a US-centred order in East Asia reflects not only material capabilities but also the hegemonic narratives of the US-led neoliberal world order, which continue to structure regional perceptions of security, legitimacy, and strategic choice. The study, therefore, examines East Asian states' attitudes toward China

through a Gramscian lens and considers how China may interpret and respond to this hegemonic configuration.

Literature Review

The current literature on this topic is dominated by studies that view China as a competitor within this system and argue for its need to be balanced or for strategic ambiguity to be maintained against it. In addition, there are studies advocating liberal arguments that emphasize the importance of the liberal order and institutions in approaching China, as well as studies that approach the concept of hegemony through critical and Marxist theory.

Realist arguments in the literature suggest that East Asian states' cautious approach toward China stems from a perceived threat. According to Mearsheimer (2010), China's growing economic and military power generates distrust among neighboring states. Furthermore, realist scholars argue that, since rising powers inevitably seek regional hegemony, the perception of China as a threat in East Asia is a natural consequence (Mearsheimer, 2014). Following this logic, cooperation with the United States against China serves to maintain the regional balance of power. However, this explanation has both empirical and conceptual limitations, as it fails to account for the development of economic relations and the depth of economic integration between East Asian countries and China.

Despite the limitations inherent in balance of power theories, some argue that hedging, strategic ambiguity, and dual-track strategies are important (Haacke, 2019). Instead of choosing between China and the United States, states in the region engage economically with China while continuing security cooperation with the US. The hedging framework, in particular, plays a significant role in highlighting flexibility in state behaviour. This explains why states expect economic benefits from China while seeking security assurances from the United States (Ciorciari & Haacke, 2019). However, despite these important points, hedging largely remains a descriptive concept. While it explains how states in East Asia behave, it fails to provide a clear answer as to why they behave in this way. Generally, hedging is interpreted as a strategic path followed by independent actors. Moreover, hedging approaches rarely interrogate why U.S.-led security arrangements continue to be perceived as legitimate and reliable, or why alternatives to U.S. leadership remain difficult to imagine as credible. Therefore, it is not possible to examine China-East Asia relations within the context of deeper ideological and institutional constraints through the lenses of hedging and strategic ambiguity.

Liberals also offer various arguments for explaining China's relationship with East Asian countries. According to Ikenberry (2018), the organizations and connections established under US leadership since World War II have ensured regional stability. Liberal institutionalists argue that U.S. leadership generates legitimacy through its emphasis on free markets and multilateralism. Consequently, they view alignment with the US-led order as a rational response to a rising power developing "from outside the system." However, liberal arguments tend to ignore the historical and ideological origins of regional realities by assigning a neutral and universal character to norms and institutions. In addition, they struggle to explain the position of alternative institutions, such as the AIIB spearheaded by China, within this purported universality.

Critical and Marxist approaches, which focus on historical and ideological realities, use the concept of hegemony to explain social and ideological relations. These perspectives, particularly those stemming from Antonio Gramsci (1971), emphasize that lasting order depends on consent, moral-intellectual leadership, and the internalization of norms. Neo-Gramscian scholars in international political economy argue that U.S. hegemony is sustained through a historical bloc combining material capabilities, institutions, and ideological leadership (Cox, 1987). From this perspective, East Asia is embedded within a U.S.-centered hegemonic order that normalizes liberal capitalism, alliance-based security, and U.S. leadership as common sense. Critical IPE scholars have applied this framework to East Asia, arguing that U.S. dominance persists not primarily through coercion, but through the internalization of liberal norms and development models (Worth, 2015; Bieler & Morton, 2018). This explains why regional states continue to rely on U.S. security guarantees even as China becomes their primary economic partner. In addition, Arrighi (2007) notes that China's rise constitutes a challenge to the material foundations of U.S. hegemony, but that a fully counter-hegemonic entity has not yet emerged. This is because, while China demonstrates alternative paths of development, it does not possess an ideological narrative capable of reshaping general common sense internationally. In this context, Marxists and representatives of the critical school link East Asian countries' vigilance toward China to the enduring dominance of U.S. hegemony.

As shown, the existing literature offers various interpretations of East Asian countries' attitudes toward China. However, few studies consider these attitudes in light of their social, historical, and ideological contexts. In response, this study adopts a critical and structural perspective to examine the ideological, social, and historical dimensions of the struggle for hegemony, drawing on Gramscian theory.

Theoretical Framework

This study examines the limitations that U.S. dominance in East Asia imposes on China's counter-hegemonic projects through the lens of Gramscian and Neo-Gramscian theory. In contrast to mainstream international relations theories that conceptualize power primarily in material and institutional terms, the Gramscian approach understands hegemony as a form of leadership constituted by historically constructed consent, ideology, and the organization of social relations. From this perspective, regional order is sustained not only through coercion or strategic calculation, but also through the internalization of norms and assumptions that define what is perceived as legitimate, rational, and natural.

In Gramsci's original definition, hegemony refers to a condition in which a dominant social force secures the consent of subordinate groups while maintaining coercive capacity as a last resort (Gramsci, 1971). In addition, hegemony operates through both political society and civil society. Political society consists of formal authorities, military power, and state institutions, while civil society operates through organizations that contribute to social production in the cultural and intellectual spheres, such as the media and NGOs. The stability of hegemony depends on whether the narratives produced by political and civil society can gain popular consent and become accepted as "common sense."

Neo-Gramscian scholars have extended this insight to the international level. Robert W. Cox (1987) argues that world orders are constituted through the alignment of material capabilities, institutions, and ideas. When these elements come together to form a coherent structure, hegemony emerges. This process begins with the consent of actors subject to the hegemon rather than through direct coercion. From this perspective, power consists not only of the coercive actions taken by states, but also of mechanisms of consent embedded in social relations.

Gramsci's theory, and its later adaptation to the discipline of international relations, employs the concept of the historical bloc. In Gramsci's work, this concept refers to the organic unity of material structures, political institutions, and ideological formations. Adapting this concept to international relations, Cox (1987) emphasizes that a historical bloc is constituted not only by states, but also by international organizations and economic elites through processes of cooperation.

Stephen Gill (2003) characterizes the historical bloc that underpins neoliberal globalization as "disciplinary neoliberalism." Disciplinary neoliberalism establishes free-

market-oriented governance as the dominant understanding of ideological power and constrains the emergence of political visions beyond this framework. U.S.-based organizations have played a significant role in diffusing neoliberal assumptions in East Asia, thereby normalizing these norms and assumptions across the region. This dynamic points to another concept discussed by Gramsci in the *Prison Notebooks*: “common sense.” Common sense refers to a fragmented yet powerful set of assumptions that define what is perceived as realistic and legitimate. In the context of East Asia, U.S. leadership is widely associated with order, stability, and credibility, rendering alternative systems risky. Consequently, even as East Asian countries derive material benefits from China, they continue to reproduce U.S.-centred norms and political and security practices.

This study also centres on the long-term struggle to reshape dominant ideas, values, and social relations, which Gramsci conceptualizes as the “war of position.” Neo-Gramscian scholars emphasize that in complex and institutionalized orders, hegemonic change cannot occur through material disruption alone but requires sustained ideological and cultural contestation (Cox, 1996; Rupert, 2000). China’s rise in East Asia can be understood as an ongoing but incomplete war of position. Through deepening regional production networks, the expansion of intra-East Asian trade, and the institutionalization of regional economic arrangements such as RCEP and the Asian Infrastructure Investment Bank, China has progressively challenged elements of the material foundations of U.S. hegemony (Li, 2019). These dynamics generate material consent by embedding regional economies more deeply within China-centred circuits of accumulation and offering functional alternatives to U.S.-led economic governance.

However, as Neo-Gramscian theory suggests, material capabilities alone are insufficient to establish hegemony. Mark Rupert (2000) argues that hegemony depends on the ability to present a social purpose that appeals beyond narrow interests. China promotes principles such as sovereignty, non-interference, and development without conditionality; however, these ideas have not yet been able to establish a meaningful hegemony in the region, as they lack the social depth necessary to shape common sense and everyday practices.

In conclusion, while China has made some counter-hegemonic moves, it is weak in fully establishing its presence. This is because, although East Asian countries have integrated China's economic presence into their own systems, they have not abandoned the historical bloc led by the US ideologically, culturally, and strategically. China's ability to get other actors in East Asia to accept its ideological and cultural narratives could bring about this change. Otherwise,

despite the shift in power in the material base, US hegemony will continue to maintain its presence in the region.

Methodology

This study employs a qualitative research design grounded in a Neo-Gramscian interpretive approach to international political economy. Rather than testing causal hypotheses or measuring variable effects, the study seeks to uncover how hegemonic power operates through material structures, institutions, and ideology in shaping East Asian regional order. In line with Gramscian theory, the analysis focuses on consent, legitimacy, and common sense as constitutive elements of hegemony. The research adopts a comparative case-oriented strategy, examining Japan's and South Korea's relations with China. The reason these two countries are examined is that they are the two most important powers in East Asia after China, both actors have significant economic cooperation with China, and they are aligned with the US on security and ideological issues.

The analytical strategy of this research is qualitative content and discourse analysis informed by Gramscian concepts such as hegemony, historical bloc, common sense, and war of position. Rather than coding for frequency alone, the study interprets how specific narratives and assumptions are normalized and reproduced across different policy domains.

Findings

This study examines China's position in East Asia by focusing on two case studies, which are China-Japan relations and China-South Korea relations. After that, the two cases are compared and analyzed accordingly.

China-Japan Relations

Japan's relationship with China is characterized by a paradoxical dynamic between growing mutual economic interdependence and Japan's US-centric security policies and ideological sphere. At the material level, Japan's economic integration with China is evident in bilateral trade statistics. In 2024, total trade between Japan and China reached approximately USD 292.6 billion, making China Japan's largest trading partner. In the same year, China accounted for a significant share of Japan's total exports and imports, underscoring the importance of Chinese demand for Japanese manufactured goods and intermediate inputs. Moreover, China has been Japan's largest trading partner for 18 consecutive years, with

bilateral trade continuing to surpass that with other major partners (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2025).

Japanese government documents reflect a pragmatic acknowledgment of this economic reality. The 2023 Diplomatic Bluebook emphasizes the importance of Japan's close economic relations with China, highlighting extensive trade, investment, and cooperative initiatives, while acknowledging the need to manage bilateral issues through dialogue and engagement (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023). Japan's participation in the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) further institutionalizes this material integration, reinforcing China's central role in regional trade governance. Despite this extensive economic engagement, Japan's security posture and political identity remain firmly on the side of the U.S.-led order. Japan's Defense White Papers consistently identify the U.S.-Japan alliance as the "cornerstone" of national security, emphasizing alliance credibility, deterrence, and shared values such as democracy and the rule of law (Ministry of Defense of Japan, 2022). Strategic initiatives such as the "Free and Open Indo-Pacific" further articulate regional order through liberal and security-oriented norms closely aligned with U.S. leadership (Prime Minister's Office of Japan, 2023).

As it is emphasized before in this study, This divergence between material integration and strategic alignment suggests that China's growing economic influence has not translated into hegemonic leadership in the Gramscian sense. While China generates material consent through trade, investment, and regional economic institutions, it has not displaced the ideological and normative foundations of Japan's strategic worldview. U.S. leadership continues to define the parameters of legitimate security behavior, shaping what is perceived as responsible, normal, and credible within Japan's policy discourse. As a result, China's influence remains largely confined to the economic base, without restructuring the broader historical bloc supporting Japan's regional orientation.

China-South Korea Relations

South Korea exhibits a similar pattern South Korea's export structure demonstrates deep economic integration with China, especially in intermediate goods and high-technology sectors such as semiconductors. According to long-term industry data, the share of Korean semiconductor exports going to China increased from 3.2 % in 2000 to 39.7 % by 2021, with similar patterns observed in petrochemicals and precision instruments, indicating China's importance as a destination market for key intermediate products in Korean industry (Choi,

2022). Additionally, recent trade statistics show that China continues to race with the United States as South Korea's largest export market, with periods of Chinese leadership underscoring its central role in Korean export demand (Baek, 2024).

Chinese policy statements highlight South Korea as an important economic and supply-chain partner in broader regional cooperation efforts, particularly in industrial and supply chain integration and bilateral economic dialogues (Yin, 2025). Moreover, South Korea's participation in RCEP further consolidates its integration into China-centred economic governance structures.

However, this economic interdependence has not resulted in strategic or ideological realignment. South Korea's security policy remains overwhelmingly shaped by the U.S.- ROK alliance, which is consistently described in official defense white papers as the foundation of national survival and regional stability (Ministry of National Defense of Korea, 2022). The alliance is framed not merely as a military arrangement, but as a values-based partnership grounded in shared democratic norms and mutual trust.

The 2016-2017 THAAD deployment crisis illustrates the limits of China's material leverage. Despite facing significant economic retaliation from China, South Korea did not alter its alliance commitments or security orientation (Reuters, 2017). While Seoul sought to stabilize relations with Beijing through diplomatic engagement, these efforts did not translate into a redefinition of its strategic identity or security framework.

Consequently, similar to Japan, South Korea, while strengthening its economic ties with China, has regularly maintained cooperation with the US in ideological and security matters, thereby positioning the US presence in East Asia against China. While both countries maintain economic relations with China, they prioritize cooperation with the United States in ideological and security matters. This reflects the simultaneous exercise of Chinese and U.S. influence, producing a "multiple hegemony" scenario in which two powers coexist across different domains (Antoniades, 2017).

Discussion

As the findings indicate, although East Asian countries maintain substantial material ties with China, this economic interdependence is not mirrored in the ideological and security domains. Consequently, while China has been unable to establish cultural hegemony in the region, U.S. hegemony continues to shape dominant understandings and strategic orientations.

This persistence can be explained by the endurance of the U.S.-led historical bloc established after World War II, which has largely preserved its security architecture and ideological framework. Although China has significantly weakened the economic pillar of this bloc through its expanding production capacity and regional trade networks, the ideological and security pillars remain largely intact. In this context, the United States' ability to generate common sense and consolidate its hegemonic position in East Asia rests on these two foundational structures. Japan and South Korea maintain extensive cooperation with China in areas such as trade, investment, and the integration of production networks, indicating that economic ties with China reflect long-term structural transformations rather than short-term or contingent arrangements. It is therefore reasonable to argue that China has substantially undermined the economic foundations of the U.S.-led historical bloc. However, without achieving comparable influence in the security and ideological domains, the establishment of a full counter-hegemony remains unattainable.

In ideological terms, U.S. hegemony in East Asia has been consolidated not through direct ideological coercion, but through the normalization of its values within everyday social practices. Liberal norms and a U.S.-centric worldview have become embedded in social life through media, education systems, and popular culture, shaping what is widely perceived as common sense and generating broad social consent. This form of cultural entrenchment constitutes a key distinction between U.S. hegemony and the influence exerted by China. Chinese cultural and ideological narratives are generally perceived in the region as extensions of the Chinese state and are therefore viewed as external or alien to societies such as Japan and South Korea. As a result, China has been unable to construct a counter-hegemonic project in the ideological domain. In short, because China has not been able to reshape common sense through the production of a widely shared narrative, the United States continues to generate consent and sustain its hegemonic position in the region.

In security terms, U.S. hegemony in East Asia has likewise been consolidated not primarily through coercion, but through the institutionalization and normalization of U.S.-led security practices. Alliance structures, forward military deployments, and regular joint exercises have become routinized features of the regional order, shaping how security is understood and practiced by key regional actors. Over time, these arrangements have produced a shared security common sense in which U.S. military presence is widely perceived as a stabilizing and legitimate foundation of regional order rather than as an external imposition. This normalization has enabled the United States to sustain its security leadership through consent as much as

through material capability. Conversely, because regional actors remain aligned under U.S. hegemony, China's security initiatives are often perceived as threats to their sovereignty and strategic interests. As a result, these developments are seen as potentially detrimental, reinforcing the view that security in the region should follow U.S.-led norms. Consequently, the established U.S.-centric security framework continues to define regional standards, expectations and common sense.

In summary, while China has launched a counter-hegemonic initiative in East Asia by seriously weakening the first of the three main pillars of U.S. hegemony in the region (economy, security, and ideology), the continued weakness in the other two pillars indicates that U.S. hegemony remains active and continues to shape regional policies.

Conclusion

This study set out to explain the persistent contradiction in East Asia between deep economic integration with China and continued political, ideological, and security alignment with the United States. Drawing on Gramscian and Neo-Gramscian theory, it argued that this pattern cannot be adequately explained by realist balancing, hedging strategies, or liberal institutionalist accounts alone. Instead, the persistence of a U.S.-centered regional order reflects the endurance of hegemonic power grounded in consent, common sense, and ideological leadership rather than material capabilities alone.

The analysis of Japan and South Korea demonstrates that while China has successfully generated material consent through trade, investment, and regional economic institutions, this influence remains largely confined to the economic domain. In contrast, the United States continues to dominate the ideological and security spheres through a historically entrenched hegemonic framework that defines legitimacy, stability, and credibility in the region. As a result, economic interdependence with China has not translated into a broader strategic or ideological realignment.

From a Gramscian perspective, China's rise in East Asia represents an incomplete counter-hegemonic project. Although China has significantly weakened the economic pillar of U.S. hegemony, it has not yet been able to reshape regional common sense or construct a compelling ideological and security narrative capable of challenging the U.S.-led historical bloc. Consequently, U.S. hegemony remains resilient despite shifts in the material balance of power.

In conclusion, the East Asian regional order is best understood as a layered and uneven hegemonic structure in which Chinese economic influence coexists with enduring U.S. ideological and security leadership. This finding highlights the importance of ideology, consent, and social legitimacy in sustaining international order and suggests that future changes in regional alignment will depend not only on material power shifts but also on the ability to reshape dominant norms and common sense.

References

- Antoniades, A. (2017). *Hegemony and international relations*. Palgrave Macmillan.
- Arrighi, G. (2007). *Adam Smith in Beijing: Lineages of the twenty-first century*. Verso.
- Bieler, A., & Morton, A. D. (2018). *Global capitalism, global war, global crisis*. Cambridge University Press.
- Baek, B.-y. (2024). China surpasses US to become top export market for Korea. *The Korea Times*.
- Ciorciari, J. D., & Haacke, J. (2019). Hedging in international relations. *International Studies Review*, 21(3), 367-374.
- Choi, S. (2022, August 21). Semiconductor exports to China increased 13 times in 20 years. *The Asia*
- Cox, R. W. (1996). *Approaches to world order*. Cambridge University Press.
- Cox, R. W. (1987). *Production, power, and world order*. Columbia University Press.
- Gill, S. (2003). *Power and resistance in the new world order*. Palgrave Macmillan.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks* (Q. Hoare & G. Nowell Smith, Eds. & Trans.). International Publishers.
- Haacke, J. (2019). The concept of hedging and its application to Southeast Asia: A critique and a proposal for a modified conceptual and methodological framework. *International Relations of the Asia-Pacific*, 19(3), 375–417.
- Ikenberry, G. J. (2018). The end of liberal international order? *International Affairs*, 94(1), 7-23.
- Korea International Trade Association. (2023). *Korea-China trade statistics*.

- Li, X. (Ed.). (2019). *International political economy of new regionalisms*. Routledge.
- Mearsheimer, J. J. (2010). The gathering storm: China's challenge to US power. *Chinese Journal of International Politics*, 3(4), 381-396.
- Mearsheimer, J. J. (2014). *The tragedy of great power politics*. W. W. Norton
- Ministry of Defense of Japan. (2022). *Defense of Japan White Paper*.
- Ministry of Economy and Finance of Korea. (2022). *2022 Economic Policies*.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023). *Diplomatic Bluebook 2023*.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2025). *Diplomatic Bluebook 2025*.
- Ministry of National Defense of Korea. (2022). *Defense White Paper*.
- Reuters. (2017). South Korea considering complaint to China over THAAD retaliation.
- Rupert, M. (2000). *Ideologies of globalization: Contending visions of a new world order*. Routledge.
- Worth, O. (2015). *Rethinking hegemony*. Palgrave Macmillan.
- Yin, Y. (2025). China, South Korea ministers hold talks to strengthen supply chain, multilateral cooperation. *Global Times*.

Rethinking Mackinder: China's Continental Turn in Eurasia & How the Iran War Has Renewed the Strategic Value of Overland Connectivity

Zeynep Gökçe Bulgen

Throughout human history, no matter how advanced civilizations have become with developing technology, the geographical conditions of the planet in which humankind lives have continued to affect it from time to time. Geopolitical analyses and theories are crucial for international actors to develop the capacity to adapt to the risks and advantages presented by geographical conditions. However, when we look at current global governance, we are in a period of considerable uncertainty and crisis. A new conflict has been added to the increasingly tense atmosphere of recent years, with the United States and the Israeli army attacking Iran. The war which began on February 28th, has significant regional and global implications, but the Iran War once again draws attention to a classic geopolitical perspective. During the war, the Iranian state closed the Strait of Hormuz to traffic, and it became clear that the ongoing conflict was not only a regional security crisis but also increased economic concerns worldwide by restricting global trade and energy flows. Accordingly, for China, with its very high energy shipments and trading volume, sea routes are becoming increasingly fragile, and crises in waterways are reinforcing China's Eurasian orientation. When examining China's inclination towards Eurasian land connections, it would be useful to begin with the theory of land geopolitics put forward by the British geographer Halford John Mackinder.

Mackinder's Geopolitics of Land and Heartland Theory

Sir Halford John Mackinder based his arguments on geopolitics on his identity as a geographer. In his article "The Scope and Methods of Geography," he wrote that political geography would be built upon and necessarily followed physical geography (Mackinder, 1962). In other words, political issues everywhere depend on the needs and consequences of physical geography. For a geopolitical reading, he divides the globe, which he calls the "World Island" as a single continent, into six regions, defining Europe and Asia as a single whole. The Euro-Asia region, due to its various geographical characteristics, has the status of a central region. He defines the inner region of Eurasia, in particular, as the region from which land power originates and which directs world politics, calling it the "Axis Region," and later the "Heartland" (İşcan, 2004). The region described as the "Heartland" of the world island is defined as the northern and interior region of Euro-Asia, that is, a quite large Central Asian region encompassing the Carpathian Mountains, the Hindu Kush Mountain range, and the Altai Mountains (Kapo, 2021). According to Mackinder, "Heartland is the greatest castle on Earth"

because, firstly, it is the largest plain on Earth, secondly, it has large and navigable rivers that flow through it but do not connect to the ocean, and thirdly, it is an ideal grazing area for land transport (Mackinder, 1919). Mackinder's view on the Heartland, which has high development potential and is furthest from potential geographical risks, is as follows: " Who rules East Europe commands the Heartland; who rules the Heartland commands the World-Island; who rules the World-Island commands the world" (Mackinder, 1919). Historically, numerous conflicts have arisen over dominance in Eurasia, and Mackinder's views have been partially incorporated into twentieth-century international politics. Considering the geographical context and the physical resources that states would possess, as argued by Mackinder, it becomes clear that China, situated at the gateway to the Heartland and lacking access to the sea, has the potential to establish Eurasian dominance both geographically and in terms of its sufficient population (Sempa, n.d). While Mackinder's theory may not provide perfect answers to today's changing and highly dynamic political system, it serves as a starting point for understanding the importance of land connections and the enduring, geographically based impact of land dominance.

U.S. & Israel Attacks on Iran and the Strait of Hormuz from a Geopolitical Perspective

There are physical locations shaped by geography and possessing geopolitical strategy, such as roads and passes on land or sea. The actor controlling these strategic locations also has leverage over other actors. Located at the end of the Persian Gulf and situated between Iran and Oman, the Strait of Hormuz is a key passage with significant global impact, particularly for oil transportation and thus energy flow (Gauchon, 2008). The Strait of Hormuz is a strategic, geopolitical, and indeed dangerous passage that faces crises from time to time due to its importance in resource transport and the political policies of bordering states. For instance, during the Iran-Iraq War that began in the 1980s, Iran laid mines in the strait's waters, threatening passage and the safety of ships wishing to use the strait. This tension between the U.S. and Iran affected the risk of traffic in the strait. In 2019, oil tankers flying the flags of Saudi Arabia, Norway, Japan, and the UAE were attacked while passing through the strait, and these acts of destruction resulted in a significant escalation of tensions between the U.S. and Iran, with mutual accusations and the imposition of sanctions by the U.S. against Iran. On the international stage, this crisis not only increased tensions between the two sides but also reinforced security concerns in global trade. Commercially, sharp increases in oil prices were observed, and the U.S. increased its presence in the region by sending additional troops and warships. In this situation, these crises for China, which clashes with the policies of Trump's

America and is an ally of Iran, were pushing it to find new alternatives. Coming much closer to the present date, February 28, 2026, was the culmination of the current tension, and a U.S. attack on Iran, along with Israel, would have been the detonation of a ticking time bomb. Iran, controlling the Strait of Hormuz, halted and closed the strait to traffic from the start of the war. The closure of the Strait of Hormuz has increased the fragility of waterways, affecting many economic sectors, and China, the world's largest oil importer, is expected to be one of the hardest hit. This is because China is one of the largest buyers of oil passing through the Strait of Hormuz, sourcing almost half of its oil from Iran and other regional countries, and a quarter of its liquefied natural gas (LNG) needs from Qatar (Syrian Arab new Agency, 2026). Therefore, China appears dependent on the waterways through the Strait of Hormuz and the region as a whole. However, this process has shown that China has been taking various measures for many years to safeguard its economy against ongoing waterway crises and potential threats, and has developed long-term strategic policies, thus demonstrating its flexibility in the current Strait of Hormuz crisis (Syrian Arab New Agency, 2026).

Reasons for China's Eurasian Orientation and the Importance of the Middle Corridor

Recent issues suggest that China's activities in the Eurasian region deserve re-examination. It was largely unaffected by the Strait of Hormuz crisis because China has for many years engaged in strategic actions that have avoided reducing its dependence to a single region. International dynamics, such as wars and crises, have also acted as a driving force in this process. The first reason is that the four-year-long Russia-Ukraine war is significantly impacting China's operations. This is because the advantage of China's "Northern Corridor" land route, which it created for commercial purposes and passes through Russia, has diminished. Due to the war, Russia has been subjected to sanctions by the U.S., negatively affecting the Russia-Belarus transit route. Furthermore, the conflict in Ukraine has severely damaged the country's road infrastructure, eliminating transportation and logistics possibilities (Sharifli, 2025). In this situation, internal unrest and regional uncertainty threatened China's shipping security. The second reason is that ongoing instability in the Red Sea creates maritime insecurity as ship passages are threatened. 60% of China's trade with Europe passes through the Suez Canal and the Red Sea (Fitch Ratings, 2024). The Houthi rebels in this region have been attacking commercial and military vessels, making maritime security and economic stability complex and unpredictable. In response to this crisis, the Trump administration intervened, militarizing the region and further increasing U.S. naval dominance. According to these arguments, China has justifiable reasons for seeking new alternative land routes. Attacks on the

Suez Canal, the closure of the Strait of Hormuz during the Iran-Iraq War, and the increasing U.S. dominance in sea routes have forced China to re-emphasize land connections and gain flexibility in line with new dynamics (Sharifli, 2025).

China's Strategic Investments and Preparations in its Eurasian Orientation

China has been undertaking significant infrastructure work for many years to strengthen its land connection via the Middle Corridor, bringing the Eurasian region to the forefront. Why is Eurasia gaining importance through the Middle Corridor? There are several reasons for China; firstly, due to all the political crises and uncertainties, it is seeking political and economic security through alternative routes. Secondly, there are the attitudes, developments, and changing regional dynamics of the actors in Central Asia and the South Caucasus region. For instance, the "Nagorno-Karabakh War" between Azerbaijan and Armenia ended, and peace negotiations between the two sides reduced tensions in the region. Another sign of detente was the border agreement between Tajikistan and Kyrgyzstan (Sharifli, 2025). These developments led to the region becoming more stable and secure compared to other conflict zones. In other words, it was seen, at least in part, as a guarantee of a more peaceful environment and economic stability. In the light of increasing geopolitical uncertainties, the Middle Corridor connection designed for the Belt and Road Initiative provided a significant advantage. Since the early 2000s, as China has focused on reducing its reliance on sea trade routes, the Middle Corridor has become an active route. The Middle Corridor offers two diversified routes: one for shipments to Europe via the Black Sea through Georgia, and a second, a completely land-based transportation route to Europe via Georgia and Türkiye. So, the Middle Corridor routes offer flexibility and the capacity to adapt to all possible scenarios and crises through various routes.

To strengthen the Middle Corridor, China has supported various initiatives, joined agreements, and actively financed infrastructure projects. In 2023, the "Middle Corridor Multimodal" initiative was established by Azerbaijan, Kazakhstan, and Georgia as regional countries (The Astana Times, 2023), and China joined these three countries in joint railway infrastructure projects a year later. Another example is the Baku-Tbilisi-Kars (BTK) railway line improvement works, which were financed by China (Middle Corridor Trans-Caspian International Transport, 2024). On the other hand, port projects were also of great importance, and an agreement was signed between China, Azerbaijan, and Kazakhstan to develop a "Joint Cargo Terminal" to be established at Azerbaijan's Alat Port (The Diplomat Insight, 2024). In 2025, the "Trans-Caspian International Transport Route (TITR)" agreement was signed between the Kazakhstan-Azerbaijan-Georgia railway company and the China Container

Transport Company. According to this agreement, the route will be jointly developed and opened for use (Kwan, 2025). Along the Trans-Caspian corridor, port infrastructure development efforts continued. Another notable infrastructure initiative is the "Anaklia Deep Sea Port Project" between China and Georgia. Although its construction has not been completed for various reasons, this project appears as important as the Baku-Tbilisi-Ceyhan project within the framework of the Middle Corridor vision, because this route will seamlessly connect East and West (Mirzayeva, 2025). Moreover, other strategic lines supported by the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) include road works in Kazakhstan and the "Divriğ-Kars-Georgia" border railway project (Sharifli, 2025). All these infrastructure projects show that the middle corridor is being strengthened, aiming to reduce transit times and improve freight carrying capacity. Finally, China is not abandoning its sea routes and trade volume. On the contrary, it is strengthening its land connections by focusing on the Eurasian region and pursuing a very strategic energy and trade backup policy.

Conclusion

In conclusion, the current conflict with Iran demonstrates the variability of international dynamics, while also providing an opportunity to analyze the scale of a major power like China's capacity for action and its resilience in the face of crises that may arise from the closure of the Strait of Hormuz, as well as the concrete actions it takes to create crises. While the Eurasia-centric "Heartland" theory doesn't directly explain China's proactive Eurasian orientation, it allows us to reconsider Mackinder's theories in the context of geographical needs. According to Mackinder, land transportation is a major geostrategic point in the concept of Eurasian land dominance, and China is diversifying this dominance quite successfully, particularly through the Belt and Road Initiative. In other words, the order triggered by the Iran War shows us that there is no complete "return to land routes" era, but land geopolitics is regaining importance due to the fragility of waterways. In this context, it becomes clear why China is investing in land connections across Eurasia, and we see the Belt and Road Initiative as the most concrete and active example of this alternative security concept within the system. China's dominance over Eurasia, reminiscent of Mackinder's understanding of continental geography, has allowed it to be minimally affected by the Strait of Hormuz crisis.

References

Alwan, H.A. (2024). What Would Be The Effects Of Closing The Strait Of Hormuz On Iraq's Energy Security?, Istanbul Okan University

- Abbasova, V. (2024). China Partners with Kazakhstan, Azerbaijan, Georgia on Middle Corridor Initiative, Caspian News
- Barabas, P. (2026). İran'ın yeni koşulları: Hürmüz Boğazı açılacak mı?, Euro News
- Dündar, İ.T. (2024). Boğaz Jeopolitiği: Hürmüz Boğazı Örneği, Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi
- Erenel, F. (n.d). Jeopolitik Teoriler ve Avrasya'nın Merkezinde Güç Savaşları, İstinye Üniversitesi
- Gauchon, P. (2008). Jeopolitiğin 100 Yeri, Kadim Yayınları
- Ismailov, E. & Papava, V. (n.d). The Heartland Theory and the Present-Day Geopolitical Structure of Central Eurasia
- İşcan, İ.H. (2004). Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 2, s. 47-79.
- Kapo, A. (2021). Mackinder: Who rules Eastern Europe rules the World, Institute for Geopolitics, Economy and Security (IGES)
- Khan, M.U. (n.d). Mackinder's Heartland Theory: Historic Rivalry and the China's Belt and Road Initiative (BRI), JSSA Vol. VII, No. 1
- Kwan, S. (2025). Kazakhstan, Azerbaijan, Georgia, and China Deepen Cooperation on Trans-Caspian Transport Corridor, The Times of Central Asia
- Mackinder, H.J. (1904). The Geographical Pivot of History, The Royal Geographical Society, 23/4, 421-437
- Mansoor, S. (2024). Mackinder and Mahan: Geopolitics of BRI in South Asia, Modern Diplomacy
- Megoran, N. & Sharapova, S. (2025). Mackinder's "Heartland": A Help Or Hindrance In Understanding Central Asia's International Relations?, Central Asia and the Caucasus (Special Issue) 4(34)
- Mirzayeva, N. (2025). Anaklia Project: Strategic Importance and Challenges, Journal of Balkan and Black Sea Studies Year 8, Issue 14, 51-76
- Pretat, H. & Sato, M. & Powers-Riggs, A. & Funaiole, M.P. (2026). No One, Not Even Beijing, Is Getting Through the Strait of Hormuz, Center for Strategic & International Studies (CSIS)
- Pomfret, R. (2018). The Eurasian Land Bridge The Role of Service Providers in Linking the Regional Value Chains in East Asia and the European Union, ERIA Discussion Paper Series
- Scott, M. & Alcenat, W. (2008). Revisiting the Pivot: The Influence of Heartland Theory in Great Power Politics

Sharifli, Y. (2025). China's Eurasian Detour: Bypassing Russia, Dodging U.S. Sea Power, China Global South Project

The Role of Pivot States in The Competition Between the United States & China, (2024). Columbia University, Eurasia Group

Xinhua News (2025). China-Europe freight train service boosts Eurasian trade with shared benefits

Yousafzai, F. (2024). Kazakhstan, Azerbaijan, China Establish Cargo Terminal, The Diplomatic Insight

Technological Rivalry and the Dynamics of Polycrisis: U.S. – China Competition and the Fragmentation of Global Governance

Kaan Çankırlı

Introduction

The contemporary international system is increasingly characterized by overlapping crises beyond traditional sectoral and geographical boundaries. This condition, in recent works and discussions, is being conceptualized as **polycrisis**, a framework that highlights the simultaneity and interconnection of economic, technological, and geopolitical disruptions. In this context, crises do not unfold independently; rather, they interact in ways that amplify their individual and collective impacts, producing effects across multiple domains of global governance. As a result, the capacity of international institutions to manage systemic shocks is increasingly constrained by the complexity and interdependence of these dynamics (Lawrence et al., 2023).

Among the most significant manifestations of this environment is the intensification of economic and technological competition between the United States and China. This rivalry is not limited to bilateral trade disputes but extends into strategic sectors such as semiconductors, advanced manufacturing, artificial intelligence, and digital infrastructure. These domains are now deeply embedded within national security considerations, transforming economic interdependence into a field of strategic competition. Within this context, the US–China trade war represents a critical turning point, where tariff-based economic policy instruments contributed to the restructuring of global supply chains and the gradual securitization of technology and trade relations.

This article argues that the US–China trade war, started with the first term of Donald Trump, with using of Section 301 and Section 232 tariff measures, functioned as a systemic shock that transformed economic interdependence into a mechanism of strategic fragmentation. Rather than remaining a contained bilateral dispute, the trade war generated cascading effects across technological, economic, and institutional domains, thereby contributing to broader processes of global governance fragmentation. In this regard, the trade war is conceptualized not merely as a trade dispute but as a catalyst within a broader polycrisis environment, in which localized policy actions produce interconnected and system-wide consequences.

Understanding Polycrisis

The word **polycrisis** was first used in Edgar Morin and Anne-Brigitte Kern's "Terre-Patrie" in 1993, as *polycrise*. Morin defined polycrisis as a "general crisis of the planet" involving problems, contradictions, and uncontrollable processes. In this period, the concept has a philosophical dimension involving humanity's inability to be "human" rather than a singular crisis (Morin & Kern, 1999). The concept of polycrisis has evolved through academic and policy debates. It was revived by Mark Swilling, who combined it with long-wave theory to analyze how climate change, inequality, and financial volatility interact in the aftermath of the 2008 global financial crisis. In this framing, polycrisis is understood not as isolated failures but as a structural and dynamic condition embedded in longer historical trajectories that unfold in partially predictable patterns (Swilling, 2013, as cited in Delannoy et al., 2025). The concept was later reflected in policy discourse, notably in Jean-Claude Juncker's description of overlapping EU crises such as economic stagnation, migration, and Brexit, which were portrayed as interlinked challenges to institutional cohesion (Juncker, 2016), although he later suggested this phase had been overcome (Juncker, 2018).

The term regained prominence in the early 2020s amid the COVID-19 pandemic, Russia-Ukraine conflict, and accelerating climate disruptions, which collectively highlighted the limitations of treating crises as isolated shocks. In this context, economic historian Adam Tooze reintroduced **polycrisis** as a framework capturing the shift from individual shocks to interacting systemic failures (Tooze, 2021; 2022). However, this popularization has been criticized for being largely descriptive and for lacking deeper causal explanation, raising concerns about conceptual vagueness (Godin, 2023, as cited in Delannoy et al. 2025). Also, there are more structured definitions, such as the Cascade Institute's "global polycrisis," describing it as the causal entanglement of crises across global systems that degrade long-term stability (Lawrence et al., 2023).

In this framework, crises do not occur in isolation; instead, they interact and reinforce one another, producing systemic effects that extend across issue areas and regions, thereby increasing the strain on global governance structures. As technological capabilities become increasingly embedded in national power, competition over critical sectors such as semiconductors, artificial intelligence, and digital infrastructure have intensified. This rivalry generates systemic effects that extend beyond bilateral relations, contributing to the

restructuring of global supply chains, regulatory regimes, and security architectures, and thereby reinforcing broader patterns of fragmentation within the international system.

Economic Interdependence Between the U.S. and China

Prior to the escalation of trade tensions, the United States and China were deeply integrated within a globalized economic system characterized by complex supply chains and high levels of interdependence. Over several decades, globalization facilitated the fragmentation of production processes, allowing different stages of manufacturing to be distributed across multiple countries (Tooze, 2018) China emerged as a central hub in this system, particularly in manufacturing and assembly, while the United States maintained strengths in design, innovation, and high-value-added activities.

This interdependence generated significant economic benefits, including increased efficiency, lower production costs, and expanded market access. However, it also created structural vulnerabilities. (Lawrence et al., 2023; Tooze, 2021) Dependence on global supply chains exposed states to external shocks, while reliance on foreign production raised concerns about resilience and security. As technological capabilities became increasingly central to economic competitiveness and military strength, interdependence began to be reinterpreted as a potential liability.

The growing importance of advanced technologies further intensified these concerns. Sectors such as semiconductors, artificial intelligence, and telecommunications became critical not only for economic growth but also for national security (Tooze, 2021; WEF, 2023). Consequently, states began to reassess their positions within global production networks, seeking to reduce dependencies and secure access to key technologies. This shift marked a transition from efficiency-driven globalization to security-oriented economic policy (WEF, 2023).

U.S - China Trade War (between 2018-2020)

Starting from Donald Trump's first term in the White House, the use of Section 301 and Section 232 for imposing tariffs marked a decisive shift toward a more unilateral approach to economic and technological competition with China. Section 301 tariffs, justified on the grounds of unfair trade practices and intellectual property concerns, targeted a wide range of Chinese imports, particularly in sectors associated with advanced manufacturing and

technology (USTR, n.d.). At the same time, Section 232 measures, framed under national security justifications, expanded the scope of trade restrictions beyond pure economic considerations. Together, these instruments reflected a broader transformation in U.S. policy, in which trade became and of strategic competition rather than a domain governed primarily by multilateral rules.

China responded with retaliatory tariffs on U.S. goods, leading to a rapid escalation of trade tensions and a cycle of reciprocal measures that disrupted bilateral trade flows. (Bown & Kolb, 2025) However, the significance of this escalation extended beyond tariff levels. The trade war introduced uncertainty into global markets, prompting firms to reassess supply chain dependencies and investment strategies. Multinational corporations began diversifying production away from China or restructuring their operations to mitigate exposure to tariffs, thereby initiating shifts in global production networks. These adjustments illustrate how policy decisions taken within a bilateral dispute can generate broader systemic effects across the global economy.

The Phase One Trade Deal, signed in early 2020, temporarily eased tensions by establishing limited commitments on market access and intellectual property protections (USTR, 2020) Nevertheless, the agreement did not address the underlying structural issues driving the conflict, particularly those related to technological competition and strategic rivalry. As such, the partial de-escalation did not reverse the broader trajectory of fragmentation; instead, it underscored the persistence of systemic tensions embedded within U.S.–China relations.

The US–China Trade War as a Trigger of Polycrisis Dynamics

The significance of the trade war lies not only in its immediate economic effects but also in the mechanisms through which it generated broader systemic consequences. These mechanisms illustrate how a policy intervention can trigger chain effects across multiple domains (Lawrence et al., 2023; WEF, 2023).

Firstly, tariff measures of both parties disrupted established supply chains. Multinational corporations that are facing increased costs and uncertainty, began to diversify production and reduce reliance on China. This process, often described as supply chain reconfiguration, contributed to the fragmentation of global production networks (Tooze, 2021). Second, the trade war accelerated the securitization of economic policy. Trade measures were increasingly

justified on national security grounds, blurring the distinction between economic and strategic considerations. This shift reinforced a feedback loop in which geopolitical tensions justified economic restrictions, which in turn intensified geopolitical competition. (Ortiz & Rodrigo, 2025). Third, these developments contributed to emerging patterns of economic fragmentation. As states adopted protective measures and prioritized resilience, the global economy became more segmented. Competing technological ecosystems and regulatory frameworks began to emerge, reducing the coherence of global economic governance (WEF, 2023).

Semiconductor production provides a clear example of these dynamics. The global semiconductor industry relies on highly specialized and geographically dispersed production processes. Efforts to restrict access to advanced technologies disrupt these networks, generating ripple effects that extend far beyond the primary actors (Tooze, 2021; Ortiz & Rodrigo, 2025). Such disruptions affect not only economic performance but also technological development and security capabilities (WEF, 2023).

Fragmentation of Global Governance: Results of U.S. - China Trade War

The trade war had significant implications for global governance structures, particularly in the realm of international trade. Institutions such as the World Trade Organization faced increasing challenges as unilateral measures became more common. The normalization of tariff-based economic statecraft undermined rule-based trade norms and weakened the authority of multilateral institutions.

At the same time, fragmentation extended beyond trade governance. The emergence of competing technological standards and regulatory regimes contributed to a more divided global system. States and firms increasingly aligned with different technological ecosystems, leading to the formation of distinct economic blocs.

This fragmentation complicates coordination and reduces the effectiveness of global governance mechanisms. As cooperation becomes more difficult, the ability to address transnational challenges, such as economic instability, technological regulation, and security risks is significantly constrained.

Conclusion

The analysis presented in this article highlights the role of the US–China trade war as a driver of systemic transformation within the international system. By examining the trade war

through the lens of polycrisis, it becomes clear that its significance extends beyond bilateral relations. The trade war functioned as a policy-induced shock that triggered cascading effects across technological, economic, and governance domains. These effects contributed to the fragmentation of global supply chains, the securitization of economic policy, and the weakening of multilateral institutions. In doing so, the trade war reinforced broader polycrisis dynamics, illustrating how interconnected crises shape contemporary global politics. In an era defined by increasing complexity and interdependence, understanding the mechanisms through which local actions produce global consequences is essential. The case of the US–China trade war underscores the need for more integrated and adaptive approaches to global governance, capable of addressing the challenges posed by an increasingly fragmented and crisis-prone international system.

References

China Briefing. (2020, August 25). *The US–China trade war: A timeline*.

Delannoy, L., et al. (2025). [Exploring researchers' conceptualizations of the 'polycrisis' using Q-methodology]. *Sustainability Science*.

Juncker, J.-C. (2016, June 21). *Speech at the Annual General Meeting of the Hellenic Federation of Enterprises*. European Commission.

Juncker, J.-C. (2018, September 12). *State of the Union Address 2018*. European Commission.

Lawrence, M., Homer-Dixon, T., Janzwood, S., Rockström, J., Renn, O., & Donges, J. (2023). *Global Polycrisis: The causal mechanisms of crisis entanglement* (Version 1.1). Cascade Institute.

Morin, E., & Kern, A. B. (1999). *Homeland Earth: A manifesto for the new millennium* (S. M. Kelly & R. LaPointe, Trans.). Hampton Press.

Office of the United States Trade Representative. (n.d.). *China, Mongolia, and Taiwan*.

Office of the United States Trade Representative. (2020, January 15). *Economic and trade agreement between the United States of America and the People's Republic of China: Phase one agreement fact sheet*.

Ortiz, A., & Rodrigo, T. (2025). *Geopolitics, geoeconomics and risk: A machine learning approach* (Working Paper No. 25/14). BBVA Research.

Bown, Chad P. & Kolb, Melina. Peterson Institute for International Economics. (2025, January 20). *Trump's trade war timeline: A date guide*.

Bown, Chad P. Peterson Institute for International Economics. (2025, November 14). *US–China trade war tariffs: Date chart*.

Rakowski, J. J., Schaan, L. N., Van Klink, R., Herzon, I., Arth, A., Hagedorn, G., Rode, J., Creutzig, F., & Pe'er, G. (2025). Characterizing the global polycrisis: A systematic review of recent literature. *Annual Review of Environment and Resources*, 50, 159–183.

Richardson, R. (2025). Critical responses to global systemic risk in an era of polycrisis. *International Journal of Disaster Risk Science*.

Tooze, A. (2018). *Crashed: How a decade of financial crises changed the world*. Viking.

Tooze, A. (2021). *Shutdown: How Covid shook the world's economy*. Viking.

World Economic Forum. (2023). *The Global Risks Report 2023*. (18th Edition).

Code, Decision, and Targeting: Private Technology Companies and the Transformation of International Humanitarian Law

Gülsena Çevirken

The targeting regime, which lies at the heart of international humanitarian law, is one of the areas where the balance between military necessity and humanity is tested most intensely during armed conflict. The principles of distinction, proportionality, and feasible precautions in attack form the backbone of this framework for the protection of civilians and civilian objects. However, these norms do not simply prohibit certain outcomes. They also regulate decision-making processes, risk assessment, and information-based judgment. For this reason, the law of targeting governs not only what may be attacked, but also how a targeting decision must be made, on the basis of what information, through which evaluative processes, and with what precautions in mind. (Schmitt, 2010; Dorsey & Bo, 2026).

In recent years, the digitalization of the battlefield, the growth of big data flows, the increased use of open-source intelligence, the density of sensors, and the spread of machine-learning-based systems have significantly transformed this framework. Artificial intelligence-enabled decision-support systems are no longer merely auxiliary tools; they are increasingly embedded in the informational architecture of the targeting cycle, shaping processes such as target identification, data fusion, threat detection, civilian harm estimation, and the ranking of alternative courses of action. (Dorsey, 2026). As a result, what becomes legally significant is no longer limited to the commander's final decision at the last moment. It also becomes important, from a legal perspective, how algorithmic systems mediate the decision-maker's perception of the battlefield, which risks are made visible, and which options come to appear "reasonable" in the first place (Klonowska, 2024).

The urgency of this transformation as a legal problem became even clearer in the recent context of Iran. Open-source reports and news coverage suggested that, in its latest strikes against Iran, the United States relied on AI-enabled systems for target synthesis, prioritization, and operational speed. These reports also indicated that Palantir's Maven infrastructure and Anthropic's Claude model were mentioned together in some of these processes, contributing to a much faster pace of planning and targeting. At the same time, the debate was not only about military efficiency. These developments also raised concerns about reliability, accountability, and the shrinking space for human judgment. While such technologies do not fully replace human decision-making on the battlefield, their growing role in target identification,

prioritization, and operational tempo makes it increasingly important to ask under what conditions human judgment remains meaningful (Lindsay, 2026). The Iran case has also brought questions of error, reliability, and ex post accountability more clearly into view (Reynolds, 2026). More broadly, in the context of the expanding Middle East conflict, it is becoming increasingly clear that the infrastructures provided by technology companies do not simply accelerate decision-making but may also shape the wider political and legal framework of war (Hendrix et al., 2026).

The key point here is that speed is not the same as legality. A system that reduces weeks of analysis to a matter of hours does not automatically produce decisions that are more accurate, more careful, or more lawful. In some cases, the opposite may be true. Under IHL, protection often depends on slowing down, checking again, accepting uncertainty, and taking the obligation of precaution seriously. If AI-enabled systems make speed and scale the central values of the targeting process, the real legal danger is not simply that mistakes occur, but that they can spread quickly and quietly. Finding a target faster does not mean identifying it more lawfully. More importantly, when a decision is made more quickly, are the assumptions behind it being tested more carefully, or is the time available to question them actually being reduced? For this reason, the Iran example shows that military AI should not be understood only as a technical innovation, but also as a normative transformation.

States' control over the battlefield is no longer dependent only on their own military capacity, but increasingly on commercial data processing, software infrastructures, and digital platforms; analyses of the war in Ukraine show that this dependence has had a clear impact on decision advantage, intelligence flows, and operational coordination on the battlefield (Bienvenue et al., 2025). The rise of a software-centered platform model in the defense sector may speed up decision-making, but it also creates new monopolistic relationships, institutional dependencies, and operational ties that may be difficult to reverse in the long term (Hoijsink & van der Kist, 2025). As a result, private companies are no longer simply providers of technical products. They are becoming actors that shape the information order of the battlefield, influence intelligence needs, and effectively redefine the scope of security services. In the digital age, it is becoming increasingly clear that security services are no longer limited to armed personnel in the field, but are carried out through a much broader ecosystem of private actors, ranging from cloud infrastructure and surveillance systems to algorithmic analytical tools (Lubin, 2025).

The significance of this development for international humanitarian law lies in the context-sensitive nature of targeting norms. The principle of distinction requires parties to a conflict to distinguish at all times between civilians and combatants, and between civilian objects and military objectives; this obligation is reflected in Additional Protocol I, especially in Articles 48, 51, and 52 (Protocol Additional to the Geneva Conventions [AP I], 1977, arts. 48, 51, 52). The principle of proportionality prohibits attacks expected to cause incidental civilian harm that would be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated, as set out in Articles 51(5)(b) and 57(2)(a)(iii) of AP I (AP I, 1977, arts. 51(5)(b), 57(2)(a)(iii)). The obligation to take feasible precautions likewise requires those who plan or decide upon an attack to do everything feasible to verify that targets are military objectives and to avoid or minimize civilian harm, particularly under Article 57(2)(a)(i)–(ii) and Article 57(3) (AP I, 1977, art. 57(2)(a)(i)–(ii), 57(3)). None of these obligations can be reduced to a purely data-driven exercise. Yet this is precisely where AI-enabled decision-support systems intervene: they collect, classify, rank, and recommend, placing a technical structure inside legal judgment. What is new, from a legal perspective, is not that machines fully replace humans, but that human judgment is increasingly pre-structured through technical systems (Dorsey, 2026; Wolf, 2025).

The transformation of the principle of proportionality is particularly striking. Proportionality is not, by its nature, a mathematical formula. It is a contextual judgment in which legal, ethical, and operational considerations are closely intertwined. Yet AI-enabled decision-support systems tend to translate complex judgments into numerical thresholds, probability scores, and logics of efficiency. The idea often described in the literature as “*quantification logics*” refers to the translation of complex legal and ethical assessments into numerical or statistical models; when this logic becomes embedded in targeting processes through such systems, it risks weakening the contextual and qualitative judgment that the law requires (Dorsey, 2026). The most dangerous aspect of this shift is that, as civilian harm appears more calculable, it may also begin to seem more manageable and therefore more acceptable. In this way, the law may not lose its protective character in theory, but its mode of application can quietly change. Is the decision-maker still making a truly contextual judgment, or becoming more of an approving authority choosing between risk scores and probability tables? This is one of the most pressing questions in the law of military artificial intelligence.

A similar shift can be seen in target verification. Target verification requires a serious assessment of both the military nature of a target and the possible effects of an attack on civilians. In this context, it has been shown that AI-enabled decision-support systems may play

a role at different stages such as legal qualification, classification, and identification or location, meaning that the risk of error cannot be reduced to a last-minute human mistake alone (Wolf, 2025). Error may instead result from a longer chain that includes data quality, model logic, interface design, and threshold values. For this reason, the obligation to take feasible precautions in attack should not be understood only in traditional terms, such as choosing a different weapon or cancelling an attack at the last moment. From the perspective of IHL, precaution must also be understood in relation to the reliability of datasets, the explainability of the system, the way models are updated, the safeguards against false positives, and the design choices that shape and guide the user (Wolf, 2025).

What unfolded in Gaza made clear that this debate is not merely theoretical, but directly operational. Reporting published by the Associated Press showed that AI models and cloud infrastructure provided by U.S. technology companies were playing an increasingly central role in Israel's targeting and intelligence-processing operations in Gaza and Lebanon (Associated Press, 2025). The report highlighted, in particular, the much heavier use of Microsoft and OpenAI technologies after 7 October 2023, emphasizing their capacity to scan large datasets, analyze communications and behavioural patterns, and accelerate the processing of potential targets. This shows that commercial AI models in active warfare are no longer merely supportive tools. The deeper issue is that systems developed by private technology companies have become embedded in the targeting process itself, one of the most sensitive areas of the law of armed conflict. (AI Now Institute, 2025).

The picture that emerged around Lavender, Gospel, and similar systems also showed how the scale of target production has changed. The striking feature was not only the possibility of mistaken targeting, but the changing tempo of targeting itself. Open-source reporting and academic analyses indicated that these systems played an important role in target nomination, surveillance, data matching, and pre-strike workflows, and especially in Gaza, the speed and volume of target generation appeared to increase sharply (Abraham, 2024; Baggiarini, 2023; Dorsey & Bo, 2026). As the number of targets grows, it becomes much harder in practice to carry out an individual contextual assessment for each one. In such an environment, the final human sign-off may appear to provide legal reassurance, but the substance of the decision may already have been narrowed by algorithmic structures. For this reason, AI-enabled targeting creates a deeper risk than isolated targeting errors: it pushes an area of law that requires care, deliberation, and context toward a logic closer to an assembly line (Dorsey & Bo, 2026; Renic & Schwarz, 2023).

For this reason, it is no longer enough to focus only on the “moment of use” in debates about military artificial intelligence. The idea of “before compliance” shows that legal compliance cannot be measured only by the behaviour of the final user on the battlefield; *ex ante* decisions made during the stages of design, development, and integration can also produce important normative consequences (Mouratidi, 2025). Choices about how data is cleaned, what the model is designed to be sensitive to, which information the interface shows first, and at what point the system generates an alert are all consistent with debates on “regulation by design,” which suggest that technology design can also play a regulatory role (Prifti et al., 2024).

Decisions about how much room is left for human intervention, what options are presented to the user, and which forms of information are made visible or invisible may be taken before deployment, but they are not legally irrelevant. On the contrary, they often shape the space in which legal norms will later be applied, even before the moment of attack itself (Mouratidi, 2025). For this reason, evaluating military artificial intelligence only in terms of “compliance during use” risks focusing on the final harmful outcome while overlooking the epistemic and socio-technical infrastructure that helped produce it. As studies on AI-enabled decision-support systems in the targeting cycle suggest, legal risks are generated not only at the final stage, but across the wider decision architecture as a whole (Dorsey & Bo, 2026).

At the same time, the regulatory role of design raises a broader question of legitimacy. The literature on “regulation by design” accepts that design can help put legal norms into practice, but it also shows that design may simplify, narrow, or reshape those norms according to the logic of the technical system itself (Prifti et al., 2024). Work in legal informatics similarly suggests that traditional legal methods may not be enough on their own in the face of digital technologies, and that law increasingly has to engage with technology as something that changes not only what is regulated, but also how legal problems are understood and addressed (Greenstein, 2021). This risk becomes even more serious in the military context, where research on the pre-deployment stages of these systems shows that choices about data selection, model design, threshold values, and testing processes may shape legal outcomes before the system is ever used in practice (Afina, 2024). For this reason, even if the initial goal is to embed legal rules into a technical system, there is always a danger that what is technically possible will gradually begin to appear legally reasonable. This is a serious concern for IHL, because many concepts in targeting law are intentionally flexible and context-sensitive. Standards such as “feasible,” “excessive,” and “reasonable commander” do not fit easily into rigid technical formulas. In addition, scholarship on the growing role of non-state actors in the development

of IHL shows that the practical meaning of legal norms can change over time through expertise, interpretation, and technical infrastructures rather than through formal legal amendment alone (Krieger & Püschmann, 2021). If these concepts are reduced to technical optimization, the law may remain the same in its written form, but operate very differently in practice.

The counterfire analysis published by West Point helps make the temporal dimension of this transformation especially clear. In modern warfare, the promise of “machine speed” is often presented as the compression of the *sensor-to-shooter* cycle, in other words, reducing the time between detection, verification, deconfliction, and the order to strike. From a military perspective, these frictions may look like delays that need to be removed. From a legal perspective, however, the picture may look very different. Some of these delays may actually be part of the precautionary framework that protects civilians. Speed may create military advantage, but the law often works by slowing things down through duties of verification, care, and precaution. If AI-enabled systems begin to frame verification steps as operational obstacles, then the principle of precautions in attack may also start to narrow in practice. When read together with the Iran example, this becomes even more visible: the normative cost of speed can easily remain hidden behind the language of military efficiency (Clark, 2026; Reynolds, 2026).

The growing role of private companies is also not limited to kinetic targeting. During the Iran war, discussions about the weaponisation of AI content-detection tools showed that the information environment of war can also be shaped by the same private technology ecosystem (Anlen & Alimardani, 2026). The spread of AI-generated content, fake images, manipulated videos, and the use of “AI-generated” labels to discredit real evidence is especially important for post-strike accountability. Investigating violations of IHL, assessing civilian harm, and evaluating attacks after the fact all depend on reliable information. If the private sector influences both decision-support infrastructures and the systems used to verify information, then the material violence of war and the regime through which that violence is documented begin to merge in the same technical structures. This makes accountability even more fragile. (Anlen & Alimardani, 2026).

The safety limits set by companies themselves do not seem sufficient to balance this picture. Recent tensions between a major AI company and the Pentagon showed that there can be a serious conflict between a company’s attempt to preserve its own protective guardrails and a state’s demand for broader military uses (Dorsey et al., 2026). This illustrates how fragile

protection becomes when it depends mainly on internal corporate policies. In areas where international arms control regimes already exist, external and binding oversight mechanisms are considered necessary. It is therefore striking that in the field of artificial intelligence, systems that may produce similarly serious effects are still governed largely through company rules and internal standards. Commentary on this issue has pointed out that AI companies are increasingly building their own internal forms of “arms control,” but that these remain largely independent from international oversight and binding legal frameworks (Sofi, 2026). Such rules are not the same as binding legal norms; they are, at most, changeable corporate choices. In a high-risk area such as IHL, it is difficult to accept a model in which protection depends on internal company policies that can be revised, weakened, or withdrawn in line with corporate strategy.

Taken together, these developments show that the growing role of private technology companies in military artificial intelligence has consequences for IHL that are not only technical but structural. At the most basic level, the information environment on which targeting decisions depend is changing. Technical systems increasingly shape which data is treated as meaningful, which risks are highlighted, and which options appear more reasonable; studies of AI-enabled decision-support systems in the targeting cycle show that legal risks are produced not only at the final stage, but across the broader decision architecture (Dorsey & Bo, 2026). At the same time, when logics of speed and scale are built into software infrastructures, the space for contextual human judgment may narrow. Analyses of the war in Ukraine likewise suggest that states are becoming increasingly dependent on commercial data processing and software infrastructures in exercising control over the battlefield (Bienvenue et al., 2025). More importantly, the practical meaning of IHL concepts such as distinction, proportionality, feasible precautions, and the reasonable commander is beginning to be shaped not only by legal texts, but also by the digital interfaces and data architectures through which those texts are applied. The rise of the platform model in defence further shows that this software-centred structure creates new dependencies and institutional ties that may be difficult to reverse (Hoijsink & van der Kist, 2025). What is at stake, then, is not simply a procurement relationship, but a deeper institutional shift in the conditions under which targeting law is applied.

In conclusion, in contemporary warfare, the debate on artificial intelligence is no longer simply a debate about a “new technology.” The real issue is the environment in which some of the most protective norms of IHL are applied: the speed at which decisions are made, the data regime on which they rely, and the technical infrastructures built by particular actors. Recent

U.S. uses in relation to Iran, the incorporation of commercial models into the targeting chain in Gaza, the rise of platformization in the defence sector, and the fragility of company guardrails all point in the same direction: legal judgment on the battlefield is increasingly shaped through code and platforms developed by the private sector. For this reason, the main task facing IHL is not only to regulate the final moment of attack, but also to make legally visible the wider socio-technical chain that stretches from design before deployment to use and assessment afterwards. Compliance must therefore be sought not only during the attack itself, but much earlier, in datasets, model thresholds, interface choices, contractual standards, and the relationships between companies and states. Only in this way can the law engage not only with outcomes, but also with the decision infrastructures that make those outcomes possible.

References

Abraham, Y. (2024, April 3). *“Lavender”*: The AI machine directing Israel’s bombing spree in Gaza. +972 Magazine.

Afina, Y. (2024). *Combat code compliance: International humanitarian law and the development stages of AI for targeting* (Doctoral dissertation, University of Essex).

Anlen, S., & Alimardani, M. (2026). *How AI content detection is being weaponized in the Iran war*. Tech Policy Press.

Associated Press. (2025, February 18). *As Israel uses US-made AI models in war, concerns arise about tech’s role in who lives and who dies*. AP News.

Baggiarini, B. (2023, December 8). *Israel’s AI can produce 100 bombing targets a day in Gaza. Is this the future of war?* The Conversation.

Bienvenue, E., Kelton, M., Rogers, Z., Sullivan, M., & Ford, M. (2025, December 1). *Private tech companies, the state, and the new character of war*. Carnegie Endowment for International Peace.

Clark, G. R. (2026). *Fighting at machine speed: AI and U.S. Army counterfire under the law of war – Part I*. Lieber Institute, West Point.

Dorsey, J. (2026). *The erosion of human(e) judgement in targeting? Quantification logics, AI-enabled decision support systems and proportionality assessments in IHL*. *International Review of the Red Cross*. Advance online publication.

Dorsey, J., & Bo, M. (2026). AI-enabled decision-support systems in the Joint Targeting Cycle: Legal challenges, risks, and the human(e) dimension. *International Law Studies*, 107, 184–224.

Dorsey, J., Schwarz, E., Bode, I., Assaad, Z., & Renic, N. (2026, March 2). *(Ir-)Responsible by design? Corporate guardrails and the governance of military AI*. *Opinio Juris*.

Greenstein, S. (2021). Elevating legal informatics in the digital age. In S. Petersson (Ed.), *Digital human sciences: New objects—New approaches* (pp. 155–180). Stockholm University Press.

Hendrix, J., Jahangir, R., & Lennett, B. (2026). *Key questions on the role of technology in the expanding Middle East war*. Tech Policy Press.

Hoijtink, M., & van der Kist, J. (2025, February 11). *Platforms on the frontline: The rise of the platform model in defense tech*. *Opinio Juris*.

Klonowska, K. (2024, February 23). *Designing for reasonableness: The algorithmic mediation of reasonableness in targeting decisions*. Lieber Institute West Point.

Krieger, H., & Püschmann, J. (2021). Law-making and legitimacy in international humanitarian law. In H. Krieger & J. Püschmann (Eds.), *Law-making and legitimacy in international humanitarian law* (pp. 1–21). Edward Elgar.

Lindsay, J. R. (2026). *US military leans into AI for attack on Iran, but the tech doesn't lessen the need for human judgment in war*. *The Conversation*.

Lubin, A. (2025, July 16). *Did AI break the code? The International Code of Conduct for Private Security Service Providers and emerging technologies*. *Opinio Juris*.

Mouratidi, Y. (2025, September 23). *Before compliance: Ex-ante decision making in the design of military AI capabilities and the need to unravel the private technology sector's role*. *Armed Groups and International Law*.

Prifti, K., Morley, J., Novelli, C., & Floridi, L. (2024). Regulation by design: Features, practices, limitations, and governance implications. *Minds and Machines*, 34, Article 13.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), June 8, 1977, 1125 U.N.T.S. 3.

Reynolds, I. (2026). *Key questions of reliability and accountability emerge in military AI use in Iran*. *Bulletin of the Atomic Scientists*.

Renic, N., & Schwarz, E. (2023, December 19). *Inhuman-in-the-loop: AI-targeting and the erosion of moral restraint*. *Opinio Juris*.

Schmitt, M. N. (2010). Military necessity and humanity in international humanitarian law: Preserving the delicate balance. *Virginia Journal of International Law*, 50(4), 795–839.

Sofi, J. I. (2026). *The world has arms control regimes, but AI companies are not answering to them*. Tech Policy Press.

Wolf, R. (2025). Applying precautions in target verification with AI decision support systems. *Israel Law Review*, 58, 282–305.

Technological Competition and Security Transformation: The Role of Artificial Intelligence and Cyber Capabilities in Great Power Competition

Simge Naz Ertem

The idea that the emergence of artificial intelligence can be considered one of the most significant turning points in history—alongside the formation of the universe and the origin of life—highlights the importance attributed to AI by experts and underscores its transformative role in human history (Tanrıverdi, 2021). In this context, the international system has undergone significant transformations throughout history under the influence of technological advancements and has been among the most important actors reshaping the global security architecture across numerous dimensions. In this regard, technology has been one of the key determinants not only of economic development but also of military power and strategic superiority. Historically, events such as the Industrial Revolution often cited as a turning point in a world shaped by technological advancements which expanded the scale and capacity of modern warfare; the emergence of nuclear weapons, which reshaped global power balances during the Cold War; and the acceleration of the globalization process by information technologies, can be listed as key examples for understanding this transformation. *“Today, the new arena of competition created by artificial intelligence on a global scale has reached a level that could shift the balance of power among nations.”* (Çakan and Göküş, 2025) In this context, it is evident that advancing technology, particularly artificial intelligence and cyber capabilities, is driving transformations in the global security architecture and creating a new arena of competition within the international system; consequently, the need for new cooperation mechanisms is becoming increasingly apparent.

Today, the international security environment is facing a new wave of technological transformation. New digital tools, such as artificial intelligence and cyber technologies, have become critical instruments that directly influence states’ military capabilities, strategic behavior, and options for the use of force. In this context, the rapid changes in artificial intelligence and cyber capabilities have begun to take center stage in international security debates and have led to transformations in the global security architecture. These technologies not only alter the conduct of military operations by affecting states’ capacity to use force but also give rise to a new arena of competition within the international system. In particular, the intensifying and deepening technological competition among major powers is manifested in efforts to achieve strategic superiority in the fields of artificial intelligence and cybersecurity. Many states, led by the United States (U.S.) and China, are making significant investments in

artificial intelligence research and cybersecurity capabilities in an effort to gain both economic and military advantages.

In this context, the rise of artificial intelligence and cyber technologies is giving rise to new risks and uncertainties in the international security architecture. Artificial intelligence-enabled autonomous weapon systems, data-driven military decision-making processes, and advanced cyberattack capabilities are transforming the nature of warfare and the form of power competition among states. In particular, the potential for cyberattacks to be carried out without a traditional declaration of war creates significant risks and uncertainties from the perspective of international law and security mechanisms. In this context, Joseph Nye notes that cyber technologies have transformed the international balance of power by expanding states' capabilities in both defense and offense. (Nye, 2010). At the same time, Nye points to the potential vulnerability of national security by emphasizing that many states possess offensive cyber capabilities and that cyber operations can be conducted anonymously from virtually anywhere, with the capacity to disrupt critical infrastructures such as power grids (Eriksson and Giacomello, 2007). Similarly, Paul Scharre discusses the capacity of AI-enabled autonomous weapon systems to fundamentally alter the nature of war and the potential for this to give rise to new ethical and strategic challenges in terms of international security (Scharre, 2018).

In the literature on international relations, the concepts of technology and military power point to a highly complex dimension and feature as a significant topic of debate. In this regard, the positions of states within the international system are not based solely on economic and military capabilities but are also closely linked to their technological superiority. In this context, it is evident that emerging technologies in the international system intensify competition among states and, by creating new security concerns, drive the transformation of the international security architecture.

Kenneth Waltz, one of the leading proponents of realist theory—which centers on power, the state, and the international system—emphasizes that the anarchic nature of the international system compels states to accumulate power in order to ensure their own security. In this regard, according to Waltz, states tend to continuously develop their military and technological capabilities to guarantee their security and achieve self-help (Waltz, 1979). This creates a security dilemma that intensifies competition among states. It is also assessed that the rapid and sudden advancements in artificial intelligence and cyber technologies—which have been transformed and developed into instruments of power—are creating a similar dynamic.

States view the development of these technologies as a strategic necessity for their national security, and this situation is triggering a new competitive environment on a global scale.

However, according to Robert Jervis—one of the leading proponents of the security dilemma, a core concept in international security literature—steps taken by a state to enhance its security may be perceived as a threat by other states (security dilemma). The mutual distrust resulting from this situation can also lead to an arms race (Jervis, 1978). It has been observed that a similar example of this situation, when considered in terms of military capacity, is also evident in the context of artificial intelligence and cyber technologies. In this context, a state's development of its cyber capabilities may be perceived by other states as a digital attack, leading to the emergence of a new dimension of security and competition within the international system that could be termed the digital security dilemma.

It is assessed that technological innovations, in this context, closely influence international power balances and shape the architecture of competition and security. According to Horowitz, military innovations can create significant strategic advantages for states capable of rapidly and effectively adopting these technologies, a situation linked to the “adoption-capacity” condition (Horowitz, 2010). In this framework, artificial intelligence technologies emerge as a key factor influencing great power competition, particularly through their ability to accelerate military decision-making processes and enable the use of autonomous weapon systems. In this context, the technological competition between the United States and China, in particular, clearly highlights the potential impacts of artificial intelligence technologies on the international balance of power and great power competition.

It is well known that the United States has long held a position as a global leader in the field of technology. However, China's rapid advancements in artificial intelligence in recent years have signaled a process that has intensified competition in this field and revealed that the balance of power is beginning to shift. “*China's New Generation Artificial Intelligence Development Plan, published in 2017, clearly emphasizes China's goal of becoming a world leader in artificial intelligence by 2030.*” (International Association of Diplomatic Relations (UDIP), 2024) In this regard, efforts in the field of artificial intelligence have gained momentum in China, particularly through state-backed investments and a robust big data infrastructure. In this context, Kai-Fu Lee emphasizes that China has demonstrated rapid development in the field of artificial intelligence thanks to its vast data pool system and robust ecosystem of technology companies. He also notes that the intense competition between China and the U.S. in the field of artificial intelligence is not solely about technological capabilities but is also linked to the

power to influence the global economic and political order (Lee, 2018). It can also be inferred that the widespread use of digital platforms and the government's strong control over data access provide China with significant advantages in terms of training AI algorithms.

The United States, meanwhile, is increasing its investments to maintain its leadership in the technology sector and aims to develop military applications of artificial intelligence through various ongoing projects. The use of artificial intelligence technologies is becoming increasingly widespread, particularly in areas such as intelligence analysis, autonomous systems, and military decision-making mechanisms. In this context, it is evident that artificial intelligence technologies have become critical not only for economic competition but also in terms of the balance of power. Consequently, discussions are emerging regarding the potential for a new arms race to emerge within the international system as the visibility of new technologies increases in the competition among major powers. Artificial intelligence technologies, which stand out as one of the most significant factors influencing the distribution of power in today's international system, are also assessed as having the potential to shape the future of the global technological order, particularly given their prominence in the competition between the United States and China. In this context, the increasingly visible competition in cyber and artificial intelligence capabilities among major powers is seen to be leading to the cyber domain playing a central role in the global security architecture.

According to Lucas Kello, who emphasizes that cyber technologies have sparked a new strategic revolution in the international system and created a new environment of conflict in the realm of international security, cyberattacks differ significantly from traditional military conflicts in terms of cost, speed, and the anonymity of the attacker (Kello, 2017). This situation is compelling states to reassess both their offensive and defensive strategies. In particular, cyberattacks targeting critical infrastructure—a common occurrence in today's global and regional conflicts—pose significant security risks to energy systems, financial networks, and communication infrastructure. In this context, the increasing use of artificial intelligence and cyber capabilities in the field of international security is driving transformations not only in traditional war strategies but also in the forms of interstate conflict. While the use of military force in traditional warfare is expected to be overt and direct, today many states are pursuing more covert strategies against their rivals by employing tools such as cyber operations, information manipulation, and digital sabotage. This situation has led to the emergence of a new form of conflict defined in the international security literature as hybrid warfare. This situation highlights how artificial intelligence and cyber capabilities have become a key

component of modern hybrid warfare strategies and have emerged as strategic technologies that are reshaping the security architecture by proliferating hybrid forms of conflict.

Furthermore, the anonymity afforded by cyber technologies is leading to a transformation of the deterrence factor employed in traditional military strategies. This situation is giving rise to a more complex and difficult-to-predict security and deterrence environment within the international system. In this regard, it is evident that technological advancements have significantly transformed power competition and security dynamics among states within the context of international relations theories. While these technologies provide states with new opportunities and strategic domains, they also create new security risks and areas of competition within the international system. Consequently, understanding the transformative effects of these rapidly advancing technological developments—which are increasingly characterized by uncertainty—on the international security architecture has become critically important for accurately interpreting today’s global politics.

“In line with the aforementioned conclusions regarding how technological capabilities transform international security risks, the cyberattacks—the first two allegedly carried out by Russia against Estonia and Georgia in 2007, and the third allegedly carried out by the United States against Iran in 2009—serve as significant examples illustrating the transformative impact of emerging technologies on the use of force. A case currently widely debated in cybersecurity and international law circles is the alleged Stuxnet attack carried out by the United States against Iran in 2009. It is believed that this operation, known as the Stuxnet attack after the name of the virus used, was carried out by the United States in 2009 against Iran’s Natanz nuclear fuel enrichment facilities” (Çelik, 2013, p. 144) With that, it is alleged that this malware, specifically developed to target centrifuges at Iran’s Natanz nuclear facilities, spread by targeting Windows-based computer systems (Zetter, 2014).

From a technical perspective, what distinguishes Stuxnet from conventional cyberattacks is that it created the possibility for digital software to damage physical infrastructure. As a result of the attack, disruptions occurred in Iran’s nuclear program, numerous centrifuges were damaged, and additional measures became necessary. In addition, analyses indicate that Stuxnet also caused significant production losses at the Natanz facilities (Zetter, 2014). Additionally, the attack highlighted the strategic deterrence and secrecy dimensions of state-sponsored cyber operations. The fact that the source of the attack remained undetected for a long time limited the options for taking action within the framework of

international law. This situation demonstrates just how critical uncertainty and unpredictability can become in modern cyber conflicts.

These operations demonstrate that the cyber domain has moved beyond traditional diplomatic and military competition. In this regard, it is evident that cyber operations create significant uncertainties regarding international law and deterrence mechanisms, and they reveal that cyberattacks do not merely target physical infrastructure but are also used to gain psychological and strategic superiority.

The erosion of physical borders between countries, societies, and individuals in the cyber domain due to advances in information and communication technologies has created a global environment in which shared vulnerabilities are increasingly apparent. In this context, addressing cyber threats-particularly cyberterrorism as a specific manifestation- requires not only international cooperation but also efforts to enhance national capacity and raise awareness at the domestic level (Terzi, 2018, p. 75). In this context, the classification of cyber operations as acts of war under international law remains a contentious issue. In today's world, where technological competition is accelerating, it is becoming increasingly clear that international institutions are playing a more critical role in facilitating coordination among states. In this regard, the security risks posed by artificial intelligence and cyber technologies not only transform and deepen the competitive landscape but also give rise to the need for the development of new cooperation mechanisms. It is evident that the international community is engaged in an increasingly intense debate regarding the creation of various norms and regulatory frameworks to establish control mechanisms over the use of artificial intelligence and cyber technologies. In this context, while it is evident that these technologies are creating a new global competitive environment by heightening security concerns, it is also observed that they are generating a dynamic that reinforces the need for global governance and international cooperation. Consequently, today's international system is taking shape within a dual dynamic: on the one hand, technological competition is rapidly intensifying, and on the other, efforts to seek international cooperation are emerging to limit the risks created by this competition.

In this context, cybersecurity initiatives and discussions on international law conducted within various international organizations represent the first steps toward defining states' responsibilities regarding cyber operations. In particular, the work known as the Tallinn Manual demonstrates that existing principles of international law can be applied to cyber operations and elaborates on how these rules may be interpreted in this domain. It also emphasizes the distinction between the use of force and armed attack, noting that whether a cyber operation

reaches the threshold of an armed attack depends on its scale and effects (Kadioğlu Kumpete, 2022, p. 30).

At the same time, a similar process of establishing norms appears to have begun in the field of artificial intelligence. The OECD, the European Union, and various international organizations are working to develop international standards, particularly regarding the ethical use of artificial intelligence and its safe development. In particular, the reduction of human oversight in the decision-making processes of autonomous weapon systems is bringing ethical and legal questions regarding the nature of war back into the spotlight and highlighting the necessity of these norms. Consequently, these initiatives demonstrate that artificial intelligence has become a critical technology not only in the realm of economic competition but also from the perspective of global security.

Cyberattacks often have a significant impact not only on the targeted country but also on global economic systems and international communication infrastructure. In particular, large-scale cyberattacks can threaten global economic stability by disrupting financial systems, energy infrastructure, or communication networks. Therefore, while states may aim to gain an advantage in strategic competition, it is evident that they also require a certain level of coordination and information sharing. In this context, issues such as cyber threats and the protection of critical infrastructure are among the areas where international cooperation has gained importance.

There are also critical obstacles standing in the way of this potential for cooperation. In particular, strategic competition among major powers has led to technological superiority becoming a critical factor in terms of national power capabilities. Advances in the fields of artificial intelligence and big data are viewed as a key component of economic and military capabilities. These advancements, viewed as a component of national power, are driving states to act reluctantly when it comes to sharing their technological advantages. The competition between the United States and China serves as an example in this context. However, historical experience shows that even during periods of intense competition, major powers have been able to develop cooperation mechanisms in certain areas. In particular, the nuclear arms control agreements signed between the United States and the Soviet Union during the Cold War serve as a significant example of this. In this regard, it may be possible to develop certain norms and limitations in the fields of artificial intelligence and cybersecurity today as well. Furthermore, such initiatives could signal critical steps toward preventing technological competition from devolving into a completely uncontrolled arms race.

Therefore, the impact of artificial intelligence and cyber capabilities on the international security architecture should not be evaluated solely through conflict dynamics. It appears that states are shaping their own strategic and technological development processes by taking into account the advancements of their rivals in the field of artificial intelligence (Tugay, 2019, p. 383). Furthermore, transformations in technologies and global security perceptions can also pave the way for the international community to develop new cooperation mechanisms. The security threats posed by cyberattacks and AI-based military systems increase the need for norms and institutional arrangements in the international system, and in this context, it is seen that the future international security architecture may be shaped through a delicate balance between this technological competition and norm-based cooperation.

In conclusion, the rapid development of artificial intelligence and cyber capabilities points to one of the technological dynamics transforming the international security architecture and creating a new arena of competition, while also highlighting the need for a new cooperation mechanism amidst this uncertainty. As discussed throughout the article, these technologies stand out not only as technical tools of military capability but also as strategic elements reshaping the distribution of power and security perceptions in the international system. The highly evident technological competition between the US and China demonstrates that artificial intelligence and digital infrastructures are at the center of major power struggles; while examples of cyber operations such as the Stuxnet attack reveal that cyber capabilities are becoming an increasingly critical tool in competition between states. However, evolving technologies not only transform and alter the dynamics of competition and conflict but also make the need for new security arrangements and cooperation mechanisms even more apparent. The transnational impact of cyberattacks and the unpredictability created by the military use of artificial intelligence technologies necessitate the development of international norms and regulatory standards by states. In this context, the impact of artificial intelligence and cyber capabilities on international security is twofold; on the one hand, it transforms the international security architecture, deepening great power competition and hybrid conflict dynamics, while on the other hand, it makes the need for international cooperation mechanisms more apparent, encouraging the search for cooperation. In this context, it is seen that the stability of the future international system will depend on a delicate balance established between technological competition and cooperation, within the scope of developing norms and institutional mechanisms that will prevent technological competition from turning into a completely uncontrolled security race.

Referanslar

- Tanrıverdi, A. (2021). Yapay zekanın kamu hizmetinin sunumuna etkileri. *Adalet Dergisi*, 66, 293-314.
- Çakan, Ş. N., & Göküş, M. (2025). Yapay zekada iki küresel güç: ABD ve Çin'in yapay zeka stratejileri üzerine bir inceleme. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 142-163.
- Nye, Joseph. (2010) *Cyber Power*. Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School.
- Eriksson, J., Giacomello, G. (2007). *International relations and security in digital age*. Routledge.
- Scharre, Paul. (2018). *Army of none: Autonomous weapons and the future of war*, W.W.Norton & Company.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley.
- Jervis, R. (1978). *Cooperation Under the Security Dilemma*. *World Politics*, 30(2), 167–214.
- Horowitz, M.C. (2010). *The diffusion of military power: Causes and consequences for international politics*. Princeton University Press.
- Uluslararası Diplomatik İlişkiler Derneği (2024, 7 Aralık). Çin'in 2030 yapay zeka stratejisi: Küresel liderliğe doğru.
- Lee, K.-F. (2018). *AI superpowers: China, Silicon Valley, and the new world order*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Kello, Lucas. *The Virtual Weapon and International Order*, New Haven: Yale University Press, 2017.
- Çelik, Ş. (2013). Stuxnet saldırısı ve ABD'nin siber savaş stratejisi: Uluslararası hukukta kuvvet kullanmaktan kaçınma ilkesi çerçevesinde bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(1), 137–175.
- Zetter, K. (2014). *Countdown to zero day: Stuxnet and the launch of the world's first digital weapon*. Crown Publishing Group.

Terzi, M. (2018). Bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı oluşumlar ile bu oluşumların uluslararası ilişkilere güvenlik bağlamındaki etkisi: Siber terörizm. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(1), 73-108.

Kadıoğlu Kumtepe, C. Ç. (2022). Siber uzayda kuvvet kullanma yasağı ve yasağın istisnalarının geçerliliğinin Tallinn Rehberi kapsamında değerlendirilmesi. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 53, 1-32.

Tugay, B.; Tugay, R. (2019). Uluslararası sistemin geleceğini yapay zeka üzerinden analiz etmek, *Journal of Academic Value Studies*, Vol:5, Issue:3; pp: 376-384 (ISSN:2149-8598).

Schmitt, M. N. (Ed.). & NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (Eds.). (2017). *Tallinn Manual on the international law applicable to cyber operations* (2nd ed.). Cambridge University Press.

City Diplomacy: Potential and Challenges

Nil Topcular

Introduction

Cities hold considerable economic power, and are home to over half of the world's population. This means they also occupy an important role in international relations. The main factor that has led to the growing role of cities in international affairs is the growing urban population and consequent environmental crises (Balbim, 2021) which have resulted in cities forming alliances and networks to tackle these challenges together. Yet, this is not a recent trend; it is in fact a historical process. Cities have been conducting diplomatic relations dating back to the city states of Ancient Mesopotamia (Lafont 2001) and Ancient Greece (Hornblower, 1983), through agreements between rulers of city-states (Lafont 2001), for example. The term city diplomacy has been coined to define these relations, which have developed rapidly following the Second World War. This article explores the development and prominence of city diplomacy and attempts to analyse its benefits and challenges.

Definition of City diplomacy

City diplomacy refers to the diplomatic relations and activities conducted by the governments of cities. Van der Plujim has defined it as “institutions and processes by which cities or local governments in general engage in relations with other actors on an international political stage with the aim of representing themselves and their interest to one another.” These types of diplomatic relations conducted by non-state actors are also referred to as paradiplomacy or “microdiplomacy” as used by Duchacek (1984, 1990).

Paradiplomacy can be defined as “parallel diplomacy” (Butler, 1962) or paradiplomacy, with the Greek prefix para-, (Surmacz, 2018) meaning beside. The term paradiplomacy implies that diplomacy conducted by non-state actors are inherently peripheral to those conducted by the central state. Parallel diplomacy on the other hand implies that cities conduct these relations in parallel to the national foreign policy, but in two separate spheres. This approach has been criticized for overlooking the complex environment that both states and cities conduct diplomatic activities which does not exclusively differentiate between domestic and international (van der Plujim, 2007).

Van der Plujim (2007) has identified security, development, economy, culture, networks and representation as the six dimensions of city diplomacy. City diplomacy can be bilateral,

such as twin city agreements or multilateral through alliances, and networks. The very first international network of cities, L'Union Internationale des Villes, was started in 1913 in order to maintain cooperation between member cities (Balbim 2021). Since then, many such organizations have been established. Szpak, A., Gawłowski, R., Modrzyńska, J., Modrzyński, P., & Dahl, M. (2022) have identified three categories of city networks: policy area-related ones, value-related ones, geographical area-related ones and combinations of these.

The scope of city diplomacy depends on the size of the city (Surmacz, 2018). Both Sassen (2001) and Friedmann (1986) have studied the global influence of cities, categorizing certain cities as global or world cities. Evidently, the scale of the relations of these cities is different compared to those of smaller cities or towns. They have different levels of economic and political influence which then has an effect on their level of diplomatic influence. Cities engage in diplomatic relations mostly in order to pursue their interests and the interests of their community, due to citizens' demands, or out of solidarity with other cities (van der Pluijm, 2007). City diplomacy is essentially an opportunity for cities and local governments to pursue their interests on the global level. Of course, this poses its own benefits and challenges.

Development of city diplomacy

Despite the establishment of modern diplomacy in 1648 with the Westphalia Agreement, diplomacy has existed long before, and cities were also conducting diplomatic relations, even in Ancient Greece through sending and receiving representatives and appointing ambassadors. Both the principles established in the Westphalia Agreement and then the standardization of diplomatic relations through the Congress of Vienna in 1815 prevented cities from taking part in diplomacy as it was defined exclusively as the domain of states. The activity of cities on the international level then increased following the Second World War (Husson, Soukouna, Viltard, 2017) especially due to the need to rebuild cities and establish new bonds among people. This was also when many new forms of cooperation emerged, including twin city agreements, which developed into an important form of city diplomacy and also a show of soft power (Balbim, 2021).

One important factor in the development of city diplomacy is the common issues faced by cities such as mass migration, insecurity and environmental problems, to which solutions can be facilitated through inter-city cooperation (Szpak, A., Gawłowski, R., Modrzyńska, J., Modrzyński, P., & Dahl, M. (2022) City diplomacy also allows for a human aspect in diplomatic relations (Szpak, A., Gawłowski, R., Modrzyńska, J., Modrzyński, P., & Dahl, M., 2022) and

requires less legal processes, which are other reasons why cities have developed these ties. The development of city diplomacy is therefore related to the growing complexity of political and social issues, a consequent need for solidarity and exchange, and also a move towards emphasizing the social capital in diplomatic relations.

Benefits and Potential

Among these complex issues that have led to the prominence of city diplomacy are migration and climate change. These issues can possibly be better solved at a local level, therefore by cities and their governments. City diplomacy allows for cities to coordinate between themselves directly (Gzik, M., Kamiński, T., & Matiaszczyk, N, 2026). Cooperation between cities can solve their own issues and also global issues (Surmacz 2018).

Furthermore, city diplomacy allows for cities to take a stance on international issues even if this stance does not align with the national policy. For instance, in 2017 US President Trump withdrew from the Paris Agreement, but California governor Jerry Brown and other subnational governments started the US Climate Alliance that promised to uphold this agreement. Whether cities having more autonomy is positive or negative is up to debate, but it is undeniable that the development of city diplomacy implies that cities are having more autonomy, allowing them to make their own decisions.

Similarly, following the Russian-Ukrainian conflict, more than 150 cities cut their sister city ties with Russian cities (Matiaszczyk, 2025) Diplomatic ties between cities were severed despite traditional ties persisting. This once again hints at the fact that city diplomacy can be a way of undermining national policies. City diplomacy can reinforce or undermine national government policies. As defined by Butler, paradiplomacy is “personal or parallel diplomacy complementing or competing with the regular foreign policy of the government.” (Butler, 1962) This definition highlights the potential of paradiplomacy and also city diplomacy to support or weaken the coherence of a country’s foreign policy. Therefore, city diplomacy should not be seen as inherently threatening to the sovereignty of a state or to the national foreign policy.

City diplomacy can also shape international law. Certain inter-city agreements, such as the European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City (ECSHRC) are setting their own regulations. These regulations and rules are then implemented through local policies and practices (Szpak, 2024).

Challenges

However, city diplomacy lacks the formal and legal framework within which traditional diplomacy is conducted. While Westphalia 1648 has established the basis of modern diplomatic relations, there are no such rules in city diplomacy that governs these relations. There is a lack of standardization of paradiplomatic relations even though non-state actors are actively taking part in diplomatic relations and have been for years.

The establishment of such a framework of standardization is also difficult due to the lack of legal recognition of cities under international law. Local governments also have no legal standing and are seen as subdivisions of states. Furthermore, what cities are allowed to do and not are different under each constitution, so conducting diplomatic relations between cities can prove difficult due to the fact that some cities can act autonomously while others are restricted (van der Plujim, 2007).

Considering the role of cities in international affairs has been gaining importance, there is a need for rules or regulations both at national and international levels. Managing multilayered diplomacy requires practical policy solutions (Hasting, 1993). There is a significant gap in international law concerning the role of cities, and a lack of common goal and objective of paradiplomacy in general (Alvarez, 2020).

City diplomacy poses another challenge by allowing a single state to have multiple actors in the international level, that are all acting according to their own needs (Lecours, 2002) which then lead to a lack of coherence in national foreign policy. In fact, cities can undermine national policies in pursuing their own shorter-term goals (van der Plujim, 2007). They have identified a danger of city diplomacy as redefining policy goals due to the multiple actors creating and executing them at different levels.

One such example is when cities sign international agreements. Multiple American cities have symbolically ratified the Convention on the Elimination of Discrimination of Women, while the central United States government has not. Similarly, when President Trump announced his intention to withdraw the United States from the Paris Agreement, California Governor Jerry Brown and other U.S. subnational leaders started the U.S. Climate Alliance, a group of cities and other local governments that decided to keep implementing the agreement from the bottom up (Leffel, 2021). Similarly, Milan, Weimar and Prague are all cities that have taken diplomatic decisions that are against the national foreign policy, resulting in tension (Ciesielska-Klikowska & Kamiński, 2022).

As stated by Hocking (1993) city diplomacy is tied to national diplomacy but this does not mean that tensions are unavoidable. The fact that city diplomacy allows for cities to act in contrary to national policies poses a threat to the coherence of national foreign policy. However, city diplomacy is not inherently a challenge to a state's coherence and can in fact reinforce it. As stated by van der Plujim, city diplomacy can be seen both as competition and a cooperation to the national governments.

One way through which city diplomacy can be limited is through states cutting funding or even intervening with local governments, especially in cases where the cities do not act according to the national policy. Another challenge to city diplomacy is the lack of qualified personnel in local governments to conduct diplomatic relations. These employees often do not receive specific training, compared to traditional diplomacy which is conducted through national governments and Ministries of Foreign Affairs (MFAs) which are dedicated directly to diplomacy.

Cities are not the only non-state actors present in international relations. Supranational entities such as the EU also take part in diplomacy and similarly, it has been debated whether they pose a challenge to state sovereignty or not. Also, non-governmental organizations and transnational corporations are also involved in diplomatic relations. Therefore, city diplomacy should not be analysed as a separate phenomenon but as a part of a growing trend.

Conclusion

The emergence of cities as actors in the global stage is not a recent development and is in fact a historical process. Cities have been conducting diplomatic relations since Ancient Greece. The term city diplomacy has been coined in order to define this. Its prominence in international affairs is due to the complexity of contemporary issues and also a growing trend of decentralization under which cities are becoming more autonomous. Recent developments in city diplomacy are not isolated phenomena but are part of an overall trend of non-state actors taking more part in diplomacy. In fact, as van der Plujim has stated, the distinction between national and international issues is not clear and so is the national and international political spheres. This also encourages non-state actors to become involved. One of the main debates concerning city diplomacy is whether it competes with or complements traditional diplomacy, which is conducted through MFAs. While city diplomacy has been a way of cities against national foreign policy, it can also be a way of presenting a coherent foreign policy. Van der

Plujim has described city diplomacy's relation with traditional diplomacy as a "competitive cooperation."

References

- Álvarez González, M. J. (2017). City diplomacy and the role of local governments in global governance. *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, 117, 79–100.
- Alvarez, M. (2020, March 17). The rise of paradiplomacy in international relations.
- Balbin, R. (2021). International city's networks and diplomacy (Discussion Paper No. 257). Institute for Applied Economic Research (IPEA).
- Butler, R. (1961). Paradiplomacy. In A. O. Sarkissian (Ed.), *Studies in diplomatic history and historiography in honor of G. P. Gooch* (pp. 12–25). Longman.
- Ciesielska-Klikowska, J., & Kamiński, T. (2022). Paradiplomacy and its impact on EU foreign policy. *Journal of Contemporary European Research*, 18(1), 48–66.
- Duchacek, I. D. (1984). The international dimension of subnational self-government. *Publius: The Journal of Federalism*, 14(4), 15–31.
- Duchacek, I. D. (1990). Perforated sovereignties: Towards a typology of new actors in international relations. In H. J. Michelmann & P. Soldatos (Eds.), *Federalism and international relations: The role of subnational units* (pp. 1–33). Clarendon Press; Oxford University Press.
- Friedmann, J. (1986). The world city hypothesis. *Development and Change*, 17, 69–83.
- Gawłowski, R., Szpak, A., Modrzyńska, J., Modrzyński, P., & Dahl, M. (2025). Active participant or passive witness? Role of city councils in the creation and scrutiny of cities' international cooperation. *International Journal of Urban and Regional Research*, 49(5), 1251–1262.
- Gawłowski, R., Szpak, A., Modrzyńska, J., Modrzyński, P., & Dahl, M. (2026). How do national governments shape and control cities' international cooperation? Meta-governance analysis of city diplomacy. *Political Research Quarterly*, 0(0).
- Gzik, M., Kamiński, T., & Matiaszczyk, N. (2026). Fragile ties: Exploring city diplomacy in times of crises. *Contemporary Politics*, 32(1), 44–67.

- Hocking, B. (1993). *Localizing foreign policy: Non-central governments and multilayered diplomacy*. St. Martin's Press.
- Hornblower, S. (1983). Diplomacy in classical Greece. *The Classical Quarterly*, 33(1), 123–140.
- Husson, B., Soukouna, S., & Viltard, Y. (2017). Introduction. *Revue internationale des études du développement*, 232(4).
- Karvounis, A. (2023). *City diplomacy: An introduction*. Routledge Focus.
- Lafont, B. (2001). International Relations in the Ancient Near East: The Birth of a Complete Diplomatic System. *Diplomacy & Statecraft*, 12(1), 39–60.
- Lecours, A. (2002). Paradiplomacy: Reflections on the foreign policy and international relations of regions. *International Negotiation*, 7(1), 91–114.
- Leffel, B. (2021). Principles of modern city diplomacy and the expanding role of cities in foreign policy. *Columbia University – Journal of International Affairs*.
- Matiaszczyk, N. (2025). City diplomacy as a mechanism of multi-level solidarity and support for Ukraine: A study of the changes following the 2022 Russian invasion. *Journal of Eurasian Studies*, 16(1), 108–122.
- Sassen, S. (2001). *The global city: New York, London, Tokyo* (Rev. ed.). Princeton University Press.
- Surmacz, B. (2018). City diplomacy. *Barometr Regionalny: Analizy i Prognozy*, 16(1), 7–18.
- Szpak, A. (2024). Cities' international law-shaping or making and the normative value of its effects. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 30, 409–436.
- van der Pluijm, R. (2007). *City diplomacy: The expanding role of cities in international politics*. Netherlands Institute of International Relations Clingendael.

Role Theory & Small States: Uruguay as a Good International Citizen in Latin America

Emre Can Toraman

In recent years, Latin America has become a region characterized by increasing political polarization, institutional instability, and debates about democratic decline. Shifts in executive power, the rise of populist leadership styles, and fluctuating commitment to regional cooperation mechanisms have contributed to the perception of regional politics as unstable and unpredictable. In this context, foreign policy behavior in the region is often examined within the framework of ideological orientations, internal political competition, or economic constraints. In contrast, the question of how small states in Latin America construct and maintain their international positions through specific roles receives relatively limited attention. This study utilizes Role Theory to address this gap. Role Theory makes it possible to understand the behavior of states in international politics not only through their material capacity but also through the identities they attribute to themselves and the behavioral patterns associated with these identities. However, the existing literature largely focuses on highly visible actors, while the role performance of small and low-profile states is relatively neglected.

This article addresses this gap through the example of Uruguay. Unlike many states in Latin America, Uruguay exhibits a foreign policy profile characterized by an emphasis on political stability, democratic continuity, and the rule of law. Despite its limited material capacity and lack of regional leadership ambitions, Uruguay's foreign policy orientation is shaped by consistency, institutional predictability, and normative adherence. This raises the fundamental question: How can a small state maintain its international standing without resorting to power projection or ambitious leadership strategies? The main argument of this article is that Uruguay's foreign policy can be understood within the framework of the role of a good international citizen. Uruguay establishes its visibility not through activism or defiance, but through democratic legitimacy, rule-based behavior, and reputational consistency. This analysis of Uruguay's understanding and performance of its role aims to provide a conceptual contribution to the Role Theory literature on strategies by small states to establish positions in international politics through normative consistency and stability. Uruguay was chosen as a theoretically illuminating case precisely because of its divergence from these regional trends.

Theoretical Framework: Role Theory and the Role of the “Good International Citizen”

Role Theory focuses on how states define themselves in international politics and what behavioral patterns they deem “appropriate” based on these definitions, rather than explaining

foreign policy solely through material capacity, calculations of interest, or systemic pressures. The starting point of this approach is that a significant portion of foreign policy behavior is structured by the national role conceptions adopted by actors (Holsti, 1970). Therefore, roles are concerned with “what a state aims to be” and “what types of actions it considers appropriate for itself” rather than “what it does” (Harnisch et al., 2011).

Three concepts are analytically prominent in the Role Theory literature: role conception, role expectations, and role performance. Role conception refers to the self-definition that decision-makers adopt regarding the country's international position and the accompanying repertoire of appropriate actions (Holsti, 1970). Role expectations refer to the normative framework of what other actors (allies, regional actors, international institutions) expect a state to “do”; these expectations shape role performance through the recognition or rejection of the role (Harnisch et al., 2011). Role performance, on the other hand, is the concrete execution of the role through discourse, diplomatic practices, and policy preferences (Wehner, 2014). Within this framework, roles are not static; rather, they are open to negotiation and contestation processes both domestically and internationally. Role conflict and role contestation become apparent when the same actor claims multiple roles or when social/political actors challenge the role definition (Cantir & Kaarbo, 2012). Furthermore, there is a close link between role and sovereignty constructs; roles also reveal the social construction of "how sovereignty is understood" (Beasley et al., 2021).

This article conceptualizes Uruguay's foreign policy, particularly through the lens of the role of a "good international citizen." The concept of "good international citizenship," related to English School ethics and international community discussions, argues that states can act not only to maximize their interests but also to uphold the legitimacy of the international order, the preservation of rules, and shared responsibilities (Linklater, 1992). This role has been used to explain a normative orientation in foreign policy (multilateralism, adherence to the rule of law, institutional consistency) and has been discussed as one of the conceptual justifications for "ethical foreign policy" (Wheeler & Dunne, 1998). The literature shows that the concept can be applied to different areas, for example, the criteria for the "good citizen" role are discussed in relation to environmental governance or conservation responsibilities (Lightfoot, 2006; Souter, 2016). More recent discussions re-examine the idea of “good international citizenship” in terms of the normative possibilities of progressive foreign policy in the post-populist era (Gilmore, 2023). This study aims to analyze how Uruguay practices its role as a “good international citizen” through quiet normativity (stable and predictable rule-following, rather than high-

profile activism) using Role Theory's distinction between role conception and role performance (Wehner, 2014; Harnisch et al., 2011).

Literature Review

In the international relations literature, small states have long been considered within the framework of lack of material capacity, security dependence, and limited potential for influence. Early studies largely focused on explaining the behavior of small states through structural constraints and power asymmetries, assuming limited autonomy for small actors in international politics (Keohane, 1969). This approach mostly positioned small states as passive, compliant actors or those integrated into great power strategies.

Later studies, however, began to re-evaluate the foreign policies of small states not only through the lens of weakness but also through tools such as strategic alignment, normative positioning, and institutional participation. Studies focusing particularly on normative power, multilateralism, and reputational strategies have shown that small states can build their international visibility through normative commitment and institutional consistency (Ingebritsen, 2002; Thorhallsson, 2012). In this context, small states are conceptualized as actors with the potential to generate status through normative legitimacy and predictability rather than material capacity. Parallel to this literature, Role Theory has offered a significant conceptual breakthrough in analyzing the behavior of small states. From a Role Theory perspective, small states attempt to balance their limited power positions in the international system through specific role performances (Harnisch et al., 2011). The literature particularly emphasizes that roles such as normative acting, mediation, and "good international citizenship" are prominent in the foreign policies of small states (Wehner, 2014). However, a significant portion of empirical studies have focused on cases identified with normative foreign policy, such as those in Northern Europe; countries like Norway, Sweden, or Denmark have become dominant examples in the literature (Ingebritsen, 2002).

In the Latin American context, the situation is distinctly different. The regional literature has largely been shaped by populism, regime fluctuations, and ideological polarization; the role performances of small states have been examined relatively limitedly (Malamud, 2011). Although Uruguay is frequently cited as a stable and predictable actor in regional analyses, how this position is theoretically produced is rarely addressed within the framework of Role Theory (Gianelli, 2008). While existing studies point to elements of multilateralism and institutional commitment in Uruguay's foreign policy, conceptualization of these behavioral patterns as

systematic role performance remains limited (Gonnet, 2008). This article aims to fill this gap and position the Uruguayan example within a conceptual framework that combines small state literature with discussions of Role Theory. Thus, the study aims to demonstrate that normative foreign policy can be pursued not only through highly visible actors but also through quiet and low-profile role performances.

Case Study: Uruguay's Role Performance

In Latin America, foreign policy behavior is often explained through ideological orientations, leadership styles, and regime fluctuations. In a context where discussions of populism, institutional instability, and democratic decline are intensifying at the regional level, Uruguay's foreign policy orientation offers a remarkable exception. Instead of regional leadership ambitions, challenge strategies, or ideological blocs, Uruguay adopts a relatively low-profile but stable foreign policy line. From a Role Theory perspective, this orientation points to the continuity of a specific role performance.

One of the key features of Uruguay's foreign policy behavior is its emphasis on institutional commitment and multilateralism. The country maintains its relations with international institutions, particularly the United Nations, as a central element of its foreign policy. Participation in United Nations peacekeeping operations, in particular, has become a significant tool for increasing Uruguay's visibility within the international system. Compared to its population and military capacity, Uruguay demonstrates a remarkable performance in terms of its contribution to peacekeeping operations (United Nations Peacekeeping, 2024). This situation is consistent with the strategies of small states to build their international standing through institutional participation and normative commitment rather than material power.

The consistent emphasis on democracy and the rule of law in Uruguay's foreign policy discourse constitutes another important dimension of its role performance. The erosion of democratic institutions and the deepening of political polarization at the regional level are widely discussed in Latin American literature (Mainwaring & Pérez-Liñán, 2013). In this context, Uruguay presents a profile that differs from the regional average in terms of democratic continuity and institutional predictability. Uruguay's consistently high rankings in international democracy measurements demonstrate that this image is based not only on discursive but also on institutional foundations (Freedom House, 2024). Such reputational indicators can be considered among the factors that facilitate the recognition of role performance in the external environment.

Another notable element in Uruguay's foreign policy is its tendency to consciously avoid leadership. In regional foreign policy analyses, Latin American states are often examined through the lens of their pursuit of autonomy, defiant strategies, or ideological stances (Russell & Tokatlian, 2003). Uruguay, however, exhibits a foreign policy practice based on predictability and consistency, rather than such ambitious strategies. This approach, when evaluated within the framework of Role Theory, can be interpreted not as a “rejection of the leadership role,” but as an alternative role performance. Uruguay prioritizes institutional stability and normative adherence rather than an ambitious actor aiming to transform the regional order. This role performance gains even more significance when considered in conjunction with regional political dynamics. The rise of populist leadership styles and the increasing volatility in foreign policy discourse in Latin America have been extensively discussed in the literature (Levitsky & Loxton, 2013). Uruguay's relatively low-ideological fluctuations in its foreign policy indicate, in this context, the continuity of a stability-based understanding of its role. The country's foreign policy behavior is shaped by institutional consistency and reputational credibility, rather than by systemic conflict or normative activism.

Consequently, Uruguay's foreign policy practice provides a strong empirical example of the role performance concept within Role Theory. Instead of visibility strategies based on material capacity, Uruguay maintains its international position through normative consistency, democratic reputation, and institutional participation. This orientation demonstrates that the foreign policies of small states can be analyzed not only within the framework of weakness or conformity, but also through role-based strategic positioning.

Discussion

The findings of this article demonstrate that the case of Uruguay offers significant conceptual insights regarding small-state foreign policy and the literature on Role Theory. First, the Uruguay case reveals that small states do not necessarily need high-profile roles such as leadership, mediation, or defiance to achieve visibility and prestige in the international system. On the contrary, Uruguay demonstrates a “quiet” role performance by shaping its foreign policy through stability, predictability, and normative consistency. This supports the argument that analyzing small state behavior solely within the framework of conformity or dependency is insufficient (Thorhallsson, 2012).

The Uruguay case also expands the fundamental assumptions of Role Theory regarding role performance. While role performance is often associated in the literature with visible,

assertive, and foreign policy-activist behaviors, the Uruguay case demonstrates that a role can be sustained through low-profile yet consistent practices. In this context, role performance can be constructed not only through discourse and claims but also through institutional loyalty, adherence to norms, and political consistency (Harnisch et al., 2011). Thus, Uruguay appears to have internalized the role of the “good international citizen” not as a foreign policy strategy but as a kind of behavioral standard.

However, Uruguay’s role performance also entails certain limitations in terms of recognition and influence. Its low-profile, conflict-averse foreign policy approach may result in the country achieving limited visibility at the regional and global levels. This situation suggests a tension between normative consistency and international influence. In other words, while Uruguay’s role performance generates a high reputation, this reputation does not always translate into concrete political influence. This finding demonstrates that small states’ quest for status is shaped not only by normative consistency but also by dynamics of visibility and recognition (Paul et al., 2014). Finally, the case of Uruguay demonstrates that normative foreign policy in the Latin American context is not merely an exceptional case but can emerge as a sustainable strategy under certain conditions. This study offers a conceptual contribution to the Role Theory literature regarding the capacity of small states to establish their position in the international system through “quiet normativity.”

Conclusion

This study examines how Uruguay’s foreign policy orientation can be interpreted within the framework of Role Theory, given the volatile political context of Latin America. Unlike many countries in the region, Uruguay’s foreign policy behavior is built on stability, institutional commitment, and normative consistency rather than ideological shifts or assertive leadership strategies. In this regard, Uruguay demonstrates that small states can shape their positions within the international system not only through strategies based on material capacity but also through specific role performances.

As outlined throughout the article, Uruguay’s foreign policy can best be conceptualized through the role of the “good international citizen.” This role reflects an approach where the pursuit of visibility in foreign policy is grounded not in high-profile initiatives, but in predictability, adherence to the rule of law, and democratic legitimacy. Within this framework, Uruguay positions itself as a reliable and stable actor within the existing order rather than striving to be a transformative actor in the international system. This demonstrates that the

performance of this role can be achieved not only through assertive rhetoric but also through consistent practices.

However, the case of Uruguay also demonstrates that the prestige small states gain through normative consistency does not always translate directly into political influence. While a low-profile foreign policy approach offers reputational advantages, it can also be limiting in terms of international visibility and capacity for influence. This situation highlights the multidimensional nature of small states' positioning strategies within the international system. In conclusion, this study emphasizes the explanatory power of role-based approaches in the analysis of small state foreign policies and highlights the importance of normative consistency as an alternative foreign policy strategy. The case of Uruguay demonstrates that “quiet” actors—often overlooked in the literature on international relations—can also offer theoretically meaningful and explanatory contributions.

References

- Beasley, R. K., Kaarbo, J., Lantis, J. S., & Snarr, M. T. (2021). *Foreign policy in comparative perspective: Domestic and international influences on state behavior* (2nd ed.). CQ Press.
- Cantir, C., & Kaarbo, J. (2012). Contested roles and domestic politics: Reflections on role theory in foreign policy analysis and IR theory. *Foreign Policy Analysis*, 8(1), 5–24.
- Freedom House. (2024). *Freedom in the world 2024: The global expansion of authoritarian rule*. Freedom House.
- Gianelli, C. (2008). Uruguay and the region: In search of a new paradigm for insertion in a global world. *Latin American Perspectives*, 35(6), 108–123.
- Gilmore, J. (2023). Good international citizenship in an age of populism: The case for a progressive foreign policy. *International Affairs*, 99(2), 611–629.
- Gonnet, D. (2008). Uruguayan participation in United Nations peace operations: An underestimated international insertion tool. *International Peacekeeping*, 15(3), 417–433.
- Harnisch, S., Frank, C., & Maull, H. W. (Eds.). (2011). *Role theory in international relations: Approaches and analyses*. Routledge.
- Holsti, K. J. (1970). National role conceptions in the study of foreign policy. *International Studies Quarterly*, 14(3), 233–309.

Ingebritsen, C. (2002). Norm entrepreneurs: Scandinavia's role in world politics. *Cooperation and Conflict*, 37(1), 11–23.

Keohane, R. O. (1969). Lilliputians' dilemmas: Small states in international politics. *International Organization*, 23(2), 291–310.

Levitsky, S., & Loxton, J. (2013). Populism and competitive authoritarianism in the Andes. *Democratization*, 20(1), 107–136.

Lightfoot, S. (2006). The European Union and the politics of 'good' international citizenship: The case of development policy. *Journal of Contemporary European Research*, 2(1), 60–79.

Linklater, A. (1992). What is a good international citizen? *Millennium: Journal of International Studies*, 21(3), 535–546.

Mainwaring, S., & Pérez-Liñán, A. (2013). *Democracies and dictatorships in Latin America: Emergence, survival, and fall*. Cambridge University Press.

Paul, T. V., Larson, D. W., & Wohlforth, W. C. (Eds.). (2014). *Status in world politics*. Cambridge University Press.

Russell, R., & Tokatlian, J. G. (2003). From antipathetic autonomy to relational autonomy: A theoretical reflection from the Southern Cone. *Latin American Politics and Society*, 45(1), 1–24.

Souter, J. (2016). Good international citizenship and special responsibilities to protect refugees. *Ethics & International Affairs*, 30(3), 321–338.

Thorhallsson, B. (2012). Small states in the UN Security Council: Means of influence? *The Hague Journal of Diplomacy*, 7(2), 135–160.

United Nations. (2024). *United Nations peacekeeping operations: Facts and figures*. United Nations.

Wehner, L. E. (2014). Role theory, narratives, and interpretation: The domestic contestation of roles. *International Studies Review*, 16(3), 411–436.

Brexit and the Rise of Euroscepticism: A Comparative Analysis of Electoral Shifts in the EU (2019–2024)

Ayşem Köymen

November 1st, 1993 was a significant day for the Western hemisphere. With this major step European integration becomes stronger by transforming the existing European Economic Community (EEC) into a more political and economic union. The European Union with its 27 member states promote peace, stability and prosperity in Europe after the devastation of World War II (Kaiser, Leucht, & Rasmussen, 2008). The EU aims to ensure economic growth, democracy, human rights, and regional security, through cooperation and shared institutions. Important question here is to ask what if one member states exit from the Union? How does it affect the other member states particularly the future integration and stability in the Union? On January 31, 2020 the United Kingdom withdrawal from the European Union. The decision followed a 2016 referendum, in which 52% of British voters chose to leave the EU. Brexit was driven by concerns over national sovereignty, immigration control, and dissatisfaction with EU regulations (Beširević, 2020). This major political event triggered like a domino effect other member state. Especially, it encouraged Eurosceptic parties to give up) the supranational institute. Initially, many of these parties saw the UK's departure as proof that leaving the EU was possible and began calling for similar referendums in their own countries. It gave momentum to nationalist movements that opposed EU integration, immigration policies, and centralized decision-making in Brussels. Taking all these into consideration, in this article I will discuss the following research question *“To what extent has the United Kingdom’s withdrawal from the European Union (Brexit) contributed to changes in Eurosceptic attitudes and political behavior in other EU member states?”*

Theoretical Framework

Euroscepticism, broadly defined as opposition or skepticism towards the European Union (EU) and the process of European integration, has been one of the central ideological pillars of many far-right parties across Europe. While far-right political actors have long mobilized anti-EU sentiments, the Brexit referendum of 2016 significantly reshaped the dynamics of Euroscepticism within the EU. To analyze these changes, this study adopts the hard-soft Euroscepticism typology developed by Taggart and Szczerbiak, which provides a nuanced framework for understanding varying degrees of opposition to European integration (Taggart & Szczerbiak, 2002). This theoretical approach is particularly relevant when

examining how Brexit has influenced far-right parties' positions toward the EU, as the referendum provided both incentives and constraints for Eurosceptic mobilization. By distinguishing between hard and soft Euroscepticism, this framework allows for a comparative assessment of whether Brexit strengthened calls for EU withdrawal among far-right parties or instead encouraged more strategic and conditional opposition.

The authors differentiate between hard Euroscepticism and soft Euroscepticism, which reflect distinct motivations, strategies, and policy positions.

Hard Euroscepticism refers to a principled opposition to the EU and the broader project of European integration. Parties classified as hard Eurosceptic fundamentally reject the current trajectory of integration and, in some cases, advocate for complete withdrawal from the EU. This type of Euroscepticism is typically defined as “Hard Euroscepticism is where there is a principled opposition to the EU and European integration and therefore can be seen in parties who think that their countries should withdraw from membership, or whose policies towards the EU are tantamount to being opposed to the whole project of European integration as it is currently conceived.” Whereas, soft Euroscepticism refers to qualified or conditional opposition to the EU, where parties do not fundamentally oppose European integration but criticize specific policies, institutional arrangements, or the pace of integration. Parties adopting soft Euroscepticism tend to: “Soft Euroscepticism is where there is not a principled objection to European integration or EU membership but where concerns on one (or a number) of policy areas leads to the expression of qualified opposition to the EU, or where there is a sense that ‘national interest’ is currently at odds with the EU trajectory.” (Taggart & Szcerbiak, 2002).

Methodological Framework

The dependent variable in this study captures changes in Eurosceptic attitudes and political behavior, operationalized through the electoral performance and ideological positioning of selected far-right Eurosceptic parties PVV, FPÖ, RN and Lega.

To measure shifts in Eurosceptic attitudes, this study relies on a comparative temporal framework between 2019 and 2024. For the 2019 period, data is drawn from the **Chapel Hill Expert Survey (CHES)**, which provides expert-coded evaluations of party positions on European integration. The key variable, **eu_position**, ranges from **1** (*strongly opposed to EU integration*, indicating high Euroscepticism) to **7** (*strongly in favor of integration*) (Bakker et al., 2022). These scores provide a quantitative benchmark for each party's stance prior to Brexit.

For the 2024 period, public opinion regarding EU integration will be evaluated using Eurobarometer survey data (European Commission, 2024), providing insights into contemporary voter attitudes and party support. By comparing the 2019 CHES data with the 2024 Eurobarometer results, this study assesses whether and to what extent Brexit has influenced **Eurosceptic party positioning** and **voter support** in these countries.

2

Party ID	Party Abbreviation	Party Name	Eu Position	Notes on Euroskepticism
610	RN	Rassemblement National	1.2	Strongly Euroskeptic, supports Frexit
811	LN	Lega Nord	1.3	Strongly Euroskeptic, opposes further integration
1017	PVV	Partij voor de Vrijheid	1.0	Strongly Euroskeptic, supports Nexit
1303	FPÖ	Freiheitliche Partei Österreichs	1.8	Euroskeptic, opposes further integration

3

Party Name	Country	Eu Position	Notes on Euroskepticism
Rassemblement National	France	3	Soft Euroskeptic / Reformist Nationalist
Lega Nord	Italy	2.5	Hard Euroskeptic

² 2019 CHES data

³ 2024 Eurobarometer

Partij voor de Vrijheid	The Netherland	1.0	Extreme Hard Euroskeptic
Freiheitliche Partei Österreichs	Austria	2.0	Hard Euroskeptic

The independent variable (treatment) in this study is Brexit, conceptualized as a significant political event representing the United Kingdom’s official withdrawal from the European Union, finalized in January 2020 (European Commission, n.d.). Brexit is understood as a pivotal moment in the trajectory of EU politics, shaping debates on sovereignty, integration, and national identity across member states. For analytical purposes, Brexit is operationalized as a binary variable to capture the temporal distinction between the pre-Brexit and post-Brexit periods. A value of 0 denotes the pre-Brexit period, corresponding to the 2019 European Parliament elections, while a value of 1 represents the post-Brexit period, aligned with the 2024 European Parliament elections. This binary classification allows for a systematic temporal comparison of political behavior and facilitates an investigation into whether Brexit influenced voter support for Eurosceptic parties in other EU member states. The institutional and legal basis of Brexit is grounded in official documentation, primarily the EU–UK Withdrawal Agreement, ensuring the validity of this operationalization.

Time Period	IV Value
Pre-Brexit (2019 EP Election)	0
Post-Brexit (2024 EP Eelection)	1

The outcome of this study will be analyzed through a comparative examination of the 2019 and 2024 European Parliament (EP) election results for four selected far-right Eurosceptic parties (European Commission, 2024). The primary focus is on whether these parties experienced a change in voter support between the two election cycles and whether this change aligns with an intensification of Eurosceptic attitudes. If the analysis reveals both an increase in vote share and a more pronounced opposition to EU integration, it would suggest that the treatment variable Brexit may have played a significant role in shaping the political appeal of these parties.

Election Results:

Party	Vote Share % (2019)	Vote Share % (2024)	vote difference
Die Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ)	%17.20	%25.36	+ 8.16%
Rassemblement National (RN)	%23.34	%31.37	+8.03%
Lega Salvini Premier	%34.26	%8.97	-25.29%
Partij voor de Vrijheid (PVV)	%3.53	%16.97	+13.44%

Hypotheses:

- **H1a:** *Electoral support for France's Rassemblement National (RN) increased in the 2024(Post-Brexit) European Parliament elections compared to 2019(Pre-Brexit).*
- **H1b:** *Electoral support for Italy's Lega increased in the 2024(Post-Brexit) European Parliament elections compared to 2019(Pre-Brexit).*
- **H1c:** *Electoral support for Austria's Freedom Party (FPÖ) increased in the 2024(Post-Brexit) European Parliament elections compared to 2019(Pre-Brexit).*
- **H1d:** *Electoral support for the Netherlands' Party for Freedom (PVV) increased in the 2024(Post-Brexit) European Parliament elections compared to 2019(Pre-Brexit).*

Research Desing:

This study employs a Most Similar Systems Design (MSSD) to investigate the electoral dynamics of four Eurosceptic parties (FPÖ), (RN), (PVV), Italy's Lega. Although these parties

operate within different national contexts, they share significant ideological similarities, making MSSD a suitable methodological approach. To explain, the analysis focuses on the parties' 2019 and 2024 European Parliament election manifestos, coded using the qualitative analysis software MAXQDA. Across all four parties, several core themes emerge consistently: nationalist environmentalism, economic protectionism, defense of national identity and cultural traditions, Euroscepticism and calls for EU reform, and anti-immigration policies. These shared positions are treated as controlled variables (*ceteris paribus*) within the comparative framework. By holding these ideological variables constant, the study examines how the treatment variable, Brexit, may have influenced the strategic positioning of these parties regarding their stance on EU membership.

MAXQDA Coding Scheme:⁴

Kod Sistemi	Memo	Frekans
Kod Sistemi		126
Nationalist Environmentalism	<p>Definition: Opposition to EU Green Deal policies or international climate agreements that they say hurt national economies. Preference for national solutions rather than EU-mandated climate action.</p> <p>Anchor example: More Austria, Less EU Centralism The FPÖ supports a reformed EU that respects Austrian sovereignty, opposes centralist tendencies, and upholds the unanimity principle. Austria should remain a sovereign nation within a Europe of homelands, preserving cultural diversity. (2019 and 2024_ FPÖ, P. 5) Reject EUs Green Deal to prevent deindustrialization. (2019 and 2024_ FPÖ, P. 8) Farmers across the EU protest suffocating regulations, and rightly so. Nitrogen rules must not halt housing construction, and climate policies must not make energy unaffordable. (2019 and 2024_ PVV, P. 4) Our farmers must farm, our fishermen must fish, and our people must live. Whether we eat meat, fly, or drive fuel-powered cars is our choice, not Brussels. (2019 and 2024_ PVV, P. 4) Overcoming the Green Deal: Return to Common Sense In 2022, the EU contributed less than 7% of global emissions, compared to Chinas 30% and the USs 13%. While EU emissions are already declining without the Green Deal, Chinas continue to rise,</p>	18

⁴ In total, I have identified 128 observations. All four parties share the same features in their party manifestos as coded. The 2019 and 2024 party manifestos are each provided as single files but have been coded separately. Additionally, AI-assisted translation was used for the French, Italian, and Dutch texts due to language barriers.

Kod Sistemi	Memo	Frekans
Economic Protectionism	<p>Definition: Criticism of EU-imposed economic policies and free-market liberalism. Support for national welfare systems.</p> <p>Anchor example: Stop EU-driven debt and inflation policies. (2019 and 2024_ FPO, P. 8) 2.8 Austria as an Independent Economic Hub (2019 and 2024_ FPO, P. 8) Control Over Our Money The Netherlands has been the EU's largest net contributor for years. Last year, we paid over 8 billion to the EU, and Brussels wants even more (2019 and 2024_ PVV, P. 2) The eurozone, celebrated by the Europhile elite, has functioned as a transfer union. The PVV rejects this. Outside the EU and the eurozone, we will control our own money. (2019 and 2024_ PVV, P. 2) Preserving the Netherlands: De-Islamization The EU's open borders facilitate terrorism and Islamization. Africa's population is expected to grow from 1 billion to 4 billion by the end of the century, with many heading our way (2019 and 2024_ PVV, P. 2) No European Superstate We demand a swift Brexit. As long as we remain in the EU, we must prevent further integration into a European superstate. This means no EU army, no European Public Prosecutor, no EU expansion, and no European taxes (2019 and 2024_ PVV, P. 2) Our farmers must farm, and our fishermen must fish. Preserving our veto rights is essential, as they are our last means of control. We must cherish them, not surrender them. (2019 and 2024_ PVV, P. 3) By transferring powers to Brussels, EU institutions and other countries decide on critical Dutch matters: immigration, monetary policy, trade, and more. This must stop. We take pride in our traditions and culture, cherishing our Dutch identity and sovereignty. We must not surrender to the whims of unelected Eurocrats. (2019 and 2024_ PVV, P. 4) the Netherlands has been a net contributor to the EU, costing us over 10 billion annually, with contributions rising. Even after a member state's departure, the EU budget has only grown. While Dutch citizens struggle financially, the EU demands</p>	24

Kod Sistemi	Memo	Frekans
National Identity and Cultural Conservatism	<p>Definition: Emphasis on preserving national culture and Christian heritage. Opposition to multiculturalism.</p> <p>Anchor example: Against Radical Islam Political Islam, focused on spreading its ideology, is not tolerated. Religions must adhere to Austrian laws and the constitution. Islam is recognized but not part of Austrian culture. Headscarves and burqas, symbols of oppression, have no place in public offices. (2019 and 2024_ FPO, P. 4) Promoting a shared Austrian identity to foster unity. (2019 and 2024_ FPO, P. 9) Demand respect for Austrian values from guests. (2019 and 2024_ FPO, P. 9) Defending Western Values - Combating Political Islam (2019 and 2024_ FPO, P. 9) Solidarity prioritizes Austrians, ensuring resources benefit citizens first (2019 and 2024_ FPO, P. 10) Homeland and Identity - An Austrian Guiding Culture (2019 and 2024_ FPO, P. 4) Netherlands First While Dutch citizens face rising rents, expensive groceries, higher energy bills, and hospital closures, billions of Dutch euros are squandered on Africa, asylum seekers, and Brussels (2019 and 2024_ PVV, P. 2) For us, it's always: Netherlands First! (2019 and 2024_ PVV, P. 3) European Parliament to curb asylum inflows and shake up Brussels, giving Europhiles sleepless nights. (2019 and 2024_ PVV, P. 3) 2.2 Protecting Freedoms and Defending Our Values Lega's historic fight for an EU that recognizes its Judeo-Christian roots and values gains new relevance. (2019 and 2024_ Lega, P. 6) Preserving French Civilization The vast majority of French people refuse to see France take the path of decline and decay. We roll out our credentials for a great effort of recovery and unity in all areas of national life (2019 AND 2024_ NR, P. 13) Implement specific legislation targeting Islamist ideologies, a true totalitarian threat of modern times. (2019 AND 2024_ NR, P. 13) Restore Francophonie to a prominent place in our</p>	28

Kod Sistemi	Memo	Frekans
Euroscpticism / EU Reform	<p>Definition: Opposition to deeper European integration and rejection of a federal EU or centralized Brussels authority.</p> <p>Anchor example: More Austria, Less EU Centralism The FPÖ supports a reformed EU that respects Austrian sovereignty, opposes centralist tendencies, and upholds the unanimity principle. Austria should remain a sovereign nation within a Europe of homelands, preserving cultural diversity. (2019 and 2024_ FPÖ, P. 5)</p> <p>Sovereignty Individual freedom requires state sovereignty. Austria must not cede control to supranational organizations like the EU or WHO. The FPÖ aims to restore Austria's neutrality and independence, ensuring laws are made in Austria for Austrians. (2019 and 2024_ FPÖ, P. 7)</p> <p>Stop EU-driven debt and inflation policies. (2019 and 2024_ FPÖ, P. 8)</p> <p>Sovereign Netherlands The Netherlands must become an independent country again, in control of its own laws and policies. Political decisions should be made in The Hague, not Brussels (2019 and 2024_ PVV, P. 2)</p> <p>Therefore, we must leave the European Union. Cooperation with other countries does not require a political union. (2019 and 2024_ PVV, P. 2)</p> <p>Control Over Our Borders The PVV wants the Netherlands to regain control over its borders. We will terminate the Schengen Agreement and reintroduce national border controls (2019 and 2024_ PVV, P. 2)</p> <p>We do not hide behind our dikes but stand up for what we hold dear: our national identity and money in the pockets of our people. Intensive economic cooperation is in our interest, but the current EU is rapidly becoming a geopolitical union. We reject a European superstate (2019 and 2024_ PVV, P. 3)</p> <p>We choose realism over Europhile dreams (2019 and 2024_ PVV, P. 3)</p> <p>The PVV will focus on reforming the EU from within, curbing Brussels power. We demand the return of national sovereignty and powers to member states, preserving veto rights (e.g., on foreign policy) and the unanimity principle (2019 and 2024_ PVV, P. 4)</p> <p>More Italy, Less Europe After 30 years of ceding powers to Brussels and calls for more Europe as a default response to diverse</p>	25

Kod Sistemi	Memo	Frekans
Anti-Immigration & Restrictive Asylum Policies	<p>Definition: Strong opposition to irregular immigration, especially from Muslim-majority countries. Support for stricter border controls and national sovereignty over asylum decisions.</p> <p>Anchor example: No to Mass Immigration and Open-Door Policies Austria rejected the UN Migration Pact, which would have penalized countries critical of migration. Other parties ignored the refugee crisis, while the EU tolerates illegal immigration and smuggling. Asylum is temporary protection, not a cover for economic migrants. Poverty and climate change are not valid asylum grounds. (2019 and 2024_ FPÖ, P. 4)</p> <p>Border Control and Homogeneity: – Reject open borders. – Counter mass immigration to preserve cultural unity. (2019 and 2024_ FPÖ, P. 8)</p> <p>Stop immigration and family reunification into the welfare system (2019 and 2024_ FPÖ, P. 9)</p> <p>Enact a penal code against political Islam. (2019 and 2024_ FPÖ, P. 3)</p> <p>The most critical issue is drastically reducing asylum applications in the Netherlands. Our country is overcrowded, and it costs us billions annually. Our MEPs will work daily to stop uncontrolled asylum inflows, ensuring the Netherlands remains Dutch (2019 and 2024_ PVV, P. 3)</p> <p>The EU's expansionist ambitions are relentless, seeking ever more power. Its time to act in the Dutch interest (2019 and 2024_ PVV, P. 3)</p> <p>We seek an opt-out on immigration and asylum, relaxed climate and nitrogen rules, and a significant reduction in our financial contribution to the EU. In short: less EU, more Netherlands. (2019 and 2024_ PVV, P. 4)</p> <p>An Europe that Defends Its Borders Strengthen EU border defenses to enhance security and manage migration effectively. (2019 and 2024_ PVV, P. 4)</p>	31

Analysis

Analysis of FPÖ:

In the 2019 European Parliament elections, Austria's Freedom Party (FPÖ) secured 17.2% of the vote and three seats, a disappointing result influenced by the Ibiza corruption scandal that erupted just weeks before the election (Miecznikowska, 2019). At that time, the FPÖ adopted a Eurosceptic but not exit-oriented stance. According to the Chapel Hill Expert Survey (CHES), its 2019 score was 1.8 on a 1–7 EU-position scale (1 = most Eurosceptic), placing the party firmly in the hard Eurosceptic camp. Nevertheless, its manifesto opposed further EU integration while stopping short of endorsing an Austrian exit (“Öxit”), advocating instead for a “Kurskorrektur” (“course correction”) focused on returning competences to member states, strengthening subsidiarity, and tightening external border controls (Fraštková & Demčíšák, 2021). Economically, the FPÖ maintained a center-right, market-friendly position, with only a limited focus on redistribution (Ivaldi, 2020). Although critical of Brussels, the FPÖ's 2019 strategy positioned itself within a broader right-wing effort to reform the EU from within, rather than abandon it.

By contrast, in the 2024 European Parliament elections, the FPÖ achieved a breakthrough result, winning 25.36% and six seats, becoming Austria's strongest party. This gain of over eight percentage points signals a significant boost in electoral strength, but it also reflects a substantive programmatic shift (Miklin, 2024). The FPÖ's 2024 manifesto, branded as a “Fortress Austria” agenda, adopted a far more radical Eurosceptic tone. The campaign praised Brexit as an example of “regained sovereignty” and framed the election as a referendum on Austrian independence vis-à-vis Brussels (Praprotnik, 2025). Policy demands included halving the size of the European Parliament and European Commission, introducing a member-state “red button” veto on EU legislation, and implementing deep cuts to the EU's budget. FPÖ leaders placed stronger emphasis on migration control, national neutrality, opposition to the EU's Green Deal, and resistance to Covid-era policies. According to survey data, this hardening of rhetoric aligned with growing public skepticism toward the EU, with 63% of FPÖ supporters expressing support for a potential “Öxit” (Miklin, 2024). Despite this, FPÖ leaders publicly denied advocating Austrian withdrawal, positioning their demands as a rollback of EU competences rather than outright exit. The FPÖ's growing Eurosceptic intensity is also reflected in its European alliances. Whereas in 2019 the party aligned with the Identity and Democracy (ID) group, after the 2024 election it became a founding member of the new “**Patriots for Europe**” alliance alongside Viktor Orbán's Fidesz and Andrej Babiš's ANO. This strategic

repositioning underscores the FPÖ's shift toward the hardest-line Eurosceptic camp within the European Parliament, prioritizing sovereignty, migration control, and institutional rollback over any vision of deeper integration (Becker & von Ondarza, 2024).

When examining the role of Brexit in this evolution, its influence was symbolic rather than causal. FPÖ leaders consistently referenced Brexit positively, portraying it as proof that reclaiming sovereignty from Brussels is feasible, and the 2024 campaign increasingly invoked it as a model. However, empirical analyses of the Austrian election suggest that the FPÖ's electoral surge was driven less by Brexit itself and more by domestic protest dynamics, rising concerns over migration, dissatisfaction with the cost of living, and backlash against EU climate and Covid policies (Ivaldi & Zankina, 2024; Mudde, 2024).

Overall, the comparison between 2019 and 2024 reveals a clear escalation in FPÖ's Eurosceptic intensity. In 2019, the party framed its critique as a reformist project, emphasizing subsidiarity and Austrian sovereignty within the EU framework. By 2024, however, the FPÖ's manifesto and rhetoric embraced a more radical narrative, portraying Brussels as a threat to national autonomy, explicitly praising Brexit, and proposing structural rollbacks of EU competences and institutions. While it continues to stop short of openly demanding "Öxit", growing public support for leaving the EU particularly among FPÖ voters suggests that its strategic positioning may evolve further in the coming years.

External and Internal Factors (control variables):

Between 2019 and 2024, Austria experienced significant economic, social, and political turbulence that reshaped its political landscape and boosted support for the FPÖ. Externally, the Covid-19 pandemic (2020–2022) disrupted European economies, strained healthcare systems, and fueled public discontent with EU-level crisis management (Clemente-Suárez et al., 2021). From 2022 onward, Russia's invasion of Ukraine triggered an energy crisis, intensifying inflationary pressures and causing sharp increases in housing, energy, and food prices (European Commission, 2023). The FPÖ framed EU policies particularly the Green Deal and sanctions regimes as exacerbating living costs, amplifying their anti-EU narrative (Tóth, 2024). Simultaneously, irregular migration flows into the EU, following renewed instability in the Middle East and Africa, reignited debates over border security and asylum, central to the FPÖ's "Fortress Austria" agenda (Austrian Federal Ministry of the Interior, 2023).

Internally, political dissatisfaction deepened due to repeated scandals and policy failures within the ÖVP-Green coalition government, including criticism of Covid measures, climate

policies, and inadequate inflation relief. Investigations involving former Chancellor Sebastian Kurz further eroded trust in mainstream parties, driving many disillusioned voters toward the FPÖ as the primary opposition force (British Broadcasting Corporation, 2025). Aside from Brexit, these external economic shocks, geopolitical disruptions, and domestic political crises significantly boosted the FPÖ's support by 2024.

Analysis of RN:

In the **2019 European Parliament elections**, the Rassemblement National (RN) secured **23.34%** of the vote. By **2024**, RN achieved a historic breakthrough, increasing its support to approximately **31.4%** and becoming the largest French delegation in the European Parliament. This result represents a gain of about eight percentage points and was widely interpreted as a historic rightward shift in French and European politics, underscoring RN's consolidation as the leading force on the French far right (Kahil, 2025).

The Chapel Hill Expert Survey (CHES) provides a systematic measurement of parties' positions on European integration. Using a 1–7 scale (where 1 = strongly opposes EU integration and 7 = strongly supports it), RN's stance has softened between 2019 and 2024. In 2019, RN was positioned at approximately 1.2, reflecting one of the most hardline Eurosceptic positions among French parties. By contrast, the 2024 CHES wave places RN around 3.0, indicating a moderate reduction in its extreme opposition to the EU, while still maintaining a broadly sovereigntist stance. This shift suggests that RN has strategically adjusted its formal rhetoric to appeal to a wider electorate, without abandoning its skepticism toward deeper European integration.

An analysis of RN's campaign manifestos further highlights this strategic repositioning. In 2019, RN's list "Prenez le pouvoir" ("Take Power") promoted an explicitly sovereigntist vision, prioritizing a "Europe of nations" and advocating for significant repatriation of powers from Brussels to Paris (Goodliffe, 2020). While the party had previously championed Brexit and withdrawal from the eurozone, by 2019 it had already moved away from these demands, instead proposing tighter national control within the EU framework (Krasikova, 2021).

By 2024, under the leadership of Jordan Bardella, RN's programme continued to prioritize national sovereignty, border control, and opposition to deeper EU integration, but it carefully avoided calls for leaving the EU or abandoning the euro. Instead, the manifesto promoted a more pragmatic reformist agenda, including renegotiation of EU treaties, securing budget rebates and exemptions, and imposing sharper limits on EU competences. This

rhetorical shift marks RN's evolution from a "hard exit" platform to one advocating conditional reform and national opt-outs, reflecting a strategic attempt to broaden its electoral base while maintaining its core sovereigntist identity (Ivaldi, 2024).

Brexit played a symbolic but significant role in RN's repositioning between 2019 and 2024. Following the UK's 2016 referendum, Marine Le Pen hailed Brexit as a victory for national sovereignty and initially portrayed it as a model for France. However, the political and economic challenges faced by the UK during the withdrawal process and its aftermath altered RN's strategic calculations. Analysts and French media note that the perceived costs of leaving the single market and the eurozone made explicit calls for Frexit politically risky and electorally unattractive (Drake, 2023).

Consequently, RN shifted its narrative to emphasize "reforming the EU from within" rather than promoting an outright withdrawal. Nevertheless, Brexit was not the sole driver of RN's repositioning. Other factors including strategic electoral moderation aimed at de-demonizing the party, Jordan Bardella's leadership and focus on technopopulist messaging, and the increased salience of domestic issues such as immigration, security, and the cost of living played critical roles in shaping RN's campaign priorities. Therefore, Brexit nudged RN away from Frexit, but the party's broader success in 2024 is better explained by domestic political strategy and shifting voter concerns than by Brexit alone (Ivaldi, 2024).

External and Internal Factors (control variables):

Beyond Brexit and changes in Euroscepticism, the rise in the Rassemblement National's (RN) vote share between 2019 and 2024 can be explained by a combination of external and internal factors. Externally, economic pressures such as high inflation, rising living costs, and the energy price shocks linked to the war in Ukraine significantly shaped voter priorities, allowing RN to present itself as the defender of purchasing power (Euronews, 2024). Additionally, increasing concerns over irregular migration and border security resonated strongly with RN's sovereigntist narrative (Pascual, 2024). At the same time, an EU-wide rightward shift and growing support for nationalist parties across Europe helped normalize RN's discourse and broaden its appeal. Internally, Jordan Bardella's leadership played a crucial role by continuing Marine Le Pen's strategy of "de-demonisation", softening RN's image and attracting centrist and younger voters. Furthermore, the weakness of Macron's Renaissance party and fragmentation on the left allowed RN to consolidate the anti-establishment vote (Préault, 2024). Finally, RN strategically framed EU policies as directly connected to everyday

problems such as inflation, security, and migration, making its message more relevant to a wider electorate.

Analysis of PVV:

The Party for Freedom (PVV) experienced a dramatic turnaround between the 2019 and 2024 European Parliament (EP) elections. In 2019, the party secured only 3.5% of the vote and no seats, marking its weakest EP performance. By contrast, in 2024 it won 16.97% of the vote and six seats, becoming the Netherlands' second-largest party in the EP elections (European Parliament, 2019; 2024). This significant electoral recovery invites an examination of whether the PVV's core Eurosceptic position has shifted during this period, particularly in response to the political consequences of Brexit.

Expert survey data from the Chapel Hill Expert Survey (CHES) places PVV at the extreme anti-EU end of the scale in 2019 (coded 1 on a 1–7 scale, with higher values representing stronger pro-EU positions). If the 2024 coding remains at 1, this indicates no measurable change in its underlying stance toward European integration in quantitative terms. However, a qualitative review of the party's EP manifestos reveals a noteworthy rhetorical shift. The 2019 manifesto explicitly called for a “spoedige Nexit” (swift exit) from the European Union, framing EU withdrawal as central to PVV's platform (PVV, 2019). By 2024, this plank had disappeared; the party's European program emphasized that “intensive economic cooperation is in the Netherlands' interest” and committed to “changing the EU from within” rather than pursuing withdrawal (PVV, 2024; NOS, 2024). This repositioning reflects a move from hard Euroscepticism (advocating withdrawal) to a soft or pragmatic Euroscepticism (opposing integration while remaining a member state) (Verbeek & Zaslove, 2024). This evolution should be understood within a broader European context. Scholarship shows that Brexit functioned as a “demonstration effect,” illustrating the political and economic costs of exiting the EU and discouraging similar “exit” campaigns across Europe (Hobolt, Popa, van der Brug, & Schmitt, 2021). Public opinion in the Netherlands consistently shows low support for a Nexit, while economic analyses emphasized the risks of withdrawal (Djundeva & den Ridder, 2021).

The PVV's moderation is therefore plausibly linked to Brexit's negative legacy as well as to strategic considerations following the party's domestic breakthrough in the 2023 general election, where Geert Wilders sought to project PVV as a viable governing partner. Thus, the PVV has maintained a deeply Eurosceptic orientation but recalibrated its messaging, moving

away from outright exit proposals and instead framing itself as a reformist opposition within EU structures. (Van Holsteyn & Irwin, 2024)

In summary, while quantitative expert surveys may code PVV's Euroscepticism as static between 2019 and 2024, qualitative evidence reveals a clear discursive shift. The abandonment of Nexit rhetoric aligns with broader European trends where Brexit has reduced the salience and appeal of exit campaigns, encouraging radical-right parties to soften their anti-EU messaging without fundamentally altering their ideological hostility to European integration.

External and Internal Factors (control variables):

Externally, the European political climate saw a decline in hard Euroscepticism, as Brexit highlighted the economic and political costs of withdrawal, leading many radical-right parties across Europe to soften their anti-EU rhetoric (Felbermayr et al., 2017). In my assessment, pursuing 'Nexit' would constitute a high-risk strategy, particularly given that recent events such as the COVID-19 pandemic, the energy crises, and the conflict in Ukraine have underscored the extent of interdependence among nations. From this perspective, a decision to withdraw at this juncture would appear imprudent.

Internally, PVV's transformation into a governing contender following its 2023 national election victory incentivized moderation to enhance its coalition potential. Geert Wilders' leadership style ideologically firm on immigration but tactically pragmatic facilitated this repositioning, while PVV's highly centralized, leader-driven structure allowed for rapid policy adjustments without internal resistance (Van Holsteyn & Irwin, 2024). These factors, combined with shifts in party competition (notably the decline of Forum voor Democratie), suggest that PVV's softening stance on the EU was not solely a reaction to Brexit but a broader strategic adaptation to changing domestic and European political incentives.

Analysis of Lega

Lega (Lega per Salvini Premier) experienced a dramatic decline in support between the 2019 and 2024 European Parliament (EP) elections. In 2019, the party won approximately **34.3% of the national vote**, making it the largest Italian party in the European Parliament, whereas in 2024 it secured only **around 9% of the vote**, losing a substantial share of its seats (European Parliament, 2019; 2024). This represents a fall of about **25 percentage points**, one of the most significant shifts among major European parties in this electoral cycle. The electoral results highlight not only the volatility of Italian party politics but also the changing dynamics within the right-wing bloc, where Lega's dominance has been replaced by Giorgia Meloni's

Fratelli d'Italia (FdI), which consolidated much of the radical-right vote in 2024 (European Center for Populism Studies, 2024).

Quantitative measures from the **Chapel Hill Expert Survey (CHES)** illustrate a slight moderation in Lega's stance on European integration over the same period. In 2019, experts placed the party at **~1.3 on a 1–7 scale**, with 1 signifying the most Eurosceptic position and 7 representing strong pro-European sentiment. In 2024, this value increased to **~2.4**, Lega remains firmly Eurosceptic but has moderated its position slightly. This shift is consistent with a broader trend among radical-right parties in Europe, which have recalibrated their positions following the political and economic turbulence associated with Brexit. Rather than advocating radical withdrawal, many such parties have adopted a reformist discourse that criticises EU institutions but avoids calls for immediate exit (Kriesi, 2020).

A comparison of Lega's 2019 and 2024 manifestos reinforces this interpretation. The 2019 European election programme emphasised a confrontational tone toward Brussels, focusing on national sovereignty, strong opposition to EU fiscal rules, and stringent migration policies. The campaign rhetoric at the time echoed calls for reclaiming powers from the EU and conveyed a strong anti-establishment message, portraying the EU as a direct threat to Italian sovereignty. By 2024, however, while the party maintained its nationalist and Eurosceptic orientation, its campaign slogan "**Più Italia, meno Europa**" ("More Italy, less Europe") reflected a more programmatic agenda centred on reform rather than radical rupture. Explicit withdrawal from the EU or the eurozone was no longer a central element of the platform. This evolution aligns with the CHES coding: Lega continues to occupy the Eurosceptic end of the spectrum but presents itself as a party seeking to reshape the EU from within rather than abandon it.

Lega's sharp electoral decline between 2019 and 2024 is best understood in the context of domestic political realignment rather than as a direct consequence of changes in its stance on Europe. The rise of Giorgia Meloni's Fratelli d'Italia (FdI) fundamentally reshaped Italy's right-wing electorate, drawing support away from Lega and consolidating the radical-right vote under new leadership (Vincenot, 2024). This dynamic coincided with Lega's participation in multiple governing coalitions between 2018 and 2024, which diminished its outsider appeal and associated the party with compromises typical of governing actors. Leadership factors also contributed: Matteo Salvini's popularity has fluctuated since 2019, and his attempts to broaden Lega's image, combined with intra-coalition negotiations, reduced the party's distinctiveness (European Center for Populism Studies, 2024). Additionally, issue salience changed; in 2019,

immigration and Euroscepticism were highly mobilising issues, while in 2024, security concerns following Russia's invasion of Ukraine, energy crises, and economic stability overshadowed the anti-EU narrative, providing FdI with an advantage in shaping the right-wing agenda.

While Brexit's impact on Lega's electoral decline was indirect, it likely influenced the party's ideological moderation. Brexit's aftermath demonstrated the political and economic costs of leaving the EU, discouraging similar campaigns elsewhere. This created a "demonstration effect" in European politics, reducing the viability of outright exit proposals (Hobolt & Rodon, 2020). Lega, like other radical-right parties, adapted by maintaining Eurosceptic rhetoric but shifting emphasis toward reformist positions. The CHES coding of Lega's stance moving from ~1.3 to ~2.4 reflects this tactical recalibration, even though the party remains firmly critical of European integration. Nevertheless, Brexit does not appear to have been the primary driver of Lega's electoral collapse in 2024; the sharp vote loss is better attributed to domestic competition with FdI, coalition fatigue, and leadership dynamics, which combined to realign Italy's right-wing bloc.

References

- Kaiser, W., Leucht, B., & Rasmussen, M. (Eds.). (2008). *The history of the European Union: Origins of a trans- and supranational polity 1950–72* (1st ed.). Routledge.
- Beširević, V. (2020). A short history of Brexit. In T. Ilić & M. Božić (Eds.), *Nomophylax: Zbornik radova u čast Srđana Šarkića* (pp. 45–56). Pravni fakultet Univerziteta Union.
- Taggart, P., & Szczerbiak, A. (2002). *The party politics of euroscepticism in EU member and candidate states* (Sussex European Institute Working Paper No. 51).
- Bakker, R., Hooghe, L., Jolly, S., Marks, G., Polk, J., Rovny, J., Steenbergen, M., & Vachudova, M. A. (2022). *1999–2019 Chapel Hill Expert Survey trend file: Codebook* (Version 1.3). Chapel Hill Expert Survey.
- European Commission. (2024). *Standard Eurobarometer 101 – Spring 2024: Public opinion in the European Union*. Directorate-General for Communication.
- European Commission. (n.d.). *The EU-UK Withdrawal Agreement*. Retrieved September 1, 2025,
- European Commission. (2024). *Create your widget – 2024 European election results*.

- Ivaldi, G., & Zankina, E. (Eds.). (2024). Conclusion. In 2024 EP elections under the shadow of rising populism (ECPS report). European Center for Populism Studies.
- Mudde, C. (2024, October). The 2024 EU elections: The far right at the polls. *Journal of Democracy*, 35(4), 121–134.
- Rassemblement National. (n.d.). Programme — Élections européennes 2024 [Election programme].
- Rassemblement National. (n.d.). Proposition de loi relative à la lutte contre les idéologies islamistes. RN.
- Rassemblement National. (n.d.). Projet de loi relatif au contrôle de l'immigration. RN.
- Partij voor de Vrijheid. (2023). Verkiezingsprogramma 2023–2027. PVV.
- Party for Freedom (PVV). (2019, February). Verkiezingsprogramma Europees Parlement 2019 [Election program]. DNPP Repository, University of Groningen.
- Lega per Salvini Premier. (2019). Statuti. Lega.
- Lega per Salvini Premier. (2024, May). Più Italia, meno Europa: Programma Elezioni Europee 2024 [Election programme]. *Pagella Politica*.
- Freedom Party of Austria. (n.d.). Election programs. Freiheitliche Bildungsinstitut.
- Ivaldi, G. (2020). Populist voting in the 2019 European elections. *Totalitarismus und Demokratie*, 17(1), 67–96.
- Praprotnik, K. (2025). Austria: Political developments and data in 2024. *European Journal of Political Research Political Data Yearbook*, 00, 1–17.
- Miecznikowska, J. (2019). The 2019 Austrian government crisis – political consequences of the Ibiza affair. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, Vol. IV, Sectio M, pp. 53–75.
- Fraščíková, S., & Demčíšák, J. (2021). The rhetoric of the Freedom Party of Austria in the 2019 National Council elections – Lexicon, pragmatics, discourse. In *The Asian Conference on Language 2021: Official Conference Proceedings*
- Miklin, E. (2024). The Populist Radical-right Freedom Party in the Austrian 2024 EU elections. In 2024 EP Elections under the Shadow of Rising Populism. European Center for Populism Studies.
- Becker, M., & von Ondarza, N. (2024, October). Divided but dangerous: The fragmented far-right's push for power in the EU after the 2024 elections (SWP Comment No. 44). *Stiftung Wissenschaft und Politik*.
- European Commission. (2023). European economic forecast: Autumn 2023.

- Austrian Federal Ministry of the Interior. (2023). Migration and asylum statistics 2022.
- Clemente-Suárez, V. J., Navarro-Jiménez, E., Moreno-Luna, L., Saavedra-Serrano, M. C., Jimenez, M., Simón, J. A., & Tornero-Aguilera, J. F. (2021). The Impact of the COVID-19 Pandemic on Social, Health, and Economy.
- Tóth, B. (2024). Rightward shift vs. EU climate policy: Will the 2024 EU elections serve the future of climate policy? *Európai Tükör*, 27(2).
- British Broadcasting Corporation. (2025, May 26). Sebastian Kurz: Austria's ex-chancellor wins appeal against perjury conviction. BBC News. Retrieved from
- Kahil, A. (2025, April 11). 2024 EU elections and French politics: Rise of populism, eurocentrism, and inter-institutional dynamics. *Frontiers in Political Science, Comparative Governance*, 7.
- Goodliffe, G. (2020). Macron versus the RN? The battle lines of French politics following the 2019 European elections. *Journal of Common Market Studies*, 58(Supplemental Issue), 57–68.
- Krasikova, L. V. (2021). Key factors in the transformation of the National Rally rhetoric on European integration (Basic Research Program Working Paper, Series: International Relations, WP BRP 40/IR/2021). National Research University Higher School of Economics.
- Ivaldi, G. (2024, October). Report on France (In G. Ivaldi & E. Zankina, 2024 EP Elections under the Shadow of Rising Populism). European Center for Populism Studies.
- Drake, H. (2023). France and Brexit. In J. E. Fossum & C. Lord (Eds.), *Handbook on the European Union and Brexit* (pp. 279–295). Edward Elgar Publishing.
- Pascual, J. (2024, June 13). European elections: How the migration issue influenced the French vote. *Le Monde* (in English).
- Euronews. (2024, June 25). Immigration, Ukraine, energy: Where does the French far right stand?
- Préault, C. (2024, July). How the Rassemblement national capitalises on the youth vote in France. EESC Info. European Economic and Social Committee.
- Verbeek, B., & Zaslove, A. (2024, October). Waking the sleeping populist giant: The 2024 European elections and populism in the Netherlands. European Center for Populism Studies.
- Hobolt, S. B., Popa, S. A., van der Brug, W., & Schmitt, H. (2021, September). The Brexit deterrent? How member state exit shapes public support for the European Union. *European Union Politics*, 23(1).
- Van Holsteyn, J. J. M., & Irwin, G. A. (2024). The Dutch parliamentary elections of November 2023. *West European Politics*, 47(3), 464–477.
- Djundeve, M., & den Ridder, J. (2021, October 8). Dutch citizens' expectations and perceptions of the European Union. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Felbermayr, G., Fuest, C., Gröschl, J. K., & Stöhlker, D. (2017). Economic effects of Brexit on the European economy EconStor.

European Center for Populism Studies. (2024, October). The spectrum of Italian populist parties in the 2024 European. European Center for Populism Studies.

Kriesi, H. (2020). Backlash politics against European integration. *The British Journal of Politics and International Relations*, 22(4), 692–701.

Vincenot, A. A. J. (2024). Louder in power? A comparative analysis of Fratelli d'Italia and Lega's use of populist rhetoric between 2019 and 2024 (Master's thesis, European Studies, Lund University). LUP Student Papers.

Hobolt, S. B., & Rodon, T. (2020). Cross-cutting issues and electoral choice: EU-issue voting in the aftermath of the Brexit referendum. *Journal of European Public Policy*, 27(2), 227–245.

Beyond the Narrative of Weakness: Re-Evaluating the Military Resilience and Statecraft of the Song Dynasty

Onur Türkoğlu

I. Introduction

China, throughout the history of successive dynasties, can be taken into account with imperialistic terms both politically and militarily. Those dynasties since the Qin were able to establish their own empires and to ensure expansion thanks to their outstanding ability to employ war, meaning that empires of China were eradicated upon conquests and state-making followed war-making (Lorge, 2006, pp. 1-3).

The focal point of this paper is on one of the prominent Chinese dynasties, the Song Dynasty (960-1279), and on its military condition. After the fall of the Tang Dynasty in 907 ACE; Zhao Kuangying, a former warlord of the Later Zhou Dynasty, put an end to the political fragmentation which lasted during the Five Dynasties and Ten Kingdoms Period (907-960), and reunified China under the centralized and bureaucratic Song Dynasty by assuming the title of “Emperor Taizu of Song”.

Even though the significance of the Song Dynasty in Chinese history is marked as the renaissance of China, attributed to the economic developments in accordance with the escalating commerce, trade, and manufacturing, the rise of neo-Confucianism, and the revival of the civil service examination (Tong, 2012, pp. 416-417); the Song had to excessively engage in warfare to ensure territorial stability and balanced relations with its neighbours. It has to be underlined that the lifespan of the Song coincided with the fact that there were no regional hegemon in the multi-power system of East Asia, and that an archaic form of balance of power prevailed in China among equals which were the Song, Xi Xia, Liao, and the Jurchens.

There is a fact that Song failed in several military campaigns against its rivals; therefore, the Song was commonly acknowledged as a militarily inferior and weak state. In other words, the Song military was regarded as a failure when it came to its execution of *raison d’etre*. The Song army failed to defend the Dynasty from the Jin, Liao, and Xi Xia. To illustrate more clearly, the Song could not capture the Sixteen Prefectures from the Liao, leading to the acknowledgement of the Emperor of Liao as equal, not defend Kaifeng from the Jin, and not crush the Xi Xia (Lorge, 1996, p. 274). These gave birth to a narrative attributing the failures in battles to the subordination of the military and the promotion of civil dominance in the Song

period (Lorge, 2017, pp. 270-271). The advocates of this narrative bring forward the idea that the Song engaged with the objective of “emphasizing the civil and deemphasizing the military” (Lorge, 2017, p. 277), and that the weak military paved the way for a weak dynasty.

In contrast to the straightforward narrative, in this paper, I will argue that the Song Dynasty aimed to bureaucratize and centralize the state through the demilitarization process by eliminating influential military leaders from their bureaucratic positions and by eliminating regional warlords. Moreover, I will put forward that the Song Dynasty, despite the demilitarization process, actually established a powerful military and gave central importance to the army to which I will illustrate with the professionalization of the army, the escalating military expenditures, the developments in military technology, and the establishment of a strong cavalry.

II. The Strategic Logic of De-Militarization: Centralizing Authority and the Bureaucratic Control of Force

It has already been emphasized that the Song, especially during the reigns of Emperor Taizu and Emperor Taizong, had developed a desire to limit the powers of both the military men from the high-ranking government offices and regional military commanders (Xing, 2021, p. 368). This policy of Song affected 3 groups of people. First of all, military men were removed from the higher ranks of governmental apparatus. Secondly, already-leading actors of the army were eliminated and no one was appointed to their positions in order to prevent the rise of a powerful leader controlling the whole Song army. Last but not least, regional warlords and border commanders in the countryside were pacified (Lorge, 2017, p. 275).

Emperor Taizu of Song encountered two intertwined problems once achieving to form his own dynasty, the former is the expansion of the empire and the latter is the consolidation of authority. The territorial expansion is utmost dependent on the internal power consolidation; therefore, it was certain that the military had to be an instrument for dynastic stability (Lorge, 2006, p. 30). For the initiatives of Emperor Taizu, Lorge (1996) touches upon two significant events during the early years of the Song. In 961, the Supreme Commander of the Palace Corps Murong Yanzhao and the Commander in Chief of the Imperial Guards Han Linkung were removed from their offices and appointed as military governors to distant locations. Moreover, in 963, the famous “cup of wine to dismiss the military power” event took place, in which the Emperor Taizu persuaded his high-ranking generals Shi Shouxin, Wang Shenqi, Gao Huaide,

and Zang Lingduo to voluntarily relinquish their military positions in exchange for wealth, enjoy, and security. Once the generals relinquished their offices, the Emperor intentionally left the positions vacant (Lorge, pp. 151-152). When Taizong replaced Emperor Taizu, in order to secure his position in the throne and to ensure his own survival, he decided to excessively rely on bureaucrats recruited through the civil service exam (Lorge, 2006, p. 33). Thereafter, generals were kept subordinate to civil officials and rotated throughout the empire in order to control the military and to ensure bureaucratization (Lorge, 1996, p. 29).

When it comes to the regional warlords, it has to be primarily underlined that the tenth century China was a farmer society in which farmers were coerced by de facto power-holder local warlords (Lorge, 2006, p. 6). Emperor Taizu was aware of the fact that regionalism was a direct threat for the survival of the Dynasty, and the main actors behind regionalism were the regional military warlords; therefore, Song pursued a policy to undermine the powers of these warlords by further centralizing the state.

When it comes to the bureaucratization of the military, the establishment of the Bureau of Military Affairs as a military bureaucracy separate from the civil bureaucracy is vital at this point. The creation of this Bureau within the imperial government as a separate sophisticated entity signifies the importance of war-making and the military. The offices within the Bureau were filled either with civil literati or generals who proved their worth in battles. However, there is a fact that the number of civil literati employed in the Bureau far exceeded the number of generals in the Bureau (Lorge, 2017, pp. 273-274). When the civil literati who succeeded in the civil service examination were appointed to the military bureaucracy, a question of whose influence was going to prevail over another, the influence of the civil literati or the influence of the military, emerged. Even though the answer that the civilian-side dominated the military-side seems to be the first answer that comes to mind by utilizing common-sense, there is a fact that the civil literati gradually became military-minded in time. Those appointed civil literati dealt with military affairs, tasks, and policies almost every day, which also emphasizes the growing importance of the military during the Song period (Lorge, 2017, p. 269). Lorge (2006) illustrates this circumstance with an example of hawkish civil literati within the Bureau advocating war against the Jurchen threat because of the intolerance of Neo-Confucianism towards given compromises to the rivals (Lorge, p. 59).

So far it has been underlined that the military bureaucracy, embodied by the Bureau of Military Affairs, was separated from the civil bureaucracy as a more sophisticated entity; it was filled with civil literati instead of military men, and those civil literati got military-minded

because of the nature of their jobs; then there emerges a puzzling question of why those offices were entrusted to civil literati. Those civil literati were educated people who spent their lives with book-learning which is a backbone of Zhu Xi' neo-Confucianism, and they passed civil exams with success; therefore, it is thought that civil literati would handle the political and military affairs in a more effective way than the soldiers. Furthermore, Song emperors had a constant fear of usurpation of the throne by the military leaders, and they considered the civil literati lacking ambition to take over the control of the whole dynasty (Fang, 2001, pp. 318-319). In addition to the Bureau of Military Affairs, a new type of office, called the Office of the Tactical Military Commissioner, was established in order to gain military advantage in the warfare against the Xi Xia (Zhang, 2022, p. 215).

III. The Anatomy of Military Might: The Professionalization, Fiscal Mobilization, and Technological Innovation

The existence of powerful external threats who were the Liao, Xi Xia, the Jurchens, and the Mongols paved the way for the creation of a more sophisticated and professionalized army (Tong, 2012, p. 416). Besides the fact that Song maintained a huge standing army, the army was divided both horizontally and vertically as a segmented institution. The army was composed of the imperial army, provincial garrison troops, the militias of villages, and the Fanbing army (Xing, 2021, p. 368). The imperial army was a palace army loyal to the Dynasty made up of professional soldiers recruited, trained, equipped, and paid by the Song Government. This army was divided into two units as the imperial guards and the palace corps (Lorge, 2017, pp. 272-276). The imperial guards were the main backbone of the Song army taking part in most of the battles (Xing, 2021, p. 368), and the provincial troops were laborers preparing the ground for the imperial guards (Lorge, 1996, p. 41). The militias who were the village soldiers were not professionals; however, the militias were related to the "Chinese ideal of farmer-soldier" (Lorge, 2017, pp. 272-273). When it comes to the Fanbing Army, it was composed of non-Han soldiers from the Northeastern nations, and they served as border forces in the Song Dynasty (Xing, 2021, p. 368). After the fall of the Northern Song in 1127, the newly-emerged Southern Song Dynasty gave importance to the Navy for the sake of its defense (Lorge, 2017, p. 272). Following the experiences in battles against the Xi Xia, the Song decided to establish a new military unit called legions as permanent maneuver elements (Lorge, 2006, p. 48).

Because of the prevailing balance of power in the East Asia region, an arms race took place among states; and for this purpose, Song gradually increased the number of soldiers which reached to 1.4 million during the 11th century, which also coincided with the territorial expansion of the Empire. The sustainment of these troops, their training, equipment, and payments led to the constantly increasing military spending (Song, 2011, p. 310). The situation can be clearly demonstrated with the words of Chung (1999) as follows: “*By 1065 A.D., military expenditures already absorbed almost five-sixths of the government's revenue annually* (Chung, p. 13).” Furthermore, by considering the fact that most of the Song government budget was devoted to the military budget, Song engaged with a pro-efficiency trade policy to finance and sustain its army. In the context of fiscal policies, there is a need for tax revenues in order to engage with government spendings; therefore, to enlarge the tax base, Song developed new commercial policies to expand trade (Chan, 2008, pp. 68-70).

Furthermore, the fact that the Song era was a period in which lots of technological innovations including the military ones occurred should not be ignored. The existence of external threats at the border forced the Song Dynasty to invest in the development of military technologies by allocating more budget. The place in which many traditional and novel weapons were produced was the Imperial Ordnance Industry (Chung, 1999, p. 18). This industry had several duties, first of which was to produce (on a large scale), procure, and maintain weapons and ammunition. Secondly, it has a duty to make an effort to research and develop new weaponry in a sophisticated way to ensure dominance over the enemy's weapons (Chung, 1999, p. 78). The situation can be summarized with the words of Chung (1999) as follows:

“The industry itself was quite capable of taking advantage of the technologies available and produced a great number and variety of weapons with utmost innovation ... The highly skilled artisans of the imperial ordnance industry were then able to produce a formidable arsenal of gunpowder weapons that were second to none in any of the civilizations that existed at the same time (Chung, p. 112).”

What has been produced and manufactured in the Song Dynasty for the military arsenal can be classified into three groups. First of all, the Song invented the world's earliest firearms after the discovery of gunpowder accidentally by Daoists who were trying to reach immortality through elixirs. Secondly, the Song invented the world's earliest flame-thrower by producing a

“fierce kerosene tank”. Thirdly, the Song produced long-range bows, gunpowder-enhanced arrows, catapults, and efficient crossbows outstanding compared to those of rivals’ (Jiang, 2023, p. 74).

Cavalry, which was a subdivision of the imperial guards, was an indispensable aspect of the Song’s ongoing warfare against the Liao and the Xi Xia. It has to be emphasized that these both states possessed overwhelming cavalries with troops who had been affiliated with horses since their childhood. Owing to the fact that cavalry was the major force behind offensive wars, the Song government itself took the initiative for the procurement of horses under the supervision of the Ministry of War (Chung, 1999, p. 2). After devoting huge resources to the construction of a cavalry, China created one of the most powerful heavy cavalries of history with the best equipment; and the Song heavy cavalry assumed the title of “Silent Fortress Army” (Xing, 2021, pp. 364-365).

IV. Conclusion

To sum up, the traditional narrative portraying the Song Dynasty as a militarily inferior and weak state due to its civil-centric governance fails to elucidate the strategic logic of the medieval era. This paper aimed to investigate the demilitarization process initiated by Emperor Taizu and Emperor Taizong was not an act of negligence but a sophisticated mechanism of state-making with a purpose of ensuring internal power consolidation and of preventing the excessive strengthening of regional warlords. By subordinating the military to a centralized civil bureaucracy and establishing the Bureau of Military Affairs as a separate entity, the Song Dynasty accomplished to integrate war-making into the core of the Imperial Administration while keeping generals under control.

Despite the fact that there was no regional hegemon in the region and that the Liao, Xi Xia, and the Jurchens constituted a persistent threat to the survival of the Dynasty; the Song managed to sustain one of the most professionalized and technologically advanced militaries of the medieval world. The Song’s commitment to its military is demonstrated by its massive standing army reaching 1.4 million soldiers at its peak, and a large military budget corresponding to nearly five-sixths of the Dynasty’s annual revenue. Moreover, the innovations originating from the Imperial Ordnance Industry and the formation of a viable cavalry indicate that the Song Dynasty did not “de-emphasize the military”, but instead gave vital importance and modernized it to assert its dominance over its rivals. Consequently, the military history of

the Song Dynasty should be considered as a period of sophisticated institutional professionalism and technological resilience, displaying an early model for the centralized, bureaucratic control of the armed forces.

References

Chan, K. S. (2008). Foreign trade, commercial policies and the political economy of the Song and Ming dynasties of China. *Australian Economic History Review*, 48(1), 68–90.

Chung, A. C.-W. (1999). *Aspects of the systems of military logistics during the Song Dynasty (960-1278 AD): The procurement of horses, military agricultural colonies, and the imperial ordnance industry* [Master's thesis, McGill University].

Fang, C.-H. (2001). *Power structures and cultural identities in imperial China: Civil and military power from late Tang to early Song dynasties (AD 875–1063)* [Doctoral dissertation, Brown University].

Jiang, X. (2023). The productivity level of the Song Dynasty. *Social Sciences in China*, 44(2), 74–93.

Lorge, P. (1996). *War and the creation of the Northern Song state* [Doctoral dissertation, University of Pennsylvania].

Lorge, P. (2006). *War, politics and society in early modern China, 900–1795*. Routledge.

Lorge, P. (2017). Military institutions as a defining feature of the Song Dynasty. *Journal of Chinese History*, 1(2), 269–95.

Song, J. (2011). Redefining good government: Shifting paradigms in Song Dynasty (960-1279) discourse on “Fengjian.” *T'oung Pao*, 97(4-5), 301–43.

Tong, Y. (2012). Song Dynasty; Song, fortified cities; Song-Mongol war; Yuan Dynasty. In X. Li (Ed.), *China at war* (pp. 416–20). ABC-CLIO.

Xing, C. (2021). The comparative study on the cavalry of the Liao Dynasty and the Song Dynasty. In *2nd International Conference on Language, Art and Cultural Exchange (ICLACE 2021)* (pp. 364–74).

Zhang, Z. (2022). Summary of tactical military commissioner and related problems of Qin Feng Lu in Song Dynasty. *International Journal of Education and Humanities*, 5(3), 215–17.